

SLAVICA

SLOVACA

ROČNÍK 46 • 2011 2

SLAVISTIKA

SLAVICA SLOVACA

ORGÁN SLAVISTICKÉHO ÚSTAVU JÁNA STANISLAVA SAV
A SLOVENSKÉHO KOMITÉTU SLAVISTOV

Hlavný redaktor: Ján Doruľa

Redakčná rada:

Desislava Michajlova Atanasova, Mojmir Benža, Vincent Blanár,
Václav Čermák, Mária Dobříková, Ján Doruľa, Júlia Dudášová-Kriššáková,
Adriana Ferencíková, Emil Horák, Martin Hurbanič, Ján Lukačka,
Zuzana Profantová, Imrich Sedlák, Cyril Vasiľ, Peter Žeňuch

Výkonná redaktorka: Katarína Žeňuchová

Technický redaktor: Juraj Molčányi

Adresa redakcie:

Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava

OBSAH

ŠTÚDIE

J. DORUĽA: Hornouhorsko-košický Uhromad'ar Sándor Márai v osídľach karpatsko-uhorskej slovansko-slovenskej traumy	97
И. ПАЧАЙ: Восточнославянские элементы в словацком фольклоре	143
Ю. В. ХРАМОВ: К этимологии балто-славянского *šama- Silurus glanis	156

ROZHĽADY

С. ШАШЕРИНА: Культурные аспекты путешествия в Святую землю (на материале рукописи Иоанна Брадача конца XVIII века из восточной Словакии)	161
---	-----

SPRÁVY A RECENZIE

P. ŽEŇUCH: Slovenská slavistika po roku 1993	167
J. KREDÁTUSOVÁ: Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry	169
J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: Vedecký odkaz S. B. Bernštejna	171
A. HABUROVÁ: Nitrianske rusistické dni	172
V. KNAPCOVÁ: Konferencia <i>Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte</i>	173
Z. VODIČKOVÁ: Slavistika v premenách času (štúdie z jazykovednej a literárnovednej komparistiky)	173
Z. LORKOVÁ: Florilegium in honorem Alexandri Isačenko. Ad iubilaeum centenarium oblatum	174
V. ŽEMBEROVÁ: Slavistika v dokumentoch. Slovanství a věda v 19. a 20. století	175
G. SLEZÁKOVÁ: CZERNY, A.: Teoria nazw geograficznych. Prace geograficzne. 26.	177
M. SVÍTKOVÁ: 90. výročie vzniku Univerzity Komenského v Bratislave a Univerzity v Ľubľane – 90. letnica ustanovitve Univerze v Ljubljani in Univerze Komenskega v Bratislavi	178
D. KURUCOVÁ: Preklad ako kultúrna a literárna misia	180
P. ŽEŇUCH: Jazyk a národná identita: Rusíni na juhu od Karpát, resp. južnokarpatskí Rusíni. Plišková, A.: Language and National Identity. Rusyns South of Carpathians	182
P. ŽEŇUCH: Zasadnutie Slovenského komitétu slavistov	184

S L A V I C A

S L O V A C A

ŠTÚDIE

JÁN DORUĽA*

Hornouhorsko-košický Uhromadžar Sándor Márai v osídľach karpatsko-uhorskej slovansko-slovenskej traumy

DORUĽA, J.: Sándor Márai, an Upper-Hungarian Magyar from the city of Košice in the trap of the Carpathian-Hungarian Slavic-Slovak trauma. *Slavica Slovaca*, 46, 2011, No. 2, pp. 97-142. (Bratislava)

In the contribution is presented a characteristic of attitudes of the Magyar writer Sándor Márai to Slovakia, to the Slovaks and to the Slavs, the data on the ancient and contemporary Slovak population of the city of Košice, the Hungarian history interpretation, its characteristic and the evaluation from the point of view of Magyar and Magyarophil authors (erroneous idea about Hungary as a Magyar state, Magyarization of the Hungarian population and the role and position of the Slovaks in the Hungarian history and contemporary interpretation of this role and position in historiography, politics and in journalism).

Sándor Márai, Košice, Slovakia, Magyarization, historical (ancient) names, the Old Slovaks.

Ako je známe, maďarský spisovateľ Sándor Márai sa narodil v roku 1900 v Košiciach ako syn advokáta Gejzu Grosschmida, ktorý potom v Československej republike zastával funkciu senátora v Prahe.¹ „Starý otec bol vrchný lekár slobodného kráľovského mesta Košíc a župy Abaúj-Torna.“² (62)

Najmilovanejším „maďarským“ životným prostredím boli S. Máraimu rodné krásne a vznešené Košice (339) ako aj celá podtatranská Horná zem (Felvidék, t. j. Slovensko), na ktorú si aj takto spomína: „Nerozlúčil som sa ani s krajmi a miestami, pretože jediný «kraj», ktorý sa mi (vtedy aj neskôr) vracal v snoch, bol ďaleko, za štátnymi hranicami: bola to Horná zem, podtatranské mestá, lesy, čistiny. A do týchto končín, kde sa opäť usalašili cudzinci, som sa už viac nevybral.“ (456) Tento milý domov S. Máraimu pripomína aj zariadenie jeho budapeštianskeho bytu: „Nikdy som nekupoval nábytok; všetko, čo som mal, sa k nám dostalo ako dedičstvo z hornozemských domácností, z majetku dvoch rodín.“ (10) Pripomína mu ho aj písací stôl „zo štvorcových dubových brvien, ktorý predtým používali ako jedáľenský stôl so skríženými nohami v jednom spišskom kláštore...“ (440) V Budapešti mu chýbalo toto dôverné prostredie domova: „Ja, hornouhorský meštiacky potomok som sa nikdy neudomácnil v tom budínskom meštiackom byte a v tej role, ktorá teraz hynula pod

* Univ. prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc., Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

¹ Pozri WLACHOVSKÝ, K.: Márai, Košice a slovenčina. In: Týždeň, 2011, roč. 8, č. 28, s. 62.

² Sándor Márai: Zem, zem!... Pamäti. Z maďarského originálu Márai Sándor: *Föld, föld!...* (Budapest, Helikon Kiadó, 2000) preložil Peter Macsovszky, verše prebásnila Gabriela Magová, jazyková redakcia Ingrid Hrubaničová. Bratislava: Kalligram 2010. 552 s. Aj ďalšie citáty z Máraiho diela sú z tohto vydania prekladu jeho spomienok.

Viacere miestne názvy z územia Uhorska, ktoré boli a sú známe aj v slovenskej podobe, sa v tomto preklade do slovenčiny zapisujú v maďarskej podobe (Kolozsvár, Abaúj-Torna a niektoré iné).

rumoviskom. Čo mi vlastne chýbalo?... Tá atmosféra. Blahodarná, živá meštiacka atmosféra. (V Košiciach mi nikdy nechýbala. [...]) Teraz som pochopil, že ja som sa – v tomto prostredí, v rámci úspešného spisovateľstva – nikdy necítil doma. Niečo som hľadal, niečo mi večne chýbalo...” (152-153)

Milovaná Horná zem (Felvidék) patrí Maďarom historicky (už tisíc rokov), patrí im podľa všetkej maďarskej spravodlivosti. Pri voľnom spájaní náhodných výplodov mysle (216) si to S. Márai takto predstavuje: „Bola raz jedna krajina, ktorú pred tisíc rokmi čudácki kočovníci jedného orientálneho kmeňa spríbuzneného s ugrofínskymi a turkotatárskymi podskupinami patriacimi do uralsko-altajskej jazykovej rodiny osídlili cestou z uralských svahov, z Levédie. Túto krajinu potom pokrstili, zariadili, urobili z nej štát a počas storočí spoločnosť Maďarov doplnili Nemcami, Slovanmi, Židmi. Krajina, ktorú budovali vojvodcovia, kňazi, štátnici, básnici a stámilióny bezmenných ľudí, bola ešte aj v tento deň skutočnosťou: vynárala sa pri pohľade z lietadla alebo v duši básnika... Bola to krásna krajina a zostala taká aj po novodobom zmrazení, bez Karpát, Sedmohradska, Hornej zeme, Dolnej zeme a Fiume.“ (216-217) Takto si to teda Maďari v celej svojej krajine budovali, zveľaďovali a popri iných aj nestarými Slovákmi dosídľovali. Opätovné drastické trhanie maďarského „tisícročného štátneho spoločenstva“ (340) sa podľa S. Máraiho odohralo aj po 2. svetovej vojne: „10. februára 1947 predpoludním (...) boli v jednej pompéznej sále francúzskeho ministerstva zahraničných vecí podpísané diktáty zvané mierová zmluva (...). Opäť triumfovala malomeštiacka, nacionalistická, šovinistická propaganda benešovcov, vydávaná za demokraciu; diktáty rovnako ako pred dvadsiatimi piatimi rokmi znovu vytýčili štátne hranice tam, kde boli pred rokom 1938. Moje rodné mesto, krásne a vznešené Košice opäť padli do rúk Čechom.“ (339)

V uvedenom postoji sa názory Sándora Máraiho dokonale zhodujú s názormi Jánosa Esterházyho, ktorého úsilie o pripojenie Košíc k Maďarsku (toto úsilie bolo pravdaže zamerané na oveľa väčší geografický priestor) bolo úspešne zavŕšené, takže J. Esterházy mohol nadšene vítať Miklósa Horthyho v „prinavrátených“ Košiciach. Veď „budúcnosť Slovenska po rozbití česko-slovenského štátu Esterházy videl v jeho znovupripojení k Maďarsku v rámci obnovenia svätostefanskej ríše v predvojnových hraniciach. V jeho ponímaní «veľké Maďarsko» malo byť štátom, ktorý by zahrnoval všetky národy a národnosti bývalého Uhorska, kde by Maďari tvorili vládnu element na základe «historických vymožeností», «rasovej nadradenosti» a «štátotvorných vlastností» maďarského národa.“³

Všetky osudové „krivdy“ a „nespravodlivosti“ páchané na „nevinných“ Maďaroch boli o to ťaživejšie, že maďarský národ nemal v celých svojich dejinách spojenca, ktorý by bol

³ DEÁK, L.: Politický profil Jánosa Esterházyho. Bratislava : KUBKO GORAL 1996, s. 10. Aj tomuto veľkému Maďarovi v roku 2011 slávnostne odhalili pamätnú bustu v Košiciach, dnes už na území „suverénnej“ Slovenskej republiky. Kritické vyjadrenie prezidenta SR Ivana Gašparoviča k tomuto aktu (Esterházyho označil za vyznávača Hitlera a fašizmu) vyvolalo ostré odmietavé reakcie najvyšších politických predstaviteľov Maďarska i predstaviteľov maďarských politických strán na Slovensku. „Podľa maďarského vicepremiera Zsolta Semjéna je útok na Esterházyho pamiatku súčasne urážkou maďarského národa, katolíckej cirkvi i všeobecných ľudských práv.“ (Maďarom sa nepáči prezidentov názor na Esterházyho. In: SME, 24. 8. 2011; protestný list nášmu prezidentovi napísal maďarský prezident, protestné vyhlásenie vydalo aj maďarské ministerstvo zahraničia atď., predseda strany Most-Híd Béla Bugár vyhlásil, že „Ivan Gašparovič ďaleko prekročil hranice zdravého rozumu“ [Gašparovič nahneval Maďarov. Pre grófa. In: Hospodárske noviny 25. augusta 2011, č. 165; <http://hnonline.sk/slovensko/cl-52656650>].) Hospodárske noviny dali slovo aj riaditeľovi Múzea SNP v Banskej Bystrici, ktorý povedal, že Esterházy „patril k tým maďarským politikom na Slovensku, ktorí neboli spokojní s usporiadaním Európy po prvej svetovej vojne. Dá sa teda povedať, že v našej politike zastupoval záujmy Maďarska, a nie maďarskej menšiny na Slovensku.“ (<http://hnonline.sk/svet/cl-52659700>) Ak je to tak, o čom svedčia protesty predstaviteľov maďarskej menšiny na Slovensku?

ochotný sa ho úprimne zastat, pomôcť mu v jeho fatálnej osamotenosti, s ktorou sa musel sám samučícky vnútorne vyrovnávať, aranžovať. Takto to vidí, cíti a interpretuje Sándor Márai: „V Európe nežil ešte jeden taký národ, ktorý by samota dusila tak ako Maďarov. (...) Vedomie, že byť Maďarom znamená to isté ako byť osamelý a že maďarčina je nepochopiteľná a medzi inými jazykmi nemá príbuzného, že typický «maďarský» fenomén, ktorý vzišiel z miešania mnohých rás, je aj pre najbližších susedov, ktorí sa s Maďarmi tisíc rokov delili o spoločný osud, cudzí: na tomto vedomí bolo čosi mrazivé. (...) Ľudia si pomaly začali uvedomovať, že už niet na čo čakať, niet v čo dúfať. A že nejestvuje taký národ, ktorý by bol v záujme Maďarov ochotný riskovať nejaký diplomatický krok, vysloviť závažné a pravdivé slovo. Keď toto vysvitlo, pocit osamotenosti pokrýl všetko ako liany pôdu v džungli. (...) Zostával len únik dovnútra (ak vôbec). Ako to v samote býva, Maďari mohli nájsť spojenca len v sebe, vo svojom vnútri. A v tých rokoch, v čase osudného uvedomovania si osamelosti, sa v ľudoch čosi ozvalo. (...) Začínal som sa v Maďarsku cítiť doma, pretože zo všetkého a zo všetkých sa mi – takisto ako každému – najviac prihovárala táto samota. A «národ» ako celok si uvedomoval, že túto samotu zmeniť nemožno, pretože je osudová. Preto sa – národ i jednotlivci – pokúsili byť osamelí prakticky a systematicky.“ (391-393)

K tejto maďarskej osudovej samote sa podľa S. Máraiho pridružuje ďalšia fatálna hrozba, a to hrozba slovanská. V čase príchodu bojujúcej Červenej armády takto vníma S. Márai túto hrozbu: „V zónach nebezpečenstva však človek neuvažuje len mozgom: a teraz hrozilo nebezpečenstvo všetkým, čo sme sa narodili ako Maďari, pretože prišli Slovania, boli tu. Dosiaľ boli skôr iba mýtom, historickým mrakom, kdesi ďaleko!... (...) A v tom bolo čosi strašidelné – v inom zmysle strašidelné, než len v tom, že do porazenej krajiny pritiahol víťazný nepriateľ, komunista. Strašidelné bolo to, že prišiel Slovan. Kto to bol v skutočnosti? A čo hľadal v krajine, ktorá nebola «slovanská» a žila vo viere, že je «západná» a «kresťanská»?... Toto sme mali na mysli všetci, keď sme sa teraz ocitli zoči-voči Slovanom; neboli to však vedecky sformulované myšlienky, pociťovali sme ich na svojej koži, v nervoch.“ (74) Slovanská hrozba však s celou psychickou váhou dolieha aj na chudobný maďarský ľud: „Čoho sa báli tí veľmi chudobní, bosonohí pútnici v stotísicovom dave?... A ostatní, milióny želiarov, ktorí zostali doma, vo svojich chatrčiach? Komunisti sľubovali, že im pridelia pôdu, komunistická propaganda ich všetkými svojimi presvedčovacími metódami učila, že teraz sa už všetko robí v záujme chudobného pracujúceho ľudu... A predsa sa báli. Mali azda strach zo Slovanov? Z komunistov? Báli sa o prasa, o zakopanú pšenicu?“ (405) Slovanskú hrozbu si v jej celej globálnej závažnosti uvedomuje aj maďarský intelektuál: „Môj priateľ povedal, že je presvedčený o tom, že skutočným obsahom bolševizmu je bezpodmienečný prejav slovanského imperializmu: ale je to len zahrievacie kolo pred úlohou, ktorá už nadobudla konečnú podobu – komunizmus pomaly alebo rýchlo prekoná svoju ideológiu a prax, ale zostane tu jedna moderne vybavená veľmoc, Slovania, a s nimi sa v nasledujúcom storočí bude musieť počítať, aj keď jedného dňa už nebudú komunistami.“ (493) Fatálnosť slovanskej hrozby teda podľa S. Máraiho pociťujú, intenzívne prežívajú všetky vrstvy maďarskej spoločnosti.

S týmito nebezpečnými Slovanmi – s ruskými alebo s po rusky hovoriacimi sovietskymi červenoarmejcami – viedol S. Márai, ako to sám na viacerých miestach svojich pamätí píše, časté a dlhé rozhovory. Sú to nanajvýš pozoruhodné spomienkové údaje, keďže na inom mieste, v roku 1933, S. Márai píše, že sa naňho v rodných maďarských Košiciach nič zo slovenčiny nenalepilo: „V Košiciach sa nikdy nehovorilo po slovensky. (...) Košice boli pod takým slabým slovenským vplyvom, že ten, kto tam vyrastal, sa nikdy po slovensky nenaučil; napríklad pisateľ týchto riadkov tam strávil detstvo, tam chodil do školy a do dnešného dňa sa na neho nenalepilo

jediné slovenské slovo.⁴⁴ Keby sa bolo naňho niečo nalepilo, iste by mu to v istých situáciách bolo bývalo užitočné, podobne ako tej žene, ktorá vedela po česky: „V dome sa zdržiavala aj jedna mladá žena, ktorá skončila univerzitu v Prahe a plynule hovorila po česky. Táto žena bola tlmočníčka, Rusi jej viac-menej rozumeli.“ (26) Ukazuje sa, že aj S. Márai Rusom (sovietskym červenoarmejcom) predsa len niečo rozumel, keď vedel, čo znamená spojenie *staryje baby*: „Pešť si už na domy s fasádami vráskavými od starostí a obliehania naniesla šminky opráv – ako peštianske ženy, ktoré sa už nemaskovali za *staryje báby* (tak sa bránili v nebezpečných časoch po obliehaní), ale uberali sa peštianskou ulicou usmievavé a upravené“ (478), keď sa s niekoľkými tuctami červenoarmejcov rozprával o ruskej literatúre (54), keď rozumel všetko, čo mu jeden Uzbek dlho rozprával o Taškente (94), keď s ďalším ruským vojakom deň čo deň či v noci hrával šach, alebo sa rozprával (99).

Nanajvýš pozoruhodné je aj tvrdenie S. Máraiho uverejnené v citovanom článku z roku 1933, že v Košiciach za jeho mladosti „nebola možnosť naučiť sa po slovensky mimovoľne, z počutia, od služobníctva, z pouličných rozhovorov. V mestách so zmiešaným jazykom si istú primitívnu znalosť jazyka mechanicky osvojí, kto v nich vyrastá.“ Pozoruhodné je toto tvrdenie aj preto, že sa prieči skúsenostiam, pozorovaniam a priamym zážitkom iných veľkých maďarských vlastencov zaznamenaných v priebehu 19. storočia. Upozorníme len na niektoré náhodne vybrané údaje: „Na počiatku 19. storočia boli Košice len veľmi málo maďarské. Prevládal v nich slovenský život. O veľmi slabom maďarskom nátere mesta vydal svedectvo maďarský básnik Petöfi, keď prechádzal v 40. rokoch minulého storočia cez Košice. Vo svojej knižke «Úti rajzok» (*Cestopisy*) si sťažuje, že v Košiciach takmer nepočul maďarského slova.“⁴⁵ Ján Svetoň zaznamenáva: „Roku 1818 navštívila Košice (...) maďarská herečka *Széppataki Róza* (pôvodne Schönbach), známa pod mužovým menom *Déry*. Opisujúc svoje dojmy z Košíc hovorí doslovne: «Pozvali ma do niekoľkých panských domov, ale bola som veľmi prekvapená, keď som počula rozkazovať služobným v slovenskej reči. Ale nielen to: aj panské dámy (úri nők) medzi sebou sa rozprávali po slovensky. Natiaľko som sa začudovala, že som sa ako sprostá (hülye) dívala na ne. Veru bola [som] „panyi Dérycska!“ Ani slovo som im nerozumela. A čo ešte na trhu! Tam sme vôbec nemohli nakupovať. Na ulici nebolo počuť ani jediného maďarského slova.» [Déryné naplőja. Vydal Törs Kálmán, Budapest 1879. I. zv. str. 293-4].“⁴⁶ Aj všetky staršie údaje o obyvateľoch uhorských miest potvrdzujú prítomnosť Slovákov v Košiciach, ktoré vždy mali vo svojom okolí široké slovenské zázemie. Tak napríklad aj Matej Bel píše, že sa v Košiciach popri nemčine používa aj maďarčina a slovenčina, v iných mestách na Slovensku nemčina a slovenčina: „Plerarumque ciues duplici, immo triplici idiomate promiscue vtuntur.

⁴⁴ Sándor Márai: Maďarské Košice. In: Týždeň, 2011, roč. 8, č. 28, s. 59-60. V redakčnej poznámke sa uvádza: Publikovaný text vyšiel v origináli 20. septembra 1933 v novinách Újság pod názvom Kassa.

⁴⁵ Viedenská arbitráž – 2. november 1938. Dokumenty. II. Okupácia (2. november 1938-14. marec 1939). Ed. Ladislav Deák. Martin : Matica slovenská 2003, s. 33.

⁴⁶ SVETOŇ, J.: Slovenskosť Košíc koncom XIX. storočia. In: Náš národ, 1944, roč. 2, s. 38-39. Ján Svetoň tu zaznamenáva i ďalší údaj zo zápiskov herečky Déryovej, ktorá navštívila Košice aj v roku 1828 a vtedy zasa zistila, že kapitán mesta len po slovensky vedel: „Vari hodno citovať v origináli epizódu o stretnutí kapitána s hercom Deminim, ktorý sa pre bolesti v krku zdráhal spievať: «Demini megjelen a kapitány elött. Ez rá támad nyersen: Pre cso nye szpivacze? A kapitány csak tótul tudott, Demini csak németül... Ej, csi znátye, csi nye znátye, tu szpivaczi muszicze!» Tiež tam II. zv. str. 181-2.“ Pozri aj HALAGA, O. R.: Vývoj jazykovo-národnostnej štruktúry Košíc. In: Historický časopis, 1982, roč. 30, č. 4: „Tomuto stavu primeranú situáciu odráža údiv a zármutok maďarských pisateľov, že panské rodiny aj v salónoch hovorili po slovensky, resp. že v Košiciach sotva počul maďarčinu. Boli aj takí horlivci, čo radšej chceli «ísť po žobraní» v Maďarsku ako ostať «medzi Slovákami v Košiciach».“ V poznámke 120 cituje O. R. Halaga doklad z archívu mesta Košíc z roku 1900: „vd. Molnárová z Kohútej ul. 19 ohlásila 29. 4. 1900 zmiznutie nájomníka F. Baloga z Karcagu s tým, že sa pred ňou viac ráz vyslovil «hogy a tótok közzött Kassán nem maradt, hanem inkább elmegy koldulni».“

Enim vero Pisonii, Cassouiae, Eperiessini, Rosnauiae praeter *Germanicam Hungarica & Slauica*,⁷ (...) Leutschouiae, Kaesmarckini, Cremnitzii, Schemnitzii, Neosolii, Tyrnauiae, Basingae, Szentgyörgyini *Germanica & Slauica* frequentantur: quibus apud cultiores accedit *Latina*, qua illi, non secus, quam vernacula & scribunt & loquuntur expeditissime.⁸ Výraznú slovenskú prítomnosť v Košiciach neprethrla ani surová maďarizácia po roku 1867, ani jej obnovenie za horthyovskej okupácie v roku 1938. Dnešné národnostné zloženie obyvateľstva Košíc, z ktorého len necelé 4 percentá sa hlásia k maďarskej národnosti, je výsledkom prirodzeného demografického vývinu po rozpade monarchie, s krutým, pre mnohých košických Slovákov tragickým intermezzom v rokoch 1938-1944.

Sándor Márai prejavuje veľkú ľútosť a „spravodlivú“ rozhorčenosť nad tým, že potrianon-skému Maďarsku vzali jeho maďarské Košice. Veď podľa jeho presvedčenia „roku tisícdeväťstoosemnať“ boli Košice také maďarské mesto ako Debrecín. (...) V tomto meste už pred stopäťdesiatimi rokmi sedeli mestskí ľudia v salónoch s klenbovými stropmi a po maďarsky polemizovali o literatúre. (...) Nie, Košice neboli slovenským mestom⁹ (...). Pomyslel som na Francúzov, aké by mali pocity, keby jedného dňa čítali, že Marseille nie je francúzske?“¹⁰

Keďže vieme, že tvrdenia S. Máraiho o vtedajšej i dávnej maďarskosti Košíc sa nezakladajú na nijakých doložitelných demograficko-historických alebo štatistických údajoch (Košice nikdy neboli také maďarské mesto, za aké ho tak vehementne vyhlasuje Sándor Márai), treba ich pôvod hľadať v subjektívnom, emocionálne podloženom presvedčení. Veď ešte Máraiho otec Gejza Grosschmid zrejme vedel po slovensky, ako na to poukázal aj K. Wlachovský v citovanom príspevku, v ktorom upozorňuje aj na ďalšiu okolnosť zo života S. Máraiho: „Košice opustil po maturite v Prešove na jeseň 1918, ešte pred rozpadom Rakúsko-Uhorska. Do bližšieho kontaktu so Slováckmi sa preto nemusel prakticky dostať. Slovákov a slovenčinu však vnímal.“ Okruh spoločenských kontaktov S. Máraiho v časoch jeho košickej mladosti môžu dokresľovať aj jeho spomienky na rodinnú košickú domácnosť. V jeho pamätiach o. i. čítame: „Babičku každé ráno o šiestej masirovala pani Dudravá. V košickom byte ešte všetci spali, iba slúžky v kuchyni upratovali, zakurovali, umývali riady, ktoré zostali po neskorých večerajúcich, v jedálni prestierali

⁷ O viacerých obyvateľov Košíc sú údaje aj z iných prameňov. Napríklad Pavol Šalamon zisťuje: „Viacerých obyvateľov Košičanov sa v roku 1857 prejavovala v tom, že skoro polovica obyvateľov mesta (48,49%) ovláda štyri jazyky (slovenčinu, maďarčinu, nemčinu a latinčinu). Výlučne slovensky hovorilo 51,61% populácie. Slovenské prostredie je dokumentované aj tým, že aj 48,39% prítomného obyvateľstva rozprávalo v treťom a štvrtom poradí po slovensky“ (ŠALAMON, P.: Demografický vývoj Košíc v rokoch 1848-1870. I. In: Slovenská archivistika, 1991, roč. 26, č. 1, s. 71, 73). Ako zaznamenáva slovenský spisovateľ Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský, predniesli chorvátski hostitelia jeho zhudobnené príležitostné verše „ku cti záhrebského stoličného administrátora“ grófa Emanuela Péčiho (G. K. Zechenter-Laskomerský píše *Péchi*) v slovenčine „v tej pravej mienke, že on, Péch, ako Košičan je slovenskej reči úplne známy“ (Gustáv Kazimír Zechenter-Laskomerský: Dielo. II. Bratislava: Tatran 1988, s. 68). Túto príhodu spomína aj R. Holec v knihe HOLEC, R.-PÁL, J.: Aristokrat v službách štátu. Bratislava: Kalligram 2006, s. 154 (v knihe sa, pravda, používa historicko-právno-morálne „jedine správna“ podoba mena, t. j. *Péchy*). V súvislosti s voľbami v roku 1884 píše R. Holec na str. 357 citovanej knihy: „Jókai bol vo voľbách nakoniec zvolený v Košiciach, ale aj v Sedmohradsku. Roztrpčenie v meste spôsobilo údajné Jókaiho vyhlásenia, že košický mandát neprijme, keďže ide o panslávske mesto.“

⁸ Matthiae Belii Institutio Linguae Germanicae in gratiam Hungaricae inventus edidit, atque de linguae germanicae et slavicae in Hungaria ortu propagatione et dialectis praefatus est. Leutschoviae. Typis Brewlerianis MDCCXVIII, s. 15.

⁹ Ako vidieť aj zo správ dnešnej tlače, mnohí doma „poučení“ maďarskí turisti prichádzajú do Košíc s presvedčením, že sa tam všade – „vo svojom meste“ – dohovoria po maďarsky. Pracovníčka jednej košickej turistickej kancelárie hovorí: „Najväčší problém bol v niektorých prípadoch dohovoriť sa s Maďarmi, ktorí nevedeli po anglicky a predpokladali, že všetci v Košiciach rozprávajú po maďarsky.“ (Maďarskí turisti si mysleli, že všetci v Košiciach musia vedieť po maďarsky. <http://korzar.sme.sk/c/6048867/>) O iných turistoch zasa hovorí: „Návštevníci sa pýtajú aj prečo je v meste toľko tabuľ v maďarskom jazyku.“ (Tamže, 10. 9. 2011)

¹⁰ Pozri pozn. č. 4.

na raňajky veľký vysúvací stôl. (...) Aj tie druhé, pravé raňajky zjedla stará mama v posteli. Na striebornej tácke jej priniesli kávu, porcelánovú šálku, kanvicu na kávu i čaj, čerstvé rožky, lekvár a maslo. A Neues Politisches Volksblatt, na ktorého titulke farebný kreslený obrázok ukazoval aktuálnu hrôzu, obeť v mláke krvi alebo vykoľajený rýchlik. (...) Po raňajkách vošla slúžka, ktorá priniesla vo veľkom krčahu teplú vodu. Pri umývaní a obliekaní starej mamy niekedy pomáhala aj madmazel.“ (407-410)

Spoločenské prostredie v Košiciach bolo v čase Máraiho mladosti zreteľne odlišné od toho spoločenského prostredia, v ktorom ešte žil Máraiho starý otec Grosschmid a ktoré doznieva v spôsobe života Máraiho babičky. Sándor Márai je už typickým dieťaťom, produktom obdobia dualizmu, krutej bezohľadnej maďarizácie, ktorej naplno slúžila aj školská výchova v celom svojom systéme.¹¹ Hoci spočiatku písal ešte po nemecky (veď ani babička v Košiciach nečítala denne maďarské noviny, ale Neues Politisches Volksblatt), čoskoro, už s novým „vlasteneckým“ menom, za svoju naozajstnú rodnú vlasť pokladá maďarčinu (pozri v jeho pamätiach strany 348-350).¹² Verne a bezvýhradne sa zaraďuje do „typického «maďarského» fenoménu, ktorý vzišiel z miešania mnohých rás,“¹³ zvolil si tú „najhrdinskejšiu“ náciu.¹⁴ Vynikajúci znalec problemati-

¹¹ V citovanej práci Slovenskosť Košíc koncom XIX. storočia Ján Svetoň uvádza zistenie, že podľa údajov matriky košickej mestskej elementárnej ľudovej školy zo školského roku 1877/8 „z celkového počtu 584 detí chodiacich do I. triedy tvoria deti z materinskou rečou slovenskou (po vylúčení 45 Židov) 71%, v II. triede je podiel slovenských detí už len 57%, v III. triede klesá účasť Slovákov na 45% a v IV. triede na 28%. Len čo sa dieťa naučí niekoľko slov po maďarsky, zapisuje mu učiteľ materinskú reč maďarskú. Túto násilnú maďarizáciu dokazuje aj úmerné pribúdanie slovenských a nemeckých mien v množstve «maďarských» žiakov.“ (s. 34) Z bohatej odbornej literatúry upozorníme v našej súvislosti aspoň na tieto práce: POTEMLA, M.: Ľudové školstvo v Košiciach v rokoch 1848-1918. Košice 1981; Politický život v Košiciach v rokoch 1848-1900. Tematická bibliografia. Zostavil Dr. Michal Potemra. Košice : Štátna vedecká knižnica 1983.

¹² Michal Miloslav Hodža hneď v úvode svojej knihy *Větin o slovenčině* (Levoča 1848) cituje z Kollárovej Slávy dcéry: Nepřipisuj swatě jméno vlasti / Kraji tomu, w kterém bydlíme, / Prawau vlast' jen w srdci nosíme, / (...) Wzácný owšem citu newinnému / Jest i háj ten, řeka, chalupa, / Kterau pryděd nechal wnuku swému; / Ale meze vlasti nerozborné, / Jichž se bojí tknouti potupa, / Jsau jen mrawy, řeč a mysli sworné. Na tej istej strane cituje aj výrok Wilhelma von Humbolda: Die wahre Heimath ist eigentlich die Sprache.

¹³ Aj M. M. Hodža zaraďuje Maďarov medzi miešané národy: „Maďarskí národ neprislúcha púvodom svojim k európejskemu rodu; podstatou svojou je Čud, t. j. Fin; náberom a zrastom svojim je Turek, Kún, Jás, Sloven, Nemec; teda národ mješani, rátajúci päť miliónov.“ (Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo. Od Michala Miloslava Hodžu. Nákladom Tatrina. Číslo II. V Levoči, tlačen Jana Werthmüllera a sina 1847, s. 33.)

¹⁴ Na tomto mieste stojí za to odcitovať iste nie náhodnú paródiu na maďarské „hrdinstvo“ od svojím pôvodom typovo rovnakého veľkého slovenského Maďara Pétera Hunčíka: „Istý dôležitý kritický moment sa však často opakuje v súvislosti so stratégiou strany Most-Híd a podľa môjho názoru je táto kritika pre nás Maďarov veľmi charakteristická, a preto sa k nej vyjadrim niekoľkými slovami. Ide o to, že podľa Bugárových kritikov strana Most-Híd nevybojuje v koalícii nijaký zásadný úspech, maximálne sa udeje to, že slovenskí partneri jej (totož nám Maďarom) «pohodia» niekoľko ústupkov. Lebo politici strany Most-Híd maďarskej národnosti sú už raz takí. Oni nechcú bojovať a umrieť za národ, oni chcú rokovať a dohodnúť sa. A v očiach ozajstného Maďara sa rokovanie a vyjednávanie považuje za podstatnú chybu charakteru. Lebo maďarský človek nevyjednáva. Ak má pocit, že má pravdu, vytasí meč a bojuje dovtedy, kým nezomrie. A ak skúmam historické príklady, tak Maďar obvyčajne hrdinsky umiera tak, že veru nedosiahne svoj cieľ. To nie je ani podstatné, podstatný je samotný hrdinský boj. (...) A tak isto nekompromisne bojovalo mnoho našich národných hrdinov, ako napríklad Rákóczi, Kossuth, Petőfi, chalani z roku 1956, aby som spomenul len tých najznámejších. A tak sa zdá, že v krvi ešte aj dnešného Maďara žije ten pocit, že napríklad menšinové práva a pozície si možno len vybojovať. Ak niečo dosiahneme rokovaním, to je vždy podozrivé. Má to takú príchut' zrady.“ (Bugár nechce bojovať? In: SME 30. 6. 2010) Takto píše veľký slovenský Maďar, ktorý sa o. i. domáha od Slovákov uznania a vďačnosti za to, že spolu so svojimi priateľmi rovnakého druhu „drukoval Slovensku“ (on, Maďar!), keď v onú sobotu roku 2009 hralo futbal so Slovincami: „Útočia na nás sprava, zľava, jazykový zákon a podobné veci a my «na oplátku» predsa drukujeme vám. Rozumiete tomu, moji milí slotofilskí priatelia?“ (Depresie naše každodenné... In: SME 14. 10. 2009) Veľký slovenský Maďar Péter Hunčík uznáva, že síce Maďar zvyčajne nedosiahne svoj cieľ, no podstatné je, že „umiera hrdinsky.“ Škoda len, že si P. Hunčík nevšimol, aký to cieľ občas mával ten hrdinský Maďar a akými prostriedkami sa ho usiloval „hrdinsky“ dosiahnuť. Zrejme je to len zanedbateľná maličkosť nehodná spomenutia, že sa ten Rákoci spojil pre svoj cieľ

ky slovensko-maďarských vzťahov Ladislav Deák takto charakterizuje propagandistickú stratégiu maďarizácie: „Kľúčové miesto v tomto procese zaujímalo uplatňovanie a vnucovanie vládnej fikcie o pretváraní mnohonárodnostného Uhorska na «jednotný štát maďarského národa», ktorého súčasťou bolo aj sledovanie vývoja národnostnej otázky v štáte. Na jednej strane vládna politika hanobila a občiansky diskriminovala príslušníkov nemaďarských etník, na druhej strane zvelebovala hrdinské činy Maďarov, ich kultúru a historickú misiu v Uhorsku, ich rytiersky a aristokratický duch, čo bolo priamou výzvou hlásiť sa za Maďara s argumentáciou, že príslušníci nemaďarských národov zámenou identity nič nestratia, ba naopak, získajú a urobia to, čo im ukladá lojalita k vlasti a občianska povinnosť voči štátu.“¹⁵ A tak si aj syn košického advokáta Grosschmida vybral vlastenecké meno *Márai* a jeho brat meno *Radványi*. Verne sa tak zaradili medzi takých vlastencov, akých v roku 1895 spomína aj Jozef Škultéty: „Ja poznám takúto rodinu: otec bol Puc, jeden jeho syn Kürtösi, druhý syn Fényes, tretí Petényi.“¹⁶

Charakteristickou a neoddeliteľnou črtou celého procesu maďarizácie a v nezmenenej podobe aj následnej maďarskej iredenty je pestovanie mýtu o maďarskej výnimočnosti v Uhorsku (Magyarországu) a teraz v tzv. Karpatskej kotline. Podľa tohto mýtu má jedinečná maďarská výnimočnosť, podľa S. Máraiho „fenomén, ktorý vzišiel z miešania mnohých rás,“ svoje historické poslanie v „Karpatskej kotline.“ Ukazuje sa však, že jediným zmyslom a cieľom tohto „vznešeného“ poslania je maďarizácia všetkého, čo sa nachádza „v zaujatej vlasti.“ Uhorsko nie je spoločnou vlasťou jeho obyvateľov, je to maďarská krajina, Magyarország vo všetkých svojich končinách a záklutiach, v celej „Karpatskej kotline.“ Preto bolo treba v maďarskej „vede“ i v celej školskej a vôbec vlasteneckej výchove utvrdiť ako „vedeckú“ pravdu obraz o Uhorsku ako maďarskom štáte, obrátiť naruby, t. j. maďarizovať svätoštefanskú ideu uhorskej vlasti, stotožniť uhorský feudálny národ (natio hungarica) s novodobým maďarským národom (magyar nemzet) a všetkých Uhrov (Hungarus) stotožniť s Maďarmi, t. j. privlastniť si, maďarizovať Uhorsko.¹⁷ Plánovaná, naprogramovaná premena Uhorska na etnicky maďarský Magyarország, ktorá sa mala dosiahnuť predovšetkým nevyberaným politickým násilím, mala svoj spravidelný „ideologický“ náboj nielen v hlásaní viery v mýtickú maďarskú výnimočnosť, ale aj v súbežnom pestovaní, upevňovaní a permanentnom oživovaní ducha neznášanlivosti, odmietania a ignorovania prirodzených základných potrieb a nárokov nemaďarských, predovšetkým slovanských susedov, „spolunažívateľov.“ Na maďarskú neznášanlivosť a prázdnu nadutosť upozorňoval už aj Matej Bel, ktorý v roku 1726 v liste G. S. Bayerovi bol napísal: „Nikdy Maďara neurazíš viac, než ak mu povieš, že je slovanského pôvodu. Maďari nielen pohŕdajú slovanským menom,

s osmanskými Turkami, že Košút bojoval len za maďarskú slobodu s cieľom vykynožiť tú slovenskú atď. Hunčikove maďarské „hrdinstvo“ by celkom inak pomenovali napríklad Slováci v Košiciach alebo Srbi v Novom Sade, ktorí zažili (mnohí, pravda, neprežili) maďarský teror na konci 2. svetovej vojny. Svedkami maďarských „hrdinstiev“ boli aj súčasníci a účastníci Malej vojny alebo aj aktéri Veľkej vlasteneckej vojny, v ktorej maďarskí vojaci tak „hrdinsky“ účinkovali na slovanskom území Sovietskeho zväzu.

¹⁵ DEÁK, L.: O hodnovernosti uhorskej národnostnej štatistiky z roku 1910. In: Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov 2009, s. 8. Pozri aj SVETOŇ, J.: Slováci v Maďarsku. Príspevky k otázke štatistickej maďarizácie. Bratislava : Vedecká spoločnosť pre zahraničných Slovákov 1942. 190 s.

¹⁶ Pozri DORULA, J.: O historizme v písaní niektorých mien a názvov. In: Slovenská reč, 1986, roč. 51, č. 4, s. 216. O podobných prípadoch pomaďarčovania píše aj VALISKA, J.: Maďarizácia a zmeny mien. In: K slovenskému národnému vývinu na východnom Slovensku (1848-1918). Ed. Ľudovít Holotík. Košice : Východoslovenské vydavateľstvo 1970, s. 179-185.

¹⁷ Pozri tu ďalej citáť zo spomienok Š. M. Daxnera alebo aj horké slová Andreja Sládkoviča z jeho úvodu k zápisnici z memorandového zhromaždenia v roku 1861 citované v príspevku DORULA, J.: O jednom ďalšom z mnohých hriechov zlých Slovákov. In: Slovenské pohľady, 2003, roč. IV + 119, č. 1, s. 8, pozn. 10.

ale dokonca ho nenávidia.¹⁸ Aj vo svojom diele *Notitia Hungariae novae* o obyvateľoch Maľohontu píše, že tretina z nich sú Maďari, ktorí, hoci susedia so Slovákmí, nezaujímajú sa o ich jazyk, a dodáva: „Sotva stretneš Maďara, ktorý by rozumel slovenskej reči.“¹⁹ A ďalej M. Bel píše, že Maďari tak veľmi lipnú na svojom jazyku, že sa ani neučia iný a aj keď ho vedia, nikdy, ani v najvyššej núdzi, ním nehovoria.²⁰ O maďarskej neznášanlivosti píše vo svojich spomienkach aj Š. M. Daxner: „Od roku 1850 až po rok 1860 mal som príležitosť okrem Gemera bližšie poznať stolice Abaujskú, Zemplínsku a Sabolčskú; všade našiel som v živle maďarskom, a to v inteligentných aristokratických, ba i v stredných meštianskych vrstvách, tú istú intolerantnosť a pýchu národnú, s ktorou spriatelieť sa nemožno. Ba i v samom ľude maďarskom, ktorý veru nemá príčiny k hrdosti národnej, našiel som niečo osobitného, iný živel národný odstrkujúceho. – Veď nájdu sa i u nás ľudia intolerantní, ale tí tvoria výnimku v humánnej spoločnosti našej. V Maďarstve je to naopak, v národnom ohľade humánný jednotlivec je výnimkou v intolerantnej ich spoločnosti. – Naš slovenský ústupčivý, mäkký, šetrný človek musí v spoločnosti tej zahynúť, on bude tam predmetom útokov, posmechu a iných nešetrností, a to tým viac, čím viac bude ustupovať. Prirodzený boj ten má niečo elementárneho v sebe. Ustupuj a budeš znivočený bez milosti; nedaj sa, a ustúpia oni pred tebou. Všeobecne sa myslí, že Maďar je rodeným najvštečnejším husárom, no planým infanteristom. A to je vskutku tak. Úloha a charakteristika husára je prenasledovať slabšieho, biť utekajúceho; akonáhle však ten utekajúci zastane si pevne na obranu svoju a nedá sa, hneď je po úlohe husárovej. Tak som to skúsil za mnohé roky v spoločnosti maďarskej. Ale i ten, kto pevne stojí, nech si dá pozor na svoje slabé stránky, aby nebol zaobidený a vykoristený.“²¹ A ďalej píše: „Nech sa ľúbi komukoľvek, kto pozná bližšie spoločnosť maďarskú, porovnať jej charakter s charakterom niekdajších Kumánov, a objavia sa mu príbuzné črty. (...) Tá istá vypínavosť, osobivosť a pýcha; tá istá vládybažnosť a náchylnosť k týraniu slabšieho, tá istá intolerantnosť a nenávidenie všetkého, čo je inorodé, charakterizuje i teraz spoločnosť maďarskú, ako nám to historici o Kumánoch poznali. (...) Z druhej strany z tých istých vlastností vytekalo i to, že Maďarstvo bona fide²² skonfiškovovalo celkom pre seba históriu Uhorska, akoby tu ani nebolo bývalo iných spoludejstvujúcich národov, že ono ani nemá výrazu v svojej reči pre pochop *Uhor*, *Hungarus*, *Hungaria*. Maďarovi je to všetko len *magyar*, *Magyarország*, a kto v *Magyarországu* býva, to všetko maďarský chlieb je a je Maďarom. Z tých istých vlastností pochodí aj ich program «Kárpátoktól Adriáig», magyar állameszme, magyar

¹⁸ Listy Mateja Bela. Na vydanie pripravil a preložil Juraj Pavelek. Martin : Matica slovenská 1990, s. 152.

¹⁹ Hodie, vix prouinciolaie partem tertiam *Hungari* inhabitant. (...) Itaque, vicini licet *Slavis* sint, tamen neque linguam eorum adfectant, neque mores. Raro *Hungarum* reperias, *Slavicam* linguam callentem. In: *Notitia Hvgariae novae historico geographica, divisa in partes qvatvor* (...) elaboravit Matthias Bel. (...) Tomvs quartvs. Viennae Avstriae, Impensis Pavlli Stravbii Bibliopolae. Typis Iohannis Petri van Ghelen, Typographi Regii. Anno MDCCXLII, s. 748.

²⁰ *Hungari* tamen, adeo sermonis sui sunt tenaces, vt, aut non discant alienum, aut si sciant, nunquam, nisi summa vrgeat necessitas, sermocinentur. Tamže, s. 757.

²¹ Štefan Marko Daxner: V službe národa. Výber zostavil, štúdiu napísal, poznámky a vysvetlivky vypracoval František Bokes. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1958, s. 135-136.

²² Slovenský Maďar Péter Hunčík vyslovuje akoby úprimné počudovanie nad tým, že Slováci vraj nenávidia Maďarov preto, že neprijímajú ako celkom normálny „tradičný“ pohľad Maďarov na Slovákov ako tvorov, ktoré sa nachádzajú kdesi oveľa nižšie ako Maďari. Tento degradačný pohľad Maďarov „zhora dolu“ na Slovákov, ako vraj kedysi pohľad grófa na kočiša, nie je prejavom nijakej nenávisť, len celkom obyčajného, normálneho, aj v modernej Európe samozrejmeho postoja. Ak sa s touto „samozrejmou“ Slováci nezmierujú, vina za napäté vzťahy padá na nich, nie na Maďarov. (Pozri bližšie DORULA, J.: Slovenčina ako politikum včera aj dnes. In: Kultúra, 2008, roč. 11, č. 19, s. 4 a 11) Podobne sa vyjadruje aj náš veľký maďarský vlastenec S. Márai, keď túto „milú“ vlastnosť košických Maďarov pokladá za celkom nevinnú neokróchanosť: „V tomto meste žila jedna maďarská neokróchanosť. Nepoznala národnostnú otázku, ako šťastný človek, ktorý nevie nenávidieť.“ (Maďarské Košice, s. 61)

kultúra a ich terajší centralizačný systém maďarizácie, v ktorom niet, ani nemôže byť miesta pre slobodný vývin nemaďarských národných živlov, lebo ich intolerantnosť nestrpí seberovného. – Či premení sa tento charakter Maďarstva hromadným vplyvom odrodilcov? Viere podobná vec, že zmení sa, ale nezošľachtí sa, lebo chabosť, ľahkomyselnosť, materiálny egoizmus, lesť, zrada, zadávanie princípov mravných a iné etické pramene odrodilstva môžu len zdemoralizovať, nie však zušľachťovať človeka, spoločnosť, národ.²³ O maďarománii a maďarošialenstve píše aj Ján Kollár²⁴ a iní starší autori.

Ako veľký maďarský vlastenec si „tradičný“ maďarský „vzťah“ k Slovanom osvojil aj S. Márai, ako to môžeme čítať v jeho vyjadreniach o slovanskej hrozbe, lebo veď podľa neho nie je až taká strašná skutočnosť, že do Maďarska prišiel víťazný nepriateľ, komunista, „strašidelné bolo to, že prišiel Slovan.“²⁵

Ako píše K. Wlachovský, S. Márai predsa len „Slovákov a slovenčinu vnímal,“ no, akože inak, len z už spomínaného „normálneho“ či „neokrôchaného“ maďarského pohľadu „zhora nadol.“ A tento pohľad, ani sama jeho milovaná maďarčina mu nedovoľuje pomenovať krajinu obývanú Slovákmi, „podtatranské mestá, lesy, čistiny,“ o ktorej sa mu snívava, inak ako *Horná zem (Felvidék)*, t. j. len ako neoddeliteľnú súčasť Magyarországu, ako krajinu maďarskú aj bez Maďarov. Pravda, vybraná a dobre „vedecky“ vyškolená elita historikov (tá, ktorá plní svoje „poslanie“ na území Slovenskej republiky, sa tituluje ako „naši“ historici, resp. aj „naši“ politológovia, politici, novinári a publicisti) uprute vysvetľuje, osvetľuje, objašňuje, vykladá, že takéto označovanie Slovenska je pre obdobie do rozpadu monarchie oprávnené, ba jedine historicky správne. Naposledy jeden „náš“ historik nás aj takto pouča: „V maďarskej historickej vede je pomerne pevne zakorenený úzus, že pred rokom 1918 Slovensko ako verejnoprávna jednotka neexistovalo, preto sa tento výraz nepoužíva. Situácia sa rieši opisnou formou – často sa preto v historickej literatúre objavujú pojmy ako územie dnešného Slovenska, Horné Uhorsko,²⁶ slovenské regióny severného alebo horného Uhorska, slovenský región, župy so slovenskou väčšinou, resp. Felvidék. (...) Hlavným argumentom pre nepoužívanie pojmu Slovensko pred rokom 1918 v maďarskom nacionálnom prostredí je to, že Slovensko ako verejnoprávna územná jednotka vtedy neexistovalo. (...) na slovenskej strane mnohí, pre ktorých je inak úplne samozrejmé používanie pojmu «stredoveké Slovensko» alebo «Slovensko v tieni osmanského polmesiaca»,²⁷ považujú za poburujúce, keď dnešní Maďari hovoria o Felvidéku. Pritom posledne menovaní robia len to isté čo oni – na označenie určitého územia používajú svoj vlastný kultúrno-etnografický, a nie aktuálny alebo historický verejnoprávny pojem.“²⁸ „Náš“ historik si síce uvedomuje, že ani slovo *Felvidék* neoznačuje nijakú verejnoprávnu územnú jednotku

²³ Štefan Marko Daxner, *V službe národa*, s. 137-138.

²⁴ Pozri DORUĽA, J.: Maďarošialenstvo. In: Pohľady do problematiky slovensko-maďarských vzťahov. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov 2009, s. 35-42.

²⁵ Vzhľadom na známu skutočnosť, že sa maďarské vojenské sily zúčastnili na vojnovom ťažení proti Sovietskemu zväzu, v končinách veľmi vzdialených od ich maďarskej vlasti, komicko-farizejsky vyznievajú Máraiho emotívne reflexie o tom, čo hľadal ten strašidelný ruský Slovan v Maďarsku.

²⁶ V maďarskej historickej spisbe, o ktorej je tu reč, je to celkom iste len *Felső Magyarorszá*g.

²⁷ „Náš“ historik si zrejme neuvedomuje, že v tomto ohľade je slovenský „hriech“ oveľa väčší. Veď na výstave *Najstaršie dejiny Slovenska*, ktorú pripravilo Slovenské národné múzeum v Bratislave, mohli návštevníci na jednotlivých paneloch napríklad čítať: *Osídlenie Slovenska v staršej a strednej dobe kamennej, Stredná fáza mladšej doby kamennej na západnom Slovensku, Mladšia doba bronzová na strednom a východnom Slovensku, Osídlenie Slovenska v staršej dobe železnej, Najstaršie slovanské osídlenie Slovenska, Stredoveké cirkevné, správne a mocenské centrá na Slovensku* atď. Nemal by proti tejto mytologizujúcej nehistorickosti zakročiť predseda parlamentu Slovenskej republiky alebo nejaký iný „náš“ mikloš sulík?

²⁸ HALÁSZ, L.: Uhorsko a podoby slovenskej identity v dlhom 19. storočí. Bratislava : Kalligram 2011, s. 221-223.

v bývalom Uhorsku, no oprávnenosť jeho používania v maďarčine na označenie dnešného Slovenska obhajuje, vysvetľuje, objasňuje. Treba však povedať, že je celkom objektívne doložiť, že dnešné používanie slova *Felvidék* na označenie územia Slovenskej republiky má čisto politické, iredentistické pozadie.²⁹ Je vyjadrením dnes už opäť verejne proklamovaného maďarského postoja, ktorý spochybňuje legitimitu slovenskej štátnosti, bez ohľadu na medzinárodné právo, mierové a medzištátne zmluvy i akúkoľvek inak zvyčajnú korektnosť v medzištátnych vzťahoch ignoruje štátnu suverenitu Slovenskej republiky.³⁰

Je príznačné, že problém s označovaním Slovenska v uhorskom období slovenských i maďarských dejín majú „naši“ historici len vo vzťahu k územiu obývanému Slovákmi. Napríklad „náš“ historik píše: „Maďarskú históriu a z nej vyplývajúce moderné národné a historické povedomie pri hocijakej snahe objektívne nie je možné dodatočne vyňať z uhorského rámca a sústrediť sa len na územie etnického Maďarska.“³¹ Treba mu dať za pravdu a pripomenúť, že to isté sa vzťahuje aj na územie etnického Slovenska,³² ktoré „ako verejnoprávna územná jednotka vtedy neexisto-

²⁹ Vo svojej obrane maďarského slova *Felvidék* používaného aj dnes na označenie územia Slovenskej republiky nie je „náš“ historik jediný ani originálny. V inom kontexte sme už svojho času vyjadrili k tejto otázke svoj názor: „Niekedy sa nám z maďarskej strany vyčítuje, že máme výhrady proti «historickému» pomenovaniu *Felvidék* (Horná zem), zatiaľ čo sami používame podobné označenie *dolná zem*. Nuž Slováci dolnou zemou označovali tie miesta v južných oblastiach habsburskej a potom dualistickej monarchie, kde sa najmä po vyhnaní Turkov usádzali a ktoré hospodársky a kultúrne zveľaďovali, pravda, ako etnickí Slováci len do tých čias, kým sa naplno neprejavili dôsledky „vzorovej“ maďarskej národnostnej a školskej politiky. Slovenská dolná zem, ktorú neoblažila táto vzorová národnostná politika, verne pokračujúca v línii predtrianonských pomerov, úspešne predlžuje svoje trvanie vo Vojvodine, Báčke a Banáte, t. j. mimo územia Maďarska. Predovšetkým tam je slovenská dolná zem. Týmto pomenovaním Slováci nikdy nenahrádzali názov Maďarska ako suverénneho európskeho štátu. Maďarský názov *Felvidék* sa používa v politickom význame, namiesto pomenovania *Slovensko*, označuje sa ním teda štátno-politický útvar, v ktorom Maďari tvoria jednu z národnostných menšín. Aj toto pomenovanie Slovenska je prejavom obnovovania predtrianonskej kontinuity s celou jej nepoučiteľnou protislovenskou nevrávnosťou a hrubým ignorovaním slovenskej štátnosti, je prejavom agresívnej maďarskej iredenty. V tom je podstatný rozdiel medzi mierumilovnou slovenskou dolnou zemou a militantným maďarským *Felvidékom*.“ (J. Doruľa, *Slovenčina ako politikum včera aj dnes*, s. 4)

³⁰ Známe sú v danej súvislosti bezohľadne arogantné vyjadrenia vysokých oficiálnych predstaviteľov maďarského štátu voči Slovensku, napríklad len nedávno publikované protislovenské útoky predsedu maďarského parlamentu alebo maďarského konzula v Bratislave.

³¹ I. Halász, c. d., s. 216.

³² Obyvatelia Uhorska vždy dobre a presne vedeli, kde sa toto územie nachádza. Tak už spomínaný Matej Bel vyratúva slovenské stolice – pozri *Matthiae Belii Institutiones Linguae Germanicae*, s. 7-8. O Zemplínskej stolici hovorí, že aj v nej už prevažujú Slováci: „Incolae vasta hac provincia sunt diversissimi. Hungari Germanique, qui olim frequentiores regionem inhabitabant, in annos deficient. Slavi contra omnium sunt copiosissimi“ (*Compendium Hungariae geographicum, ad exemplar Notitiae Hungariae novae historico-geographicae... Editio tertia auctior et correctior. Posonii et Cassoviae, Sumptibus Joannis Michaelis Landerer, Typographi et Bibliopolae*. 1779, s. 201). Matej Bel si všima aj vývin obyvateľstva jednotlivých miest a zaznamenáva aj prirodzené demografické zmeny. Tak napríklad o Banskej Bystrici hovorí, že obyvatelia predtým boli Nemci, teraz je už väčšina Slovákov: „Incolae alit sedulos, qui olim omnes Germani fuerant. Posteaquam vero bello, ac peste defecissent, & Slavi accessere, qui nunc sunt plurimi“ (*Compendium...*, s. 80), o obci Dobrá Niva (*Dobroniwa*) píše, že sa z nemeckej mení na slovenskú: „Erat olim Saxonum colonia, sed quae in Slavos iam abiit“ (*Notitia Hungariae novae historico geographica [...], elaboravit Matthias Bel. [...] Tomus secundus*. 1736, s. 500.), v Ľubietovej sú už samí Slováci: „Cives, qui Germani olim fuerant, nunc Slavi sunt omnes“ (*Compendium...*, s. 81) a podobne na iných miestach svojho rozsiahleho diela. Máme k dispozícii veľa písomných dokladov o tom, že obyvatelia Uhorska nielen presne vedeli, kde Slováci žijú, ale vedeli dobre aj o ich mravoch a spôsobe života (napríklad aj o ich odievaní, o jazyku a pod.). Viac údajov pozri v našej práci *Tri kapitoly zo života slov* (Bratislava : VEDA 1993, s. 65 n. Tam je napr. údaj o Cigánoch, ktorí „gistotne na slowenskich stranách bludit budú“ [je tam aj údaj o svedkovi, ktorý sa vrátil „z uherskeg zeme z winobrania“ – Orava 1735]). Neexistencia verejnej územnoprávnej jednotky s názvom *Slovensko* nebránila slovenským vzdelancom používať tento názov v priebehu celého 19. storočia a prirodzene aj neskôr. Dokladov je tak veľa, že nie je potrebné ich uvádzať ani vo výbere. Uvedieme však zaujímavý doklad z nemeckej práce z roku 1809: „Die Lutheraner sind unter den alten Deutschen in den Städten, und unter den Slaven, besonders im sogenannten *Slovaken-Land*, an den Ufern der Waag, und von Gran schrägs bis nach

valo, „čo je vraj pre maďarskú historickú vedu vážny problém pri pomenovaní tohto územia. Ak sa to isté vzťahuje na „územie etnického Maďarska,“ ktoré vtedy tiež ako verejná územnoprávna jednotka neexistovalo, nevzniká v tomto prípade rovnaký problém s jeho pomenovaním? Odpoveď „nášho“ historika, zhodná, prirodzene, s odpoveďou maďarskej historickej vedy, by bola pravdepodobne taká, že označenie územia etnického Maďarska sa v maďarčine kryje s označením celého Uhorska, ktoré sa v novodobom maďarskom chápaní nazýva Maďarsko (Magyarország). Keby sme toto maďarské chápanie a zároveň aj „vysvetlenie“ prijali, znamenalo by to, že pokladáme celé Uhorsko za maďarské etnické územie? Ak je takýto absurdný záver neprijateľný aj pre „našich“ historikov, musí byť pre nich neprijateľná aj predstava o Uhorsku ako maďarskom štáte. O túto predstavu Uhorska sa celkom nesvätoštevsky opierala celá brutálna maďarizácia. Takýmto spotvoreným vnímaním Uhorska anticipovali maďarizátori naprogramovanú budúcnosť Magyarországu aj terminologicky. Pripomenieme si opäť, ako pokusy o realizáciu tejto vízie svojho času prežíval náš veľký básnik Andrej Sládkovič: „Tak tvorili sa zákonné články, ktorých zmysel vykladal sa: že «natio» znamená maďarstvo, «Hungaria» Maďarsko, «vernacula» maďarčinu, pozdejšie «Magyarország» toľko značilo, ako vlastnosť [=vlastníctvo, majetok] národa maďarského; «magyar nemzet» toľko, ako všetky národy dohromady, «magyar nyelv» toľko, ako samospasiteľná, samooprávnená reč občanstva uhorského. Z toho všetkého nasledovalo, že čo nenie skutočne a po pravde tak, nadobno mocou postavenia, autoritou zákona, pod zámyslom jednoty a blaha vlasti³³ akokoľvek takým urobiť. To hrôza maďarizácie.“³⁴ V tomto Sládkovičovom zápise i v citovanom už vyjadrení Š. M. Daxnera, a dali by sa citovať mnohé ďalšie svedectvá a doklady, sa konštatuje, že Maďari si uzurpovali Uhorsko pre seba. Historicky neodôvodneným uzurpátorstvom je aj stotožnenie názvov mnohonárodnostného štátu Uhorsko s novodobým maďarským pomenovaním Magyarországu – maďarský štát.³⁵

Vieme, že Maďari sa ako osobitné etnikum konsolidovali a ďalej ako národné spoločenstvo vyvíjali až po usadení sa kočovného kmeňového zväzu v oblasti Tisy a stredného Dunaja. Súčasníci, ktorí prichádzali do kontaktu s príslušníkmi tohto kmeňového zväzu, ich pokladali za turkských

Sáros hinauf, am zahlreichsten“ (Statistik des Königreichs Ungern. Ein Versuch von Martin v. Schwartner (...). Erster Theil. Zweyte, vermehrte und verbesserte Ausgabe. Ofen, gedruckt mit königl. Universitäts-Schriften 1809, s. 160). Možno zaznamenať, že ani vydavатели nemeckej encyklopédie v roku 1829 nevideli nijaký problém v tom, že sa územie obývané Slovákmi (Slovensko) označí názvom *Slowakei*: „(...) fast gleichzeitig bei den südlichen Slawen an der Donau, und von dort bis nach der Slowakei und Mähren hinauf, Cyrills eigentlich für Slawen verfertigtes Alphabet in Gebrauch kam.“ (*Allgemeine Encyclopädie der Wissenschaften und Künste in alphabetischer Folge von genannten Schriftstellern bearbeitet und herausgegeben von J. S. Ersch und J. G. Gruber, Professoren zu Halle. Neunzehnter Theil mit Kupfern und Charten. CONAMI – CORYTHUS. Leipzig, im Verlag von Johann Friedrich Gleditsch 1829, s. 442*). Ani dnešný americký slavista sa nerozpakuje použiť názov *Slovakia* na označenie územia, ktoré obývali Slováci v 16. storočí: Mark Richard Lauersdorf: *The Morphology of 16th-Century Slovak Administrative-Legal Texts and the Question of Diglossia in Pre-Codification Slovakia*. München–Berlin : Verlag Otto Sagner 2010.

³³ Na jeden z mnohých príkladov terorizovania Slovákov (s tragickým výsledkom) v mene blaha vlasti poukázal aj ďalší veľký básnik Ján Kollár. Pozri bližšie J. Doruľa, *Maďarošialenstvo*, s. 35-36.

³⁴ Akty slovenského národného zhromaždenia v Turčianskom Svätom Martine dňa 6. a 7. júna 1861. Z naloženia Matice slovenskej zriadil a zostavil Andrej Sládkovič. In: *Slovenské národné zhromaždenie v Turčianskom Sv. Martine 1861*. Vydala Matica slovenská 1941, s. 25.

³⁵ V Cirkevných listoch môžeme čítať aj takúto správu z roku 1910: „Vid'ne predovšetkým, čo úradný posudzovateľ [banksobystrický profesor Dr. J. Gerő] vytyka obom knižkám [slovenským učebniciam]. Nič iné, ako to, že Magyarországu označujú menom «Uhorsko», keďže «Uhorsko» že je taký pochop, ktorý delí občanov Magyarországu na národnosti, tedy nevjadruje jednotný národ a jednotnú krajinu. Miesto toho že sa má užívať «Maďarská krajina» alebo «Maďarsko», ktorý výraz úplne sa kryje s pochopom jednotného maďarského štátu. Užívanie výrazu «Uhorsko» že sa protiví nie len maďarskému štátnemu právu, ale i c. bodu 22. §-u 27. zák. čl. z roku 1907.“ (*Cirkevné listy. Časopis venovaný záujmom cirkve evanjelickej augš. vyznania. Redaktor a vydavateľ: Jur. Janoška, farár vrbickosvätomikulášsky. Liptovský Sv. Mikuláš. Tlačené v knihtačiarňi F. Klimeša. 1910, s. 21*)

Onogurov, preto ich niekedy aj označovali ako Turkov. Tak sa napríklad označujú v diele byzantského cisára Konštantína Porfýrogeneta. Z pomenovania *Onoguri* vzniklo v slovanských jazykoch označenie *Uhri* (Ugri, Ogri, Węgrzy) na pomenovanie nových „tureckých“ prišielcov do oblastí pôvodného slovanského osídlenia. Toto externé pomenovanie zostalo aj neskorším Maďarom, hoci oni sami ho neprevzali. V dôsledku postupnej nadkmeňovej integrácie vzniklo spoločné etnikum so spoločným jazykom a spoločným názvom, samopomenovaním (*magyar*; Maďari). Nový štátny útvar, ktorý sa postupne budoval na troskách Veľkomoravskej ríše rozdelenej do viacerých nových štátnopolitických celkov dostal nové pomenovanie podľa prisťahovaných Uhrov (< Onogurov).

V rámci nového štátneho útvaru kontinuálne pokračoval proces ďalšieho vývinu slovenského etnika, ktoré už vtedy tvorilo na rozsahom zmenšenom území jedno etnické spoločenstvo so spoločným jazykom a spoločným etnickým názvom, samopomenovaním. Priebeh týchto procesov slovenského historicko-jazykového vývinu máme spoľahlivo doložený údajmi z vývinu slovenského jazyka (veľkomoravské jazykové prvky v staroslovienskych pamiatkach a ich ďalší vývin v slovenskom jazyku) i historickými údajmi z najstarších listín a iných písomností a potom aj z mnohých novších písomných pamiatok viažucich sa na územie Slovenska a na jazyk jeho obyvateľov.

Od samého vzniku uhorského štátu boli Slováci jeho významnými budovateľmi a tvorcami, vniesli do jeho základov svoj významný civilizačný vklad, ako o tom svedčí aj najstaršia maďarská slovná zásoba z oblasti štátoprávnej a kresťanskej terminológie. Tohto svojho vkladu si boli Slováci vždy plne vedomí, pokladali Uhorsko za svoju vlasť a seba za jej plnoprávnymi obyvateľov. Treba povedať, že plným právom, lebo Uhorsko bolo pre nich štátoprávnym rámcom, v ktorom sa mohli ako osobitné slovanské etnikum slobodne rozvíjať.

V uhorskom štátoprávnom rámci sa dotvorili na moderný európsky národ, nezaostávajúc v tomto svojom vývine za inými európskymi národmi. O životaschopnosti a vitalite Slovákov vo všetkých oblastiach hospodárskeho a kultúrneho života máme mnoho údajov a dokladov rozmanitého druhu.³⁶ Slováci nemali nijaký dôvod zaujímať nepriateľský postoj voči uhorskému štátu, svojej vlasti. Veď inú vlasť ani nemali.³⁷

Všetko sa, pravda, zmenilo v už spomínaných časoch maďarského politického uzurpátorstva. Štefan Marko Daxner vtedy bol napísal: „Ale Maďari ako prišli ku sláve a moci, tak zabud-

³⁶ Napríklad v citovanej nemeckej práci z roku 1809 sa o Slovákoch píše: „diese unstreitigen Autochthonen, welche im XV. Jahrhundert, durch böhmische Hussiten-Schwärme verstärkt und vermehrt wurden, und von welchen seit einiger Zeit, aus den Klüften der oberungarischen Berge, herab nach dem Süden senken, haben unter allen Bewohnern Ungerns, die meiste Fortpflanzungskraft, oder wenigstens das grösste Attractions-Vermögen; denn wo dieselben bisher unter Ungern und Deutschen einmal Wurzel fassten, hörte der Unger und der Deutsche auf zu gedeihen, und in einer Zeit von wenigen Generationen, ward er entweder selbst zum Slovaken, oder er starb ganz ab. Vergebens hüteten sich die alten Deutschen in Ungern, die bis ins XVII. Jahrhundert, fast im alleinigen Besitze aller Städte, aller Handwerke, insonderheit des Bergbaues und des Handels waren, vor dieser so gefährlichen Nachbarschaft“ (Statistik des Königreichs Ungern. Ein Versuch von Martin v. Schwartner ..., s. 125-126). Podobné údaje o Slovákoch nájdeme aj v prácach M. Bela a iných autorov.

³⁷ Michal Miloslav Hodža napríklad píše: „Lebo áno v tej krajiňe bívame, ktorá sa menuje Uhorskou, ale národom sme Slováci, krajínou sa menujeme Uhrja. Či meno má viac biť ako človek a národ? (...) Meno krajini, vlasti, muože biť často celkom rozďjelno od národu, ktorí v ňej biva. (...) V Uhorskej krajiňe je tak dobre doma národnosť Slovenská akoli veru aj Maďarská. A kedikolvek sa povje: *národ Uhorskí* v celej vlasti, *Uhorská krajina* menovanej vzati, ist'e sa rozumje tam každi bivajúci národ pod jedniami zákonmi a jedním kráľom. Prečo? Lebo veť každi kdo je ňje zúmyslňe slepi, vid'jet' musí, že sa tam rozličníje národí. (...) Jestliže národnosť len na zákoňe, právach a porjadjach krajinských záleží, a ňje na ľuďach rozličníh národností v krajiňe, teda mi Slováci bi sme dobrím právom mohli povedať, že Maďari musja sa Slovákmi stať. A síce preto, lebo je preukjzaná vec, že tjeto istje zákoni, práva, ústavi v Uhorskej krajiňe sú původňe *staroslovenskje*. Veť nám to mená oznamujú, k pr. meno *kráľ* je slovenskuo meno, trebars ho aj Maďar povje *király*; *Nádor*, *Nádorišpán* je slovenskuo meno a znamená tolko ako Nadvorňík, t. j. pán na kráľovskom dvore, po kráľovi prujši; (...) ďalej *Špán*, hlavní Išpán, Viceišpán, je úrad staroslovenských pánov a znamená tolko čo Pán.“ (Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo, s. 35-37.)

li na najsvätejšie záujmy vlasti, t. j. na to, že ona je vlast'ou všetkých v nej jestvujúcich národov, a v svojej osudnej – kumánskej – pýche a intolerantnosti privlastnili si ju výlučne, akoby ona bola len ich výdobytkom, ich výlučným majetkom. Oni zabudli na sľuby nemaďarským národom činené predtým, keď ešte potreba bola na spoludejstvovanie tých národov. Vtedy bola im rovnoprávnosť národná heslom svätým, potom, keď dosiahli cieľ, stala sa im ona nezmyslom, trhaním krajiny, status in statu, snahou protiústavnou, skrátka, vlastizradou, dákoromanizmom, panslavizmom. Predtým uznávali nemaďarské národy vlasti za národy, potom len za cudziu fajtu („idegen fajt“ – slová Deákove), za národnosti bez bytia národného, teda za výsledok bez príčiny, lebo podľa ich vymyslenej a lživej náuky «všetci občania v Magyarországu bez ohľadu na reč tvoria v politickom ohľade len jeden národ, a to historickému pochopu štátu maďarského zodpovedajúci jediný a nerozdielny národ maďarský». (Vid' zprávu povereníctva snemového, v záležitosti národností vyslaného. PbV, č. 44, 1860.) Touto vražednou náukou a fikciou postavili alternatívu, že alebo nemaďarské národy vlasti tejto musia byť mravne vykynoznené a pomaďarčené, alebo vlast' táto musí sa rozpadnúť na toľko vlastní, koľko jesto v nej národov, právo života majúcich. Oni teda náukou tou inaugurovali vo vlasti našej stálu borbu na smrť a život medzi národmi, dokým alternatívy tej jeden alebo druhý spôsob nezakončí borbu. Praví priatelia Uhorska len žalostiť môžu nad osudným obratom týmto, ktorým tisícročný základ integrity Uhorska, t. j. spoločný záujem jeho národov je podvrátený a na to miesto založený «Magyarország» s panstvom jedného národa nad ostatnými a s integritou na násilenstve, fikcii a krivde spočívajúcou. (...) Podvrátením tisícročného Uhorska a dosadením na jeho miesto Magyarországu zavedená je borba medzi Maďarstvom a nemaďarskými národmi v Uhorsku, v ktorej týmto posledným ide o život, o ich národné bytie. A borba tá čím dial', tým väčšmi bude prenikať do všetkých záhybov občianskeho i spoločenského života. My Slováci, keď v elementárnej borbe tejto politikou viedenskou i vydaní sme na milosť a nemilosť protivníkom našim, keď proti vražedným útokom na nás čineným i darmo budeme hľadať záštitu v pozitívnom zákone alebo v najvyšších kruhoch trón Jeho c. k. Veličenstva obkľučujúcich, keď i bezbranní a nahí stojíme oproti ozbrojeným obrnencom, pri tom všetkom budeme mať i my svojich spojencov, ktorých borba sama stvorí na pomoc našu a ktorých intenzívna sila rásť bude s borbou čím dial', tým viac. Nemyslím ja na nejakého slovanského – ruského Bismarcka (...), veď' známe, že slovanského Bismarcka niet; ale myslím na ten nezmeniteľný zákon boží, podľa ktorého každý zločin nesie sám so sebou pokutu a poť'ážne záhubu svoju.³⁸

Darmo sa „náš“ historik usiluje „zdôvodniť“ vraj nenacionalistickú³⁹ protislovenskú genocídu slabosťou obranného slovenského národného hnutia, proti ktorému si „maďarskí liberáli“ mohli takú neslýchanú tvrdosť bez väčších obáv dovoliť, pričom navyše, podľa mienky „nášho“ historika, boli požiadavky predstaviteľov slovenského národného hnutia vzhľadom na jeho „silu“ značne nadnesené, prehnané, príliš ambiciózne, hoci celkovo aj on chápe korene nazerania sloven-

³⁸ Štefan Marko Daxner, V službe národa, s. 175-177. Aj Jozef Miloslav Hurban na memorandovom zhromaždení v roku 1861 o. i. povedal: „Uvedené pánom Štefanom Daxnerom zákony od r. 1791 až do 1848, ktoré národu nášmu jeho milú, milovanú, od predhistorických časov zdedenú vlastnosť a majetnosť, obývanú vlasť uhorskú, zo dňa na deň viac na machochu obracali a dokonca na žalár slobody jeho, na temnicu vzdelanosti jeho národnej premenili (...). Zákony tieto majú tú chybu, že nie sú uhorské, lebo národov nemaďarských záujmy urážajú. Ony sú donesené od Maďarov, po panstve nad inými národmi domáhajúcich sa. Vrchovisko panstva toho dočiahlo sa v centralizácii maďarskej, ktorú vyviedli zákony z 1848. Hovorím, že tie zákony neboli uhorské, lebo Uhor som aj ja, ale nie Maďar. (...) Pred tým rokom sme boli «Uhorská krajina», potom stali sme sa Maďarskom.“ „My sme Uhri a širšia vlasť naša Uhorsko; ale takýchto Uhrov je vyše troch miliónov Slovákov“ (Akty slovenského národného zhromaždenia ..., s. 173, 180).

³⁹ Často perzekvovaného, súdeného a väzneného obrancu národných práv Slovákov Svetozára Hurbana Vajanského však „náš“ historik tituluje ako ultranacionalistu a šovinistu (c. d., s. 36, 116).

ských intelektuálov na historické Uhorsko a na miesto Slovákov v ňom.⁴⁰ No veď práve miesto Slovákov v Uhorsku, ich úloha v jeho dejinách, ich zásluhy o jeho budovanie a rozvoj a ich postoj k nemu ako k svojej vlasti je tá sila, ktorá ich oprávňuje klásť predložené požiadavky, plne ich legitimizuje. Spochybňovať ich oprávnenosť v čase nezakryvaného existenčného ohrozenia Slovákov znamená vnášať do výkladu historického procesu zaujatý subjektívny postoj, bez ohľadu na to, čím je takýto postoj motivovaný. „Náš“ historik napríklad uznáva, „že sa pod vplyvom výučby maďarského verejnoprávného života v študentoch utvára obraz úplne maďarského charakteru celého Uhorska,“ no hneď ďalej to s náležitým porozumením bližšie vysvetľuje: „Keď sa na vec pozrieme cez prizmu verejného života v 19. storočí, tento obraz ani nie je úplne zavádzajúci, alebo presnejšie povedané nie je úmyselne zavádzajúci. Ide tu skôr o mylnú prizmu spôsobenú vo väčšine prípadov určitou terminologickou a pedagogickou nedbanlivosťou.“⁴¹ Nuž tak. Ide v podstate o maličkosť, o drobnú nedbanlivosť. No aj inak treba vraci veci správne pochopiť, aby sme nešírili protimaďarskú predpojatosť: „Napríklad, bez vhodného prezentovania charakteru maďarského národného liberalizmu a jeho emancipačného a reformného programu z prvej polovice 19. storočia môže dôjsť nielen k nepochopeniu vývoja v krajine, ale aj k rastu predpojatosti a národnostnej nevraživosti. (...) Bez objasnenia týchto faktov však ľahko môže dôjsť k tomu, že sa v študentoch vytvorí obraz nejakej špeciálnej predpojatosti Maďarov voči Slovákom.“⁴² Som presvedčený o tom, že „náš“ historik by mal oveľa hlbšie a všestrannejšie skúmať korene a príčiny vzniku spomínanej možnej i skutočnej predpojatosti a nevraživosti. Bolo by napríklad užitočné bližšie preskúmať oprávnenosť a úprimnosť presvedčenia maďarizátorov o tom, že svojou násilnou odnárodnňovacou činnosťou pozdvihujú pomadžarčené masy na vyššiu civilizačnú úroveň, že asimilácia, t. j. odnárodnňovanie či prenárodnňovanie⁴³ je bohumilá a chválhodná činnosť. Veď „náš“ historik aj takto vysvetľuje, objasňuje, pouča: „Samotná príslušnosť k štátnemu útvaru bola málo na to, aby vytvorila pevnejšie putá v období, keď sa všetko rýchlo menilo a nacionalizovalo. Mnohí politici a intelektuáli verili v silu maďarskej kultúry, ktorá práve prežívala svoj rozkvet. K tomu, aby sa jej plody dostali ku každému občanovi a prebudili v ňom povedomie súdržnosti s maďarským štátom a národom, bolo potrebné, aby si títo občania čo najskôr osvojili maďarčinu.“⁴⁴ „Národnostné masy sa mali pomocou všeobecného rozšírenia občianskych práv pozdvihnúť do dovtedy exkluzívneho klubu s menom *natio hungarica*, ktorý sa však postupne mal premeniť na moderný maďarský politický národ. Ako malú kompenzáciu za takéto veľké gesto pozdvihnutia národnosti medzi seba považovali liberálni šľachtici za úplne prirodzené, že sa príslušníci národností vydajú dobrovoľne a nadšene na cestu najprv politickej, a potom aj kultúrnej a jazykovej asimilácie s Maďarmi. Asimiláciu ako takú ináč mnohí vôbec nepovažovali za nejaký prehršok alebo zlý skutok.“⁴⁵ Nuž, lepšie by to neobjasnil ani sám veľký gróf Aponi. Tu treba, pravda, pripojiť ešte iné objasnenie. Totižto o „sile“ maďarskej kultúry sa

⁴⁰ Pozri napríklad strany 33-34 v citovanej knihe I. Halász.

⁴¹ Tamže, s. 217.

⁴² Tamže, s. 218-219. O pokusoch vysvetliť anomálny rast počtu Maďarov „novými ekonomickými činiteľmi“ pozri MÉSZÁROŠ, J.: Maďarizácia a asimilácia. In: Július Mészáros: Zložitá hľadanie pravdy o slovenských dejinách. Bratislava: VEDA 2004, s. 211-220.

⁴³ O pojmoch *maďarizácia* a *asimilácia* Ján Svetoň píše: „Maďarizácia značí pomadžarčenie sa. Nemci užívajú pojem «Madjarisch werden» a «Madjarisierung» a Maďari sami: «magyarosodás». Teoreticky to značí odpútať sa od vlastnej ľudovej osobitosti a prijať ľudovú osobitosť maďarskú. Značí to prenárodníť sa, a nie odnárodníť. Je to aktívna premena národne biologickej povahy, proti «asimilácii», ktorá je pasívnym prispôbovaním sa novému ľudovému prostrediu.“ (SVETON, J.: Štatistická maďarizácia. In: Slovenská liga, 1942, roč. 19, č. 1-2, s. 16.

⁴⁴ I. Halász, c. d., s. 32.

⁴⁵ Tamže, s. 43.

Slováci po dlhých storočiach svojej uhorskej minulosti začali niečo dozvedieť okolo polovice 19. storočia, keď sa im začala maďarčina vnucovať v podobe násilnej maďarizácie, keď práve vtedy, ako vyššie čítame, „prežívala svoj rozkvet.“ Pravda, aj v predchádzajúcich obdobiach možno zaznamenať isté kontakty v oblasti kultúry, no tieto kontakty nikdy nezohrávali v slovenskej kultúre významnejšiu úlohu. V tejto súvislosti komicky vyznievajú napríklad poučovania Slovákov o maďarskej titulatúre v prostredí šľachtických a úradníckych vrstiev z tohto obdobia (méltóságos, nagyságos, tekintetős úr a pod.) z pera ďalšieho „nášho“ historika.⁴⁶ O takejto titulatúre len málokto Slováci niečo vedeli, nikdy dovtedy ju nepotrebovali ani nepoužívali. Veď v tých časoch nevedel po maďarsky ani dlhoročný farár slovenskej evanjelickej cirkvi v Pešti Ján Kollár.⁴⁷

Nefalšovaný pohľad na „ústretnosť“, „nečestnosť“ a „nemorálnosť“, „vítanejšie“ maďarskej politiky voči Slovákom predkladá priamy účastník a svedok vtedajších dejov Štefan Marko Daxner. Jeho svedectvo je dôveryhodné, pravdivé. O. i. píše aj toto: „Maďari mali roku 1861 krásnu príležitosť riešiť otázku národnú na základe prirodzenom a skutočnom a spolu i historickom a spravodlivom. Oni mali jednoducho uznať národy vo vlasti jestvujúce za národy, lebo veď je to pravda skutočná, historická a neodškriepiteľná; mali im dopriať a zákonom zabezpečiť slobodný národný vývin, v občianskom, cirkevnom, školskom a kultúrnom ohľade obmedzený vo vzťahu jedných ku druhým zásadou reciprocity a zásadou integrity a dobra spoločnej vlasti. Takýmto spôsobom boli by integritu vlasti stotožnili so životnými záujmami jej národov, boli by si poistili sympatie týchže národov a spolu i vďačnosť dynastie, ktorá činom takým bola by bývala zachránená od chybnosti, od roku 1860 proti Slovanom sledovanej politiky a jej následkov. Ale Maďari ako prišli ku sláve a moci, tak zabudli na najsvätejšie záujmy vlasti, t. j. na to, že ona je vlastou všetkých v nej jestvujúcich národov, a v svojej osudnej – kumánskej – pýche a intolerantnosti privlastnili si ju výlučne, akoby ona bola len ich výdobytkom, ich výlučným majetkom. Oni zabudli na sľuby nemaďarským národom činené predtým, keď ešte potreba bola na spoludejstvovanie tých národov.“⁴⁸ Hoci „naši“ historici delia vinu za pokazené slovensko-maďarské

⁴⁶ R. Holec – J. Pál, *Aristokrat v službách štátu*, s. 18.

⁴⁷ Aj sám „náš“ historik píše: „Maďarčina ešte v prvej polovici 19. storočia nehrala v aristokratických rodinách prvoradú úlohu a len postupne prenikala do salónov a šľachticko-magnátskeho prostredia. Štátnu (uhorskú) identitu uprednostňovala šľachta pred národnou, etnickou (maďarskou) (...). Péchyho manželka pochádzala z rodu Meskó (Meško), ktorý mal slovenský pôvod. Jej rodičia, i deti rodičom, si pisali v nemčine, nemaďarsky znejúce meno dcéry Zinaida nebolo tradičné. A nakoniec i francúzske meno Jacqueline, ktoré dostala dcéra Zinaidy a Emanuela, rovnako zahmlievalo otázku etnickej identity v péchyovskej rodine.“ (R. Holec–J. Pál, *Aristokrat v službách štátu*, s. 56-57) Ako tu ďalej uvidíme, aj ďalší „náš“ historik J. Halfo cituje slová vlasteneckého maďarského architekta, že veľkí maďarskí básnici v 19. storočí („taký Petőfi a Arany“) urobili „najväčšiu službu vlasti práve tým, že opovrhovaní a pánmi už-úž zabudnutí sedliacki jazyk nechali prehovoriť vo svojich dielach.“ O trápeniach maďarských spisovateľov s jazykom píše aj Sándor Márai: „Maďarský básnik, keď sa prekopal k hlbinným vrstvám svojho vedomia, nie vždy nachádzal pre nové javy primerané pojmy, pomenovania: jazyk akoby rojčil, trčal kdesi so storočným oneskorením,“ lebo veď „kmene, ktoré priniesli základy jazyka, keď sa vydali na cestu z močaristých krajov Levédie, prešli cez Karpaty a pomaly sa spúšťali do údolia medzi Dunajom a Tisou: priniesli so sebou málo slov a nečítali.“ (156-157)

A tak ten dnešným veľkým maďarským vlastencom Péterom Hunčíkom prezentovaný „normálny“, aj v dnešnej Európe tolerovateľný maďarský pohľad na Slováka zhora nadol – pohľad grófa na kočiša, nie je až takého starého dáta. J. M. Hurban na memorandovom zhromaždení v roku 1861 o. i. povedal: „Dnes po prvé, po nekonečne ťažkých dlhých časoch, po prvé vidíme zemanstvo svoje účasť brať na národnom slovenskom zhromaždení, pod slovenskými Tatrami; dnes po prvé počujem vysokú šľachtu vyrieť slovo to prenikavé pre národ náš, to slovo: «Národ náš slovenský!» Nuž ale veď je toto nie nič nového, tak to bolo aj s maďarským národom. Keď vláda rakúska maďarského profesora uviedla na univerzite viedenskej a naložila mu maďarskú gramatiku spísať, mal odberateľov a žiakov neveľa; keď táž vláda r. 1827 založila Maďarom noviny, tiež vo Viedni, smiali sa plným hrdlom z tej vraj «kočištiny»: kto by čítal, vraj, noviny v reči učňov a kočišov?“ (Akty slovenského národného zhromaždenia ..., s. 176)

⁴⁸ Štefan Marko Daxner, *V službe národa*, s. 175-176.

spolunažívanie rovnakým dielom na obidve zúčastnené strany, ba tej slovenskej pripisujú väčší podiel viny pre jej „neústupčivosť“ a pre „hriechy“ vyplývajúce z nedostatočnej pokory pred „hrdinským“ maďarstvom, pravda a spravodlivosť sa oklamať nedajú. Len si spomeňme na slová ďalšieho dôveryhodného svedka udalostí, už citovaného Andreja Sládkoviča: „Slovenská dobrota, zákonitosť, poloha sprobúvala cestu zmierenia, priateľského porovnania. Mysleli na kresťanské prikázanie, na spoločnú vlasť a spoločné osudy, mysleli zasa len na spolkovanie a vednodržanie v prácach a bojoch za blaho celej krajiny. Prosba na prosbu, dôvody na dôvody, čakanie na čakanie. Darma. – Či zasa zamočíš pero, aby opisovať, čo na to odpovedávali vodcovia revolúcie a náčelníci maďarizácie? – Oj, bridí sa nám odhaľovať nešvár tú, ukrutnosť a nesvedomitosť, ako prijímali sa právne nároky – a mierne žiadosti Slovákov v dobe tejto osudnej! Veď všetko to ešte v čerstvej pamäti ako utiskovateľov tak i utisknutých.“⁴⁹ Podobne aj Vendelín Jankovič v štúdiu o národnostnej ideológii Jána Čaploviča (1780-1847) píše: „Na príklade jednotlivca, ktorý žil viac ako pred jedným storočím, ukazuje sa, ako na slovenskej strane bola dobrá vôľa, ochota, trpezlivosť a ústupčivosť, ako Slovákom išlo úprimne o dohodu a či skôr o vyrovnanie.“⁵⁰

Uhorsko pretvorené na Magyarország už nebolo vlasťou Slovákov, bola to už obluda, drak, ktorý si žiadal pravidelný prísun slovenského pokrmu. Je preto až neuveriteľné, ako sa predstavitelia Slovákov neúnavne usilovali dohodnúť so svojimi katmi na záchrane spoločnej vlasti. Je prirodzené, že po všetkých márných pokusoch a nadutom odmietaní podávanej ruky rezignovali predstavitelia Slovákov na možnosť spravodlivého usporiadania slovensko-maďarského spolunažívania. Rezignoval už aj do krajnosti lojálny a ústupčivý Ján Čaplovič. V nevydanej monografii Maďarov *Ethnographia electorum Dei vulgo Magyarorum* „vyčítal Maďarom nezmyselnú namyslenosť, neodôvodnenú pýchu, ctižiadostivosť, prázdnu mnohovravnosť, nekonečnú nenávisť voči všetkému cudziemu, nesmiernu záľubu vo vlastnú dokonalosť. Ako by dovŕšením týchto vlastností bol Čaplovičovi výraz «Magyarok Istene». Maďari, ako najdokonalejší národ, musia mať svojho osobitného Boha. Čaplovič pre tento výraz napadol Maďarov viac ráz najnešetrnejším spôsobom. Aj posmešný názov celej monografie je narážkou na tento výraz.“⁵¹ Vieme, že všetku nádej v možnosť spravodlivej dohody s Maďarmi stratil aj Ľ. Štúr, ktorý neskrýval svoje sklamanie: „Či my máme a môžeme sa spojiť s tými, ktorí na úplnom našom zničení najúsilnejšie pracovali, následkom toho každé naše hnutie stíhali, všetky osoby na duchovnom rozvitku národa svojho pracujúce kruto prenasledovali, ktorí vykorenenie nás s najhrúzejšími kliatbami zaprisahali, ktorí našej poctivosti sa smiali (...), ktorí samo naše meno na heslo posmechu a potupy najhlbšej pred svetom obrátiť najúčinnivejšie a s diabolskou radosťou sa vynasnažovali, či my máme a môžeme sa spojiť s tými, ktorí v najnovších pohyboch konečne sekeru na peň náš životný priložiť chceli, po všetkých našich krajoch, mestách a dedinách kopy šibeníc «v čas slobody» ako na uvítanie každého zatúženia po slobodnejšom oddychnutí našom nastavali, našich najlepších ľudí, ktorých len postihnúť mohli, trápili a mučili a z nevinného ľudu i vzdelanejších mladých i starých bez rozdielu katovskou rukou v diabolskej radosť, a to množstvo a bez všetkej potreby na šibenice vyťahovali? S týmito teda máme sa spojiť my? Či je tomu všetkému už tak dávno? A čože robia tí dneskajší ostalí Maďari? Či neutláčajú kde len môžu našu reč, našu národnosť, či neočierňujú, kde len aký prístupok majú na všetkých miestach všetkých našich význačnejších mužov a naše snahy? a či my všetkého tohoto nezakusujeme následky bolestné? A to robí každý bez rozdielu: starý zakuklený i otvore-

⁴⁹ Akty slovenského národného zhromaždenia..., s. 32.

⁵⁰ JANKOVIČ, V.: Národnostná ideológia Jána Čaploviča. In: Náš národ, 1943, roč. 1, č. 4, s. 254.

⁵¹ V. Jankovič, c. d., s. 276.

ný revolucionár a udržavší sa na pokoji tak rečený liberalista i konzervatívec, jeden ako druhý, dneskajší tak ako predošlý. Je to ten samý duch, ktorý bol, tá samá zaťatá zlosť, ktorá predtým proti nám zúrila; nech že im dakto dá i predošlú moc, a všetky hrúzne na nás spáchané zjaviská znovu sa vypelešia, ešte len s väčším šíalenstvom a prežváchanou ukrutnosťou. S týmto nadutým, prázdny a za to chvastúnskym, rozšialeným a už rozvzteklejším, nenapraviteľným zloduchom niet nám pokoja a zmierenia.⁵²

Je obdivuhodná a všetkej slovenskej cti hodná bezhraničná hrdinská obetavosť predstaviteľov slovenského národa, ktorých nezlomila zloba bezohľadných a neľútostných nepriateľov, ani nepochopenie tých, pre ktorých a za ktorých sa obetovali. Už Ján Kollár študentom bratislavského lýcea otcovsky pripomenul: „Warujte se zaufání nad národem; chraňte se i při tuposti a newděčnosti národu říkati, že on není hoden, aby se jemu anebo zaň někdo obětoval.“⁵³ A Štefan Marko Daxner takto vidí slovenskú realitu: „Na ľud teda nebolo možné bazírovať žiadnu manifestáciu, žiadnu akciu v prospech rovnoprávnosti národnej. On, zvyknutý byť nástrojom v rukách mocnejšieho, hľadel len na moc, a keď medzi tými, čo mali v rukách moc, strhla sa hádka o jeho záujmy, ľud už vtedy hovorieval to známe «nech Pán Boh pomáha tomu, kto lepšie chce», ale sám nevstúpil do akcie, lebo «mohlo by to aj zle vypadnúť, a potom dávali by človeku príčinu». V takýchto okolnostiach človek mimovoľne pochopil praktický reálny zmysel poetickej výpovede Sládkovičovej: «Národ z národa svojho povstáva.» Ale ako povstáva? Nuž, pravda, najsnadnejšie bojom za svoje milé ja a čo s tým ja úzko je spojené. Kde boj taký je nemožný, tam len vyučovaním, rozmnožovaním ľudí, povedomých svojho ľudského i národného práva, rozmnožovaním inteligencie, teda mravnej sily národnej, je možné niečo docieľiť, a prostriedok k tomu vedúci – je škola!»⁵⁴ Teda nie rezignácia, ale hľadanie riešenia. Netreba sa vzdávať ani v úplnej bezbrannosti, lebo aj vtedy je nádej na pomoc spravodlivého Boha („keď i bezbranní a nahí stojíme oproti ozbrojeným obrnencom, pri tom všetkom budeme mať i my svojich spojencov (...) – myslím na ten nezmeniteľný zákon boží, podľa ktorého každý zločin nesie sám so sebou pokutu a poľahke záhubu svoju“). Táto viera nikdy neopúšťala ani našich najväčších básnikov. V básni *Dcéрка a mať* Andrej Sládkovič napísal: A slza v očiach dievčatka / teší plač materi, / a potecha tečie sladká / z nevinných úst dcéry: / „Dobří sa zlostných neboja, / čo by sa ich báli? / Boh má zbroje, svet bez zbroja, / Boh veľký, svet malý!“ Aj Milan Rúfus sa modlí za Slovensko: Môj dobrý Bože, / zhladni naň. / Stráž nám ho neustále. / A

⁵² Úvahi o spise „Hlas od Tatjer,“ od S. Vozára v B. Bistrici, tlačom Filipa Macholda, 1851, stránok 62 v 8-ke. Od *Ludevíta Štúra*. In: Slovenské Pohladi na vedi, umeňja a literatúru. Redaktor: M. J. Hurban. Díjel I. Dňa 25-ho Mája 1851. Svazok 4, str. 148-149. [Citát prepísaný do dnešného pravopisu, hláskoslovía a gramatiky.] Pozri aj J. Doruľa, Maďarošialenstvo, s. 37-38.

⁵³ Cestopis obsahující cestu do Itálie a odtud přes Tyrolsko a Baworsko, se zvláštním ohledem na slawjanské žiwly roku 1841. konanau a sepsanau od Jana Kollára. W Pešti, 1843. Tiskem Trattner-Károlyiho, s. 253. O svojej návšteve bratislavského lýcea Kollár takto píše: „W Břetislawě pobyl sem jeden den plný národní potěchy a naděje, nebo otočen sem byl mladistvými ratolestmi Sláwie, zwláště Tatranské. Pán Professor Palkowicz, kterého již ode 20 let sem newiděl, a pán Ludowit Štur, powýšili mi ještě všemožně tuto radost a položili mé, ku konci se chýlící, cestě jako korunu na hlavu. Oni mne uwedli do školy a kola Mladoslavůw ku cwičení se w materčině práwě w tom přibytku shromažděných, w němž přede čtwtstoleťím i já co žák a posluchač sem sedával a Týdenník od p. Palkowicze wydáwaný čítával. Slowenští a Serbští mladici byli zde společně shromažděni: ti mne českoslowenským, titi serbským jazykem pozdrawili. Po přeslyšaném řečňowání některých, jak básnických tak i prostomluwných prací w obau nářečích, obrátil sem já několik slow a výstrah, které mi již dávno na srdci ležely, k těmto mladým bratrům: že se srdečně těším, nejen já ale se mnau všickni Slowáci, z těch chwalitebných swědectwí, které jim (...) jak p. p. professorowé tak i jiní obywatelé města tohoto dāwají; (...) A předece nic z nás nebude, pokud sobě newychowáme pewné charaktery a špartanskau činosilnau mlad, kteráby uměla pro národ i hlad a žizeň trpěti a nepodlehla ani chlebu ani ženě, ani prosbám ani hrozbám, ani bezejmenným listům, kočičím muzikám, roztrískání oken a těmto podobným. Nyní nám potřebí, ne tak hlav, knih a učenosti, jako raději srdcí, skutkůw, charakterůw: jen tím bude mravný samocit we všech nás powýšen a staw našeho národu zlepšen.“ (Cestopis, s. 252-253)

⁵⁴ Štefan Marko Daxner, V službe národa, s. 127-128.

aspoň Ty ho, Veľký, chráň, / keď si ho stvoril malé. A 1. januára 1993, na deň vzniku samostatného Slovenska, dáva ho vo svojej modlitbe prednesenej v tej historickej chvíli na námestí v Bratislave do Božej ochrany aj nezabudnuteľný Anton Hlinka: „Na rozhraní dvoch historických epoch voláme k Tebe, všemohúci Bože, Otec všetkých národov, aby si bol stále s nami, hneď od samého začiatku, už pri prvých krokoch. Po tejto hodine túžili generácie dcér a synov našej slovenskej vlasti. Samostatnosť, ktorej sme sa dožili, prijímame ako dar Tvojej prozreteľnosti a pokladáme ho za zmluvu medzi Tebou a obyvateľmi krajiny medzi Tatrami a Dunajom. Nesmrteľný vládca čias, prebývaj s nami, buď v tejto krajine doma ako náš prozreteľný Otec a pomocník v každej núdzi. (...) Buď našim Bohom a my budeme Tvojím ľudom.“

„Naši“ historici (publicisti, novinári...) sa usilujú predložiť slovenskej verejnosti taký obraz o priebehu slovensko-maďarského spolunažívania, ktorý zodpovedá maďarskej interpretácii dejín stredoeurópskeho priestoru. Táto interpretácia, obsahujúca aj viaceré črty romanticko-operného inscenácie, sa v dôsledku sústredenej dlhodobej „vlasteneckej“ výchovy v škole i v celom verejnom živote stala integrálnou zložkou duchovnej výzbroje každého Maďara, pre ktorého je takto prezentovaná slávna maďarská história a „poslanie“ Maďarov v „karpatskej kotline“ svätá a nespochybniteľná maďarská pravda a spravodlivosť. A tak je vraj historicky neoprávnené, ba veľmi smiešne, keď sa Slováci (felvidéčania) domáhajú akejsi inej, svojej pravdy a spravodlivosti. Smiešni, ba veľmi nebezpeční kazitelia pokojného slovensko-maďarského spolunažívania sú nielen takí slovenskí „ultranacionalisti a šovinisti“ ako Svetozár Hurban Vajanský, ale vlastne aj všetci obrancovia či obhajcovia nejakej vymyslenej slovenskej pravdy a spravodlivosti (Ludovít Štúr, Štefan Marko Daxner, Andrej Sládkovič, Milan Rúfus, Anton Hlinka a všetci ďalší im podobní). Na maďarskú pravdu nesmie vrhať tieň nijaký Cyril a Metod, Svätopluk alebo Štúr. Preto musia Slováci pochopiť, že je spravodlivé a v súlade s historickou pravdou nielen vyvracať a korigovať „bludy“, ale aj rúcať pamiatky a pamätníky takých kaziteľov pokojného spolunažívania. Naopak, je historicky správne a bohumilé stavať nové a nové pomníky maďarskej pravde po celom felvidéku, obnovovať, „nekultúrne barbarsky“ zničené alebo poškodené reinstalovať, reštaurovať a starostlivo opatrovať. S najväčšou pietou treba pamätať predovšetkým na tie pamätihodnosti, ktoré najlepšie prezentujú maďarský triumf po roku 1867, keď sa v duchu prehodnotenej histórie Uhorska prehodnocovala a patrične zobrazovala maďarská pravda, slučka na krku Slovákov. A tak „Slováci“ s úctou a láskou opatrujú sochy L. Košúta a pamätné tabule inštalované na jeho počesť i ďalšie tabule a pamätníky venované zaslúžilým maďarizátorom.

Medzi také pamätihodnosti patrí aj modrý kostolík (kostol sv. Alžbety) v Bratislave, postavený v rokoch 1909-1913 pri novej budove maďarského kráľovského katolíckeho gymnázia podľa projektu budapeštianskeho architekta Edmunda Lechnera. Je to jednoloďový secesný kostol, v ktorom architekt uplatnil „novú úpravu omietky s bohatými výrezmi (imitácia orientálnej ornamentiky výrobkov umeleckého remesla starých Maďarov). Zámerným historizmom sa pokúsil vytvoriť maďarský národný sloh. Pod vplyvom národného ctenia zvolili patrocínium sv. Alžbety – svätice z arpádovského rodu, hoci sv. Alžbete už bol zasvätený chrám bratislavských alžbetínok.“⁵⁵ Na základe zachovanej stavebnej dokumentácie kostola, ďalších zachovaných písomných dokumentov a správ dobovej tlače, v ktorej dominujú správy z Nyugatmagyarországi Híradó, spracoval dejiny tohto vzorovo maďarského kostola Jozef Hal'ko.⁵⁶ Maďarské vlastenecké nadšenie, ktoré sprevádza túto stavbu, neznižuje, ba naopak, ešte výrazne podčiarkuje skutočnosť,

⁵⁵ BAGIN, A. – KRAJČI, J.: Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy. Bratislava : Spolok sv. Vojtecha v Trnave 1988, s. 139.

⁵⁶ Modrý kostol. Dejiny Kostola sv. Alžbety v Bratislave. Bratislava : LÚČ 2006. 128 s.

že tento chrám je budovaný nielen na počť svätej Alžbety arpádovskej, ale aj na pamiatku veľkej priateľky Maďarov kráľovnej Alžbety, zosnulej manželky cisára Františka Jozefa. Cisár rád súhlasil s inštalovaním jej mramorového reliéfu v kostole, i s tým, že ho sám venuje (zaplatí).⁵⁷

Autor knihy Jozef Halčko so zbožne žičlivou zainteresovanosťou opisuje, dokumentuje a komentuje nielen celý priebeh výstavby kostola a jeho zariaďovania, ale aj napĺňanie jeho maďarsko-vlasteneckých zámerov. Pokladá za celkom normálne a prirodzené, že v tomto kostole je všetko číro maďarské, že sa neberie ohľad na jazyk ani na iné náboženské potreby nemaďarských katolíkov v Bratislave (kostol nebol len pre študentov, ale aj pre verejnosť), že sa tu azda naráža „na ustanovenia cirkevného kódexu, ktorý pozná iba farnosti územného, nie národnostného typu“ (s. 103), ako to potom podľa jeho upozornenia platilo v roku 1933 vo vzťahu k slovenským katolíckym veriacim. Vtedy však, keď sa konal „slávnostný obrad posviacky nového chrámu – v sobotu 11. októbra roku 1913 predpoludním“ (85), „podrobnosti celého obradu zvečnila listina signovaná kardinálom Simorom, ktorý za deň pripomienky posvätenia chrámu stanovil druhú októbrovú nedeľu, sviatok «Veľkej Panej Maďarov».“ (s. 88) Aj „gymnaziálny katechéta a kňaz Emil Szyllaba vnímal dielo v širšom kontexte architektúry kostola i spirituality veriacich. «Tešíme sa» – napísal – «že aj detaily vypracoval umelec s majstrovskou zručnosťou, lebo práve nimi dielo zapadá do maďarského charakteru tohto kostola» ...“ (s. 30-31). Ako upozorňuje autor knihy na stranách 36-37, architekt Ödön Lechner sa usiloval stvoriť „osobitý maďarský národný sloh“, bral si „príklad aj zo slávnych básnikov: «Neurobili azda taký Petőfi a Arany najväčšiu službu vlasti práve tým, že opovrhovaný a pánmi už-už zabudnutý sedliacký jazyk nechali prehovoríť vo svojich dielach namiesto vyvinutejšej latinčiny alebo nemčiny?». Jednou z najtypickejších foriem aplikácie prvkov národnej architektúry bolo použitie farebných majolík.“ Ako „náš“ historik píše aj na strane 49, pri stvárňovaní Božieho oka poslúžila Lechnerovi súčasť ľudovej architektúry, akú možno vidieť „na sedliackych domoch najmä segedínskeho vidieka.“ Autor nás ďalej upozorňuje, že „k bohatstvám kostolného interiéru sa vstupuje cez masívnu dvojkrídl ovú bránu, ktorú v dobe jej otvorenia označili za «modernú maďarskú porta speciosa»“ (s. 53), že profesor výtvarnej výchovy na gymnáziu Ladislav Baranski vyduť portál brány „dával do súvisu s ľudovou architektúrou. Menovite s rovnako priestrannými kamennými zadunajskými bránami, oblepenými najčastejšie rašelinou či maltou“ (s. 54), že „«večné svetlo», na rozdiel od jednoduchších sviec a kahancov na iných oltároch, bolo umelecky a cieľavedome prepracované do účinného preľnutia motívu štátneho a duchovného: podľa Lechnerových predlôh vznikla trojrozmerná verzia uhorského znaku, ktorého tri dekoratívne rebrá, zavŕšené dnes už chýbajúcou svätostefanskou korunou, obopínali, držali a chránili planúce srdce z červeného skla.“ (s. 73) Autor knihy nezabudne citovať ani ďalší z názorov hlavného gymnaziálneho katechéty: „Emil Szyllaba, zodpovedný za duchovnú formáciu gymnaziálnej mládeže, dúfal, že kostol bude mať na jeho zverencov blahodarný vplyv. «Každá jeho časť» – nadvihol sa profesor – «ruže i arpádovské»⁵⁸ erby, to všetko ich povzbudzuje k posvätenému vlastenectvu.“ (s. 94)

„Nášho“ historika veľmi pohoršuje, že po nešťastnom Trianone bola znevažovaná všetka táto maďarská krása, ktorá tak jedinečne zobrazovala symboliku zlatej monarchie a uhorskej (rozu-

⁵⁷ Pozri na strane 24 uvedenej knihy. Názov novín *Nyugatmagyarországi Híradó* „prekladá“ autor do slovenčiny ako *západouhorský Híradó*, inokedy používa len skrátený názov *Híradó* (napr. na stranách 37, 89). Slovo *magyarországi* prekladá podľa svojej ľubovôle ako *maďarský* alebo *uhorský*.

⁵⁸ „Náš“ historik nepoužíva podobu mena *Arpád* a odvodeného prídavného mena *arpádovský*, ktoré sú v slovenčine dávno zaužívané a používané, ale „echtovnú“ maďarskú podobu *Árpád* a potom aj v slovenčine odvodené prídavné meno v podobe *árpádovský*. Je preňho „prirodzené“, že odmieta rešpektovať Pravidlá slovenského pravopisu aj pri písaní ďalších historických mien.

mej maďarskej) histórie, vtedy už tak úspešne prehodnotenej podľa maďarskej obrazotvornosti. Večné nie je „večné svetlo,“ ale *árpádovská* symbolika, ktorá ho umelecky rámcuje: „Večnú lampu nenávratne poškodila protihabsburská [!] hystéria na jeseň roku 1921, keď – paradoxne – práve na prikaz Štátneho referátu na ochranu pamiatok z lampy strhli uhorskú korunu“ (s. 74). Rovnako barbarsky si počínali tí, ktorí úmyselne odstránili a potom úmyselne neobnovili *árpádovský* erb v spodnej časti jednej mozaiky. (s. 51) Aj „barbárska likvidácia Fadruszovej Márie Terézie na konci októbra 1921 bola zlovestným signálom, že všetko «habsburské» je v Prešporku⁵⁹ akútne ohrozené. Preto promptne presunuli do bezpečia aj Alžbetin reliéf.“ (s. 33)

Je príznačné, že „nás“ historik vidí príčinu barbárskeho zaobchádzania s arpádovskou symbolikou (erb, uhorská koruna) na posvätných miestach rýdzo maďarského kostola v Bratislave v protihabsburskej hystérii. Je síce pravda, že Slováci najmä po rakúsko-maďarskom vyrovnaní nemali dôvod si s láskou a úctou pripomínať „priazeň“ habsburského cisárskeho dvora, ktorý ich vydal na milosť a nemilosť svojim likvidátorom, je isté, že tá „barbárska hystéria“ je namierená proti symbolike prezentujúcej nezakrytú maďarskú protislovenskú tyranii, hoci aj vkomponovanú do obrazov (umeleckých diel) maďarsko-habsburského bratstva.⁶⁰

O serióznosti novín *Nyugatmagyarországi Híradó* mali slovenskí súčasníci v Bratislave celkom inú mienku ako „nás“ historik. V revue mladého Slovenska *Prúdy* môžeme čítať aj takúto správu: „Zriaďujúcu schôdzku mala prešporská mládež hneď na začiatku školského roku za účasti temer všetkých členov (14 ev. teológov a 3 juristov). Predsedajúci prehovoril v prvom rade k novým členom, ktorí ešte neznajú naše pomery spoločensko-národné a akademické; oboznámil ich s úlohou združenia mládeže a potom poukázal na barbárske a nekultúrne chovanie sa šovinistických kruhov prešporských voči slovenskej mládeži. Na ukážku prečítal článok z miestneho plátku «*Nyugatmagyarországi Híradó*», v ktorom hlúpo, ale pritom drzo vyrútili sa na slovenskú mládež prešporskú, ktorú – vraj – nemali by v Prešporke trpeť a ktorej anarchistické účinkovanie malo by sa znemožniť.“⁶¹ Aj *Národné noviny* priniesli túto správu: „V sobotu, t. j. 13. t. m. umrel v Prešporke lekár dr. Anton Penzel. 15. mal pohrab. Pochovávali ho traja evanj. farári, Fraňo Trsztsenský,

⁵⁹ Podľa „nášho“ historika bola Bratislava Prešporkom nielen v 13. storočí, keď sa v ňom „údajne,“ „podľa tradície“ narodila arpádovská svätá Alžbeta (s. 12, 61, 120), ale stále ešte aj v roku 1921.

⁶⁰ Keď v našich dňoch predstaviteľia tzv. Bratislavského okrásľovacieho spolku vyvíjajú všetko úsilie na to, aby sa v Bratislave na mieste terajšieho súsošia Ľudovíta Štúra opäť inštalovala „Fadruszova socha Márie Terézie,“ v skutočnosti súsošie s dvoma postavami vyčakaných maďarských husárov, v prezentácii tohto súsošia v tretinovom modeli vystavenom pre bratislavskú verejnosť, od ktorej očakávajú podporu – „morálnu,“ lebo finančnú nepotrebujú – chýbajú práve tí husári. Prezentátori vedia dobre, prečo chýbajú, prečo klamú verejnosť. Anton Hrnko o tomto pripravovanom neslýchanom škandále napísal: „Predstavili im medovú sochu Márie Terézie, bielučku ako sneh a zatajili to podstatné, čo iritovalo našich dedov, keď uvedené súsošie dali zbúrať na základe zákona Národného zhromaždenia republiky česko-slovenskej. Som presvedčený, že keby roku 1918 stála takáto socha na námestí v Bratislave, nikoho by ani nenapadlo do nej nejakým spôsobom zavítať. Lenže ono to bolo inak. Na námestí vo vtedajšej Bratislave nestála socha Márie Terézie, ako nám ju predstavuje táto veľkomaďarská mimikra pod názvom Bratislavský okrásľovací spolok. Takúto sochu nikdy nechceli a nechcu postaviť! Tzv. BOS chce postaviť súsošie, do ktorého sa ona socha len zakomponuje; on chce postaviť milénarný pomník, ktorý sa postavil v čase najväčšieho útlaku Slovákov a ktorý tento útlak symbolizoval natoľko, že ho v oslobodenej vlasti potrebovali naši dedovia odstrániť. To však Bratislavčanom predstavením medovej sochy, na ktorú ich chcú chytať ako mucholapka muchy, tzv. spolok vraj na skráslenie Bratislavy zatajuje. Je to nehorázna manipulácia s verejnou mienkou, a preto ju treba rázne odsúdiť.“ (<http://www.hrnko.sk/2011/09/04/ked-vtacka-lapaju>)

Pozri k tejto téme aj novší príspevok Antona Hrnka *Ešte raz (naposledy?) o otázke Námestia Ľudovíta Štúra*. In: Literárny (dvoj)tyždenník, 2011, roč. 24, č. 33-34, 5. 10. 2011, s. 4.

⁶¹ *Prúdy*, 1911, roč. 2, s. 79. Na strane 80 je tam aj takáto správa: „26. októbra t. r. bola v Prešporke schôdzka vyhodencov. Maďarská politika, snažiaca sa ubiť lásku k vlastnej krvi, vykynožíť úctu k materinskému jazyku už zo srdca nemaďarského žiaka, spôsobila, že sú v lone slovenskej inteligencie behom tridsaťročia celé desiatky ľudí, ktorí pre svoje národné presvedčenie boli vylúčení zo škôl.“

senior a theol. akad. professor, Gustáv Ebner, konsenior a Viliam Pröle. Nuž tu sa stala tá hrozná vec. Bože, ráč prijať Trstenského dušu na milosť, opovážil sa nebohého slovensky odparentovať. Len to bolo treba našim šovinistom. Olej na oheň. Trstenský je pansláv, slovenčina je nie reč, ako môže maďarský kňaz (!) slovenskou kázňou urážať nemzeti állam, znesväcovať samospasiteľnú maďarskú reč? Item, hluku dosť. Rozhodené vlastenecké dušičky hľadali niekde uspokojenie a pomoc. Reta, pomoc! vlast' predávajú, Slovákovi na pohrebe káže slovenský kňaz po slovensky, teda materinskou rečou nebohého! Takúto urážku, takýto atak na drahú hazu strpeť nemožno. Kde je pomoc? Čo robiť s oným kňazom a so slovenčinou? Kňaza treba na pranier vystaviť, deklarovať ho za vlastizradcu a existenciu slovenskej reči negovať. Všetko toto mienili dosiahnuť prešporskí šovinisti v svojom ľubomilom orgáne «Nyugatmagyarországi Híradó»-ve. (Mizerný, prázdny, päťolizačský denník prešporský. Ešte i provinciálne plátky obdržali by pred ním palmu víťazstva. Možno si teda predstaviť, čo je to za muchotrávka! Ref.) Nuž pod' tedy drahý Híradó. V dnešnom 137. čísle uverejnili výpad, pri jehož čítaní vzbúri sa krv v človeku, keď len ako mak šlechetnejšieho citu prechováva v sebe, o čom hovoriť brdí sa vôbec človeku. Ale podávame otázku ohavnosť, aby širšie publikum vedelo, že všetko je možné v nás. Muchotrávka píše: «Proti-maďarská demonštrácia na pohrabe prešporského lekára. Trápný incident nechal opravdu smutnú rozpomienku v dušiach prešporského maďrstva (!) a vlastenecky citiaceho nemeckého občianstva na včera popoludňajší pohrab dr. Antona Penzla, prešporského lekára. Pohrabné obrady konajúci evanj. senior Trstenský začal razom nečakano slovensky hovoriť, čo v rade šlechetnejšie zmýšľajúcich účastníkov zapríčinilo také pohoršenie, že viacerí z nich – nemohúc strpeť takéto potupenie národnej reči a vlasteneckého citu – sa hneď aj vzdialili. Či sa táto demonštrácia stala z vôle nebohého, či nie, – to jedno je pravdivé, že fungujúci senior mal si dôkladne premyslieť, na čo sa podoberá! Keď i nebohy doktor Penzel bol panslávského zmýšľania, to je jeho vec, on viac už nebude škodiť vlasteneckým ideám, ale že seriózny kňaz, následník Pavla Rázgu, sa tiež vynasnažuje slovenskou parentáciou dokumentovať oprávnenosť panslávského blúznenia, je ozaj smutný zjav. Táto slovenská reč urazila nielen tých, ktorí už či z úprimnej, či len z formálnej sústrasti sa dostavili na pohrab Antona Penzla, ale v prvom rade urazený je princíp, aby poslednú počestnosť uhorského lekára maďarský (!) kňaz neznesvätil rečou Hurbanovcov a Jurigovcov!» [...]“⁶² V roku 1910 sa v nekrológu na F. Trstenského uverejnenom v Cirkevných listoch píše: „Len jeden prípad spomeniem ešte z jeho kňazského účinkovania. Pred dvoma rokmi pochovával tu lekára dra Antona Penzla, ako Slováka prirodzene po slovensky. Tunajší maďarský politický plátok «Nyugatmagyarországi Híradó» vyrojil sa proti nemu, ako sa opovážil slovensky pochovávať, a známymi ošklivými frázami hanobil jeho, zosnulého lekára a hlavne slovenčinu. Pisateľ týchto

⁶² Národné noviny, 1908, roč. 39, č. 72 (20. júna 1908). Originálny text v Nyugatmagyarországi Híradó: „**Magyarellemes tñtetés egy pozsonyi orvos temetésén.** Dr. P e n z e l Antal pozsonyi orvosnak tegnap délután végbement temetését kinos incidens tette a pozsonyi magyarság és a hazafiasan érző német polgárok előtt igazán g y á s z o s a n emlékeztetéssé. A szertartást végző T r s z t y é n s z k y evangélikus esperes egyszerre, váratlanul t ő t n y e l v e n kezdett el beszélni, ami a nemesebben érző résztvevők sorában olyan felháborodást idézett elő, hogy többen közölük – nem bírván tűrni a nemzeti nyelvnek és a hazafias érzelemnek illetén meggyalázását – nyomban eltávoztak. Akár a halott akaratóból történt ez a demonstráció, akár nem, – annyi bizonyos, hogy a t ő t n y e l v e n szónokló esperesnek meg kellett volna gondolnia, mire vállalkozik! Hogy ha boldogult P e n z e l doktor pánszláv érzésű ember volt, az ő reá tartozott, ő már többé nem fog ártathatni a hazafias eszméknek, de hogy egy komoly lelkész, egy R á z g h a Pál utódja, t ő t n y e l v ű búcsúztatójával is igazolni igyekezett a pánszláv hóbort jogosultságát, az már igazán szomorú jelenség. Ezzel a t ő t beszeddél nemcsak azok lettek megsértve, akik akár őszinte, akár formális részvétből megjelentek P e n z e l Antal temetésén, de első sorban meg lett sértve az az elv is, hogy egy magyarországi orvosnak végtisztességét egy magyar pap a Hurbánok és Jurigák nyelvével meg ne szentségtelenítse!“ (Nyugatmagyarországi Híradó. Pozsony, 1908. XXI. évfolyam, 137. szám. Kedd, június 16, strana 4)

riadkov napísal na obranu článok do «Národných Novín», ktorý nebohy Trsztyénszky aj prečítal a hovoril autorovi článku: «Ďakujem vám, pán brat, ale škoda sa bolo unúvať. Spravodliví ľudia ma neodsúdia, a nepriateľ ani môjmu konaniu, ani vašim slovám neporozumie.»⁶³

„Náš“ historik aj takto referuje o neradostných poprevratových osudoch maďarského modrého kostolika: „V máji roku 1931 sa bratislavské kuratórium Rímskokatolíckej autonómnej cirkevnej obce na základe návrhu patronátnej rady uznieslo o novom rozdelení bratislavských farností, v rámci ktorých bola zriadená Fara u svätej Alžbety (...). Tak sa alžbetínsky chrám stal farským kostolom novej farnosti, ktorej erigovanie sprevádzali pokusy o akúsi iracionálnu pomstu za uhorský⁶⁴ štýl chrámu, a to návrhmi urobiť z neho výlučne slovenský kostol slovenských veriacich celej Bratislavy – bez ohľadu na ich územnú príslušnosť. Presadzoval to poslanec Národného zhromaždenia Mons. Pavol Macháček, ktorý ašpiroval na funkciu prvého farára novej farnosti. (...) Dôvodil, že «okrem Blumentálu niet žiadnej inej slovenskej fary, takže slovenské a české obecnstvo je prinútené navštevovať maďarské alebo nemecké bohoslužby,... hrozí nebezpečenie pomadžarizovania, nakoľko títo sú tiež prinútení navštevovať maďarské bohoslužby». Slovom, aby boli bohoslužby a pastoračia «len v jazyku štátnom», a nie v rukách osôb «štátnej myšlienke nepriateľských». Tieto koncepcie však narážali na ustanovenia cirkevného kódexu, ktorý poznal iba farnosti územného, nie národnostného typu. Preto sa v erekčnej listine novej farnosti, parafovanej biskupom Pavlom Jantauschom, po inštrukcii «odbavovať bohoslužby a kázne v slovenskej reči» žiada taktiež «pre tých veriacich, ktorí slovenský jazyk neovládajú, pastoračiu vykonávať v ich jazyku». Farárovi v tomto všetkom mal pomáhať ešte jeden kaplán.“ (s. 102-103) Vie si „náš“ historik predstaviť, že by sa takéto riešenie „v duchu ustanovení cirkevného kódexu“ prijalo v prospech slovenských veriacich v predtrianonskom Magyarorszägu? Nie je to prejav humánnej veľkodušnosti, keď sa po slovenských skúsenostiach so štátnou i cirkevnou mocou v Magyarorszägu (pozri aj uvedené citáty z Nyugatmagyarorszägi Híradó a z dobovej slovenskej tlače) pamätá uvedeným spôsobom na potreby maďarských veriacich? Zasluhujú si v danom historickom kontexte odsúdenie pokusy zabezpečiť slovenským veriacim ich prirodzené nároky, potreby a práva, ktoré sa im takým brutálnym spôsobom boli upierali?

Srdce „nášho“ historika muselo veľmi zaplesieť pri správe zo začiatku júna 2006, o ktorej takto informuje: „Do Mini-Európy pod bruselským Atómiom, v ktorej vyše 300 architektonických zmenšení v pomere 1 : 25 reprezentuje krajiny Európskej únie, pribudol za Slovensko práve bratislavský Modrý kostolík. Vskutku zaujímavé, že Slovensko reprezentuje tento výsostne uhorský⁶⁵ kostol, plný habsburských i uhorských znakov a svätoštefanských insígnií. Vybral ho však osobne generálny manažér Mini-Európy Thierry Meeus počas návštevy Slovenska.“⁶⁶

⁶³ † František Trsztyénszky (1835-1910). In: Cirkevné listy, 1910, roč. 24, č. 5, s. 158. O záslužnom účinkovaní Františka Trstenského sa píše aj v časopise bratislavského evanjelického zboru *Evanjelická Bratislava*, 2011, č. 1, s. 27 v príspevku M. Kamenského *Evanjelický a. v. zbor v Bratislave po rakúsko-uhorskom vyrovnaní v roku 1867*.

⁶⁴ Tu „náš“ historik neprávom použil v slovenskom texte adjektívum *uhorský*, lebo všetky údaje hovoria o tom, že dotýčným maďarským vlastencom, najmä však architektovi Lechnerovi išlo o pokus stvoriť rýdzi maďarský národný stavebný sloh (tak to formulujú aj autori citovanej práce *Kostoly a kaplnky hlavného mesta SSR Bratislavy*), preto sa vraj opieral o orientálnu ornamentiku výrobkov umeleckého remesla starých Maďarov, o ľudovú architektúru segedínskeho vidieka, o kamenné rašelinou či maltou oblepené zadunajské brány. Keďže išlo o pokus, ťažko možno hovoriť o nejakom etablovanom maďarskom národnom stavebnom štýle, ktorý by mal byť predmetom akejsi iracionálnej slovenskej pomsty.

⁶⁵ Slovo *uhorský* je aj v tomto citáte použité v protiklade so všetkými údajmi o tomto kostole, ako ich vo svojej knihe prezentuje i „náš“ historik. Platí o ňom to, čo sme už uviedli v predchádzajúcej poznámke.

⁶⁶ Proti tomuto autoritatívnemu výberu typického symbolu Slovenska vraj nikto neprotestoval (s. 105). Zrejme nikto nevie povedať, ani si spomenúť, či pán Meeus mal alebo nemal pri svojom výbere nejaké indície alebo „dobré informovaných“ poradcov zo Slovenska alebo z Maďarska.

(s. 105) Ako ďalej informuje „náš“ historik, vtedajší člen európskej komisie Ján Figel’ „pre túto knihu ako komentár k uvedeniu modelu Modrého kostolíka v parku Mini-Europe napísal: «Výber bratislavského Modrého kostolíka do pestrej kompozície bruselského parku vnímam ako jeden z výstižných symbolov prínosu Slovenska pre spoločnú Európu. (...)»“ (s. 108) Dnes sa už jasne potvrdilo, že toto stanovisko pána Figel’a odráža jeho zreteľne profilované a prezentované politické postoje v oblasti slovensko-maďarských vzťahov.⁶⁷

„Naši“ historici (politici, novinári, publicisti) ostro odmietajú alebo tvrdo ignorujú všetko, čo by mohlo akokoľvek naštříbiť, narušiť alebo nedajbože až „pokaziť“ predstavu či obraz nielen o politickej, ale aj o kultúrnej dominancii Maďarov v Uhorsku a teraz v tzv. Karpatskej kotline. Veď tento obraz, namaľovaný až s umeleckou obrazotvornosťou, má hodnotu posvätej ikony. A tak, keď sa v rokoch 1977-1978 po pracovných poradách a diskusiách slovenských historikov, jazykovedcov, pracovníkov archívov a Matice slovenskej (tam sa už vtedy pripravoval na vydanie Slovenský biografický slovník) dosiahla zhoda o zjednotení písania historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín, písaných dovtedy v rozmanitých pravopisných podobách, na základe slovenskej grafiky, strhla sa v jednotne a solidárne „zhrozenej“ maďarskej odbornej i neodbornej verejnosti búrka protestov, výčitiek a obvinení. Absurdnosť a svetová unikátnosť takéhoto počínania z maďarskej strany vynikne v celej svojej nahote, keď si uvedomíme, že ide tu o nekultúrny arogantný zásah do cudzieho jazyka, o vnucovanie jeho používateľom noriem ustálených v maďarskom jazyku. Nič podobného si maďarská strana netrúfla proti iným takým istým „hriešnikom“ z nástupníckych štátov. Ako píše Jozef Novák, staršia maďarská literatúra si „všetky mená prispôsobila vlastnej maďarskej ortografii. Hoci sa už všetky okolité národy s týmto problémom vyrovnali a pri písaní priezvisk vychádzajú predovšetkým z vlastnej ortografie, u nás v tomto smere ešte stále pretrvávajú veľké rozpaky a k definitívnemu určeniu spôsobu písania priezvisk ešte nedošlo.“⁶⁸ A keď už k takému určeniu spôsobu písania došlo⁶⁹ (boli sme poslední spomedzi nástupníckych štátov monarchie, ktorí si usporiadali písanie historických osobných mien), prevzali maďarskú protestnú štafetu s náležitým oduševnením už vyučení „naši“ historici.

Útoky „našich“ historikov sme vtedy boli takto komentovali: Odporcovia slovenskej grafiky v písaní historických osobných mien nikdy priamo nevysvetlili, prečo sa má pri zjednocovaní písania týchto mien v slovenskom jazyku používať maďarský a nie slovenský pravopis (v danej súvislosti sa pravopisom rozumie spôsob grafického zaznačovania hlások). S veľkou vehemenciou poukazovali na nehistorickosť, protiprávnosť, ba až neetickosť takého zásahu, aký slovenská grafika v danom prípade vraj predstavuje. Je zaujímavé, že ani najzúrivejší maďarskí „vlastenci“ v 19. storočí neprotestovali proti rovnakému počínaniu slovenských vzdelancov, ktorí tie isté mená písali takým (nemaďarským) pravopisom, aký používali v celom ostatnom texte, do ktorého-

⁶⁷ Naposledy to zreteľne ukázala spolupráca Jána Figel’a, terajšieho predsedu politickej strany Kresťansko-demokratické hnutie, s predsedom maďarskej politickej strany MOST-HÍD Bélom Bugárom pri aktívnom presadzovaní a schvaľovaní v Národnej rade Slovenskej republiky návrhu nového protislovenského deštruktívneho zákona o používaní jazykov národnostných menšín v Slovenskej republike.

⁶⁸ NOVÁK, J.: Rodové erby na Slovensku. I. Martin : Osveta 1980, s. 35. Pozri aj NOVÁK, J.: Úprava písania priezvisk historických rodov. In: Slovenská archivistika, 1979, roč. 14, č. 2, s. 175-178 i HORVÁTH, P.: O potrebe a zásadách slovenskej transkripcie rodových mien a priezvisk. In: Slovenská archivistika, 1980, roč. 15, č. 2, s. 199-211.

⁶⁹ Vo vydaní Pravidiel slovenského pravopisu v roku 1991 a potom aj v ďalších vydaniach sa píše: „Zásady písania historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín boli vypracované v súlade so závermi komisie pre historickú terminológiu pri Historickom ústave SAV, ktoré sa prediskutovali aj za účasti ďalších historikov, literárnych a právnych historikov, jazykovedcov, archivárov a bibliografov.“ (Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava : VEDA 1991, s. 40)

ho boli tie mená začlenené (*Zyči, Berčei, Nad', Vešelini, Ilešházi* a pod.).⁷⁰ Výčitka či priam obvinenie, že takéto zjednotenie písania mien je nehistorické, neobstojí preto, že rovnakú historickú hodnotu má každý z celého radu pravopisných variantov priezvisk doložených v písomnostiach príslušného šľachtického rodu (rozličné pravopisné varianty svojho mena často používala aj tá istá osoba). Rovnakú argumentačnú silu má v tejto súvislosti aj výčitka o neetickosti takej úpravy (adresovaná pravdaže len slovenským „previnilcom“), ktorá zasahuje do osobných práv nositeľa mena v istej pravopisnej podobe, lebo sa daná osoba vraj s touto podobou identifikuje. Lenže príslušní maďarskí horlivci a ich prisluhovači nevedia povedať, ktorá je to tá z viacerých podôb, s ktorou sa daná osoba identifikuje. Nemôžu to povedať, ani vedieť, lebo tá daná osoba sa rovnako právoplatne identifikovala s ktoroukoľvek z doložených podôb. Teda aj výčitka z neetickosti stráca opodstatnenie. A rovnakú argumentačnú hodnotu má aj výčitka o protiprávnosti písania historických osobných mien slovenskou grafikou. Úprava písania týchto mien sa totiž vzťahuje na obdobie pred rokom 1918 (do zániku monarchie). Ako vieme, vo svojom poslednom štádiu (po roku 1867) to bolo obdobie bezuzdného svojvoľného úradno-mocenského pomaďarčovania, ktoré naplno zasiahlo aj osobné mená. Naši maďarskí a maďarónski horlivci neradi o tomto období hovoria. Dnes si každý píše svoje meno, resp. píše mu jeho meno tak, ako ho má zapísané v úradných dokladoch. Ako vieme, tento právny stav sa u nás prísne dodržiava (podnes si mnohí Slováci píše priezvisko maďarskou grafikou alebo aj v maďarskej jazykovej podobe tak, ako ho ich predkom po roku 1867 svojvoľne zapísali do matriky „vlasteneckí“ kňazi).⁷¹

Poukázali sme ďalej na skutočnosť, že Slováci neboli v Uhorsku národnostnou menšinou, Slovensko bolo ako celok súčasťou uhorského štátu, kde boli Slováci autochtónnymi obyvateľmi. Nemožno preto porovnávať postavenie Slovákov v Uhorsku s postavením Nemcov, ktorí sa aj na Slovensku usádzali ako kolonisti, prinášali si sem svoj jazyk, právny poriadok a ďalšie formy spoločenského a hospodárskeho života. Vo vzťahu k Slovensku a k Slovákom hovoríme o uhorskom období slovenských dejín. Slovenské dejiny uhorského obdobia zaľudňuje množstvo postáv, ktoré v nich zohrávajú svoje úlohy. Ak podľa Pravidiel slovenského pravopisu (1991, 1998, 2000) píšeme historické osobné mená z uhorského obdobia slovenských dejín slovenskou grafikou, zaradujeme ich celkom prirodzene do kontextu slovenského jazyka, v ktorom tieto dejiny píšeme alebo čítame. Sú to naše dejiny, o nás, o našej minulosti, v časovej a priestorovej súvislosti, v časových a priestorových väzbách. Treba tu pripomenúť, že v Slovenskom biografickom slovníku (vydala Matica slovenská v šiestich zväzkoch v rokoch 1986-1994) i vo vedeckých publikáciách na Slovensku sa neobchádzajú doložené pravopisné varianty osobných mien, ale uvádzajú sa vždy, keď to vedecká presnosť v nejakej súvislosti vyžaduje (v Slovenskom biografickom slovníku sa v každej heslovej stati uvádzajú všetky písomne doložené varianty). No v maďarskej literatúre, aj v takej, čo si robí nárok na vedeckú solídnosť, sa podobná historická objektívnosť nepestuje. Napríklad v roku 1993 vydalo vydavateľstvo Magyar nyelvtudományi társaság v Budapešti 1172-stránkovú knihu *Régi magyar családnevek szótára XIV-XVII. század* (Slovník starých maďarských rodových mien 14.-17. storočia), ktorej autorom je Kázmér Miklós. Darmo by sme v tejto hrubej „vedeckej“ knihe hľadali čo len jednu jedinou slovenskú podobu šľachtického mena, hoci sa tam naoko dôkladne a presne uvádzajú doklady na príslušné

⁷⁰ Pozri J. Doruľa, O historizme v písaní niektorých mien a názvov, s. 212 i HORVÁTH, P.: Neuvážený návrh na zrušenie slovenskej transkripcie starých rodových mien a priezvisk (Historický časopis, 1999, roč. 47, s. 306-315). P. Horváth v obsiahlejšom príspevku s celou svojou nevšednou erudíciou a vynikajúcou znalosťou problematiky dostatočne zreteľne odpovedal na obnovené námietky E. Kowalskej proti používaniu slovenskej grafiky pri písaní historických rodových priezvisk z uhorského obdobia slovenských dejín.

⁷¹ Pozri J. Doruľa, O jednom ďalšom z mnohých hriechov zlých Slovákov, s. 6-7.

zápisy mien. Tie zápisy sú starostlivo „vedecky“ vybraté tak, že sa nenašiel napríklad ani jeden doklad na meno *Harhowsky* (je len *Görgei* vo viacerých hláskových variantoch; utvorené, ako sa uvádza, od miestneho názvu *Görgő* [župa *Szepes* a *Torna*]; nijaký *Harhov* alebo *Hrhov* sa, pravdaže, nespomína) atď. atď., hoci aj v písomnostiach uložených v Maďarskom štátnom archíve v Budapešti sa nájdu desiatky dokladov zo „spracúvaného“ obdobia so zápsmi slovenských podôb historických mien (*Harhowsky*, *Paluczky*, *Kubinsky*, *Svetojansky* atď.).⁷²

Protesty proti zjednoteniu písania historických osobných mien na základe slovenskej grafiky i uvedené falšovanie obrazu historického vývinu zamlčováním slovenských podôb spomínaných mien majú spoločný dôvod. Vždy totiž ide o presadzovanie falošnej nevedeckej predstavy o uhorských dejinách ako maďarských. A keďže sú to maďarské dejiny, majú sa aj na maďarský spôsob maľovať. Preto tak prekáža slovenská grafika nota bene – aj v slovenskom jazyku.

Spomínané námietky proti používaniu slovenskej grafiky pri písaní historických rodových priezvisk z uhorského obdobia slovenských dejín nie sú, pravda, originálne ani nové, no ich dnešné nastoľovanie nie je náhodné, tak ako nie je náhodné ani „otváranie problému prepisu a výslovnosti uhorských mien“ oznamované v pozvaní na vedecký seminár *Problémy adaptácie cudzích mien v slovenčine* (19.-20. októbra 2000) podpísanom riaditeľom Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra SAV a predsedom Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV Slavomírom Ondrejovičom. Priehľadným cieľom tohto „otvárania témy“ je zmena terajšej platnej úpravy písania historických osobných mien z uhorského obdobia slovenských dejín ako ďalší „ústretoivý krok“ v dobre známom smere.⁷³ Môžem vysloviť svoje úprimné potešenie, že sa tento seminár nestal nástrojom spomenutej „ústretoivosti“.⁷⁴

Toľkoto z reprodukcie našich vtedajších reakcií na maďarské a maďarónske úsilie zaviesť maďarskú grafiku do slovenského jazyka.

Pre dnešnú (píše sa rok 2011) politicko-spoločenskú situáciu Slovákov v „suverénnej“ Slovenskej republike je príznačné, že sa z ich spoločenského života vytráca efektívne fungujúci sebazáchovnoobraný reflex, aký predstaviteľom slovenského národa a jeho obrancom nechýbal ani v časoch, „keď sme bezbranní a nahí stáli oproti ozbrojeným obrnencom.“ (Š. M. Daxner) Dobre organizovaný celoplošný protislovenský mocenský tlak sa plánovito stupňuje a úspešne realizuje podľa scenára maďarskej iredenty.

⁷² Pozri J. Doruľa, O historizme v písaní niektorých mien a názvov, s. 214-215. Aj Svorad Zavarský, ktorý referuje o novom maďarskom neolatinistickom periodiku *Camoenae Hungaricae* uverejňujúcom príspevky len v svetových jazykoch, o. i. píše: „Kvalitu a vedeckú úroveň periodika *Camoenae Hungaricae* však znižuje jeden «drobný» detail: Hoci ani jeden z uverejnených textov nie je v maďarskom jazyku, geografické názvy a osobné mená viažuce sa k Slovensku sú v cudzojazyčnom kontexte uvedené v maďarskom znení.“ (ZAVARSKÝ, S.: Kde sídlili uhorské múzy? In: Slavica Slovaca, 2008, roč. 43, č. 2, s. 165) A ďalej poznamenáva: „Je smutné, že ani odborníci v oblasti novolatinkej filológie nereflektujú skutočnosť, že v období, o ktorom píš, bol úradný jazyk uhorského štátu latinský. Ak teda chcú byť historicky korektní, prečo radšej nepoužívajú latinské názvy, keď už sa zdráhajú použiť súčasný geografický názov lokality? Podľa latinského alebo slovenského názvu dokáže lokalitu identifikovať ktorýkoľvek odborník na celom svete, či už na historickej alebo na súčasnej mape, čo sa o maďarských názvoch nedá povedať.“ (Tamže) Ako ďalej píše S. Zavarský, čudne pôsobí aj to, že v jednom príspevku uverejnenom v talianskom jazyku „krstné meno slovenského jezuitu Juraja Rajčániho je uvedené v maďarskej podobe *György*. Jezuita Juraj Rajčáni (1669-1734) sa narodil v Zemianskych Kostol'anoch, jeho brat Ján, tiež významný slovenský jezuita, sa narodil v Nitre. Obidvaja bratia pochádzali zo slovenského zemianskeho rodu.“ (Tamže, s. 165-166)

⁷³ Svoju poslušnú usilovnosť i nepochybný úmysel kráčať v tomto smere demonštroval na uvedenom vedeckom seminári S. Ondrejovič, keď z pozície moderátora vyslovil námietku, že napríklad písaním mäkkého *i* v priezvisku *Pálfi* sa nositeľovi tohto mena odobrá šľachtictvo, preto treba také písanie zmeniť. Hoci jeho námietke chýba akákoľvek odbornosť, „dobrý úmysel“ jej autora je nad všetku pochybnosť. Práve ten ho zaraďuje medzi činiteľov, ktorí sú schopní, ba veľmi ochotní daný problém „vyriešiť“ podľa prebojovanej maďarskej predstavy, t. j. opäť zaviesť maďarskú grafiku do písania spomínaných mien v kontexte slovenského jazyka.

⁷⁴ Pozri J. Doruľa, O jednom ďalšom z mnohých hriechov zlých Slovákov, s. 6-10.

Keďže spomínaný cieľ „otvárania témy – problému prepisu a výslovnosti uhorských mien“ sa prostredníctvom seminára v roku 2000 nepodarilo dosiahnuť, po niekoľkoročnej prestávke obnovili hlavní protagonisti zmeny svoje úsilie presadiť ju s novým elánom a s „uváženejšou“ taktikou, očividne rátajú aj s váhou svojho úradného postavenia. O akciách a úsiliach týchto protagonistov podáva informácie list, ktorý v mene 25 podpísaných signatárov poslal v roku 2009 (s dátumom 29. apríla) ministromi kultúry Slovenskej republiky historik Anton Hrnko. V liste sa o. i. píše: „V Slovenskej akadémii vied⁷⁵ sa nie príliš transparentným spôsobom pripravuje zmena časti Pravidiel slovenského pravopisu, ktorá sa dotýka písania mien z uhorského obdobia slovenských dejín, do roku 1918. Túto aktivitu zastrešuje a garantuje vedenie Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV.⁷⁶ (...) Spomínanú časť Pravidiel slovenského pravopisu vedci, odborníci ustálili v sedemdesiatych rokoch 20. storočia a bola reakciou obce slovenských historikov a jazykovedcov na to, že nebola kodifikovaná jednotná podoba písania historických mien v slovenskom jazyku! Ako podporný argument na to, aby sa zaviedlo ustálenie pravidiel v tejto oblasti, poslužil aj rozsiahly archívny výskum originálnych dokumentov. Výskum jasne preukázal, že to, čo sa u nás pokladalo za «historické» písanie mien významných osobností našich dejín, bola len kodifikácia tohto písania v maďarskom jazyku v druhej polovici 19. storočia. V rovnakom období si ustálili písanie podľa vlastných pravidiel aj iné okolité národy, napríklad Česi a Chorváti (a vôbec pri tom nerešpektovali ani aktuálne písanie mien v danej dobe potomkami historických osobností; napr. Česi zaviedli Valdštejn oproti Wallenstein, Lobkovic oproti Lobkowicz atď.). (...) V sedemdesiatych rokoch 20. storočia bola už slovenská profesionálna historická veda a jazykoveda na takej úrovni, že v mnohých oblastiach završovala to, čo iné európske národy stihli vykonať už v 19. storočí. Jednou z oblastí bolo aj ustálenie písania mien historických osobností z uhorských dejín. Stovky, ba tisíce dokumentov ukazovali, že v Uhorsku bolo úplne bežné prispôbovať mená jazykom, v ktorých boli listiny napísané (latinčine, slovenčine, maďarčine). (...) Po dlhých odborných, no najmä verejných (nie kabinetných!) diskusiách na stránkach odborných časopisov sa nakoniec prijal roku 1980 úzus, ktorý platí dnes. Tento úzus prijala veľká väčšina príslušníkov odbornej verejnosti a plne sa presadil na stránkach odbornej tlače. Existuje však malá skupina historikov, za to značná časť publicistov, ktorí uzákonnený princíp pravidiel z dôvodov, o ktorých môžeme mať len domnienky, neprijala, a píše ďalej podľa princípov maďarského pravopisu aj v slovenčine. (...) Sme presvedčení, že ministerstvo pod Vaším vedením nemôže podpísať takú zmenu Pravidiel slovenského pravopisu, ktorá by zavrhla prácu desiatok historikov a jazykovedcov (dnes už viacero z nich mŕtvych), a tým by s veľmi zlými dôsledkami vrátila vývin pravopisu slovenského jazyka o tridsať rokov dozadu.

⁷⁵ Treba poznamenať, že ako podpredseda SAV spravoval v tom čase spoločenské vedy Dušan Kováč, dnes hlavný redaktor Historického časopisu, vydávaného Historickým ústavom SAV.

⁷⁶ V zborníku materiálov z konferencie konanej v roku 2006 informuje riaditeľ Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV Slavomír Ondrejič o úmysle zmeniť Pravidlá slovenského pravopisu v časti o písaní historických mien, lebo vraj „riešenia, ktoré predkladajú Pravidlá slovenského pravopisu, sú v tejto veci neprijateľné a treba sa pokúsiť o ich novú formuláciu.“ (ONDREJOVIČ, S.: Niekoľko zásadných marginálií k Pravidlám slovenského pravopisu. In: Dynamické tendencie v slovenskom pravopise. Ed. Matej Považaj. Bratislava : VEDA 2009, s. 139) Aj v časopise „týždeň upokojuje S. Ondrejič svojich netrepezlivcov – informuje tam o chystanom prehodnotení pravidiel písania historických mien, „keďže sa neujalo pravidlo prepisovať mená ako Pálffy a Zichy do poslovenčenej podoby Pálfi a Ziči.“ Treba však povedať, že nezaujatý pozorovateľ by musel konštatovať, že písanie týchto mien podľa pravidiel sformulovaných v Pravidlách slovenského pravopisu sa v slovenskej odbornej historickej spisbe bežne uplatňuje, pevne sa v nej ustálilo (uplatňuje sa v šesťzväzkovom Slovenskom biografickom slovníku, v mnohozväzkovej edícii Pramene, v Dokumentoch slovenskej národnej identity a štátnosti, vo väčšine vedeckých a odborných časopisov a v mnohých ďalších pramenných a monografických dielach o slovenských dejinách a kultúre i v dielach spisovateľov a publicistov). Vehementne, priam zúrivito sa slovenská grafika v týchto menách unisono odmieta zo strany maďarských „vlastencov“ a ich slovenských prisluhovačov.

Apelujeme na Vás ako historici a jazykovední odborníci, spisovatelia i laici, aby ste neschválili takú zmenu pravopisu, ktorá sa teraz pripravuje div nie konšpiračne, bez širokej verejnej diskusie celej obce zainteresovaných odborníkov.“

O dvoch zasadnutiach osobitnej komisie, ktorej vznik iniciovali jazykovedci, „ktorí majú v kompetencii *Pravidlá*“, referuje Dušan Kováč v Historickom časopise.⁷⁷ Informuje čitateľov časopisu, že na týchto zasadnutiach dosiahli členovia komisie konsenzus, prijali dohodu v troch bodoch: Odmietajú umelo utvorené novotvary (Ziči, Pálfi a pod.; tie by sa nemali dostať do nového vydania Pravidiel slovenského pravopisu), nepokladajú za nevyhnutné jednotné používanie historických mien a pokladajú za účelné vydať publikáciu, „ktorá by uvádzala všetky v historických dokumentoch sa vyskytujúce formy písania mien osôb a rodov.“⁷⁸ Hoci spomínaná komisia bola z pohľadu iniciátorov jej vzniku a zároveň tvrdých odporcov platnej úpravy písania dotýčnych mien zostavená veľmi „uvážene“, účastník obidvoch zasadnutí komisie, člen Ústrednej jazykovej rady Ministerstva kultúry SR, nepotvrdzuje údaje D. Kováča o dosiahnutej zhode: „Na zasadnutiach sa neprijali závery, ktoré by rušili terajšie znenie Pravidiel slovenského pravopisu. Dodatočne sme dostali zápis o istom dosiahnutom konsenze. Komisiu ad hoc zloženú z jazykovedcov a historikov zvolal dva razy z iniciatívy riaditeľa JÚLŠ vtedajší podpredseda SAV Dušan Kováč.“⁷⁹

Hoci už A. Hrnko kvalifikovane reagoval na Kováčovu obnovenú kritiku používania slovenskej grafiky pri písaní historických mien zo slovenských dejín uhorského obdobia,⁸⁰ pokladáme za užitočné pridať niekoľko vysvetlení a poznámok. D. Kováč píše: „Priznám sa, že nie je mi jasné, čo je maďarské či pomadžarské na mene Thurzo, Bethlen či Báthory.“ (c. d., s. 135) Nuž dôvodom úpravy grafiky uvedených a iných podobných mien nie je odstránenie nejakých prvkov maďarského pravopisu, ale zjednotenie písania týchto a iných mien osôb účinkujúcich v slovenských dejinách uhorského obdobia. V Pravidlách slovenského pravopisu sa píše: „Mená osôb vystupujúcich v uhorskom období slovenských dejín (do roku 1918), písané dosiaľ nejednotne (zložkovým alebo maďarským pravopisom), sa píše podľa zásad slovenského pravopisu; odstraňujú sa aj zdvojené a ďalšie nefunkčné písmená, najmä *h*, a kvantita v nich podlieha rytmickému zákonu.“⁸¹

⁷⁷ KOVÁČ, D.: Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. In: Historický časopis, 2010, roč. 58, č. 1, s. 135-137.

⁷⁸ Tu sa žiada pripomenúť, že v Slovenskom biografickom slovníku (od roku 833 do roku 1990), Martin : Matica slovenská 1986-1994, sa pri každom mene uvádzajú všetky jeho písomne doložené varianty a, ako sme už tu uviedli, ani „vo vedeckých publikáciách na Slovensku sa neobchádzajú doložené pravopisné varianty osobných mien, ale uvádzajú sa vždy, keď to vedecká presnosť v nejakej súvislosti vyžaduje.“

⁷⁹ V reakcii na citované údaje D. Kováča Anton Hrnko o. i. píše: „Najproblematickejšie na celom ťažení za revíziu rozhodnutia predchádzajúcej generácie historikov a jazykovedcov je stretnutie sa komisie, o ktorej hovorí Dušan Kováč. Na rozdiel od historikov a jazykovedcov 70. a 80. rokov minulého storočia, ktorí o uvedenej téme široko verejne diskutovali, spomínaná komisia sa stretla tak povediac komorne, za zatvorenými dverami. Stretli sa v nej prevažne ľudia, ktorí sa s uvedenou zmenou nestotožnili a v svojich prácach ostentatívne nerespektujú Pravidlá slovenského pravopisu a najnovšie i zákon o štátnom jazyku. (...) Len aby sa nepovedalo, zavolali aj niektorých stúpcov uvedenej zmeny, ale tí na výsledok rokovania nemohli mať vplyv. Pokiaľ mi je známe, na zasadnutí uvedenej komisie síce nejaký návrh bol predložený, ale žiaden schválený nebol.“ (HRNKO, A.: Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. In: Historický časopis, 2010, roč. 58, č. 2, s. 344)

⁸⁰ So svojou kritikou sa k D. Kováčovi solidárne pridal M. Zemko, ďalší člen spomínanej iniciovanej komisie, v príspevku Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. In: Historický časopis, 2010, roč. 58, č. 4, s. 725-727.

⁸¹ Pravidlá slovenského pravopisu. Bratislava : VEDA 1991, s. 40, 2. vyd. 1998 s. 38, 3. vyd. 2000 s. 42. Už Ján Kollár napríklad píše: Hrabě Cobor; k zámku hraběte Cobora; Rákoci; Rákociho notu; „Pod Rákocijm“ *Giřjm*, čili staršjm, genž rozdiľný gest od pozdějšjho *Františka* (Wýklad čili Přjmětky a Wyswětliwky ku Sláwy Dceře. S obrazy, s map-pau a s Přjdwkem drobnějšjch básnj rozličného obsahu, od Jana Kollára. W Pešti, tiskem Trattnera a Károliho 1832, s. 304, 308, 323, 441).

Širokospektrálna komisia, ktorá koncom 70-tych rokov 20. storočia riešila otázku písania mien osôb z uhorského obdobia slovenských dejín, sa touto problematikou zaoberala preto, že bolo nevyhnutné doriešiť vtedy už nástojčivo predložený problém zjednotenia spôsobu písania historických mien. Na rozdiel od dnes presadzovaného názoru D. Kováča, že „nie je nijako nevyhnutné ani jednotné používanie historických mien“ (c. d., s. 137), nikto vo vtedajšej komisii nebagatelizoval ani nespochybňoval naliehavú potrebu uvedeného zjednotenia. Treba povedať, že Slovensko je jediným spomedzi nástupníckych štátov, v ktorom sa pod rozličnými zámienkami začalo spochybňovať písanie historických mien podľa pravopisných (grafických) pravidiel vlastného jazyka. Neúnavne, opakovane sa vyvíja a plánovito organizuje nielen vonkajší tlak z Maďarska, ale aj s ním skoorinovaný tlak zvnútra, v Slovenskej republike, ktorým sa má dosiahnuť zmena v písaní týchto mien nie podľa slovenskej, ale podľa maďarskej grafiky. Na pozadie týchto úsilií už poukázal Anton Hrnko, keď napísal, že „si musíme uvedomiť, za akých okolností došlo k štandardizácii písania historických mien v maďarskom jazyku. Uvedená štandardizácia bola súčasťou pokusu o násilnú maďarizáciu mnohonárodného Uhorska. Násilná maďarizácia sa nevyhla ani historiografii. Nacionalistickí maďarskí historici v 19. storočí (a mnohí dodnes) sa pokúšali o vyvlastnenie dejín Uhorska Maďarmi. Podľa ich koncepcií nemaďarské národy a národnosti boli v Uhorsku cudzinci, bezdejinná masa, ktorej jedinou úlohou malo byť splynutie s «panským národom». (...) Slovenská historická veda a historická onomastika sa nemôže vrátiť k písaniu podľa zásad stanovených maďarskou historickou vedou v 19. storočí, lebo by *ex post* legitimizovala násilnú maďarizáciu v tejto oblasti. To je zásadná otázka! Násilná maďarizácia bola nelegitímna, a preto sa nemôžu legitimizovať ani jej sprievodné javy. Jedným z nich je aj maďarizácia mien historických osobností našich spoločných dejín, o ktoré nás vtedy chceli obráť a do značnej miery aj obrali.“⁸²

Je prirodzené, ako sme na to už boli poukázali, že zjednotenie písania historických mien sa uskutočnilo na základe slovenskej grafiky a pravopisu, lebo v takej podobe sa tieto mená prirodzene začleňujú do kontextu slovenského jazyka, tak ako sa podľa zjednotenej maďarskej grafiky začleňujú do kontextu maďarského jazyka. Nadväzuje sa tak na slovenskú tradíciu písania týchto mien, ktorá nie je o nič mladšia ako tá maďarská. Keďže Slováci pokladali Uhorsko za svoju vlasť, písali si aj svoje uhorské dejiny po slovensky.⁸³ Tak ako oni vtedy, neskúmame ani my dnes, k akej národnosti v Uhorsku patrili nositeľ príslušného mena alebo ako si potomkovia

⁸² A. Hrnko, Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín, s. 344.

⁸³ Slavomír Szabó napríklad píše: „Slovenská podoba mena **Rákoci** vznikla ako hlásenie sa Slovákov k uhorským dejinám, prijatie niekdajších uhorských politikov za svojich a prispôbenie ich mien slovenskému pravopisu. Svedčí o tom napríklad rozsiahly výskum historika Branislava Varsika, uverejnený v trojväzkovom diele Osídlenie Košickej kotliny. Uhorsko bolo pritom mnohonárodnostný štát. Nakoniec aj rodokmeň **Františka II. Rákociho** siaha po otcovskej línii do Čiech a jeho matka – Helena Zrínska, bola Chorvátko.“ (Rákóczi – Rákoci? In: <http://www.rakoci.webex.sk/meno.php>) Ako ďalej píše S. Szabó, „písanie mena Františka II. Rákociho malo v minulosti nejednotnú formu“ (Rakoczy, Rákóczy ...) a cituje aj Pravidlá slovenského pravopisu, ktoré upravujú písanie historických mien. No v Košiciach sa všetko zvrátilo, t. j. rozhodlo a aj rešpektovalo na základe autoritatívneho usmernenia veľkého maďarského „vlastenca“, vtedy generálneho riaditeľa na Ministerstve kultúry Slovenskej republiky. S. Szabó nás o tom informuje: „Dňa 10. 3. 2006 sa na zasadnutí prípravného výboru akcie «Rákóczi v Košiciach 1906-2006» zúčastnil generálny riaditeľ sekcie menšinových kultúr Ministerstva kultúry SR Róbert Dohányos. Podľa jeho názoru je súčasný stav zákona 270/1995 Z. z., v novelizáciách 260/1997 Z. z., 5/1999 Z. z. a 184/1999 Z. z. v rozpore s ústavnými právami, na základe ktorých má každá osobnosť právo uvádzať svoje meno v súlade so zápisom v rodnom liste. Z tohto dôvodu žiada, aby bol František II. Rákoci uvádzaný ako Rákóczi.“ Punktum. Ak dnes platí, že si osoba píše meno tak, ako ho má zapísané v rodnom liste, musí to platiť aj pre všetky osoby v celej minulosti tak, ako sa to mne (Dohányosovi) páči, hoci si to tá osoba písala všelijako, ja mám pre ňu svoj osobný rodný list. Čo tam po akýchsi smiešnych Pravidlách. Pán Róbert Dohányos bol vtedy predstaviteľom štátneho orgánu Slovenskej republiky.

nositeľa príslušného mena menili národnosť. Celkom prirodzene a spontánne písali o svojich dejinách, o osobnostiach, ktoré ich zaľudňovali, vo svojom jazyku.⁸⁴ Novodobé maďarizačné tlaky od druhej polovice 19. storočia, na ktoré nadväzuje dnešná agresívna maďarská iredenta, upierajú Slovákom právo písať si takto, po svojom, svoje dejiny, upierajú Slovákom právo na ich slovensko-uhorskú vlasť, lebo veď tá vlasť bola vraj len maďarská. Nemá teda pravdu „náš“ historik, keď píše, že „k opodstatneným pripomenkam patrí nepochybne poukázanie na pravidlá písania maďarských vlastných mien, ktorých nezmyselnosť vyplýva nielen z nejazykových kritérií, ale aj z toho, že sa týkajú len Maďarov.“⁸⁵ Aj na inom mieste „náš“ historik píše: „Prijatá norma je svojou nejednotnosťou a používaním nejazykových kritérií pre 19. storočie pre historika absolútne neprijateľná. Mená všetkých osôb sú uvádzané v podobe, ktorá ich jednoznačne identifikuje a tak, ako by sa títo ľudia aj dnes bez váhania podpísali – Slovákov po slovensky, Maďarov po maďarsky, Rumunov po rumunsky.“⁸⁶ Ako z tohto citátu jasne vidieť, nejazykové kritériá používa práve on, „náš“ historik.⁸⁷ Do historickej reality ho však môže vrátiť už Michal Miloslav Hodža, ktorý v roku 1847 bol napísal: „A veď aj krem toho človek i s Německím menom muože biť lebo Maďarskí lebo Slovenskí dobří národovec: a naopak jedno druhuo maďarskuo meno nosí často víborní Slovák, lebo pocťiví Němec. No, čože na tom? Nětreba človeku kožu prevracat' ako somárovi, keď sa chceu stať levom. On je pod každím menom len človek, k akjemu kolvek bi národu lebo rodom prináležau, lebo dobrovolně sa přičítuvau.“⁸⁸ Nuž, ako bolo vtedy, tak je aj teraz. Písanie historických mien slovenskou grafikou neznamená, že sa tým činom nerešpektuje nová identita tých osôb, ktoré s prevzatím maďarskej identity prevzali aj maďarský pravopis vo svojom mene; pravidlá písania sa nezakladajú na etnických, ale na jazykových kritériách, čo im zaručuje ich prehľadnú, ľahko osvojiteľnú jednosť. Toto vysvetlenie je odpoveďou na ďalšiu neodôvodnenú námietku D. Kováča (c. d., s. 135). D. Kováčovi a ďalším odporcom platného spôsobu písania historických mien treba adresovať aj vysvetlenie, že všetky tie mená, na ktoré sa vzťahuje uvedený spôsob písania, nie sú prevzaté z maďarského jazyka, lebo tak ako uhorské obdobie je rovnako súčasťou maďarských i slovenských dejín, sú aj tie mená rovnako súčasťou maďarského aj slovenského jazyka a ich nositelia patria rovnako do slovenských aj do maďarských dejín uhorského obdobia. Neboli to len Maďari; neplatí falošná, podvodná rovnica *Hungarus* = *Maďar*. Preto sa tá úprava písania nevzťahuje len na Maďarov. Ak došlo k zjednoteniu ich písania v oboch jazykoch podľa vlastnej tradície a vlastnej grafiky, mali na to upravovatelia v oboch jazykoch rovnaké právo.⁸⁹ Ak teda D. Kováč tvrdí, že pri zjednotení písania historických mien v slovenskom jazyku podľa slovenského pravopisu „práve historici preukázali taký malý zmysel pre tradíciu“ (c. d., s. 135), popiera existenciu slovenskej tradície v tejto oblasti a za tú pravú, správnu, historickú pokladá maďarskú tradíciu, ktorú majú

⁸⁴ Ak sa D. Kováč pri svojej kritike vraj násilného poslovenčovania historických mien pýta: „Kto dokáže zdôvodniť, že «Ziči» je niečo iné ako «Šekspír»?“ (c. d., s. 135), jednoznačnú odpoveď mu dáva ten jasne určený rámec, v ktorom sa uplatňujú pravidlá písania historických mien. *Shakespeare* nepatrí do tohto rámca, tak ako doň nepatrí ani meno hokejistu Žiga Pálffyho (ďalšia z námietok D. Kováča), ktorý si píše meno podľa právnych predpisov tak, ako si ho píše aj iní občania Slovenskej republiky.

⁸⁵ HOLEC, R.: Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii. In: Historický časopis, 2010, roč. 58, č. 2, s. 304.

⁸⁶ R. Holec–J. Pál, Aristokrat v službách štátu, s. 13.

⁸⁷ Rovnako si počiná aj ďalší „náš“ historik, keď píše: „Ak niekto spolu s pomadžarčeným menom prevzal súčasne aj maďarskú identitu, je korektné tento fakt rešpektovať.“ (D. Kováč, c. d., s. 135)

⁸⁸ Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo, s. 31.

⁸⁹ Je teda mimo kontextu našej problematiky takéto tvrdenie D. Kováča: „Ak však vnímame fakt pomadžarčovania mien ako jav negatívny, je ťažko pochopiť presadzovanie násilného poslovenčovania historických mien, keď slovenský jazyk v zásade preberá zo všetkých jazykov pôvodné formy mien.“ (c. d., s. 135)

Slováci prijať ako svoju.⁹⁰ Aj M. Zemko, člen iniciovanej komisie, ktorú D. Kováč na svoj úrad podpredsedu SAV dvakrát povolal, sa pozastavuje nad tým, že sa slovenskou grafikou môže ubližovať tým osobám, ktoré si sami písali svoje mená „s prihliadnutím k požiadavkám maďarského pravopisu“, t. j. písaná podoba ich mena sa kryje s tou, ktorú zaviedla novodobá maďarská úprava, a preto „v takom prípade rozhodne nejde o dodatočné legitimizovanie násilnej maďarizácie, ale len o uznanie faktického stavu, ktorý v spoločensko-politickej rovine vyústil (na štastie pre Slovákov) do spomenutého zániku Uhorska.“⁹¹ Okrem toho je M. Zemko toho názoru, že „ak niekto chce písať niektoré priezviská podľa zavedených zvyklostí hoci aj v maďarskej historiografii (...), iste sa nedopúšťa «zrady» na slovenských dejinách.“ (c. d., s. 726) Ukazuje sa, že podľa „našich“ historikov maďarské „zavedené zvyklosti“ (t. j. maďarská úprava písania historických mien, ktorá je v maďarskom jazyku platná, unisono prijatá a nikdy nespochybňovaná) majú hodnotu, ktorá prevyšuje tie slovenské „zavedené zvyklosti.“ Je teda celkom namieste a nie je to nijaká zrada, keď sa tie slovenské ignorujú, keď „tak *Historický časopis*, ako aj poprední slovenskí historici vo svojich prácach túto normu jednoducho nerešpektujú.“⁹² Nie je to nič nové, je to dobre známa, Slovákom ustavične a nástojčivo „priateľsky“ ponúkaná predstava o „spoločnom“ Magyarországu, v ktorom je však miesto len pre jednu identitu a pre jeden jazyk. Výstižné je konštatovanie Antona Hrnka: „Ak by sme sa vrátili k písaniu podľa maďarského úzu, boli by sme jediní, ktorí to od Maďarov prevzali.“⁹³

M. Zemkovi sa nepáči ani medzník, rok 1918, určujúci koniec časovej hranice, po ktorú platí úprava písania historických mien. [Po tomto roku už platila československá zákonná úprava písania osobných mien.] Keďže viaceré osobnosti, medzi nimi mnohí zaslúžilí maďarizátori (napríklad *Aponi / Apponyi*), účinkovali vo verejnom živote aj v potrianonskom Maďarsku, zasahuje táto úprava do ich osobnej identity a dôstojnosti. (c. d., s. 726) Nebolo by podľa M. Zemka namieste, keby to mala byť vo vzťahu k týmto osobám akási odplata za prikoria maďarizácie, lebo už ako trest celkom stačilo, „že tá skutočná a pre oných pánov mimoriadne bolestivá od-

⁹⁰ Z tohto pohľadu na celú oblasť prinajmenšom východného Slovenska statočne dohliada „správny“ vykladač slovenských dejín na Prešovskej univerzite: „Rozsiahlu kapitolu o dejinnom vývoji mesta od 18. storočia do roku 1918 spracoval P. Kónya, ale na rozdiel od predchádzajúcich autorov v prevažnej miere len na základe štúdia archívnych materiálov a literatúry maďarskej proveniencie. Výsledkom tohto neštandardného prístupu je, že táto časť dejinného vývoja Michaloviec je tendenčne interpretovaná do značnej miery z hugaristického pohľadu. Čitateľ preto nemá možnosť sledovať formovanie a vývin slovenskej zložky obyvateľstva, aj keď Michalovce boli začiatkom 19. storočia čisto slovenským mestekom. Jednotlivé state kapitoly, zaoberajúce sa hospodárskymi, sociálnymi a spoločenskými otázkami, sú síce až detailne spracované, ale zväčša na základe archiválií bývalého stoličného archívu v Sátoráljaujhelyi, kde sa pramenný materiál k slovenskému hnutiu nenachádza. Slovenská regionálna historiografia sa však otázkou zaostávania Zemplína v národnopolitickom a kultúrnom vývoji už podrobne zaoberala. To však autor nevzal do úvahy, akoby tunajší Slováci vôbec nežili svojim národným životom. Tu treba zdôrazniť, že predstavitelia slovenského národného hnutia sa napriek nepriaznivým podmienkam a prekážkam usilovali rozšíriť politické a kultúrne aktivity aj na východné Slovensko, vrátane Zemplína. Svedčia o tom početné výzvy, memorándá a rôzne iné dokumenty bernolákovského i štúrovského hnutia, vrátane dobovej slovenskej tlače, ktoré jednoznačne dokladajú, že tento región bol vždy územnou a etnickou súčasťou Slovenska. Výrazným svedectvom toho bol aj príchod slovenských dobrovoľníkov na východ, ktorý sa stretol so spontánnym ohlasom aj medzi obyvateľstvom okolia Michaloviec. O týchto skutočnostiach sa však autor v práci nezmiňuje.“ (TAJTÁK, L.: *Dejiny Michaloviec*. Košice : Typo Press 2007. In: *Historický zborník*, 2009, roč. 19, č. 1, s. 252-253)

⁹¹ ZEMKO, M.: Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín. In: *Historický časopis*, 2010, roč. 58, č. 4, s. 727.

⁹² R. Holec, Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii, s. 304-305. „Naši“ historici sa radi titulujú tými najhonosnejšími prívlastkami. Vo vyššie citovanom dokumente sa o nich a o „dotyčnom“ písaní mien píše trochu inak: „Tento úzus prijala veľká väčšina príslušníkov odbornej verejnosti a plne sa presadil na stránkach odbornej tlače. Existuje však malá skupina historikov, za to značná časť publicistov, ktorí uzákonený princíp pravidiel z dôvodov, o ktorých môžeme mať len domnienky, neprijala, a píše ďalej podľa princípov maďarského pravopisu aj v slovenčine.“

⁹³ A. Hrnko, Ad: Dušan Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín, s. 345.

plata prišla v podobe zániku toho, čo títo páni pokladali možno za najcennejšie na svete, a síce historického Uhorska.“ (c. d., s. 726) Hoci táto vrcholne uznanlivá humánna starostlivosť, ktorá má znaky slovenskej niekedy až sebazničujúcej tolerantnosti, si z celohľadáckého pohľadu zasluhuje uznanie, nemôže byť takto vzniknutá dvojitosť v písaní mien viacerých Maďarov v jednom z nástupníckych štátov prekážkou úpravy, o ktorej je tu reč.

M. Zemko polemizuje aj s názorom Antona Hrnka, že „slovenské dejiny sú samostatným objektom, ktorý je síce v súvislosti s dejinami okolitých národov, ale je od nich nezávislý,⁹⁴ lebo dejiny sú podľa M. Zemka „neustále objektom aj subjektom diania i poznávania a tým, že sú v súvislosti s dejinami iných národov, nemôžu byť nezávislé, ale vždy v istej a spravidla značnej miere závislé od dejín iných národov a *vice versa*,“ a tak ani uvedený Hrnkov argument vraj „nepodporuje dôsledné poslovenčovanie historických mien.“ (c. d., s. 727) Keďže v danom kontexte (písanie historických mien z uhorského obdobia slovenských a maďarských dejín) je aj M. Zemkovi úplne jasné, že *vice versa* neprichádza do úvahy (takú smiešnu opovážlivosť si predsa voči Maďarom, už aj Trianonom dostatočne vytrestaným, nesmieme dovoliť); je však tiež pravda, že Slovákom niečo podobné nikdy na um neprišlo, v zmysle uvedenej teórie, že súvislosť znamená závislosť (osobne sa zaraďujem medzi tvrdých odporcov takejto účelovo skonštruovanej „teórie“ v jej aplikácii na fungovanie jazyka v spoločnosti), je písanie historických mien z uhorského obdobia slovenských dejín nota bene v slovenskom jazyku závislé od písania týchto mien v maďarskom jazyku. Takúto závislosť (platnú čo len do istej, no spravidla vraj značnej miery) platnú pre slovenský jazyk neobjavili členovia komisie, ktorá prerokúvala problematiku písania mien osôb z uhorského obdobia slovenských dejín a dohodla sa na zásadách písania týchto mien v slovenskom jazyku na základe slovenského pravopisu. Takáto „závislostná teória“ o vzťahu slovenského a maďarského jazyka je nepodložiteľná, je jednoducho absurdná. Vo svojom širšom zábere, vo vzťahu na dejiny vôbec, predstavuje pre „našich“ historikov zrejme východiskovú pozíciu pri interpretovaní slovenských dejín uhorského obdobia. Preto sa „naši“ historik čuduje, že ak slovenskí historici presadili „takéto písanie historických mien“ (t. j. slovenským pravopisom), „preukázali malý zmysel pre tradíciu“⁹⁵ (t. j. maďarskú, ktorá je tá pravá, najpravoplatnejšia v uhorských dejinách). Nemali by sme si podľa neho dovoliť ani narúšanie maďarskej grafiky pri menách osôb, ktoré si v časoch maďarizácie zmenili spolu s identitou aj meno: „Ak niekto spolu s pomaďarčeným menom prevzal súčasne aj maďarskú identitu, je korektné tento fakt rešpektovať. Dokumentuje to, okrem iného, aj v slovenskej literatúre často opakovaný a zdôrazňovaný proces maďarizácie.“ (Tamže) Aj M. Zemko súzvučne pritakáva, že ak si takéto osoby samy písali svoje mená „s prihliadnutím k požiadavkám maďarského pravopisu,“ nešlo by pri rešpektovaní tohto písania (t. j. pri neupravovaní takých mien do slovenskej grafiky podľa prijatých pravidiel) „o dodatočné legitimizovanie násilnej maďarizácie, ale len o uznanie faktického stavu, ktorý v spoločensko-politickej rovine vyústil (na šťastie pre Slovákov) do spomenutého zániku Uhorska.“ (c. d., s. 727) Ako vidieť aj z uvedených citátov, domáhajú sa „naši“ historici rešpektovania a uplatňovania nejazykových kritérií pri písaní historických mien, predovšetkým žiadajú rešpektovať maďarskú identitu nositeľov mien, ku ktorej sa dostali buď dobrovoľne, keď využili výhody, ktoré im nová maďarská identita a jazyková forma mena prinášala, alebo sa k novej (maďarskej) identite dostali pod maďarizačným nátlakom, ktorý mal rozmanité, často surové, drastické podoby. Uplatňovanie týchto kritérií by vnieslo do písania historických mien chaos ešte väčší ako ten, ktorý bol pred prijatím teraz platnej úpravy.

⁹⁴ Tamže.

⁹⁵ D. Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín, s. 135.

Treba konštatovať, že citovaná námietka, podľa ktorej prijatie písania historických mien podľa zásad stanovených maďarskou historickou vedou v 19. storočí neznamená dodatočnú legimitizáciu násilnej maďarizácie v tejto oblasti,⁹⁶ ale len „uznanie faktického stavu,“ vyplýva zo spomínanej „zásadovej“ východiskovej pozície „našich“ historikov pri interpretovaní slovenských dejín uhorského obdobia.

Je pravda, že známe obdobie maďarizácie vo všetkých jej rozmanitých formách je istý „faktický stav.“ Tento stav však vniesol do života Slovákov zásadné, prevratné zmeny, ktoré mali ďalekosiahle spoločenské aj morálne dôsledky. Sú zaujímavé a pre nás smerodajné svedectvá tých Slovákov, ktorí toto obdobie bezprostredne prežívali, ktoré na nich doľahlo. Viacerí poukázali na morálnu, resp. nemorálnu stránku odrodilstva. Tak M. M. Hodža už v roku 1847 zaznamenal: „Pravda, keď človek chce k tomu lebo k tomu národu sa pričítať a povje ku pr. no ja som síce rodzený Nemec, ale chcem biť v živoťe tomto Maďar, tak že i moje meno německuo si pomadřičím a buděm sa volať na potom nje Deutsch ale Němet, pravda že aňi v tom nřik mu nježabrňi. Ale to len takři ľudřja robja, čo sa u prostrřed Němcov lebo Slovákov sami za sebřa hanbiť musja, preto že súc medzi svojimi dobrřimi sami asnadř svojich sa něhodnř.“⁹⁷ Aj ďalej na strane 74 píše: „Teraz je to pravda už inakřje; zo srdca Urodzencov našich vipadou národ náš, Boh vidř, že nje pre svoju vinnu (...). To je nřeresť, ktorá na budúcnosť Urodzenstva nášho řažko padnúť muože; preto že ak láska a prřateľstvo ľudř nřespojuje, čřiri zákon a právo svetskuo nřkřdi to dostatočne něurobí. A prřitom čři je to nje trřpnř žřvuot u prostrřed svojeho vlastnjeho národu žřitř na sposoob cudzincov? To len řurci tak řijř medzi Bulharmi a Rekmř, ako zo vřetřkřch strřn nřenřvřstřou svojich poddanřch obklopenř nřerodř. Skapať musja dñes zajřtrř, lebo panstva svojego koreňe do národñjeho žřvota nřepustřli. Najmenřja břrka domřca ich zvrřřř. Čo je to za žřvuot? to sa len vřřbojnřcke řchřiti a chvati, ktorřje duch křesťanstva trpeť němuože.“ Na morřlny „prřinos“ odrodilcov do maďarskej spoločnosti poukřzaval o niečo neskřr aj řtefan Marko Daxner: „Čři premenř sa tento charakter Maďarstva hromadñým vřplyvom odrodilcov? Viere podobná vec, že zmenř sa, ale nezošřachtř sa, lebo chabosť, řahkomyselnosť, materiřlny egoizmus, lesť, zrada, zadřvanie princřpov mravnřch a ině etickě prřamene odrodilstva mřžu len zdemoralizovať, nie vřak zuřřřachtřřovať čřloveka, spoločnosť, národ.“⁹⁸ O hanebnosti odrodilstva a jeho dôsledkoch sa hovorilo aj na memorandovom zhromaždenř v roku 1861.⁹⁹

Na slovenskř tradřciu písania historických mien sme už boli poukřzali a uverejnřli sme aj prřslušně historickě doklady, dokumentujřce řzus slovenských vzdelancov, ktorř tie menř písali takým (nemaďarským) pravopisom, aký pouřřivali v celom ostatnom texte, do ktorěho boli tie menř zařčleneně.¹⁰⁰ Nřjako ich neznepokojovalo ani nezauřřmalo, čři sa tie slovenskě podoby mien vyskytujú aj v maďarskom jazyku, alebo čři sa pouřřivajú eřše aj v nejakých iných písomnostiach.¹⁰¹ Tak napřřklad Michal Godra uverejnřil v almanachu Zora v roku 1835 baladu pod názvom *Veřelřni na Murřni*. Přřpřja k nej poznřmku, v ktorěj sa o. i. píše: „tu i M u r ř a ň ř, hrad toho řasu velmy značñý, nřmřž vtedy hraběte Sěčř Jřřřho dcera Maria (...), snad so sestrou za hraběte Illěřhřziho vdanou společně vlřdřla (...). Nádvornř Přn E s t e r ř a z ř i pevnosť třtu pro Krřle zpřřtkem dostati

⁹⁶ Pozri A. Hrňko, Ad: Duřan Kovřř, Problěm písania mien historických osobnosti z obdobia uhorských dejřn, s. 344.

⁹⁷ M. M. Hodřa, Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo, s. 30.

⁹⁸ řtefan Marko Daxner, V sluřžbe národa, s. 138.

⁹⁹ Pozri Akty slovenskěho národñěho zhromaždenia..., s. 189-190.

¹⁰⁰ Pozri J. Doruřa, O historizme v písanř niektorých mien a názvov, s. 212 i P. Horvřth, Neuvřřzenř návrh na zruřenie slovenskej transkřpcie starých rodových mien a prřezvřsk, s. 306-315.

¹⁰¹ Tak napřřklad Jřn Kollřr píše vo svojom texte prřezvisko v podobe *Kuřewiř*, ku ktorěmu uvřřza historickř doklad: *Sermo Magistri Jos. Kussevich*, alebo meno v podobe *Rohoň* s dokladom: *per Georg. Rohonyi* (Wřklad čřili Přřmětky a Wyswětřliwy ku Slřwy Dceře, s. 328, 329).

žádav, poslal tam zpráva hradu Filekovského, V e š e l í n i F r a n t i š k a, ju dobývati. Jak Vešelini, – původně Vesselín, – z polské, dněs pod jmenem V e s s e l i n s k i květúce rodiny pošlý.¹⁰² V tom istom almanachu sa na strane 71 zaznačuje meno *Zrinskí aňeb Zriňi*, na strane 247 je verš *Jsteli Rákócimu věrný* atď. Aj M. M. Hodža píše: „Sláwny *Selepčěni* k pr. dostával, wráj, po chrbátě mriawky zavše, čo počul maďarčinu.“¹⁰³ Aj inde M. M. Hodža píše: „počnúc od Kazinciho až po Sěciňiho,“ „Gróf Sěciňi povedau kďesi.“¹⁰⁴ Aj u Jána Kollára môžeme čítať: Celá pak ta práce swěřena jest panu Boďaimu, Služnodworskému, w Kestheli bydlícimu; tyto poslední věci zdržují se u p. Jos. Boďaiho; hrabě Festetič; u hraběte L. Festetiče; Psaní hraběte Mik. Wešeliniho; Rákociho nota.¹⁰⁵ Ako vidieť aj z citovaných dokladov, uvedené mená (Zriňi, Vešelíni, Sěci, Sěciňi, Selepčěni atď.) sa od ich podob v maďarskom jazyku (Zrínyi, Veselényi, Szécsi, Szécsényi, Szelepcsényi atď.) odlišujú predovšetkým svojim diakritickým pravopisom, ktorý sa v textoch písaných po slovensky alebo po česky postupne ustálil. Diakritika nahradila starší zložkový pravopis, ktorý sa u nás vo svojich základných rysoch odlišuje od staršieho maďarského zložkového pravopisu. Keďže zjednocovanie písania mien historických osôb na základe slovenského diakritického pravopisu zasahuje aj tento zložkový pravopis, sú neopodstatnené a hrubo klamlivé výčitky maďarských a s nimi spriaznených „našich“ historikov, že platná úprava písania historických mien v slovenskom jazyku je zameraná proti Maďarom a proti ich jazyku. Pretože „naši“ historici nie sú ochotní priznať hodnotu historického dokladu citovaným slovenským zápisom (ich počet možno, pravdaže, značne rozšíriť), vyhlasujú, že terajšia úprava, uskutočnená v duchu slovenskej tradície písania historických mien, zavádza „umelé, nikde v historických prameňoch sa nevyskytujúce mená.“¹⁰⁶ Je to vraj „do očí bijúci jav, ktorý by sa do nových *Pravidiel slovenského pravopisu* nemal dostať.“¹⁰⁷ Tu azda treba opäť pripomenúť už citovaný Kázmérov slovník starých maďarských rodových mien, ktorý je vedecky len na maďarský spôsob. Preto v ňom nájdeme nielen pravidelne štandardizovanú maďarskú heslovú podobu mena **Pálfi (Zicsi, Turzó, Dezsőfi)**¹⁰⁸ a pod.), ale aj celý rad citovaných historických dokladov na túto podobu, medzi nimi aj doklad vyxcerpovaný dokonca z diela slovenských editorov urbárov feudálnych panstiev.¹⁰⁹

Hoci maďarizátorský tlak neobišiel ani písanie mien v slovenskom jazyku,¹¹⁰ naši vzdelanci tomuto tlaku húževnato vzdorovali. Nie je náhoda, že sa v dnešných časoch tento tlak aj v danej oblasti (písanie historických mien) opakovane a so stupňovanou agresivitou obnovuje. Utvorili sa všetky potrebné možnosti a predpoklady na to, aby sa Magyarország opäť prezentoval Slo-

¹⁰² ZORA. Almanach na rok 1835. W Bud'íne, literami král. univers. tiskárne, s. 233, 235.

¹⁰³ Větín o slovenčině. Levoča : Werthmüller 1848, s. 85.

¹⁰⁴ Dobruo slovo Slovákem, súcim na slovo, s. 15, 21.

¹⁰⁵ Cestopis obsahující cestu do horní Italie (...) se zvláštním ohledem na slawjanské žiwly roku 1841. konanau a sepsanau od Jana Kollára. W Pešti, 1843. Tiskem Trattner-Károlyiho, s. 9, 13-14, 20, 354, 124, 219.

¹⁰⁶ Medzi také vraj umelo utvorené novotvary, ktoré sa nikde v historických prameňoch nevyskytujú, zaraďuje D. Kováč aj meno *Pálfi*, ktoré je v tejto podobe v písomnostiach bohato doložené. [Aspoň jeden doklad z textu Jána Kollára: *Zahrady Palfiho a Erdődiho* (Paměti z mladších let života Jana Kollára sepsány od něho samého. Spisy Jana Kollára. Díl čtvrtý. V Praze, Nákladem knihkupectví: I. L. Kober 1863, s. 195)] Zhodou okolností je rovnaká štandardizovaná podoba tohto mena v slovenčine i maďarčine. Typovo rovnaká („umelá“) je v obidvoch jazykoch aj štandardizácia mena *Ziči*, maď. *Zicsi*. Rozdiel je len v tom, že v maďarskej sa uplatňuje maďarská grafika – hláska *č* sa zapisuje zložkou *cs*, v slovenskej slovenská grafika s diakritikou, mäkkéňom nad písmenom.

¹⁰⁷ D. Kováč, Problém písania mien historických osobností z obdobia uhorských dejín, s. 136, 137.

¹⁰⁸ Ján Kollár píše: „půl roku potom byl jsem pěstounem dvou mladých šlechticův Dezsőfich“ (Paměti z mladších let života, s. 196).

¹⁰⁹ Urbáře feudálnych panstiev. I. Ed. Richard Marsina a Michal Kušík. Bratislava : Vydavateľstvo SAV 1959, s. 380.

¹¹⁰ Aj R. Holec zisťuje: „Približne od roku 1863 sa začalo s pomadžarčovaním nemeckých a slovenských mien, aj s pomocou smerníc Miestodržiteľskej rady.“ (R. Holec–J. Pál, Aristokrat v službách štátu, s. 320)

vákom aj z pozície sily, opäť tvrdo a bezohľadne, ale „rozumne“ tak, aby hneď neukázal svoju pravú dračiu podobu.¹¹¹

Mali sme už príležitosť poukázať na to, že nielen Slováci, ale aj Nemci na Slovensku písali mená a názvy vo svojom jazyku svojím pravopisom. Uviedli sme na to dostatočne veľký počet dokladov a príkladov z nemeckých textov zo 17. storočia napísaných na Slovensku.¹¹² Tento spôsob písania sa dotýka, prirodzene, aj historických mien zapisovaných v nemeckých textoch. Uvedieme niekoľko príkladov z jednej účtovnej knihy v archíve mesta Levoče. Zápis k roku 1584: 17 Augustj kham in die Schtat der Edl wolgeborne Herr Stentzel Turzo, Span dieser Zipserischen Spanschafft;¹¹³ zápis k roku 1585: 30 Decembris war hie Edl wolgeborne Herr Alex Turzo von Bethlehemsdorff, Frayherr auff Boynitz, Großgraf dieser zipserischen Spanschafft,¹¹⁴ zápis k roku 1587: Erstlich den 29 Januarj ist hie ankomen der Wolgeporne Herr Georg Turzo von Bethlehemsdorff, Span d[er] Spanschafft Oraua;¹¹⁵ zápis k roku 1584: Obwol der langwirige gefährliche Theiding mitt den Berzewitzischen vor ein Jar, Gott lob, durch ein Concordj weggelegt, doch weil wir den H Theokelj wegen der vielfaltigen gewalt, so seine Antecessores vnd vorfahren an vnser[n] Teplitzern erschienen Jar, Er selbs auch geubt, schon albereit Citirt, ein neuen taiding an fange[n] müssen.¹¹⁶

Ako vidieť, Nemci v Uhorsku písali mená a iné názvy vo svojom jazyku tak, ako písali aj celý text, t. j. uplatňovali v ňom ten grafický a pravopisný systém, ktorý vtedy vo svojom jazyku používali. Je to prirodzené, tak to má byť, tak je to normálne. Zo slovenskej strany nikomu neprišlo na um sa nad tým pozastavovať či nedajbože Nemcom (alebo aj Maďarom) predpisovať, ako majú vo svojom jazyku písať. No z maďarskej strany a s ňou bratsky spriaznenej strany „našich“ historikov je, pravdaže, všetko inak, lebo veď slovenské dejiny uhorského obdobia sú maďarské, a tak sú Slováci povinní tieto dejiny aj vo svojom jazyku už na prvý pohľad, t. j. navidomočí prezentovať, lebo je to v záujme slovensko-maďarského priateľstva a dobrého spolunažívania, je to vlastne jedna z podmienok toho priateľstva a spolunažívania.¹¹⁷

Z našej strany treba tiež povedať, že ani našim Nemcom nikdy neprišlo na um vnucovať Slovákom nejakú grafiku alebo pravopis. Takejto mocenskej nekultúrnosti sa Nemci nikdy ne-

¹¹¹ Najnovšie aj Milan S. Ďurica konštatuje: „Je jedným z krikľavých paradoxov najnovšieho vývoja v našom štáte, že nad štyrmi pätinami veriacich občanov slovenskej národnosti skutočne rozhodujúca moc sa dostala do rúk predstaviteľov mikroskopických zoskupení občanov nášho štátu, Slovákom národne i nábožensky úplne cudzích, alebo odcudzených jednotlivcov. Za takýto vývoj spoločnosti sme zodpovední všetci.“ (Budeme mať aj Slovenskú univerzitu? In: Literárny (dvoj) týždeňník, 2011, roč. 24, č. 33-34, 5. 10. 2011, s. 8) Žiaľ, nejde len o mikroskopické zoskupenia a odcudzených jednotlivcov.

¹¹² Pozri DORUĽA, J.: O slovensko-nemeckých jazykových vzťahoch v 17. storočí. In: Z histórie slovensko-nemeckých vzťahov. Bratislava : Slavistický ústav Jána Stanislava SAV 2008, s. 7-95. Ako písali naši Nemci vo svojom jazyku osobné mená príslušníkov iných národností v Uhorsku, môžeme zistiť aj z iných publikovaných prameňov, napríklad aj z citovanej edície urbárov feudálnych panstiev, kde je na stranách 69-163 uverejnený obsiahly urbár hradného panstva Červený Kameň z roku 1543 písaný po nemecky.

¹¹³ Štátny archív v Levoči, pobočka Levoča, Trieda XXII [XXI A - 418], č. 12 (Účtovná kniha mestských príjmov a výdavkov za roky 1582-1588), s. 347.

¹¹⁴ Tamže, s. 377.

¹¹⁵ Tamže, s. 430.

¹¹⁶ Tamže, s. 357. Pod signatúrou Trieda XIII, zv. 114 je k roku 1550 záznam: Connradt Kappeler, hauptmann auff Scharrosch.

¹¹⁷ Trocha inak by to videl veľký maďarský vlastenec Péter Hunčík, ktorý by to všetko ľahko vysvetlil svojou „teóriou“ o troch tradičných, normálnych maďarských pohľadoch: Smerom hore sa vraj Maďar pozerá len na svojho boha, priamo sa díva napríklad na Nemca – a práve tento partnerský pohľad „priamo“ dovoľuje Maďarovi rešpektovať aj nemeckú grafiku v danom okruhu písania historických mien –, no a pohľad dolu, na Slováka, je pohľad grófa na kočiča, t. j. ľahostajný pohľad Maďara kamsi ponad hlavu Slováka. A taký pohľad celkom prirodzene, normálne ráta s bezpodmienečnou pokorou a podriadenosťou veľkopanský prehliadaného ubožia. (Pozri k tomu J. Doruľa, Slovenčina ako politikum včera aj dnes, s. 11.)

dopúšťali,¹¹⁸ ba treba s uznaním konštatovať, že významným podielom prispeli do kultúrneho a hospodárskeho rozvoja Slovenska. Vieme, že o nejakom podobnom maďarskom príspevku nemôže byť ani reči. Novodobé tvrdenia o maďarských „zásluhách“ v tejto oblasti sa zakladajú na podvodoch a klamstvách, súvisia s už spomínaným mocenským uzurpátorstvom, ktorému chýba akákoľvek kultúrna a ľudská korektnosť.

Vyššie sme už spomenuli, že Slováci neboli v Uhorsku národnostnou menšinou, že patrili ako celok do uhorského štátneho rámca. Preto významnú časť ich celkového dejinného vývinu tvorí uhorské obdobie slovenských dejín. Z pohľadu celkového dejinného vývinu nemeckého národa nemožno rovnakým spôsobom hovoriť o uhorskom období nemeckých dejín. Z nášho pohľadu je dôležitá aj tá skutočnosť, že v stáročných intenzívnych slovensko-nemeckých vzťahoch nenastalo v Uhorsku nikdy také obdobie, v ktorom by nejaké nemecké mocenské uzurpátorstvo bolo dosiahlo intenzitu známeho maďarského protislovenského barbarského, genocídneho uzurpátorstva. Preto boli Slováci v novodobých uhorských dejinách donútení čeliť v sebazáchovnom úsilí práve maďarskému a nie nejakému inému podobnému útlaku. Preto sa Slovákom bolo treba ustavične vyrovnávať, konfrontovať s agresívnou maďarskou historiografiou a politikou a treba sa im s ňou vyrovnávať aj dnes, keď maďarská iredenta už celkom nezakryto presadzuje krok za krokom staré predtrianonské ciele maďarského uzurpátorstva.

Celkový dejinný vývin Slovákov v rámci uhorského štátu, t. j. kontinuitný vývin dejinných podob slovenskej etnicity, jazyka, duchovnej i materiálnej kultúry nebol závislý od vývinu maďarskej etnicity, maďarského jazyka a maďarskej duchovnej a materiálnej kultúry, ergo slovenské dejiny neboli nijakým prívieskom, apendixom maďarských dejín. To len niektorí novodobí (s nevýraznými a zďaleka ešte nie ohrozujúco nebezpečnými začiatkami v 18. storočí) a dnešní maďarskí a „naši“ historici a politici by túto ničím nedoložitelnú, podvodne skonštruovanú závislosť a odvodenosť chceli vyprodukovať, stvoriť aj so spätnou platnosťou.

Keď nedávno politickí predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku (vrátane tých, ktorí sú dnes „oddelení“ v politickej strane MOST-HÍD) presadzovali prijatie zákona, ktorý by sankcionoval používanie všetkých maďarských a maďarizátorských miestnych názvov, vyhlásených zákonom z roku 1898 za jediné platné úradné pomenovania (platil zákaz úradne používať nemaďarské názvy), komentovali sme vtedajší zúrivy maďarský politický boj o. i. aj takto: Pri vehementnom presadzovaní týchto názvov sprevádzanom vášnivými emóciami a klamstvami publikovanými aj v „slovenskej“ tlači a sprevádzanými intervenciami z najvyšších vládnych miest Maďarskej republiky sa ignoruje platná legislatíva Slovenskej republiky i medzinárodné dokumenty v danej oblasti, oživujú sa ako naďalej platné predtrianonské pomery, ktoré sú odrazom čias najsurovejšej maďarizácie, presadzovanej štátnymi aj neštátnymi inštitúciami z čias dualistickej monarchie. Po rozpade monarchie, po vzniku Česko-Slovenskej republiky prestali byť tieto názvy oficiálnymi úradnými pomenovaniami. Ak sa dnes predstavitelia maďarskej národnostnej menšiny domáhajú používania týchto názvov, nerešpektujú tú historickú skutočnosť, že zanikol štátnopolitický útvar, v ktorom spomínané názvy fungovali ako jediné a výlučné ofici-

¹¹⁸ Na memorandovom zhromaždení v roku 1861 Jozef Miloslav Hurban povedal: „Ja nechcem byť advokátom žiadneho národa, a tak ani Nemca, ale povedať musím, že Nemec navzdor germanizovania svojho ani jedného Slováka nám neponemčil. Ja som býval prenasledovaný pre svoju národnosť od maďarónov, na ktorých žaloby odpovedať prinútený súc naučil som sa po nemecky písať. U baróna Geringera ležali celé stohy falošných denunciácií. Vykričali ma za zradcu vlasti, vyvolali ma za vraha celej monarchie, za komunistu, probovali všetko, ale všetko len pre lásku moju k národu svojmu! Čo sa dialo so mnou, dialo sa so všetkými vernými národovcami v našej vlasti uhorskej. (...) Čo bolo u iných ctnosť, to u nás hriech, čo u iných slávnosť, u nás ohavnosť; milovanie národa maďarského bolo vlastenectvom, milovanie slovenského – zradou vlasti!“ (Akty slovenského národného zhromaždenia..., s. 175-176)

álne pomenovania, že ignorujú aj v tejto oblasti zmenu štátnopolitického usporiadania v Európe po 1. svetovej vojne. Nejde tu len o nerešpektovanie medzinárodne platných štátnopolitických pomerov a slovenskej štátnosti, ale aj o zjavné klamstvá, keď sa za historické vyhlasujú aj všetky umelo vymyslené alebo inak maďarizované názvy. (...) Aby všetci maďarskí „vlastenci“ vedeli, ako znejú „historické“ maďarské miestne názvy na Slovensku, vydávajú sa v Maďarsku ich zoznamy, z ktorých taký vlastenec, prežívajúci od útleho detstva „trianonskú traumu,“ sa dozvie, že Hrabušice sú *Káposztafalva*, že Hrabovčik v stolici *Sáros* je *Gyertyánpatak*, Hrabové v stolici *Trencsén* je *Rabó*, Hrabovec v stolici *Sáros* je zas *Rabóc*, Dubnica nad Váhom je *Máriatölgyes* (v súpise maďarských „exoným“ *Vágtölgyes*), Hlboké sa „správne po maďarsky“ nazýva *Luboka*, Rysy vo Vysokých Tatrách sa správne „historicky“ nazývajú *Tengerszemcsúcs*, Prostredný hrot že je *Középorom*, Bujačí vrch *Homlokos*, Ždiarska vidla *Határhegy*, sedlo Váha *Hunfalvi-nyereg* atď. a pod. – Je bezočivé klamstvo, že pre maďarské deti sú tieto predtrianonské úradné názvy celkom prirodzené v ich materinskom jazyku (SME – Morvay 25. 9. 2008: „Jediným riešením zodpovedajúcim logike akéhokoľvek jazyka, pedagogickým zásadám kladúcim dôraz na čím ľahšie pochopenie textu pre žiakov, a dokonca elementárnemu zdravému rozumu, je, aby boli zemepisné názvy v maďarsojazyčnom texte uvedené maďarsky, tak ako ich samotní žiaci prirodzene používajú.“) – Treba si položiť otázku, aký je zmysel oživovania predtrianonskej kontinuity, oprašovania zatuchnutých maďarizačných spotvorenín. (...) Nuž je predsa pre Maďarov neprijateľným ponížením používať v tom svojom tatranskom Felvidéku nejaké názvy, ktoré nivočia, „prznia“ ich milovanú materčinu (denník SME uverejnil takto formulované pohoršenia proti slovenským názvom v učebnici pre maďarské školy od rozhorčeného P. Csákyho, P. Morvaya, M. Kusého a ďalších svojich čitateľov). Počuli sme od predstaviteľov SMK, aký atentát na maďarčinu je tá učebnica, v ktorej sa slovenské názvy dostávajú do kontextu maďarského jazyka. Ak sa tam po stovkách a tisíckach dostávajú akékoľvek iné názvy, t. j. z nejakého iného cudzieho jazyka, nejde o nijaké nivočenie, „prznenie“ maďarčiny. – Je namieste otázka, prečo je pre tie maďarské morfémy také ponižujúce spájať sa so slovenskými geografickými názvami, prečo spojením maď. -*ról*, -*ba*, -*an*, -*i* so slovenskými názvami *Košice*, *Ružomberok*, *Vrútky*, *Bratislava* vznikajú ohyzdné hybridy (Veronika Šutková, SME 11. 10. 2008), prečo ich tie slovenské názvy natoľko zhadzujú, že „keď si taký jazykový hybrid prečíta teta z Dunajskej Stredy, tak okamžite začne hľadať prihlášku do Maďarskej gardy, pretože je to poburujúce,“ myslí si Berényi (SME 6. 10. 2008). Veď jazyk sám so všetkými svojimi pravidlami, podľa ktorých korektne funguje, nezávisí od nijakej politiky ani ideológie, rovnakými prostriedkami a formami môže vyjadrovať najrozmanitejšie myšlienkové alebo citové obsahy, rovnako slúži všetkým svojim používateľom. Preto slovenské názvy vstupujú do kontextu maďarského jazyka presne tak, ako doň vstupujú názvy z akéhokoľvek iného jazyka, všetky „prznia“ ten jazyk typovo rovnakým spôsobom. (...) Veď aký že je „gramatický“ rozdiel medzi *Torrejónban*, *Oregonban* a *Ružomberokban*? Prečo je *Ružomberokban* neprípustný hybrid, ktorý „przní“ maďarčinu a jazykovo po maďarsky celkom rovnaká forma *Torrejónban*, *Oregonban* je celkom celučičkom v poriadku? Je jasné, že tu nejde o -*ban*, ale o *Ružomberok*, o slovenské názvy, o slovenčinu. Nehovorme teda nekvalifikovane, kocúrkovsky o gramatike. Tá nemá s touto politikou, s maďarskou iredentou, nič spoločné, len sa bohapusto zneužíva na jej zahmlievanie. Aj kandidátka na prezidentku Slovenskej republiky Iveta Radičová (Markíza – Na telo 19. 10. 2008) hovorí o „gramatickej máteži“ v učebniciach pre školy s maďarským vyučovacím jazykom. Odstránenie tejto máteže je podľa nej oveľa zásadovejší problém ako „nevinná“ spolupráca slovenských poslancov za SMK s Fórom poslancov karpatskej kotliny (rozumej Veľkého Maďarska) na pôde parlamentu Maďarskej republiky. (...) Pravda, politickým predstaviteľom SMK a ich nadmieru horlivým prisluhovačom z radov redak-

torov, novinárov a ďalších dvorných prispievateľov mienkotvornej „slovenskej“ tlače nestačí rámec územia, kde sa maďarský jazyk používa, pre nich je maďarský celý felvidék (rozumej Slovensko), so všetkými pseudohistorickými maďarizátorskými názvami, ktoré treba čo najskôr legalizovať, čo znamená vedome ignorovať štátnopolitické usporiadanie po rozpade monarchie, zapríčinenom známou maďarizátorskou politikou. – Je jasné, že možnosť používať vžitie maďarské geografické názvy sa vzťahuje na zákonom presne vymedzené územie. Rozšíriť používanie takýchto názvov na územie celej Slovenskej republiky je nezakrytý prejav maďarskej politickej iredenty dirigovanej z Budapešti a dlhodobo vnášajúcej nebezpečné napätie do medzinárodných vzťahov v strednej Európe.¹¹⁹

Toľkoto opätovne z reprodukcie našich vtedajších reakcií na maďarské úsilie sankcionovať používanie všetkých predtrianonských maďarských a maďarizátorských úradných názvov.

V návrhu nového zákona o používaní jazykov národnostných menšín, ktorý v roku 2011 predložila do Národnej rady Slovenskej republiky maďarská politická strana MOST-HÍD, už nebola formulácia, že označenia obcí v jazykoch národnostných menšín majú miestny charakter,¹²⁰ t. j. označenia obcí v maďarskom jazyku sa neobmedzujú len na územie, kde žije maďarská národnostná menšina, ako to bolo v dovtedy platnom texte zákona.¹²¹ Keď Národná rada SR túto časť textu v návrhu zákona neschválila, v odpovedi na otázku novinárky z denníka SME (Otázka znela: „V správnom konaní však nebudú môcť menšiny používať svoj jazyk na celom území Slovenska, iba tam, kde spĺňajú percentuálny limit. Tu ste ustúpili.“) povedal predseda poslaneckého klubu strany MOST-HÍD László Solymos: „My sme s celým územím pôvodne ani nerátali, to bol návrh pána ministra Lipšica.“¹²² Ako vidieť, sám minister vnútra Slovenskej republiky, nominovaný do koalície vlády Slovenskej republiky za politickú stranu Kresťanskodemokratické hnutie, ktorú celkom iste nemožno označiť za nejaké „mikroskopické zoskupenie občanov“, prišiel iniciatívne s návrhom, ktorý vychádza v ústrety tu o pár riadkov vyššie spomínaným politikom a ideológom. Preto neprekvapuje, že pri presadzovaní prijatia svojho návrhu zákona o používaní jazykov národnostných menšín ráтали jeho predkladatelia s podporou strany Kresťanskodemokratické hnutie,¹²³ že dnešný predseda tejto politickej strany privítal, ako sme videli, výber bratislavského Modrého kostolika do bruselského parku, kde jeho zmenšený model reprezentuje Slovensko ako jeho typický znak.

Hoci v preambule schváleného zákona o používaní jazykov národnostných menšín (zákon nadobudol účinnosť 1. júla 2011) sa píše, že si Národná rada Slovenskej republiky uvedomuje, že slovenský jazyk je štátnym jazykom Slovenskej republiky, v § 7b sa za správne delikty, ktorých sa dopúšťa orgán verejnej správy na úseku používania jazykov menšín, udeľujú pokuty vo výške od 50 do 2500 eur. Medzi delikty podliehajúce peňažným sankciám patrí aj neinformovanie občana Slovenskej republiky, ktorý je osobou patriacou k národnostnej menšine, o možnosti komuniko-

¹¹⁹ J. Doruľa, Slovenčina ako politikum včera aj dnes, s. 4 a 11.

¹²⁰ Hoci svojím rozsahom i obsahom je to zjavne nový text, strana MOST-HÍD ho do Národnej rady SR predložila ako novelizáciu zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín.

¹²¹ Aj pri uložení ratifikačnej listiny Európskej charty regionálnych alebo menšinových jazykov urobila Slovenská republika vyhlásenie, že prijaté ustanovenia Charty bude uplatňovať v súlade s ústavou Slovenskej republiky a príslušných medzinárodných dohovorov bez ujmy na používaní štátneho jazyka a jeho výučby, zreteľne a presne sa v ňom vymedzuje aj územie, na ktorom sa v Slovenskej republike uplatňuje právo na používanie jazykov národnostných menšín v určených oblastiach verejného styku.

¹²² Solymos: Zákon bude pokrokom aj napriek tomu, akú máme koalíciu. In: SME 24. mája 2011.

¹²³ V rozhovore, ktorý predseda politickej strany MOST-HÍD Béla Bugár poskytol maďarským novinám Új szó a ktorý tieto noviny uverejnili vo vydaní zo 14. januára 2011, povedal B. Bugár, že pri podpore návrhu predkladaného zákona ráta s podporou svojich politických spojencov v KDH, s ktorými sa už bol dohodol aj v prípade jazykového zákona.

vať v ústnom a písomnom styku v jazyku menšiny. Zákon teda ukladá orgánom verejnej správy povinnosť zisťovať národnostnú príslušnosť občana Slovenskej republiky a ponúkať mu možnosť používať svoj materinský jazyk, nepokladať vlastne za primerané, aby príslušník menšiny používal v úradnom styku štátny jazyk. Tu sa v zákone Slovenskej republiky nerešpektuje skutočnosť, že ústavou zabezpečené postavenie slovenčiny ako štátneho jazyka Slovenskej republiky nemôžu ohrozovať nijaké iné zákony, že je výrazne odlišný právny štatút štátneho jazyka a jazykov národnostných menšín. Takéto postavenie štátneho jazyka podčiarkuje aj Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov i ďalšie medzinárodné dohody. Toto svoje postavenie ne stráca štátny jazyk ani v tých oblastiach, kde žijú príslušníci menšiny. Garancia práv národnostných menšín pri používaní ich jazykov v istých oblastiach verejného styku neznamená, že sa tieto jazyky stávajú takými štátnymi jazykmi ako slovenský jazyk, ktorý má, na rozdiel od územne vymedzenej platnosti používania jazykov národnostných menšín, celoštátnu pôsobnosť ako spoločný jazyk verejného styku všetkých občanov Slovenskej republiky, bez ohľadu na ich národnostnú príslušnosť. Preto sa Slovenská republika zaväzuje vytvoriť vo svojom vzdelávacom systéme podmienky na to, aby si všetci občania mohli v primeranej miere osvojiť kodifikovanú podobu štátneho jazyka. Orgány verejnej správy, ktoré aj podľa zákona (§ 7) nie sú povinné ovládať jazyk menšiny, by nemali odrádzať príslušníkov menšín od používania štátneho jazyka.

Isolacionistickú politiku predstaviteľov maďarskej národnostnej menšiny na Slovensku charakterizuje úsilie presadiť v slovenskom zákonodarstve legalizáciu používania maďarčiny aj vo všetkých oblastiach verejného styku na etnicky zmiešanej oblasti južného Slovenska, resp. aj v širšom zemepisnom rámci. Legalizovala by sa tak maďarizácia Slovákov, ktorí aj v etnicky zmiešaných oblastiach Slovenska tvoria zatiaľ väčšinu obyvateľstva. Nedávna organizovaná maďarská hystéria okolo zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky nebola bojom za maďarské menšinové práva – tie sú na Slovensku dobre zabezpečené nielen legislatívne, ale aj v praxi realizované –, ale za presadenie maďarčiny ako jazyka verejného styku bez akýchkoľvek obmedzení. Už doterajšia izolacionistická politika predstaviteľov maďarskej národnostnej menšiny ukázala, že politicky prebojovaný systém školskej výučby slovenčiny v školách s maďarským vyučovacím jazykom nezabezpečuje osvojenie si štátneho jazyka na primeranej úrovni. Čoraz častejšie sú prípady, keď rodičia alebo starí rodičia musia fungovať ako tlmočníci svojim deťom alebo vnukom.

Zmyslom zákona o štátnom jazyku Slovenskej republiky je zabezpečiť bezporuchové dorozumievanie občanov Slovenskej republiky vo verejnom styku na celom území štátu, riadne bezporuchové fungovanie štátnej a verejnej správy na celom Slovensku, vykonávanie suverénnej štátnej moci orgánmi Slovenskej republiky. Jednoznačne sa ukázalo, že toto suverénne právo orgánov štátnej a verejnej správy nemožno na Slovensku zabezpečiť bez príslušnej legislatívy. Domnievame sa, že dostatočne jasne to ukázali aj doklady, príklady a výklady v tomto našom texte. Je pravda, že sú v Európe štáty, kde takáto legislatíva nie je potrebná, v mnohých však takéto zákony sú a bez prekážok a spochybňovaní ich oprávnenosti efektívne fungujú. Ak „naši“ historici, politici a publicisti často nálepkujú zákon o štátnom jazyku Slovenskej republiky ako nezmyselný a hlúpy,¹²⁴ malo by sa takéto a podobné „duchaplné“ hodnotenie vzťahovať aj na iné jazykové zákony v štátoch Európskej únie, kde sa ich dodržiavanie prísne vymáha a ich nedodržiavanie prísne sankcionuje, oveľa prísnejšie ako na Slovensku.

„Naši“ historici, pravdaže, nekompromisne praniejú aj iné „nezmysly“ a „hlúposti“, ktorých sa dopúšťajú niektorí slovenskí donedávna buržoázni, teraz komunistickí alebo postkomu-

¹²⁴ Pozri napr. R. Holec, *Trianonské rituály alebo úvahy nad niektorými javmi v maďarskej historiografii*, s. 291.

nistickí či matiční, ľudácki alebo inak „výstižne“ titulovaní nacionalistickí vykladači slovenských dejín, kultúry a jazyka, ktorí si dokonca vymysleli aj nikde a nikdy nedoložené a až dosiaľ vraj takmer vôbec nepoužívané absurdné spojenie *starí Slováci*.

Ak „naši“ historici vyhlasujú spojenie *starí Slováci* za neadekvátne, vo vzťahu k dejinám Slovákov za niečo absurdné a nehistorické, patriace do vyjadrovacieho arzenálu nacionalistických prekrúcačov dejín, neuviedli na také svoje tvrdenia a nevyberané obvinenia nijaký relevantný dôkaz ani doklad. Ak sa od tých nacionalistických „prekrúcačov dejín“ domáhajú historických dokladov na spojenie *starí Slováci* z čias, na ktoré ho tí prekrúcači vzťahujú, treba im odpovedať ich vlastnými slovami, že takáto požiadavka je nezmyselná a hlúpa. Vedia si „naši“ historici predstaviť *starého Slováka*, ktorý by seba tak označil v tej svojej dávnej súčasnosti, o ktorej my dnes hovoríme pri opise alebo výklade toho obdobia slovenských dejín? Veď to my tak nazývame svojich predkov, je to naše vyjadrovanie, náš metajazyk, slovenský jazyk vedy, ktorým hovoríme a píšeme o svojich predkoch. Tak bez rozpakov písali už naši predchodcovia, ktorí sa venovali výskumu slovenských dejín, kultúry a jazyka. Uvedieme niekoľko príkladov vo funkcii dokladov. Napríklad Michal Miloslav Hodža píše: „Je preukjazaná vec, že tieto istje zákoni, práva, ústavi v Uhorskej krajině sú původně *staroslovenskje*. Veť nám to mená oznamují, k pr. meno *král* je slovenskuo meno, trebárs ho aj Maďar povje *király*; (...) d'alej *Špán*, hlavní Išpán, Viceišpán, je úrad staroslovenských pánov a znamená tolko čo Pán;¹²⁵ „Pod návalom čudskotureckých národow, ale zláště a nado všetko Maďarow, Staroslováci na podunaji jedni mečom zahynuli, druhí do Bulhár dolních, do Srbska, do Chorvátska, tretí do Tatér, štvrtí do Čiech są uchýlili (...). Ale veru zo smrtněj neresti tějto bez pochyby są najvíacej tatránskemu Slovákoví dostalo t. j. z oných Staroslovenow są najvíac do Tatér uchýlilo, tak že Slovák terajší tento je Staroslováka podunajského najbližší, buď i najnešťastnější dědič a nástupca;“ „Skutok mládencow týchto mnohí zo starších nepochopovali a pochopiť są shřdali (...), vyjmešli s účtou *Reusa*, toto plastickuo staroslováka osobenstvo, ktorý do nevyskúmaného tajemstva slovenského človečenstva hlboko preniknul;“ „Lebo i Maďar, ktorý na zemi Staroslováka są násilně osadil, v istom ohlědě je len sčuděný (finnisatus) Staroslovák, t. j. *uhor* akoby v těle slavianskom. Čokolvek je w řeči maďarskej žiwlu slovenského, to všetko přešlo do něj zo staroslovenčiny.“¹²⁶

Tak ako sa latinské pomenovanie *Slavus* používalo aj v užšom význame „Slovák“, používalo sa aj pomenovanie *Slovák* v širšom význame „Slovan“ (platí to aj na prídavné meno *slavus*, *slavicus* – *slovanský*, *slovenský*). Vzťahuje sa to, prirodzene, aj na spojenie *starý Slovák* a na adjektívum *staroslovenský*. Príklady na širší význam tohto pomenovania nájdeme napríklad v slovníku Štefana Lešku, ktorý pod názvom *Wyswětlenj Slow starých česko-slovenských, y některých cyzých w Biblij Páně, čtaucým Čechům, Slowákům a Morawanům k snadněgssjmu srozuměnj* vyšiel ako dodatok ku Kralickej Biblii (strany 343-391) vydanej zásluhou Jiřího Palkoviča v roku 1808 v Bratislave. Tam sa napr. píše: **Koráb**, vlastně hrubá kůra ze stromu (za starodáwna kora), poněwadž pak lodj poněkud takowé kůře gest podobná, odtud stařj Slowácy lodj nazwali Korábem, a Russowé až posawád gmenugj Korábl, Polácy pak a Čechowé tolíko welikau přikrytau lodj nazýwagj Koráb, některj Slowácy hajow, od vherského hajó, ginj s Němcy ssj (s. 354-355); **Jahen**, z řeckého Diaconos, služebnj, stařj Slowácy neyprw učinili Diakon, potom Djakon (...), z toho neyposléze nassi Čechowé zdělali Jahen. (s. 352); **Illyrcká země**, *Illyricum*, předtjm byla ta weliká kragina od Istrye až k Albányi při moři Adryatyckém. Nynj Illyrikum obsahuge w sobě wssecky ty země, kteréž mezy Adryatyckým mořem a mezy řekami Sávau a Dunagem ležj až k horám Balkánským aneb

¹²⁵ Dobruo slovo Slovákom, súcim na slovo, s. 37.

¹²⁶ Větin o slovenčině, s. 28, 52, 180.

Haemus řečeným (...). Narodowé we wssech těchto nynj gmenowaných králowstwjch gsau původu Slowenského, y gazyka Slowenského s newelikým rozdjlem až podnes vžjwaj, wssak pod rozličnými gmény, z nichž neyhlawněgssj gsau gazykowé Horwátský a Srbský neb Rácký. (s. 352)

Aj nemeckí vzdělanci boli v tých časoch (18.-1. pol. 19. storočia) dobre informovaní o tom, že na pomenovanie autochtónnych Slovákov v Uhorsku sa používa aj pomenovanie označujúce Slovanov všeobecne. Tak napríklad v citovanej Schwartnerovej štatistike Uhorska sa píše: „In Ungern lässt sich aus der grossen Anzahl slavischer Flecken und Dörfer, beyläufig auf die ungeheure Menge slavischer Bewohner der Schluss machen. So verschieden aber hier ihr Dialect ist: eben so verschieden sind die Namen, durch welche dieselben von einander unterschieden werden. Sie heissen *Slaven* (oder, wie sie sich selbst nennen, *Slowak* plur. *Slowácy*), *Russniaken*, *Raaten* (selbst nennen sie sich aber *Serbler*), *Croaten*, *Slavonier*, *Dalmatiner*, *Wandaln* u. s. w.“¹²⁷ Ako vidieť, je tu pomenovanie *Slaven* vyhradené na označenie Slovákov, ktorí žijú v Uhorsku popri celom rade iných Slovanov (nemecky *Slaven*) s vlastnými špecifickými pomenovaniami.

Tak ako naši predchodcovia, používali spojenie *starí Slováci* aj ďalšie generácie slovenských bádateľov celkom spontánne, keď to bolo prirodzenou súčasťou príslušného výkladového kontextu.¹²⁸ Ako príklad spomenieme obsiahle významné dielo slovenského slavistu Jána Stanislava, ktorý toto spojenie častejšie používal, napríklad aj v známom diele *Slovenský juh v stredoveku*.¹²⁹ Označenie *starí Slováci* sa svojím základným významom neodlišuje od pomenovania *Slováci*. Rozdiel je len v tom, že spojenie *starí Slováci* sa používa na označenie Slovákov, ktorí žili v staršom období slovenských dejín. Až do nedávneho obdobia prudko vzplanutých politicky podmienených protestov „našich“ historikov (politikov, publicistov) proti opodstatnenosti samého tohto spojenia mu tí autori, ktorí ho vždy používali striedavo s významovo rovnocenným pomenovaním *Slováci* s uvedeným časovým odlišením, neprisovali nejakú osobitnú dôležitosť. Celkom prirodzene nevideli dôvod dištancovať sa od svojich priamych predkov, lebo celkom prirodzene odmietali Slovákom vnucovanú predstavu, že sú vo svojom dejinnom vývine „výsledkom bez príčiny.“¹³⁰ Nemohol som predpokladať ani tušiť, že ma po rokoch bude niekto obviňovať z toho, že používam neprirodzené, nehistorické a násilné označenie, ktoré nezodpovedá

¹²⁷ Statistik des Königreichs Ungern. Ein Versuch von Martin v. Schwartner, s. 125.

¹²⁸ Ďalší z radu zainteresovaných „našich“ historikov, pracovník Historického ústavu Slovenskej akadémie vied László Vörös, nevie nič o tom, že by slovenská inteligencia v 19.-20. storočí bola používala spojenie *starí Slováci*, ba nevedia o tom nič ani jeho kolegovia. Píše: „Signatári «*Stanoviska slovenských historikov, archeológov a jazykovedcov*» tiež tvrdia, že pomenovanie «*starí Slováci* na označenie slovenského obyvateľstva v 9. a 10. storočí sa v odbornej literatúre používalo už od konca 19. storočia, keď sa začala formovať moderná slovenská profesionálna veda». Pravdepodobne sa v tomto bode mylia, lebo som sa s takýmto označením v textoch z pera slovenskej inteligencie z konca 19. a začiatku 20. storočia nestretol. Toto mi potvrdili aj ďalší kolegovia, ktorí sa veľmi intenzívne venovali štúdiu textov národovcov / historikov zo spomínaného obdobia. O starých Slovákoch sa nehovorí ani neskôr, v období medzi rokmi 1938-1945. Učenci a historici v spomínaných obdobiach písali jednoducho len o Slovákoch. (...) Omnoho pravdepodobnejšie sa zdá byť, že s adjektívom «*starí*» v spojení s etnonymom Slováci prišiel ako prvý Milan S. Ďurica v polovici 90. rokov.“ Hĺbkou heuristiky „nášho“ historika charakterizujú vyjadrenia, ktoré značne relativizujú jeho vlastné tvrdenia: „Nemožno, samozrejme, vylúčiť, že sa spojenie «*starí Slováci*» či prípadne «*staré Slovensko*» vyskytlo i skôr a dokonca v iných jazykoch (čeština a nemčina, ako tvrdia niektorí zo signatárov *Stanoviska*), avšak zdá sa byť nesporným, že systematicky ho začal používať až Milan S. Ďurica a niekoľkí ďalší historici.“ (VÖRÖS, L.: Problém s pojmom „starí Slováci.“ Otázka narábania s etnonymami v historiografii. In: História. Revue o dejinách spoločnosti, 2010, roč. 10, č. 3-4, s. 90) Nuž, aj keď „náš“ historik toho až tak veľa nevie (kto vie, ako „veľmi intenzívne“ hľadal, keď nenašiel) a ak sa niečo aj vyskytlo (a ako sme videli, vyskytovalo sa toho dosť), nemôže to ohroziť jeho neohrozené, hoci aj nedoložené a nepodložené tvrdenia i tvrdenia ďalších jeho rovnako „skúmajúcich“ kolegov, ku ktorých názorom sa jednoznačne pripája, ba ich aj potvrdzuje a dotvrdzuje.

¹²⁹ STANISLAV, J.: Slovenský juh v stredoveku. I. Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská 1948, s. 12, 14, 30, 108, 112.

¹³⁰ Pozri tu vyššie citované slová Š. M. Daxnera.

realite, v akej žili naši predkovia (J. Steinhübel v denníku SME z 29. 1. 2008), keď som v roku 1998 na 12. medzinárodnom zjazde slavistov v Krakove začal svoj referát slovami: „Prvým spisovným jazykom starých Slovákov bola staroslovienčina, jazyk, ktorý má svoj základ v južnej oblasti praslovančiny, čo sa zreteľne odráža v celom rade jazykových znakov. Tento jazyk sa dostal do civilizovaného prostredia západných Slovanov, kde sa ďalej rozvíjal, prispôsobujúc sa prostrediu, v ktorom fungoval. Hoci sa tento jazyk po Metodovej smrti nerozvíjal u starých Slovákov podobným spôsobom ako u južných a potom aj u východných Slovanov – nevznikla cirkevná slovančina slovenskej redakcie – má veľkomoravská staroslovienčina zreteľné pokračovanie v slovenskom jazyku, o čom prinášajú množstvo jazykových dokladov staršie slovenské písomnosti a slovenský jazyk, predovšetkým slovenské nárečia, po dnešné časy. Toto zistenie možno doložiť množstvom jazykových prvkov, najmä lexikalizmov. – Zákaz používania staroslovienčiny ako liturgického jazyka neznamena, prirodzene, prerušenie jazykového vývinu. Veď z veľkomoravského kultúrneho jazyka sa dostal do maďarčiny – popri množstve iných prevzatí – aj celý rad termínov súvisiacich s organizáciou štátu, práva i kresťanská terminológia. Veľkomoravská vládnuca vrstva zohrávala v nových mocenských pomeroch významnú úlohu pri budovaní uhorského štátu. 10.-11. storočie je obdobím, v ktorom v dôsledku procesu predchádzajúcej viacstoročnej nadkmeňovej etnickej integrácie existovalo už konsolidované slovenské etnikum, spojené spoločným pocitom etnickej spolupatričnosti a spoločným samopomenovaním, čo všetko sa následne odrazilo v spoločnom jazyku.“¹³¹

Keďže na svetových zjazdoch slavistov sa každých päť rokov predkladajú výsledky vedeckých výskumov predovšetkým v medzizjazdovom období, pravda, aj v nadväznosti na predchádzajúce staršie výskumy, predkladali sme ich z nášho pohľadu aj v roku 1998 v Krakove. Výsledky výskumov našej vedy ukázali, že v 10.-11. storočí existovalo konsolidované slovenské etnikum s vedomím etnickej spolupatričnosti, so spoločným pomenovaním a spoločným jazykom, že byzantská misia prišla na Veľkú Moravu do civilizovaného prostredia, v ktorom sa starosloviensky jazyk ďalej rozvíjal a prispôboval novému prostrediu, čo sa v ňom zreteľne odráža (veľkomoravizmy v staroslovienskych pamiatkach), že ani kontinuita slovenského jazykového vývinu nebola od veľkomoravských čias nikdy prerušená, čo sa tiež zreteľne odráža v slovenskom jazyku i v prevzatíach do maďarčiny.

Naši predkovia sa nazývali *Sloveni* (v staroslovienskych textoch je forma *Slověne*, vo výslovnosti *Slovāne*).¹³² Pomenovanie *Slovāne*, neskôr *Sloveni* malo na území obývanom Slovákami (v minulosti bolo toto územie väčšie ako dnes) širší aj užší význam, ako to dokladá aj veľké množstvo písomných záznamov. Slováci si totiž za svoj etnický názov zvolili pomenovanie označujúce Slovanov vôbec, tak ako to urobili Slovania aj v niektorých iných oblastiach veľkého slovenského sveta. Toto pomenovanie si Slováci zvolili na istom stupni svojho etnicko-integračného vývinu, v procese nadkmeňovej etnickej integrácie, spájania sa kmeňov do vyšších nadkmeňových útvarov, územných celkov s istými formami centrálnej správy a organizácie spoločenského a hospodárskeho života, v ktorej pôvodné kmeňové spoločenstvá zanikali, strácali zmysel svojej existencie. Preto zanikali aj ich názvy. Na rozdiel od všetkých ostatných susedných i vzdialenejších slovanských oblastí sa z územia obývaného Slovákami nezachovali názvy kmeňov (iste sídlilo na tomto území viac kmeňov, ktoré mali svoje kmeňové názvy), nie sú doložené ani v najstarších zachovaných písomnostiach. To svedčí o starobylej etnickej integrácii na území

¹³¹ Dve línie v slovenskom jazykovo-historickom vývine alebo slovensko-české vzťahy v predpisovnom období. In: XII. medzinárodný zjazd slavistov v Krakove. Príspevky slovenských slavistov. Bratislava : Slovenský komitét slavistov / Slavistický kabinet SAV 1998, s. 65-66.

¹³² Východiskom spoločného pomenovania Slovanov je základ *slověn-*; sufix *-en* mal aj variant *-jan*: *slověninъ* / *slovjaninъ*.

obývanom Slovákmi. Je aj historicky doložená správami o Samovej ríši zo 7. storočia, údajmi o Veľkomoravskej ríši a ďalšími historickými správami. V priebehu etnickej integrácie sa utvára spoločný pocit etnickej spolupatričnosti, utvára sa spoločný jazyk a spoločné pomenovanie, samopomenovanie. Preto knieža Rastislav nie je knieža všetkých Slovanov či Slovanov vôbec, ale je kniežaťom konkrétneho slovanského etnika v konkrétnej podunajskej oblasti, z ktorej išlo posolstvo k byzantskému cisárovi. Prídavné meno *slověnskъ* (*кнѣзь словѣnskъ*) sa tu používa v užšom význame. Aj svoje jazykové spoločenstvo ako odraz etnického spoločenstva si Slováci jednotne pomenovali, keď svoj jazyk nazývali a podnes nazývajú *slovenský*.

Novšia podoba názvu – *Slovák* –, ktorú máme písomne doloženú od 15. storočia, nevznikla na označenie Slovákov. Dôvod jej vzniku je čisto jazykový. Už niekedy v priebehu 14. storočia sa v západoslovanských jazykoch stala produktívnou, frekventovanou prípona *-ák* (s variantom *-iak*) pri tvorení etnických názvov a obyvateľských mien (*Slezák, Prusák, Rusnák, Poliak; Pražák*; dnes je pri tvorbe obyvateľských mien veľmi produktívna prípona *-čan*). Názvy s touto príponou nahrádzali v západoslovanských jazykoch staršie pomenovania, a tak nová forma *Slovák* znamenala to isté, čo dovtedajšia forma *Sloven*, používala sa teda tiež v širšom aj užšom význame. Ďalší priebeh etnicko-integračných procesov spôsobil, že označenie *Slovák* ostalo len nám, Slovákom. Všetci ostatní Slovania, ktorí si za svoj etnický názov vybrali označenie pre Slovanov vôbec, splynuli v spomínanom integračnom procese so Slovanmi, ktorí majú svoje špecifické etnické pomenovania (*Rusi, Chorváti*), alebo podľahli asimilácii (polabskí Slovia, Slovania pri Severnom mori). Popri Slovákoch už len Slovinci si zachovali svoj etnický názov, ktorý sa zhoduje s označením Slovanov vôbec (v mužskom rode *Slovenec* – s príponou *-ec* – v tej slovanskej oblasti nebola prípona *-ák / -iak* taká produktívna pri tvorbe uvedených názvov ako u západných Slovanov). Pomenovanie *Slověne* (Sloväne) / *Sloveni* (Sloveňi), neskôr *Slováci* je etnickým názvom obyvateľov Veľkej Moravy na celom jej území, t. j. aj v tých častiach, ktoré sa po jej zániku dostali do iných štátno-politických útvarov. Slováci si podnes zachovali svoj starobylý etnický názov.¹³³ Jadro Veľkej Moravy (okrem neskôr pripojeného územia Čiech a Vislianska) obývalo jedno slovanské etnikum (Sloveni) s uvedenými spoločnými znakmi ako výsledku nadkmeňových integračných procesov. Tieto procesy prebiehali na území dnešnej Moravy tak ako na území dnešného Slovenska, s rovnakými výsledkami. Veď aj obyvatelia Moravského Slovenska, na ktorom tiež nedošlo k prerušeniu vývinu etnickej kontinuity, sa nazývajú Slováci. Na tomto fakte nič nemenia novodobé modifikácie pomenovania v rámci českého štátu. Ak v známych Životoch sv. Konštantína a sv. Metoda sa Rastislav označuje ako knieža moravské, hovorí sa o ňom ako o vládcovi štátno-politického útvaru moravského, ak sa tam označuje ako *кнѣзь словѣnskъ* (knieža slovänské), hovorí sa o ňom ako o vládcovi Slovenov, obyvateľov tohto štátno-politického útvaru. Aj Ján Stanislav konštatuje: „Pre nás má zápis u Nestora ten veľký význam, že podrobne uvádza kniežatá, ktoré sa o posolstve poradili a ktorým cisár Michal poslal učiteľov. Uvádza presne všetky hlavné kniežatá, ktoré vtedy vládli nášmu národu, teda i Kocel'a. Údaj je teda zaiste spoľahlivý. Dôležité je, že sa krajiny všetkých týchto troch kniežat uvádzajú pod jediným menom ako *Slověnskaja zemlja*, a to v singulári. Autor legendy si je teda vedomý, že táto zem je obývaná tým istým obyvateľstvom.“¹³⁴

¹³³ Podrobnejšie o vývine pomenovania Slovákov pozri v knižke DORULA, J.: Tri kapitoly zo života slov. Bratislava : VEDA 1993, s. 7-23 i DORULA, J.: O vývine pomenovania Slovákov. In: Zahraniční Slováci a národné kultúrne dedičstvo. Ed. F. Bielik, J. Sirácky, C. Baláž. Martin : Matica slovenská 1984, s. 259-269. Uverejnili sme tam dostatočný počet dokladov z rozličných prameňov, ktoré ilustrujú proces vývinu pomenovania Slovákov.

¹³⁴ J. Stanislav, Slovenský juh v stredoveku, s. 14.

Nemá pravdu „náš“ historik Ján Steinhübel, keď píše: „Ak boli «naši predkovia v tom čase označovaní ako Sloveni», tak rozhodne nie v úzko národnom zmysle, ako nám to podsúvajú 32 signatári. Slovieni či Sloveni (po latinsky Sclavi) boli aj Moravia, Česi, Korutánci, Srbi a tak ďalej, čiže všetky slovanské kmene. Meno Sloveni (v neskoršom tvare Slováci) sa stalo úzko národným menom našich predkov až v kontraste k neslovanským Maďarom v spoločnom uhorskom štáte, ktorý ich oddelil od ostatných Slovanov.“ (SME 29. 1. 2008) Ako sme na to už poukázali, nadkmeňová integrácia Slovanov na strednom Dunaji a v Pomoraví siaha hlboko do čias pred vpádom pestrého kmeňového zoskupenia, z ktorého sa v procese nadkmeňovej etnickej integrácie vyvinuli Maďari. Na etnickom pomenovaní starých Slovákov sa po vpáde tzv. Maďarov nič nezmenilo. Toto pomenovanie (užší význam názvu pre Slovanov vôbec) im zostalo aj napriek tomu, že v Uhorsku žili, často aj v bezprostrednom susedstve, mnohí iní Slovania so svojimi špecifickými názvami, ktorí nestratili, tak ako ani Slováci, svoje všeobecné pomenovanie pre Slovanov. Na vzájomné odlišenie nepotrebovali slovansko-maďarský kontrast. Doložili sme túto skutočnosť množstvom písomných údajov.¹³⁵ O vnútorných nadkmeňových integračných procesoch (nevyvolaných priamym slovansko-neslovanským kontrastom), keďže prebiehali oveľa neskôr ako u starých Slovákov, máme už dosť písomných údajov i desiatky dokladov na názvy kmeňov.

Neprijateľné, násilné je aj „zdôvodňovanie“ absencie názvov kmeňov z dunajsko-moravského priestoru z pera ďalšieho „nášho“ historika: „Príčinou absencie pomenovaní kmeňov v známych písomných prameňoch môže byť aj fakt, že Slovania na území Slovenska neboli natoľko dôležití a nebezpeční, než slovanské kmene sídlia v bezprostrednom susedstve či už Franskej ríše, alebo iného dôležitého hráča na politickej šachovnici včasnostredovekej Európy. Keďže tie boli považované za nepriateľské a nebezpečné, predstavitelia vtedajších mocností sa ich snažili poznať a identifikovať na základe ich vlastných pomenovaní.“¹³⁶ Či naozaj nesídlili tie naše kmene v susedstve Franskej ríše? Či naozaj nemala Franská ríša výsostný záujem o toto „misijné“ územie? Nič nás neopravňuje sa domnievať, že by Slovania z nášho priestoru neboli pre Franskú ríšu zaujímaví alebo málo dôležití. Takúto domnienku vyvracajú franské kroniky a mnohé ďalšie písomnosti so záznamami o bojoch a výpravách, o Rastislavovi, Svätoplukovi atď. Spomenúť možno aj známy spis *De conversione Bagoariorum et Carantanorum* z 9. storočia s ďalšími dôležitými údajmi o Nitre, Pribinovi a pod. Prečo sa v týchto písomnostiach spomína množstvo kmeňových názvov z iných slovanských oblastí? Je jasné, že údaje o dunajsko-moravskom slovanskom priestore majú v týchto písomnostiach takú pramennú hodnotu ako údaje o iných susedných slovanských oblastiach, čo sa vzťahuje aj na pomenovania ich obyvateľov. Aj o obyvateľoch našej oblasti sú zaznamenané tie názvy, ktoré boli vtedy známe a používané.

Ak pri výskume a výklade našich dejín v celom komplexe historicko-kultúrneho a jazykového vývinu Slovákov používame pomenovanie *Slováci* a *slovenský jazyk*, *slovenčina*, neznamená to, že týmto pomenovaniam pripisujeme takú pojmovú a významovú náplň, ktorá ostáva nezmenená, je platná pre celé obdobie dejín Slovákov. Na samom začiatku, pri vzniku nadkmeňového spoločenstva, do ktorého sa spojili príbuzné slovanské kmene v širšej oblasti stredného Dunaja a Pomoravia, je vedomie spolupatričnosti, potreba ochrany a obrany spoločných záujmov, zabezpečenie spoločného sídelného územia, oddelenie sa od iných príbuzných aj nepríbuzných spoločenstiev. Táto oddelenosť má svoje zreteľne identifikovateľné znaky, ku ktorým patrí nielen spoločné pomenovanie a spoločný jazyk, ktorý nastupuje na dlhú cestu svojho dejinného vývinu, ale aj ďalšie formy organizovaného života spoločenstva, náboženské a právne predpisy,

¹³⁵ Pozri aj tu vyššie doklad zo Schwartznerovej štatistiky Uhorska.

¹³⁶ ZÁBOJNÍK, J.: Problematika včasného stredoveku na Slovensku. In: Historický časopis, 2010, roč. 58, č. 2, s. 229-230.

postupne inštitucionalizované formy verejnej správy a obrany, konštituovanie vedúcej vládnucej vrstvy s kultivovaným jazykom a príslušnými terminologickými sústavami. Vývin tohto spoločenstva a jeho jazyka má svoje pokračovanie aj v novom štáto-právnom usporiadaní po zániku Veľkomoravskej ríše a potom v rámci uhorského štátu.

Jazyk starých Slovákov na Veľkej Morave mal svoje osobitosti, ktoré odzrkadľovali život a fungovanie nadkmeňového spoločenstva s etnickým názvom, samopomenovaním *Sloveni*. Prvky tohto jazyka sa v podobe tzv. veľkomoravizmov dostali do staroslovienskych textov,¹³⁷ celý rad prvkov z veľkomoravského kultúrneho jazyka sa dostal vo forme prevzatí do maďarčiny. V ďalšom vývine od 10. storočia sa konštituovala a stabilizovala celá sústava jazykových znakov slovenčiny, ktoré tvoria základnú kostru jednoty slovenského jazyka, jeho jazykovú charakteristiku ako jedného zo slovanských jazykov. Celkové celoslovenské smerovanie jazykového vývinu sa v prvých storočiach po rozpade Veľkomoravskej ríše odzrkadľovalo aj vo vývine moravskej slovenčiny. Slovenská jazykoveda sa intenzívne venovala a do istej miery sa aj dnes venuje otázkam vývinu a fungovania slovenského jazyka vo všetkých jeho nespisovných aj spisovných formách i otázkam vzťahu slovenčiny a iných jazykov v stredoeurópskom priestore, v časovom rozmedzí od posledného obdobia praslovančiny (veľkomoravizmy v staroslovienskych textoch a prevzatia do maďarčiny) po dnešné časy. Slovenská jazykoveda skúma nárečové formy slovenčiny, viaceré podoby kultivovanej nadnárečovej slovenčiny i spisovné jazyky a ich predstupne od 18. storočia. Slováci používali svoj spoločný jazyk ako jeden z atribútov etnicity celé stáročia pred zákonným vyústením ich jazykovo-historického vývinu do formovania, kodifikovania svojho prvého spisovného jazyka. Za celý ten čas boli charakteristické znaky, ktoré tvoria základ celoslovenskej jazykovej jednoty, spontánnymi, neomylnými regulátormi upravujúcimi spôsoby adaptácie jazykových prvkov preberaných z iných jazykov. Výstižná je v tomto kontexte konštatácia J. M. Hurbana, ktorý v čase jazykových polemík bol napísal: „Z hľadiska umeleckého interusu a života Slovákov, z ohľadu histórie samého slovenského ducha (a nie mŕtvej litery), ktorý bol vždy pôvodne slovenský, hoci aj písal po česky, je náš krok najprirodzenejší, najnutnejší, najpotrebnejší.“¹³⁸

Ak začiatky slovenskej etnickej osobitosti siahajú do čias konštituovania územne lokalizovaného nadkmeňového spoločenstva, ktorého dôsledkom je zánik kmeňových názvov a vznik samopomenovania tohto integrovaného spoločenstva, ktorého kontinuálny historický vývin je sledovateľný až po dnešné časy, tak ako je rovnako sledovateľný kontinuálny vývin jeho pomenovania, je sledovateľný aj jeho kontinuálny jazykový vývin od začiatkov vydeľovania slovenského jazyka zo spoločného praslovanského základu. Preto neobstojí námietka, že Svätopluka nemožno nazvať (starým) Slovákom, lebo nebol ani etnickým Slovákom, ani nehovoril po slovensky. Veď bol vládcom tých Slovenov, s neskoršie modifikovaným názvom *Slováci*, ktorí sa svojím pomenovaním v užšom zmysle i svojím jazykom vyčlenili z celoslovanského rámca a z praslovanského jazyka (je prirodzené, že po ďalších jazykových zmenách značne pribudol počet znakov charakterizujúcich v istom zložení slovenský jazyk), hoci naďalej zostali osobitnou zložkou celoslovanského zoskupenia tak, ako ňou zostali aj všetky iné slovanské etniká a jazyky so svojimi špecifickými pomenovaniami.

Neobstojí ani námietka D. Kováča a niektorých jeho jednomyselníkov (Krekovič, Turčan), že Svätopluk ani iní obyvatelia Veľkej Moravy nemohli byť Slovákmí, lebo nemali slovenské po-

¹³⁷ Pozri STANISLAV, J.: Starosloviensky jazyk. I. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1978, s. 35 a n.

¹³⁸ Citát je z recenzie spisu zostaveného J. Kollárom Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka pro Čechy, Morawany a Slowáky (1846). – In: Jozef Miloslav Hurban. Dielo. II. Bratislava : Tatran 1983, s. 380.

vedomie, neboli uvedomeli Slováci. Ak sa zhodneme na tom, že nemožno na zisťovanie etnickej príslušnosti obyvateľov Veľkej Moravy uplatňovať dnešné kritériá, je jasné, že pre časy, keď sa nerobili sčítania obyvateľstva ani jeho súpisy podľa etnickej príslušnosti, nemôžeme za Slovákov pokladať len tie osoby, ktoré samy expressis verbis deklarovali svoju etnickú príslušnosť. Tá bola vtedy pre okolitých súčasníkov aj pre nás dnes daná príslušnosťou do osobitného štátno-politického útvaru, ktorý vznikol ako dôsledok integračných procesov so všetkými už uvedenými charakteristikami sprevádzajúcimi a završujúcimi tieto procesy. Ak by sme trvali na tej uvedomelosti ako kritériu určovania etnicity v minulých storočiach i v časoch nie až tak veľmi vzdialených, dostali by sme sa do veľkých ťažkostí a patálií. Keď sa napríklad M. M. Hodža, Š. M. Daxner a iní slovenskí národovci sťažujú na národnú neuvedomelosť Slovákov, znamená to, že takí neuvedomelci nepatrili k slovenskému etniku? Veď ich tam zaraďuje jazyk, zvyčaje a celý spôsob života. Je síce pravda, že sotva by sme zemplínskych kalvínov označili za uvedomelých Slovákov, keby sami seba neboli v 18. storočí nazvali Slovákmí a svoje zemplínske nárečie slovenským jazykom. No nebola vždy príležitosť ani potreba deklarovať svoju etnicitu. Obyvatelia Uhorska však, ako sme videli, presne vedeli rozlišovať etnickú príslušnosť svojich krajanov, presne vedeli, kto sú, akí sú a kde žijú Slováci, aj keď svoju slovenskú uvedomelosť nedeklarovali.

Ako vidieť, dobre sa už opäť zmobilizovala celá armáda pozíčne dostatočne vysoko a hlboko do slovenského vnútra situovaných husárov, ktorí nám dostatočne autoritatívne „vedecky“, politicky aj novinársky, pomocou starých známych a vzkriesených vybraných aj nevybraných metód smelo, neohrozene, „hrdinsky“ pretŕčajú starú nezmenenú, vyparádenú, z prachu všetkých zabudnutí vyslobodenú predtrianonskú vlasť. Keďže sa predsa len niečo vo svete zmenilo, tí tzv. slovenskí národovci už nie sú zradní panslávi, ale neeurópski ultranacionalisti a šovinisti. Ako sme videli, jeden z nich už kedysi bol „bezočivo“ povedal: „Je to ten samý duch, ktorý bol, tá samá zaťatá zlosť, ktorá predtým proti nám zúrila; nech že im dakto dá i predošlú moc, a všetky hrúzne na nás spáchané zjaviská znovu sa vypelešia, ešte len s väčším šialenstvom a prežváchanou ukrutnosťou. S týmto nadutým, prázdny a za to chvastúnskym, rozšialeným a už rozvztekným, nenapraviteľným zloduchom niet nám pokoja a zmierenia.“¹³⁹ Taký sa nemá čo pretŕčať v hlavnom meste Felvidéku, o ktorom už „naši“ husári jasne povedali, že je absurdne smiešne nehistoricky tátať, že Bratislava sa kedysi nazývala Prešporok, lebo vtedy, kedysi, bol len Prešporok, ktorý sa dnes omylom, absurdne a smiešne nazýva Bratislava.

¹³⁹ Je to dnes možno aktuálnejšie ako vtedy, keď to Ľudovít Štúr napísal.

Oberländisch-Košicer Hungaro-Madjar Sándor Márai im Spinnweb des karpatisch-ungarländischen slavisch-slovakischen Trugbildes

Ján Doruľa

Das Verhältnis des madjarischen Schriftstellers Sándor Márai (im Jahre 1900 als Sohn des Rechtsanwalts Grosschmidt in Košice geboren) zu Slowakei und zu den Slovaken ist ganz identisch mit dem Verhältnis anderer gleichgesinnter madjarischer Patrioten, die schon ein Produkt der Zeit der hochgesteigerten Madjarisierung nach dem sog. österreichisch-madjarischen Ausgleich im Jahre 1867 waren. Von seinem Geburtsort behauptet Sándor Márai, daß zur Zeit seiner Jugend Košice eine madjarische Stadt war, in der er keine Gelegenheit slowakische Sprache zu erlernen hätte. Im Beitrage werden relevante Angaben und Belege angeführt, die klar beweisen, daß Košice in ihrer ganzen Geschichte nie so eine madjarische Stadt war, wie es Sándor Márai behauptet.

In seinen Erinnerungen im Buch *Föld, föld! ...* (Übersetzung ins Slowakische erschien im Verlag Kalligram im J. 2010) bekennt Sándor Márai ganz emotional seine Liebe zu Ungarn (Magyarország) und zur madjarischen Sprache als seiner eigentlichen Heimat. Er betont dabei nachdrücklich, welch eine gefährliche Bedrohung die Slaven bedeuten und wie empfindlich die Madjaren diese Gefahr wahrnehmen, wie bedrückend und emotional sie die ganze madjarische Gemeinschaft in allen gesellschaftlichen Schichten empfindet.

Im Sinne der Ausführungen und Vorstellungen der madjarischen, besonders der neuzeitlichen Historiographie betrachtet Sándor Márai das multinationale Ungarland (Uhorsko) als einen madjarischen Staat (Magyarország). Im Beitrage werden Argumente und Belege angeführt, die beweisen, daß so eine Vorstellung, die sonst als Rechtfertigung der gewaltsamen Madjarisierung dienen sollte, ganz falsch und unbegründet ist, so daß sie entschieden abzulehnen ist.

Im weiteren werden auch Argumente und Belege vorgelegt, die darauf hinweisen, daß die Ansichten solcher Autoren und Geschichtsforscher, die in Übereinstimmung mit Ausführungen madjarischer Historiographie ein verstelltes, verlogenes Bild von der historischen, kulturellen und sprachlichen Entwicklung der Slovaken und von ihrer Rolle als Mitgestalter und Aufbauer der gemeinsamen Heimat darstellen, erfunden und unbegründet sind. Diese Ausführungen betreffen die Schreibart sog. historischer Namen aus der ungarischen Periode der slowakischen Geschichte, die Benennung des von Slovaken bewohnten Landes sowie das Alter (Altertümlichkeit) der slowakischen Ansiedlung an der mittleren Donau und an der March und der Altertümlichkeit der Benennung der Slovaken in Nachbarschaft der slavischen und nichtslavischen Völker.

Имре Пачаи*

Восточнославянские элементы в словацком фольклоре

PACSAL, I.: The East-Slavonic elements in the Slovak folklore. *Slavica Slovaca*, 46, 2011, No. 2, pp. 143-155 (Bratislava)

The present paper deals with the difference between the Russian and the West-Slavonic folktales as usually presented in ethnographic studies. The results of the author's comparative research show that there are similar elements in the structures of the Russian and Slovak folktales.

Slavonic folklore, folktale, collection of tales, opening and closing structures, similarity, areal effects, comparative research.

Фольклор славянских народов рассматривается в работах выдающихся исследователей (П. Добшински, Й. Поливка, К. Хоралек, В. Я. Пропп, Р. Якобсон, Н. Аникин), в которых установлены как общие типологические черты, так и специфические свойства народного творчества славянских народов. В работе К. Хоралека говорится о расхождении между специфическими чертами восточнославянского и западнославянского фольклора.¹ Данные выводы Хоралека соответствуют мнению Н. С. Трубецкого (1927), изучающего традиции „русской культурной зоны.“ В статье *Верхи и низы русской культуры* Н. С. Трубецкой подчеркивает оригинальность стиля русской сказки: „В области народной словесности великорусы представляются вполне оригинальными. Стиль русской сказки не встречает параллелей ни у романогерманцев, ни у славян. Но зато имеет аналогии у тюрков и кавказцев.”²

Й. Поливка при изучении славянских народных сказок выделяет специфические черты восточнославянских фольклорных произведений, отличающихся от специфических черт западнославянской сказки. В работе Поливки уделяется особое внимание стилистическим признакам присказки и заканчивающим элементам русской народной сказки.³ О специфических структурных чертах русской сказки упоминается и в работе Р. Якобсона, подчеркивающего уникальные свойства данного жанра русского народного творчества.⁴

В настоящей статье мы занимаемся общими стилистическими элементами русского и словацкого фольклора, обнаруженными при сопоставительном исследовании славянского народного творчества. При изучении стилистических и морфологических свойств словацкого фольклора обнаружили мотивы, имеющие аналогии в русском фольклоре. Параллели обнаружили в первую очередь в сказках и пословицах, то есть в прозе.

В волшебных сказках кроме вышеупомянутых общих мотивов обнаруживаются общие структурные и речевые элементы, свидетельствующие о языковых контактах. Вопросы, связанные с великорусской народной сказкой, широко рассматриваются в работе *Slovanské*

* Dr. Imre Pacsai, I Nyíregyházi Főiskola, 4400 Nyíregyháza, Sóstói út 31/b.

¹ HORÁLEK, K.: Studie o slovanské lidové poezii. Praha 1962.

² ТРУБЕЦКОЙ, Н. С.: Верхи и низы русской культуры. Вестник Моск. Ун-та. Сер. 9. фил. 1991. № 1., с. 96.

³ POLÍVKA, J.: Slovanské pohádky I. (Východoslovanské pohádky). Praha : Orbis 1932. 253 s.

⁴ JAKOBSON, R.: A költészet grammatikája. Budapest, 1982.

пohádky Ё. Поливки, выдающегося чешского этнографа. Стилистические проблемы волшебной сказки в фольклоре изучаемого нами ареала, многосторонне рассматриваются им в главе *O stylistice východoslovanských pohádek* (О стилистике восточнославянских сказок). В этой главе Ё. Поливка делает чрезвычайно важные замечания с точки зрения нашего исследования: „Formálním stylistickým charakterem se podobají sobě velkoruské, běloruské i maloruské pohádky větší menší měrou, ale velmi se liší od pohádek jiných národů slovanských i národů jazykově nepříbuzných. Zde se mají prozkoumati právě s tohoto hlediska, aby se zřetelněji objevila jejich shoda, po případě odlišnost... Největší pozornost upoutaly dosud **úvodní a závěrečné formulky**. Jsou totiž nejcharakterističtější a mnohdy zachovány lépe než vnitřní forma. Před začátkem pohádky bývá zcela zvláštní „prelúdium“ (priskazka nebo prizkaz-ka). Tato „předpohádka“ je často vtipná a velmi drastická, nezřídka necudná až oplzá...”⁵

По мнению Ё. Поливки, типичные стилистические мотивы великорусской сказки не свойственны фольклору других европейских народов. Важным аргументом оригинальности, по его мнению, является специфическая **структура** русской сказки, в которой особое место занимают **вводный** и **заключительный** элементы.

Ценность своеобразных структурных мотивов **присказки** и **заключительного элемента** состоит в том, что они образуют **самостоятельную** сказку, выдуманную сказителем. Содержание присказки и заключительного элемента **не имеет непосредственной связи** с сюжетом волшебной сказки. В них на передний план выдвигается личность и красноречие сказителя, возбудившего интерес у своей публики к исполняемой им волшебной сказке. В конце повествования он окончательно хочет завершить действие, прощаясь со слушателями и желая вывести их из мира сказки.

Общая функция присказки в русских и словацких произведениях

В сборнике *Русские народные сказители*, составленном Т. Г. Ивановой, зафиксирована сказка *Солдатские сыны* (*Иван и Роман*), где явно проявляется и стилистическая функция **присказки** и **заключительного элемента**. Сказка начинается с присказки, обладающей основными типичными формулами: „В **некотором царстве, в некотором государстве**, именно в том, в котором мы живем, за номером пятым, в этом доме **проклятом**, за номером седьмым, где мы сейчас сидим. **Это не сказка, это присказка**. Сказка будет после **обеда**, наевшись мягкого **хлеба**, похлебав кислых **щей**, чтоб было брюхо **толщей**...”⁶

Моделью могла служить волшебная сказка *Иван-дурак*, в которой используется следующая присказка: „Царь его угостил и отдал дочь; обвенчались они, и **теперь живут, хлеб жуют. Я тут был, мед пил; по усам текло, в рот не попало**. Дали мне **колпак**, да **почали толкать**; дали мне кафтан, я иду домой, а синичка летит и говорит: «Синь да хорош!» Я думал : «Скинь да положи!» Взял скинул, да и положил. **Это не сказка, а присказка, сказка впереди!**”⁷

Для этого элемента народной сказки свойственен полнокровный крестьянский юмор, проявляющийся в своеобразных картинах, в смешных ситуациях с целью развлечения слушателей. В присказке используются постоянные обороты и нередко рифмующиеся языковые формулы.

В сказке *Веющий дуб* присказка служит прелюдией сюжета, о чем упоминается в работе Ё. Поливки: „Тошно молодой жене с старым мужем, тошно и старику с молодой женой! В

⁵ J. Polívka, *Slovanské pohádky I.*, с. 124.

⁶ Русские народные сказители. Ред. Т. Г. Иванова. Москва : Издательство Правда 1989, с. 275. (*Сокр. РНС*)

⁷ Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах. Т. III . Москва, 1957, с. 238. (*Сокр. Афанасьев*)

одно ушко влезет, в другое вылезет, замаячит – в глазах одурачит, **из воды суха выйдет**: и видишь и знаешь, да ни в чем ее не поймаешь!”⁸

Данный вводный элемент не начинается в прямом смысле сюжет сказки, а служит **поучением**, обращает внимание читателя на сущность содержания сказки. Поучение предшествует конкретным событиям, рассказанным по ходу развертывания сюжета сказки. Данная вступительная единица используется в народной драматургии, осведомляя зрителей о сущности сюжета определенной пьесы.

Подобно русской сказке мнение сказителя звучит в заключительных словах сказки *Estivá žená* из сборника Цамбела: „Ja som im to tu povedal, žeby každý vedel, aká je žena verná mužovi. Muž jej prepáči, a ona jemu nie.”⁹

Заслуживает пристального внимания общность сюжета русской и словацкой сказок. Основная проблема брак старого человека с молодой красавицей: „Bol jeden starý pán za starých časov. On bol veľmi bohatý. Tak si chcel vziať za svoju paniu jednu mladú slečnu, ktorá veľmi šumná bola.”¹⁰ В словацкой сказке сказитель также говорит о проблемах брака старого мужа и молодой жены подобно русской сказке: „Тошно молодой жене с старым мужем, тошно и старику с молодой женой!”

Словацкая народная сказка *Zlatná krajina*¹¹ по своим структурным признакам соответствует специфическим мотивам русской народной сказки. Сказка начинается с присказки, которая по объему не отстает от самых обработанных присказок русского фольклора: „Keď som išiel – išiel som sám, neviem kde a kade – hlbokými dolinami, vysokými horami, rúdnymi cestami, stretol som tam jedného starého žobráka. Mal hlavu ako riečica a bradu po kolená. „Kdeže, synku, kde?” opýtal sa ma žobrák. „Sám neviem; a vy kde?” „Ani ja neviem.” „No dobre, pôjdeme spolu.” „Mohol by si dačo rozprávať!” „Keď ja, reku, neviem. Vy ste starý, skúsený, vy skorej dač budete vedieť.” „No, počúvaj, budem ti rozprávať o Zlatnej krajine.” Počúvajte aj vy, poviem vám, čo som sa od starého žobráka naučil. Bol raz jeden kráľ, kedy a v ktorej krajine žil, to už teraz nikto nevie, dosť na tom, že žil a bol veľmi bohatý a mocný.”¹²

Таким образом, и настоящая словацкая сказка соответствует структурным нормам русской народной сказки, ведь в ней используются как обороты присказки, корпус сюжета, включающий в себя определенные морфологические элементы, так и заключительная часть сказки.

Важной функцией присказки, начинающей русскую волшебную сказку *Три царства* – *медное, серебряное и золотое* является обозначение и уточнение сказочного времени мифологической сказки. Данный вопрос фольклора тщательно исследуется коми фольклористами О. И. Уляшевым и И. И. Уляшевым в работе *Онтология сказки*.¹³ В главе этнографической работы *Время-пространство в реальном мире* авторы указывают на основную роль данного структурного элемента: ознакомление слушателей с сакральными димензиями и введение их в этот чудесный мир.

Русская волшебная сказка *Три царства* – *медное, серебряное и золотое* начинается с присказки, в которой описано сказочное время действия: „**В то давнее время, когда мир**

⁸ Афанасьев, т. III., с. 261.

⁹ CZAMBEL, S.: SLOVENSKÉ ĽUDOVÉ ROZPRÁVKY. Výber zostavil a štúdio napísal Jozef Minárik. Edične pripravila a poznámky napísala Marianna Pridavková. Bratislava : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959, с. 306. (Сокр. CZA)

¹⁰ CZA, с. 307.

¹¹ DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné slovenské povesti. I-III zv. Bratislava : Tatran 1973, с. 17-36. (Сокр. DOBŠ I., II., III.)

¹² DOBŠ II., с. 31.

¹³ УЛЯШЕВ, О. И. – УЛЯШЕВ, И. И.: Онтология сказки. Сыктывкар 1997.

божий наполнен был лешими, ведьмами да русалками, когда реки текли молочные, берега были кисельные, а по полям летали жареные куропатки, **в то время** жил-был царь по имени Горох с царицею Анастасией Прекрасною; у них было три сына-царевича.”¹⁴

Достоин внимания то, что в отличие от иных типов присказки русского фольклора, рассмотренных в работе Й. Поливки, обозначение пространства не реализуется, см. примеры, взятые из русского фольклора Й. Поливкой: *за тридевять земель; в тридевятое царство*.¹⁵ В рассмотренной структурной единице русской сказки наблюдаются те же временные мотивы, которые обнаруживаются и в бурятских народных сказках.

С вопросами бурятской народной сказки мы смогли познакомиться в работе Е. В. Баранниковой,¹⁶ которая подчеркивает, что **присказка** в композиционном отношении является типичным мотивом также и бурятских волшебных сказок. При рассмотрении специфических свойств структуры бурятской волшебной сказки Е. В. Баранникова анализирует композицию сказки *Аржа-Буржа хан*. Основная функция бурятской присказки в основном соответствует функции композиционного элемента, использованного в русской волшебной сказке. Функция данного типа присказки заключается в том, что она указывает на **время действия**, которое приурочивается к далекому прошлому: „**Когда** вселенная преобразовалась, **когда** свиная голова стала съедобной, **когда** природа на земле установилась, **когда** гора Сумбер с бугорок была, **когда** в табуне рождались аргамаки, **когда** у отцов рождались баторы, **когда** земля была молодой и красивой, **когда** время было благодатное, а бумага была тонкой, жил хан Аржа Буржа.”¹⁷ Установление сказочного времени обнаруживается и в присказке другого произведения бурятского народного творчества. Волшебная сказка *Сын Зээдэлэя, Газар Поолин* тоже начинается описанием времени чудесных событий: „**В те стародавние времена**, когда погода стояла благодатная и травы ярко зеленели, когда земля была талая и свиньи отъедались, **когда** молочно-белое море лужицей виднелось, **когда** гора Сумбэр кочкой маленькой была, **когда** развесистое дерево опушки низкорослой порослью полыхалось и круторогий козел маленьким козленком резвился, жил сын Зээдэлэя Газар Поолин со старухой.”¹⁸

В своей компаративной работе Й. Поливка не всегда последовательно пользуется приемами ареального исследования. При определении специфики стилистических свойств структурных элементов русской волшебной сказки Й. Поливка ссылается на кавказский фольклор, но не ссылается на родственное словацкое народное творчество, несмотря на то, что словацкие народные сказки также обладают сходными особенностями. *Červenkrál a Žltovláska*: „No, ale toto, čo vám idem rozprávať, už naozaj bolo! Bolo ono iste **ešte za tých dobrých časov**, keď, hľaďteže, – ale nezľaknite sa! «No, čože? **Kedyže?**» Nuž hľa, **keď** svinčičky nosili črievičky a žabky chodili v čepčekoch; **keď** somáriky po uliciach ostrôžkami čerkali a zajačky samy na chrtov trúbili. Hej, a bolože **vtedy** dobre dievčatám! **Vtedy** im psi riad umývali a mačky im ho utierali; husi izbu vymetali; ryby-podustvy im handry na Hrone prali a raky ich plákali. **Vtedy** každá so založenými rukami iba pri teplej peci vysedúvala a predsa nebála sa, že nedostane sa pod čepiec! – Nebojte sa, dievčatá! Začínajú už zase kušky nosiť črieviky a žaby chodiť v čepcoch; aj somáre už čerkajú po uliciach ostrôžkami. Príde ešte aj to, že vám

¹⁴ Русские сказки. Москва : Издательство художественной литературы 1969, с. 68. (Сокр. РС)

¹⁵ J. Polivka, *Slovanské pohádky* I, с. 172.

¹⁶ БАРАННИКОВА, Е. В.: О бурятской волшебной сказке. Москва : Наука 1978.

¹⁷ Бурятские народные сказки. Москва : Художественная литература 1990, с. 225. (Сокр.: БРС)

¹⁸ БРС, с. 426.

nebude treba riad umývať, izby vymetať, šaty prať; budete len vysedávať a každá dostane sa pod čepiec, za koho jej len duša zažiada, – tak, akokoľvek stalo sa to aj so Žltovláskou! «No veď to, akože bolo s tou Žltovláskou?» «No, veď to vám chcem rozpovedať. A keby ste boli čušali, bolo by skôr bývalo. Počúvajte len!» V **sedemdesiatej siedmej krajine, za skleneným vrchom, za drevenou skalou, za slameným stĺpom** býval bohatý kráľ a mal dcéru, Žltovlásku.¹⁹

В присказке рассмотренной словацкой сказки на переднем плане стоит также определение сказочного времени. В данной сказке для обозначения сказочного места также использовано меньше оборотов, чем для обозначения времени. В данном случае наблюдается полное соответствие не только в плане композиции, но обнаруживается и основная функциональная эквиваленция соответствующих друг другу структурных единиц. Достойно внимания то, что данное соответствие выступает в области использованных и отсутствующих мотивов.

В сборнике выдающихся словацких этнографов зафиксированы словацкие народные сказки с исследуемыми нами структурными элементами. Достойно внимания, что присказки, использованные в словацких народных сказках в сборнике П. Добшицкого (1880-1883),²⁰ и по объему текста соответствуют русским присказкам.

Об ареальном характере присказки и заключительного элемента, используемых в русских народных сказках, свидетельствуют как представленные выше бурятские сказки, так и следующие примеры алтайского фольклора.

Присказка в роли специфического элемента сказки обнаруживается и в **чувашском** фольклоре. Чувашским оборотам также характерны рифмы и народный юмор: *юмăх ярăн, юптарăн, йăнăш çулла чуптарăн*²¹ – ‘я вам **сказку** расскажу, ложной тропкой поведу’. При толковании оборота подчеркивается, что данная формула является зачином чувашской сказки. Следующая формула служит **присказкой** в середине сказки: *шывĕ юхатъ лалалла, юмах пыратъ малалла*²² – ‘бежит речка, извивается, **сказка** наша продолжается’. (фольклор) Формула *юмах ятăм, юптарта̃м, пĕр сăмах та суймарăм*²³ – ‘рассказал я **сказку** вам, нет ни слова фальши там’ используется как **концовка** сказки. Представленные формулы свидетельствуют об использовании сходных стилистических элементов в фольклоре русской культурной зоны, о которых упоминается и Н. С. Трубецким, трактующим особенность словесного творчества данного ареала.

Й. Поливка указывает на то, что формула ***Bol, kde nebol, bol; Kde bol, kde nebol, bol raz; Був, де не був, був; Був, де не був, раз*** широко использованная как в словацких, так и в украинских волшебных сказках. При изучении фольклора ареала, трактуемого Н. С. Трубецким, мы убедились в том, что сходные формулы являются весьма типичными в присказке среднеазиатских волшебных сказок.

В татарской присказке известна сходная формула: *булмаса булган икен*²⁴ ‘**была не была! Куда ни шло!**’ Рассмотренный нами типичный зачин венгерской сказки *Egyszer volt, hol nem volt ...* (раз **было** – раз **не было**, был...), *Hol volt, hol nem volt, volt egyszer...* (Где **было** где **не было**, был) использует формулы, свойственные узбекским и туркменским

¹⁹ DOBŠ II, с. 317.

²⁰ Prostonárodné slovenské povesti. Usporiadal a vydáva Pavel Dobšinský. Turčiansky Svätý Martin : Knižtlačársky účastinársky spolok 1880-1883. 8 zošitov. 766 s.

²¹ Чувашские народные сказки. Москва : Художественная литература 1976, с. 639. (Сокр.: ЧНС)

²² ЧНС, с. 639.

²³ ЧНС, с. 639.

²⁴ Татарские народные сказки. Москва : Детская литература 1957, с. 83. (Сокр.: ТаРС)

народным сказкам. Формула *бир бор экан, бир юк экан*²⁵ – ‘раз **было** – раз **не было**’ по толкованию узбекских фразеологов является обычным зачином узбекской сказки. Эквивалент данной формулы *бир бар экан, бир ёк экан*²⁶ – ‘раз **было** – раз **не было**’ используется в туркменском фольклоре также элементом присказки. Параллельная формула использована в присказке турецких сказок: *bir varmış bir yokmuş*²⁷ – ‘раз **было** – раз **не было**’ (некогда, когда-то).

Поливка указывает на ареальные признаки некоторых формул, использованных в присказке: „V povídkách maloruských z Haliče a Bukoviny i z krajín jižně od Karpat hľadáme marně zbytky typických úvodných formulek, jež můžeme na Ukrajině sledovať až do gub. Volyňské. Delší úvodní formulku nalezneme zřídka; je na př. ve sbírce Jul. Javorského, str. 211, č. 83: «**kde bylo, tam bylo**, za červeným mořem, **za skleněnou horou**, za slaměnými dveřmi, za bílým lesem, tam kde vodu hrabají a písek váží, byl ten člověk, který mi vypravoval a já si dobře pamatoval pohádku.» Tuto formulku nalézáme v západoslovanských a j. pohádkách, ale ne v ruských. Právě takový úvod je v maloruské pohádce ze župy Spišské: «Byl jednou či nebyl **v sedmdesáté** sedmé krajině za červeným mořem, **za skleněnou horou**, za zlatými rampouchy, za žlutými povřísky, za křivými nosy, tam, kde moře písek pobíjeli, by do něho dešťky netekly, byl jeden chudobný člověk» (Etnograf. zb. IX, 51, č. 26). Jednodušší formulka: «**V sedmdesáté sedmé** řiši byl osvěcený pan císař» (ib. IV, 70, č. 12). Podobně začíná pohádka zaznamenaná u rusínských osadníků v župě Aradské (Etnograf. zb. XXV, 42, č. 10): «Tak kde bylo, kde bylo **v sedmdesáté i sedmé** krajině **za skleněnou horou**, a za červeným mořem, za čertovým ostrovem, kde prý sádro „váží“ a drotáři se jím masí. Byl jeden chudobný člověk.»²⁸

В словацкой волшебной сказке используются также мотивы возникшие под влиянием ареальных контактов: *Panna z rosy počata a z deväť matiek splodená*: „Bolo to v deväťdesiatej krajine, **pri sklenenom mori** a pri drevenej skale, žil tam jeden bohatý pán.”²⁹ *Chorý kráľ*: „Za horami za dolami, až hen za **červeným morom** býval jeden kráľ.”³⁰ *Berona*: „**V sedemdesiatej a siedmej krajine**, za červeným morom a **za dubovou skalou**, kde bol svet doskami obitý, aby sa zem doňho nesypala, tam bol raz jeden kráľ.”³¹

Общий характер заключительной части

Шутливый характер окончания сказки наблюдается в следующих русских сказках: В народной сказке *Иван и Роман* повествование сказителя заканчивается в соответствии со структурными закономерностями русской сказки, ее заключительным элементом: „Роман берет отца и мать и отправляется в свое царство, и начал царствовать в своем царстве, поживать и бедных людей не обижать. **И я проехал, там очень хорошо живется, как у нас сейчас. Ну, и сказка кончена.**”³²

Самый разработанный заключительный элемент обнаруживается в сказке *Фома Береников*, которая представляет относительно самостоятельную часть настоящего фольклор-

²⁵ Узбекские народные сказки. Ташкент : Госполитиздат 1955, с. 73. (Сокр.: *УзбРС*)

²⁶ Проданный сон. Туркменские народные сказки. Сказки и мифы народов Востока. Москва : Наука 1969, с. 100. (Сокр.: *ТуркмНСК*)

²⁷ (ТурРС, с. 894)

²⁸ Й. Поливка, 1932, с.132

²⁹ DOBŠ I, с. 55.

³⁰ DOBŠ I, с. 183.

³¹ DOBŠ I, с. 263.

³² РНС, с. 293.

ного произведения, ср.: **„И я там был, мед-вино пил, по усам текло, в рот не попало; ел я капусту, а в брюхе-то пусто.** Дали мне колпак, стали со двора толкать; дали мне шлык, а я в подворотню шмыг! Дали мне синь кафтан; летят синицы да кричат: – **Синь кафтан, синь кафтан!** А мне послышалось: «**Скин**ь кафтан!»). Скинул и бросил на дороге. Дали мне красные сапоги; летят вороны да кричат: – **Красные сапоги, красные сапоги!** А мне послышалось: «**Кра**дены сапоги!» Снял да и бросил. Дали мне лошадку **восковую**, плетку **гороховую**, уздечку **репяную**; увидел я – мужик овин сушит, привязал тут лошадку – она растаяла, плетку куры склевали, а уздечку свиньи съели!»³³

Самостоятельная структурная единица наблюдается в концовке словацких волшебных сказок. *Mahuliena zlatá panna alebo slncová panička*: „Ja som, pravda, tam nebol, ale som počul, aj to ešte, že žijú i podosiaľ všetci spolu, ak nepomreli.”³⁴

Словацкая сказка *Zlatná krajina* заканчивается также самостоятельным шутивым элементом, соответствующим по структурному и функциональному признаку заключительному мотиву волшебных сказок изучаемого ареала: „Ale to mi, hľa, ten starý žobrák zabudol dopovedať, ktorý z nich už teraz kraluje, bo sa nám cesty práve rozdvajili, a tak ani ja vám to s istotou povedať neviem.”³⁵

Юмор свойственен и заключительной формуле словацкой сказки, что подтверждается сказкой *Traja bratia a tri princezy* из сборника С. Цамбела: „Starý bočkor, nový remeň, až naveky vekov ameň.”³⁶ Шутивый характер наблюдается и в заключительном элементе словацкой сказки *Zbojníková žena*: „A ja som bola tam, a zem ma vyhodila až sem.”³⁷

Й. Поливка не ссылается на словацкие волшебные сказки, несмотря на то, что сборник словацких народных сказок появился под его редакцией. Об этом упоминается в приложении, написанном к сборнику С. Цамбела³⁸: „Czambelove rozprávky, zapísané v stredoslovenskom nárečí, uverejnil temer všetky v pôvodnej nárečovej podobe podľa Czambelových rukopisov Jiří Polívka v pětizvázkovém diele *Súpis slovenských rozprávok*. Martin, I, 1923; II, 1924; III, 1927; IV, 1930; V, 1931.”³⁹

Заслуживает внимания и то, что пятитомный сборник словацких народных сказок, редактируемый Й. Поливкой вышел до появления его книги *Slovenské pohádky (Východoslovenské pohádky)* в 1932 году, в которой рассматриваются стилистические вопросы структурных единиц восточнославянской сказки.

В русских заключительных формулах основной мотив связан с пиром и с картинами свадьбы. В композиции данного структурного элемента русской сказки свадебный пир является центральным мотивом. Сказитель заканчивает сказку рассказом о своих приключениях либо о событиях пира. Веселые картины свадьбы также имеют специфический ареальный характер, связанный с традициями и системой обрядов исследуемой культурной зоны. Следующие примеры служат доказательствами данной структурно-стилистической формы:

Сказка о Василисе золотой косе, непокрытой красе и об Иване-горохе: „Василиса же-ниха дождалась, а царевичу невеста нашлась. Четыре венца заказали, две свадьбы пиро-

³³ Афанасьев, т. III., с. 243.

³⁴ DOBŠ I, с. 239.

³⁵ DOBŠ II, с. 48.

³⁶ CZA, с.17.

³⁷ CZA, с. 166.

³⁸ CZA, с. 377.

³⁹ POLÍVKA, J.: *Súpis slovenských rozprávok*. 1.-5. zväzok. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská 1923, 1924, 1927, 1930, 1931. 335, 494, 467, 558, 525 s.

вали, на веселье на радостях пир горой, мед рекой! Деда дедов там были, **мед пили, и до нас дошло, по усам текло, в рот не попало**; только ведомо стало, что Иван по смерти отца принял царский венец, правил со славой державой, и в роды родов славилось имя царя Гороха.⁴⁰ / *Не любо – не слушай*: „Мать ему обрадовалась; тотчас назвала гостей сродников, и подняли они пир великий; на том пиру и я был, **мед-пиво пил, по усу текло, во рту сухо было**. Дали мне колпак, стали в шею толкать; дали мне шлык, а я под ворота шмыг! Сказке конец, а мне меду корец.”⁴¹ / *Воробышек*: „Тут царь его **женил**. Был там **пир**. Я была, **танцевала** да ногу **сломала**, и не поглядела этой свадьбы, не до того было, так меня **водка с ног сбила**.”⁴² / *Буй-волк* (из сказок Соровникова-Магая): „Такой был **свадебный пир**, продолжалось целую неделю. Там **вино** рекой лилось, даже и выпить мне пришлось. Квасу и пива много пил, **да только лишь усы замочил, а по усы текло в рот не попало**”⁴³ / *Иван Водыч и Михаил Водыч*: „Вот когда они делились и **женились**, я там была, **мед пила, по губкам текло, а в рот не попало**. А живут хорошо, письма мне **шлют**, только они до меня **не доходят**.”⁴⁴

Типичный оборот русской сказки, связанный с мотивом пира в заключительном элементе зафиксирован в сборнике русских пословиц.: „**По усам текло, да в рот не попало**.”⁴⁵ Данная общеизвестная формула, изученная и в работе Й. Поливки (1932), имеет эквиваленты в алтайской фразеологии. Сходство подтверждают как башкирская поговорка *кесе телгэ лэ йокманы*,⁴⁶ – ‘до языка не дошло (т. е. было мало еды)’, так татарские примеры *Мыек чыланды, авызга кершеде*,⁴⁷ – ‘по усам текло, в рот не попало’; *Олы телджен утмэде, кече телге житмэн*,⁴⁸ – ‘по большому языку не прошло, до маленького не дошло’.

Мотив свадьбы и смешные приключения сказителя на пиру наблюдаются и в словацкой сказке *Princka v ježovej koži* из сборника Цамбела: „Iba potom bolo veselie pekné. I ja som bol tam, jedol a pil som. Božkal som kráľovnú, dal mi kráľ frčku, hneď som sem odpadol!”⁴⁹

Данная словацкая волшебная сказка была зафиксирована в области Липтов в деревне Vyšný Sliach у сказителя Jána Valko (65 лет) 19 октября 1905 года. Заслуживает пристального внимания, что эта сказка находится и в сборнике Й. Поливки.⁵⁰ Не менее интересно, что Поливка не заметил общие мотивы заключительного элемента данной сказки и тождественной структуры русских народных сказок.

Ареальный характер мотива **свадьбы** подтверждается аналогией юморных картин заключительной структуры тюркских волшебных сказок. Шутливые приключения сказителя на свадьбе, широко использованные в конце русской сказки, обнаруживаются и в тюркских волшебных сказках. В туркменских народных сказках.:

Караджа батыр: „Я тоже побывал **на этом пиру** и ушел, завернув в полу **кость**. Но по дороге на меня бросился щенок моего деда по матери. Я хотел швырнуть в него комком

⁴⁰ Афанасьев, т. III., с. 326.

⁴¹ Афанасьев, т. III., с. 231.

⁴² РНС, с. 440.

⁴³ РНС, с. 384.

⁴⁴ РНС, с. 423.

⁴⁵ Пословицы русского народа. Сборник В. Даля в двух томах. Том I. Москва : Художественная литература 1984, с. 48 (*Сокр. Д. I.*)

⁴⁶ БРС, с. 267.

⁴⁷ ТаРС, с. 381.

⁴⁸ ТаРС, с. 409.

⁴⁹ CZA, с. 214.

⁵⁰ J. Polívka, *Súpis slovenských rozprávok*, 2. zv., с. 470-475.

земли, да по ошибке кинул **костьюю**. Тут щенок и обглодал его.”⁵¹ / *Два сына падишаха, рожденные от невольницы*: „По этому случаю **был устроен пир** на несколько дней и ночей, резали баранов, варили плов. Я тоже нес с того пира миску плова и большущую **кость**. Но вдруг на дороге споткнулся – плов по земле рассыпался. А кость пес Акбилек утащил. Так я **голодным и остался**.”⁵² / *Сирота*: „А потом он устроил **свадебный пир** на сорок дней и ночей и взял пери в жены. На том пиру я был. И доставалась мне на том пиру большущая **кость**. Принес бы я ее вам, да пес Алабай выхватил ее у меня из рук и убежал.”⁵³

Данная формула используется и в татарском фольклоре. В известной татарской волшебной сказке *Камыр-батыр*⁵⁴ 'Тесто-богатырь' шутливая формула тоже связана с картиной свадьбы: „Тридцать дней **пировали**, сорок дней **свадьбу** справляли! И я на той **свадьбе** был, из **пустого ковша** мед пил.”⁵⁵ В другой известной татарской сказке *Тан-батыр* 'Заря-богатырь' тоже используется данный мотив в значительной части: „Очень хорошо они живут. **Сегодня я к ним ходил, вчера назад пришёл**. С медом **чай** у них пил.”⁵⁶ В чувашской сказке *Батыр и Чиге Хурсахал* упрощенная форма заключительной формулы звучит так: „И завели **свадебный пир** на весь мир. И я на том **пиру** был, обо всем этом узнал и сказку рассказал.”⁵⁷ О типичном характере данной формулы свидетельствует другая татарская сказка *Гульчечек*, использующая ее в конце сказки: „Я у них был – вчера пошел, сегодня вернулся. **Чаю с медом напился, пирогов наелся**.”⁵⁸

Достоин внимания тождество шутливой картины татарской сказки и русской пословицы из сборника В. И. Даля. В главе *Толк-Бестолочь* обнаруживается пословица *Пошел завтра, пришел сегодня*,⁵⁹ построенная из тождественных элементов. В основе шутливого мотива лежит инверсия порядка действий.

Общее содержание диалогов

Кроме общих морфологично-структурных элементов, то есть присказки и заключительного элемента, обнаруживаются диалоги-эквиваленты, также касающиеся речевых свойств в русских и словацких волшебных сказках.

При сопоставительном изучении текста русской сказки *Марья Моревна* и словацких сказок со сходным сюжетом кроме соответствия основных морфологических элементов обнаружилось также и соответствие диалогов. Данные диалоги непосредственно связаны с определенным мотивом сюжета „преследование беглецов.” Участники диалога – чудовище (дракон) и его волшебный конь, который предупреждает своего хозяина о бегстве молодых.

Кощей: „– Что ты, несытая кляча, спотыкаешься? Али чуешь какую невзгону? Конь: – Иван царевич приходил, Марью Моревну увёз. Кощей: – Можно ли их догнать? Конь: – Можно пшеницы засеять, дождаться, пока она вырастет, сжать ее, смолотить, в муку обратить, пять печей хлеба наготовить, тот хлеб поесть, да тогда вдогонь ехать – и то поспеем.”⁶⁰

⁵¹ ТуркмНСК, 66.

⁵² ТуркмНСК, 124.

⁵³ ТуркмНСК, 179.

⁵⁴ ТаРС, с. 15-20.

⁵⁵ ТаРС, с. 20.

⁵⁶ ТаРС, с. 96.

⁵⁷ ЧНС, с. 66.

⁵⁸ Гульчечек. Татарские народные сказки. Москва 1952, с. 72.

⁵⁹ Д. I, с. 359.

⁶⁰ РС, с. 100.

В данном диалоге заслуживает внимания образность обозначения времени. Отрезок времени обозначается действиями, которые дают представление о древнем способе мышления. Данный способ обозначения времени наблюдается у кочевых народов и в древних языках. Для обозначения расстояния и времени использовались слова, связанные с прошлым, конкретным денотатом.

Второй вариант диалога используется при рассказе второй попытки освобождения жены из рабства Кошей:

Кошей: „— Что ты, несытая кляча, спотыкаешься? Али чуешь какую невзгоду?” Конь: — Иван царевич приходил, Марью Моревну с собой взял. Кошей : — Можно ли догнать их? Конь: — Можно ячменю насыять, дожидаться, пока он вырастет, сжать-смолотить, пива наварить, допьяна напиться, до отвала выспаться да тогда вдогонь поехать — и то поспеем!”⁶¹

В словацких волшебных сказках, в которых обнаруживается бродячий сюжет „бегство похищенной чудовищем красавицы” и мотив „преследование беглецов” также используется рассматриваемый вид диалога. В волшебной сказке *Smelý Janko* из сборника Сама Цамбела используется диалог о бегстве и преследовании беглецов. В данной словацкой сказке наблюдается стержень бродячего сюжета, по которому построена сказка *Марья Моревна* и их венгерские эквиваленты. Смелый Янко, главный герой словацкой сказки, освободил свою жену из рабства чудовища, которого зовут *Луципер*, и убегает с ней на своем волшебном коне. Конь чудовища замечает бегство красавицы и начинает яростно топтать ногами. Прилетает к нему чудовище и спрашивает: „— Čo ti je koňu môj? Drahé víno piješ, hodvábné seno žerieš, čo ti je?” Конь отвечает: — „Mal si peknú paniu, mať ju viacej nebudeš!” Луципер успокаивает своего коня: „Koňu môj, dva korce **orieškov** zhryzieme, dva ordovy vína vypijeme, dve fajky dohánu vykúrime, dve hodiny pospíme, dohoníme ich!”⁶²

Отрицательный герой (*Кошей*, *Луципер*, *Черт*, *Змей*) имеет волшебного коня, который способен легко догнать убежавшего. Огромная разница между возможностями волшебного коня и обычного коня измеряется рядом действий. Отрицательный герой может заниматься делами, которые требуют значительной затраты времени, подчеркивая тем самым необычайные возможности и свое преимущество перед обычными людьми. В диалоге словацкой волшебной сказки длительность лишнего времени также обозначается действиями, выраженными в образном описании. Вариант диалога повторяется еще три раза. В них меняется лишь количество (3, 4, 5) бочек вина, мешков ореха, трубок табака.

О типичности диалога, связанного с данным мотивом сходного сюжета, свидетельствуют другие словацкие народные сказки. В другой волшебной сказке из сборника С. Цамбела *Janko Gondášik a zlatá pani* тоже используется данный тип диалога при описании бегства красавицы из рабства со своим мужем. Черт спрашивает коня: „Kantahíria, čo geháš, čo ti? Obrok máš!” Ответ коня: „Ej, zlatú paniu nemám. Ušiel s ňou Janko Gondášik!” Черт спрашивает: „Či môžem desať centov mäsa zjesť a desať okovov vína vypiť a s tou silou ich dohoniť?”⁶³ Процессность обозначается действиями, которые можно совершить за определенный отрезок времени.

В волшебной сказке *Chorý kráľ* из другого знаменитого сборника словацких народных сказок, составленного П. Добшинским мы тоже обнаружили данный вид диалога и тот же мотив сюжета. Молодой герой сказки освободил свою красивую жену из рабства дракона.

⁶¹ PC, с. 101.

⁶² CZA, с. 136.

⁶³ CZA, с. 136.

Дракон говорит беглецу: „Chod' len, chod'! Mám času sa **naobedovať**, mám času sa v **karty zahrať**, tvojich sto krokov a môj jeden.”⁶⁴

При сопоставлении содержания диалогов, кроме общего способа обозначения процессности и отрезка времени, обнаруживаются расхождения между конкретными действиями русской и словацких сказок. Действие, обозначающее лишнее время (аванс чудовища при преследовании беглецов), является общим в русских и словацких сказках. Противник героя может орешки грызть, вино пить, играть в карты, курить, но все-таки догоняет беглецов.

Общие элементы диалогов говорят о более тесных языковых контактах, так как без них не могли бы возникнуть соответствующие друг другу речевые акты. Общие мотивы сюжета не требовали бы использования общих по характеру диалогов. Сказители словацких сказок познакомились с речевыми особенностями тех волшебных сказок, которые явились моделями исполненных ими фольклорных произведений. Речевая деятельность сказителя определяется стилистическими закономерностями исполняемого произведения.

Об ареальном характере общих речевых элементов стилистического характера свидетельствуют формулы, которые используются в русской волшебной сказке *Иван царевич и Белый Полянин*: „Долго ли, коротко ли, низко ли, высоко ли – скоро сказка **сказывается**, да не скоро дело делается – приехал он в царство змеинное, убил царя-змея, освободил из неволи прекрасную королевну и женился на ней; после того воротился домой и стал с молодой женою **жить-поживать** да добра наживать.”⁶⁵

Типичная формула русской волшебной сказки *долго ли, коротко ли, низко ли, высоко ли* соответствует формуле, с большой частотностью используемой в турецких сказках: *az gittik, uz gittik, dere tepe düz gittik*⁶⁶ „долго ли мы шли, **коротко ли**, шли **долами**, шли **горами**”. При толковании данной турецкой сказочной формулы говорится о ее стилистической принадлежности.

В словацких волшебных сказках также используется оборот, соответствующий турецкому сказочному элементу *dere tepe düz gittik*: *Putovali horami-dolami, Konik sa vrátil a on šiel po svete horami-dolinami*,⁶⁷ *Chodil horami-dolami, ale ho nemohol nikde nájsť*,⁶⁸ в котором обнаруживается эквивалент турецкого сказочного оборота.

Использование стилистических и речевых элементов в русских волшебных сказках объясняется тем, что в словацких сказках обнаруживаются и морфологические элементы русской сказки, отражающие стихию Востока. Образ шута, типичного героя русской сказки, тесно связан с институтом минората, важнейшим элементом обычного права алтайских народов. В работах С. А. Каскабасова (1972) и Н. В. Бикбулатова (1974) рассматривается проявление минората в тюркских волшебных сказках. Е. В. Баранникова трактует проблематику минората в бурятских народных сказках, который является важным элементом фольклора среднеазиатских народов.

Пословицы, зафиксированные в сборнике В. И. Даля *Меньшой сын на корню сидит [в крестьянстве – наследует дом]*,⁶⁹ *Меньшому сыну отцовский двор, старшему новоселье*:⁷⁰ „по смерти отца; это в крестьянстве обычай” отражают принятие институ-

⁶⁴ DOBŠ I, с. 190.

⁶⁵ PC, с. 111.

⁶⁶ ТурPC, с. 84.

⁶⁷ CZA, с. 38.

⁶⁸ CZA, с. 140.

⁶⁹ Д. I, с. 130.

⁷⁰ Д. II, с. 73.

та минората, который укоренился в обычном праве русского крестьянства. В. И. Даль считал необходимым дополнительно истолковать значение данных фразеологических единиц, поскольку они отражают древние традиции русского крестьянства, непонятны большинству читателей.

Заслуживает пристального внимания аналогия словацких народных сказок *Otcov hrob*, *Popelvár-hnusná tvár*, которые по своему сюжету являются эквивалентами волшебной сказки *Сивко-бурко*, общеизвестного произведения русского фольклора. В этих сказках центральным мотивом является победа младшего сына над своими алчными старшими братьями. В сказке противопоставляется добродушие младшего сына жестокости старших братьев, отказавшихся выполнить отцовское наставление, сберечь могилу умершего отца. Младший сын три ночи провел у могилы отца, от умершего отца получил трех волшебных коней, которые помогают победить в соревновании. Мы обнаружили сказки-эквиваленты в фольклоре тюркских народов. Победа младшего сына является центральным мотивом как в казахской сказке *Три брата*, так и в узбекской сказке *Завещание отца*, которые связаны с институтом минората. Общие морфологические элементы выделяются и в бурятских сказках *Хулмаадай мерген* (1973) и *Сыновя Хулмадая* (1990), в которых послушный добродушный младший сын стал победителем на скачках при помощи волшебного коня, полученного от умершего отца.

Заключение

В настоящей статье мы старались представить сходную стилистическую функцию специфических структурных элементов русских и словацких волшебных сказок. При сопоставлении некоторых элементов русских и словацких волшебных сказок нам удалось дополнить и уточнить выводы Й. Поливки и Р. Якобсона о специфике великорусской волшебной сказки. Представленные нами параллели подтверждают ареальные признаки как русских так и словацких сказочных структурных единиц и использованных в них формул. Сходные морфологические и стилистические элементы отражают определенные культурные и языковые контакты, лежащие в основе перенятых структур.

Литература

- АНИКИН, Н.: Русская сказка. Москва 1981.
- BAŃCZEROWSKI, J.: A nyelv és a nyelvi kommunikáció alapkérdései. ELTE, Lengyel Filológiai Tanszék. Budapest 2000.
- БАРАННИКОВА, Е. В.: О бурятской волшебной сказке. Москва : Наука 1978.
- БИКБУЛАТОВ, Н. В.: Фольклор народов РСФСР. Вып. 1. Уфа 1974, с. 52-62.
- ЧИЧЕРОВ, В. Н.: Русское народное творчество. Москва 1959.
- DOBŠINSKÝ, P.: Slovenské obyčaje, poverý a čary. Bratislava : Nakladateľstvo Pictus 1993.
- ДУГАРОВ, Б.: Мир бурятской сказки. In: Бурятские народные сказки. Москва : Современник 1990, с. 5-20.
- GREGOR, F.: Magyar-szlovák nyelvi kapcsolatok. Nyelvünk a Duna-tájon. Budapest 1989, 141-195.
- HORÁLEK, K.: Studie o slovanské lidové poezii. Praha : SPN 1962.
- ХЛАНТА, І.: Коштовні перлини Карпат. In: Казки Карпат. Українські народні казки. Ужгород 1989, с. 17-29.
- JAKOBSON, R.: Hang-jel-vers. Budapest 1972.
- JAKOBSON, R.: A költészet grammatikája. Budapest 1982.
- КАСКАБАЦОВ, С. А.: Казахская волшебная сказка. Алма Ата 1972.
- NYOMÁRKAY, I.: A világ nyelvi képe az idegen szavak tükrében egy horvát drámában. Magyar Nyelvőr, 2000, 4, s. 487-494.
- POLÍVKA, J.: Súpis slovenských rozprávok. 1.-5. zväzok. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská 1923, 1924, 1927, 1930, 1931. 335, 494, 467, 558, 525 s.
- POLÍVKA, J.: Slovenské pohádky. I. (Východoslovenské pohádky). Praha : Orbis 1932. 253 s.
- ПРОПП, В. Я.: Морфология сказки. Москва 1969.
- Prostonárodné slovenské povesti. Usporiadal a vydáva Pavel Dobšinský. Turčiansky Svätý Martin : Kníhtlačiarsky účas-tinársky spolok 1880-1883. 8 zošitov. 766 s.

- СТЕБЛЕВА, И.: Туркменская сказка. In: Проданный сон. Туркменские народные сказки. Сказки и мифы народов Востока. Москва : Наука 1969, с. 5-22.
- ТРУБЕЦКОЙ, Н. С.: Верхи и низы русской культуры. In: Вестник Московского университета. Сер. 9. Фил. 1991, № 1, 87-98.
- УЛЯШЕВ, О. И. – УЛЯШЕВ, И. И.: Онтология сказки. Сыктывкар 1997.
- UJVÁRY, Z.: Népköltészet és irodalom a népi kéziratos könyvekben In: Népszokás és népköltészet. Debrecen 1980, 425-556.
- VOIGT, V.: A folklórárkotások elemzése. In: Néprajzi Tanulmányok. Budapest 1972.

Источники

- Бурятские народные сказки. Улан-Удэ : Бурятское книжное издательство 1973.
- Бурятские народные сказки. Москва : Художественная литература 1990. (Сокр.: БРС)
- CZAMBEL, S.: SLOVENSKÉ EUDOVÉ ROZPRÁVKY. BRATISLAVA : Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry 1959. 395 s. (Сокр.: CZA)
- Чувашские народные сказки. Москва : Художественная литература 1976 (Сокр.: ЧНС)
- DOBŠINSKÝ, P.: Prostonárodné slovenské povesti. I-III. Bratislava : Tatran 1973. (Сокр.: DOBŠ I, II, III)
- ГНАТЮК, В.: Казки Закарпаття. Ужгород 2001.
- Гульчечек: Татарские народные сказки. Москва 1952.
- Народные русские сказки А. Н. Афанасьева в трех томах. Москва 1957 (Сокр.: Афанасьев)
- Пословицы русского народа. Сборник В. Даля в двух т. Москва : Художественная литература 1984 (Сокр.: Д. I/II)
- Проданный сон. Туркменские народные сказки. Сказки и мифы народов Востока. Москва : Наука 1969 (Сокр.: ТуркмНСК)
- Русские народные сказители. Москва : Издательство Правда 1989 (Сокр.: РНС)
- Русские сказки. Москва : Художественная литература 1969 (Сокр.: РС)
- Татарские народные сказки. Москва : Детская литература 1957 (Сокр.: ТаРС)
- Узбекские народные сказки. Ташкент : Госполитиздат 1955 (Сокр.: УзбРС)

The East-Slavonic elements in the Slovak folklore

Imre Pachai

The aim of my study is to make a structural comparison of the Russian and Slovak folktales. In their ethnographic works, J. Polivka, K. Horalek and R. Jakobson state that there is a great difference between the Russian and the West-Slavonic folklores. Likewise, they consider the Russian folktales to be of unique character. These researchers accent the role of specific elements in the opening and closing structures of the Russian folktales as they determine the tales' importance and emotional character.

The results of my comparative research show more similar elements in the structures of the Russian and Slovak folktales. I have used the tale collections edited by renown researchers in the field of Slavonic folklore such as A. N. Afanesiew, P. Dobshinsky, and S. Czambel. I have been able to find out similarities not only in the morphology of the tale structures but also in their function, expressivity and humour.

I have examined the cultural and linguistic contacts of the area referred to as the Russian cultural zone by N. S. Trubetzkoy. The results of this research show further similarities in the folktales of the Finno-Ugoric and Turkish peoples.

The similarities revealed between the structural elements of the Russian and Slovak folktales complete and refine the conclusions of Slavonic researchers concerning the character of the folktales in the examined area. The areal character of the similarities found in the folklore of the Russian cultural zone attests that the theory of N. S. Trubetzkoy concerning the importance of cultural contacts is valid.

ЮРИЙ ВАЛЕРЬЕВИЧ ХРАМОВ**

К этимологии балто-славянского *šama- *Silurus glanis*

Khramov, Yu.: On the Etymology of Balto-Slavic *šama- 'sheat-fish, *Silurus glanis*'. *Slavica Slovaca*, 46, 2011, No. 2, pp. 156-160 (Bratislava)

The article discusses the Balto-Slavic word *šama- 'sheat-fish, *Silurus glanis*' > Russian, Ukrainian, Bulgarian *сом*, Serbo-Croatian *сѡм*, Slovenian *sòm*, Czech, Slovakian *sumec*, Polish *sum*, Low Sorbian *som*, Lithuanian *šāmas*, Latvian *sams*, which is problematic from the point of view of etymology.

Etymology, semantics, Indo-European linguistics, Baltic languages, Slavic languages.

Балт.-слав. *šama- *Silurus glanis* > русск., укр., болг. *сом*, с.-х. *сѡм*, словен. *sòm*, чешск., словц. *sumec*, польск. *sum*, н.-луж. *som*, лит. *šāmas*, латышск. *sams* — один из сложных случаев в этимологии, не поддающийся удовлетворительному толкованию. Volens nolens приходится принимать факт этимологической реконструкции как гипотезы (хотя многие не хотят с этим мириться). В данной статье мы не будем изобретать чего-нибудь навеки убедительного и сосредоточимся на фактическом материале, особенно нас будет интересовать семантика как „та область, которая дает возможность достичь предельной точности исследования“ (Б. А. Ларин).

Исследователи уже давно обратили внимание на соотнесенность *šama- с греч. *κόμαξ* 'столб, жердь, шест, тычина' < и.-е. *k'am-: *k'em- (Черных 1999, II, с. 188). Однако дальнейших семантических уточнений предложено не было (за исключением того момента, что „рыба могла быть названа по ассоциации: 'ствол (колода, коряга и т. п. в воде'“) [Черных, там же]. Разумеется, есть и другие решения: 1) обоснование заимствованного характера данного слова (из финск. *sampi* 'осетр', мар. *šamba* 'налим') [Топоров, Трубачев 1962, с. 247], 2) учёт фонетически трудно доказуемых процессов (связь с лат. *salmo* 'лосось') [Преображенский II, с. 355; Младенов 1941, с. 593], 3) обозначение рыбы по окраске, причем по-разному мотивированное (либо связь с и.-е. корнем 'сиять' [Moszyński 1957, s. 188], либо родство с лит. *šėmas* 'серый', др.- инд. *śyāmá-* 'черный' [Moszyński 1962, s. 158-159]), 4) постулирование родства словен. *smŭč* '*Lucioperca sandra*, судак', русск. *судак* < *sam-d- и балт.-слав. *šama- (М. Сной) [Bezljaj 1995 III, s. 289], 5) отождествление рыбы с деревом как с символом Вселенной, исходя из сопоставления с.-х. *šuma* 'лес' и русск. *сом* (Маковский 1996, с. 287). Часто авторы монографических исследований, словарей славянских и балтийских языков либо повторяют вышеуказанные этимологии (Leder 1968, s. 125- 127, Коломиец 1983, с. 106-109, Schuster-Šewc 1986, XVIII, s. 1333, Skok III, s. 305-306, ЕСУМ V, с. 351, Karulis 1992, II, s. 152-153, Fraenkel,

** Dr Yu. Khramov, Reading, England, UK, e-mail: hramov@tvnet.lv; данная статья продолжает серию этимологических заметок автора (Храмов 2009, 2010).

s. 962, Smoczyński 2007, s. 624), либо рассматривают слово как этимологически неясное (Machek 1968, s. 592, Derksen 2008, s. 461).

Автор статьи разделяет ту точку зрения на проблему заимствований, при которой сама ее возможность возникает только в том случае, если исчерпаны все ресурсы объяснения слов в рамках одного какого-либо языка (см., например, мнение Ю. В. Откупщикова [Откупщиков 2005, с. 207]). На наш взгляд, применительно к слову *сом* едва ли были исчерпаны все ресурсы балтийских и славянских языков (мы уже не говорим о других индоевропейских языках), прежде чем О. Н. Трубачев и В. Н. Топоров выдвинули гипотезу о финноугорском заимствовании. Позже сам В. Н. Топоров писал о том, что, поскольку подавляющее большинство названий сома непрозрачно, оправданы попытки перенесения задачи решения этимологии этих слов в более древние хронологические пласты и что даже обращение только к и.-е. материалу недостаточно и необходим выход в широкую евразийскую перспективу (Топоров 1980, с. 170).¹ Что касается гипотезы о „цветовой“ этимологии (по Топорову, „ходовой“ [Топоров, там же]), то здесь, однако, можно найти рациональное зерно, если, в конце концов, разобраться с мотивацией и придать ей большей убедительности соответствующей лингвистической аргументацией. Насколько обычна подобная мотивация, когда речь идет о *собе*? По данным В. Усачевой, в с.-х. известны такие наименования сома, как: *crni som* ‘черный сом (наиболее агрессивный вид сома)’, *žuti som* ‘желтый сом (этот сом отличается от черного спокойным, мирным нравом)’, *zeleni som* ‘вид сома’ (Усачева 2003, с. 109, 110, 111). С другой стороны, трудно себе представить, что „цветовой“ признак оказался решающим при обозначении этой рыбы как родового понятия (в наших примерах этот признак важен с точки зрения разных видов сома, доказательств же перехода видового понятия на родовое пока не представлено). На наш взгляд, поиск этимона не должен превращаться в абсолютизацию собственно лингвистических показателей в ущерб экстралингвистическим фактам.

Нам представляется, что гипотеза М. Сноя построена на слабых лингвистических основаниях. Во-первых, этимологически неясным является само словен. *smuč* (Bezljaj 1995 III, s. 277), во-вторых, русск. *судак* также не поддается однозначной интерпретации (Фасмер). Единственное, что могло бы послужить хорошим аргументом в дальнейшем развитии этой гипотезы, стало бы ее экстралингвистическая мотивация: оседлый образ жизни судака и его пристрастие к глубоким местам реки очень напоминает излюбленное времяпрепровождение сома (подробнее см.: [Сабанеев 1959, с. 32]).

Итак, если закрыть глаза на малообоснованные толкования М. Маковского (особенно в свете неясности *шум* и родственных [Черных 1999, II, с. 428]), А. Г. Преображенского и С. Младенова (к тому же в последней версии мы сталкиваемся и с собственно семантическими затруднениями: в большей степени взаимодействуют названия сома и налима, чем сома и лосося [Усачева 2003, с. 46, 142]), остается старая этимология данного слова. Любопытно, что как раз она находит яркую типологическую параллель: укр. *гарч*, чешск. *hrč*, словц. *hrč, hrča* ‘сом’ (Усачева 2003, с. 26) явно соотносится со словц. диал. *hrča* ‘boule, nádor, suk, sukovité poleno, pařízek a podobně’ (Machek 1968, s. 183). К сожалению, ни В. Усачева, ни В. Махек на эту связь не указывают. (См., однако, ЕСУМ I,

¹ В отличие от В. Н. Топорова, здесь мы попытаемся ограничиться и.-е. материалом и оставить в стороне как саму прусск. лексику *kalis* ‘сом’, так и вопрос о ее связях, т. е. и.-е. (s)kwal-o- ‘большая рыба’, являющееся прототипом данного прусск. слова, а также англ. *whale*, нем. *Wal* ‘кит’ и др. известных индоевропейцам форм (Watkins 2000, s. 79, Pokorny I, s. 958), не входит в поле нашего внимания.

с. 478²). Ср. также с болг. *трупачка* ‘сом’ (Усачева 2003, с. 213) [< болг. *труп* ‘туловище, ствол дерева, труп’ – Ю. Х.], блр. *чарнакол* ‘сом’ (Усачева 2003, с. 287) [буквально ‘черный кол’ – Ю. Х.] и с давно известным примером из греч.: *καμασίη* ‘неизвестного вида рыба’ < *κάμαξ* ‘столб, жердь, шест, тычина’ < и.-е. **k'am-*: **k'em-* (Chantraine, s. 489).

Теперь вернемся к и.-е. корню, к которому возводят слово *сом*: **k'am-*: **k'em-*. Внимательно изучим словарную статью на данный корень у Ю. Pokorny: общее значение, восстанавливаемое им – ‘Stange, Stock, Horn’ (‘stick, pole, horn’); примеры: др.-инд. *śamyā* ‘Stock, Zapfen, Holznagel, Stütznagel’ (‘stick, spigot, wooden nail, supporting nail’), авест. *simā* ‘ein Teil vom Geschirr des mit Pferden bespannten Wagens’ (‘a part of the harness of the horse-drawn chariot’), арм. *sami-k* ‘Stirnholz des Ochsenjochs’, греч. *κάμαξ* ‘Stange, Pfahl, Schaft des Speeres’ (‘shaft, pole, picket, pole, shaft of javelin’), датск., шведск. *hammel*, норв. диал. *humul* ‘das Querstück vorn am Wagen’ (‘the crosspiece in front in the chariot’), ср. в.-нем. *hamel* ‘Stange, Klotz’ (‘shaft, pole, clot, chunk’) [Pokorny I, s. 556]. Данный корень объединяет слова с семей ‘палка, шест, рог’, однако, здесь имеется в виду не просто ‘палка сама по себе’, а ‘палка по отношению к чему-то’, отсюда такие значения, как: ‘часть упряжи колесницы’, ‘оглобля’, ‘гвоздь’, ‘крестовина спереди колесницы’, ‘нижняя часть копья’ и т. п., т. е. здесь важным оказывается тот факт, что нечто в виде палки или тому подобного оказывается присоединенным к другой конструкции или к другому объекту. Тут опять же вспомним слов. диал. *hrča* ‘boule, nádor, suk, s u k o v i t é p o l e n o, pařízek a podobně’ (разрядка наша – Ю. Х.). Сема сжатости, прикрепленности, уплотненности присутствует и в корне с другим гуттуральным: общее значение – **kem-* ‘zusammendrücken, -pressen, hindern’ ‘to press, squeeze’; примеры: арм. *kamel* ‘to press, squeeze, wring; to filter, make flow’, ср. н.-нем. *ham*, др.-англ. *hamm* ‘eingefriedigtes Stück Land’ ‘enclosed piece of land’, латышск. *kams* ‘Klumpen’ ‘clump’, лит. *kamuoti* ‘zusammenpressen, stopfen’ ‘press together, stuff’, *kamanos* ‘lederner Zaum’ ‘leathery bridle, rein’, *kemuras* ‘Traube’ ‘grape’, русск. *kom* ‘Klumpen’ ‘clump’, с.-х. *kom* ‘Weintreber’ ‘husks of grapes’ и др. (Pokorny I, s. 555) [бросается в глаза как формальное сходство двух корней **kem-* и **k'em-*, так и наличие балто-славянского компонента в статье на корень **kem-* и его, на наш взгляд, неоправданное отсутствие в статье на корень **k'em-*].

Если говорить о *собе* как рыбе, то не является чем-то удивительным даже для специалистов ее оседлый образ жизни. Вот что пишет один из видных российских ихтиологов Л. П. Сабанеев: „Большей частью он [сом – Ю. Х.] десятки лет, с молодых лет до глубокой старости, почти круглый год живет в одной и той же яме, выходя из нее для приискания пищи поблизости, и то не всегда.“ Для зимовки сом вырывает себе яму глубиной до 1,2 м и прячет в ил всю голову (Сабанеев 1959, с. 531, 537). По-видимому, „срастание“ сома с землей (при вероятной ассоциации с бревном или корягой) и легло в основу его номинации. В русских диалектах *сомом* иногда называют пескаря (СРНГ XXXIX, с. 313). Читаем в связи с этим у Сабанеева: „Пескарь ведет вполне дневной образ жизни и никогда не плавает ночью, а лежит тогда неподвижно на дне, упиравшись грудным, брюшным и заднепроходным плавниками, как на подпорках. В полдневный жар он иногда, тоже по

² При всей сложности данного слова (либо результат заимствования из финноугорского *harcsa* ‘сом’, не имеющего достоверной этимологии, либо славянское заимствование в финноугорском с обоснованием связи слов. *hrča*, словен. *grča* ‘сук, шишка’, *grčiti se* ‘кривиться, горбиться’ и в аспекте табуирования слов. обозначения сома [ЕСУМ I, с. 478; MNTESz II, s. 58; Bezlaj 1977, s. 172]) для нас важен сам факт подобных семантических взаимодействий. Укр. *гарч* ‘гадюка’ (ЕСУМ, там же) интересно с точки зрения наших дальнейших рассуждений о „срастании“ сома с землей при ассоциации с бревном, палкой и т. п.

целым часам, стоит на одном месте, приткнувшись к камню или коряге, и эта неподвижность пескаря, вместе с брусковатым телом, послужила поводом к меткому названию его малороссами – *столбец, столбчик*“ (Сабанеев 1959, с. 318).

Языковой материал подтверждает наши рассуждения о *соме*: в русск. диалектах *сомоц* – ‘верхнее продольное бревно, скрепляющее стропила крыши; конек, князек’, ‘одно из коротких бревен сруба, составляющих простенок между окнами’ *сомки* – ‘бревна, на которые настилают доски потолка в избе’ (СРНГ XXXIX, с. 314). Аналогичные формы с близкими значениями (‘одно из коротких горизонтальных бревен между окнами’, ‘боковой косяк’, ‘перекладина в граблях, воротах, мотовиле’ и т. п.) есть и в других славянских языках: см., например, укр. *сомоц* ‘каждое из тех бревен в стене хаты, которые только одним концом связываются в замок, а другой упирается в дверные или оконные косяки’ (Гринченко 1909, с. 167), польск. *sumiki* ‘wszystkie te płazy w chałupie, które są przerznięte dla otworów t. j. drzwi i okien’, *soniki*,³ *suniki* ‘części ściany między oknami’, *sumiki* ‘bale ścienne, kładzione nie węgiel, lecz zasuwane między dwa słupy’ (Karłowicz 1907, s. 263), чешск. и словц. *somik*, *sumik*, *somica*, *sominec* ‘kúl v plotě’, ‘sloup veřejový’, ‘vodorovné srubové břevno mezi okny’, ‘svislý dřevěný dveřní rám’, ‘příčné dřevce u hrabi, bran, motovidla, snovadla’ и др. (Machek 1968, s. 566-567). По данным *Словаря литовского языка*, *šāmas* – это не только ‘сом’, но и ‘стебель, маленькая сухая ветка, сук’ (LKŽ). В конечном счете эти формы восходят к и.-е. **kʷem-* и таким образом восполняют отсутствующий в словаре Ю. Покорного балто-славянский компонент.⁴

Итак, семантическая конкретизация при давно находящихся в научном обороте языковых фактах создает новые интерпретационные возможности древнейшего пласта лексики.

ЛИТЕРАТУРА

- BEZLAJ, F.: Etimološki slovar slovenskega jezika, t. I-V. Ljubljana 1977-2007.
ЧЕРНЫХ, П. Я.: Историко-этимологический словарь современного русского языка, т. I-II. Москва 1999.
ДАЛЬ, В. И.: Толковый словарь живого великорусского языка, т. I-IV. Санкт-Петербург-Москва 1903-1909.
DERKSEN, R.: Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon. Leiden-Boston 2008.
ЭСБМ: Этимологічний слоўнік беларускай мовы. Рэд. В. Ё. Мартынаў, т. I-XI-. Мінск 1978-2006-.
ЕСУМ: Етимологічний словник української мови, т. I-VII. Київ 1982-.
ФАСМЕР, М.: Этимологический словарь русского языка. www.indo-european.nl
FRAENKEL, E.: Litauisches etymologisches Wörterbuch, Lfg. I-XVIII. Heidelberg-Göttingen 1955-1965.
ГРИНЧЕНКО, Б.: Словарь украинского языка, т. IV. Киев 1909.
CHANTRAINE, P.: Dictionnaire étymologique de la langue grecque: Histoire des mots. Paris 1968-1980.
ХРАМОВ, Ю.: К этимологии некоторых русских слов – I. International Journal of Russian Studies, № 2/2, 2009 www.ijors.net
ХРАМОВ, Ю.: К этимологии некоторых русских слов – II. International Journal of Russian Studies, № 3/2, 2010 www.ijors.net
KARŁOWICZ, J.: Słownik gwar polskich, t. V. Kraków 1907.
KARULIS, K.: Latviešu etimoloģijas vārdnīca, I-II sēj. Rīga 1992.

³ В укр. и польск. встречается также форма *son* ‘сом’ (Усачева 2003, с. 293).

⁴ М. Фасмер, однако, данные формы возводил к **sz-mьkь*, откуда *za-mьkь* ‘замок’ (см. у Фасмера словарную статью на *самок* [Фасмер], а также ЕСУМ V, с. 351-352).

Лит. *somatas* ‘Bohle, starkes Brett; Kummetschnur, Schnur oder Riemen, womit das Kummel zusammengehalten wird’ ‘брус, доска; веревка хомута или ремень, пояс, с помощью которого держится хомут’, заимствованное из лит. (Я. Эндзелин), латышск. *sāmati* ‘Zaunstangen, die zwischen zwei Pfähle horizontal eingefügt werden’ ‘палки, жерди на заборе, которые расположены горизонтально между двумя столбами’ (Fraenkel, s. 856; ME III, s. 803) обычно рассматриваются в связи с такими формами, как лит. *mātaras* ‘Pfahl, Riemen’ ‘столб, ремень, пояс’, русск. диал. *замёт* ‘дощатый забор, пряслами, с закладкою досок в пазы столбов’ (Даль 1903, I, с. 1503) [подробнее о слав. и балт. материале см.: ЭСБМ, III, с. 294; ЕСУМ, II, с. 230; Fraenkel, s. 856].

- КОЛОМИЕЦ, В. Т.: Происхождение общеславянских названий рыб. Киев 1983.
 LEDER, I.: Russische Fischnamen. Wiesbaden 1968.
 LKŽ: Lietuvių kalbos žodynas, 1941–2002 www.lkz.lt
 МАСНЕК, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1968.
 МАКОВСКИЙ, М. М.: Сравнительный словарь мифологической символики в индоевропейских языках. Образ мира и миры образов. Москва 1996.
 М-Е: Mīlenbahs K. Latviešu valodas vārdnīca. Red., pap., turpinājis J. Endzelīns, I–IV sēj. Rīga 1923–1932.
 МЛАДЕНОВ, С.: Етимологически и правописень речникъ на българския книжовенъ езикъ. София 1941.
 MNTESZ.: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, vols. I–III. Budapest 1967–1976.
 MOSZYŃSKI, K.: Zasiąg pierwotny języka prasłowiańskiego. Wrocław 1957.
 MOSZYŃSKI, K.: O sposobach badania kultury materialnej Prastłowian. Wrocław–Kraków–Warszawa 1962.
 ОТКУПЩИКОВ, Ю. В.: Из истории индоевропейского словообразования, 2-е изд. Москва–Санкт-Петербург 2005.
 РОКОРНЫ, J.: Indogermanisches etymologisches Wörterbuch. Bern–München 1959.
 ПРЕОБРАЖЕНСКИЙ, А. Г.: Этимологический словарь русского языка, т. I–II. Москва 1959.
 САБАНЕЕВ, Л. П.: Жизнь и ловля пресноводных рыб. Киев 1959.
 SCHUSTER-ŠEWČ, H.: Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache, Lief. XVIII. Bautzen 1986.
 SKOK, P.: Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika, t. III. Zagreb 1973.
 SMOCZYŃSKI, W.: Lietuvių kalbos etimologinis žodynas. Vilnius 2007.
 СРНГ: Словарь русских народных говоров. Москва–Ленинград–Санкт-Петербург 1965–.
 ТОПОРОВ, В. Н., ТРУБАЧЕВ, О. Н.: Лингвистический анализ гидронимов Верхнего Поднепровья. Москва 1962.
 ТОПОРОВ, В. Н.: Прусский язык, т. III. Москва 1980.
 УСACHEBA, В. В.: Славянская ихтиологическая терминология. Принципы и способы номинации. Обратный словарь. Москва 2003.
 WATKINS, C.: The American Heritage Dictionary of Indo-European Roots. 2nd ed. Boston–New York 2000.

СОКРАЩЕНИЯ

диал. — диалектный
 ср. — сравни
 см. — смотри

ЯЗЫКИ И ДИАЛЕКТЫ

авест. — авестийский
 арм. — армянский
 балт. — балтийский
 балт.-слав. — балто-славянский
 блр. — белорусский
 болг. — болгарский
 греч. — греческий
 датск. — датский
 др.-англ. — древнеанглийский
 др.-инд. — древнеиндийский
 и.-е. — индоевропейский
 лат. — латинский
 латышск. — латышский
 лит. — литовский
 мар. — марийский

н.-луж. — нижнелужицкий
 норв. — норвежский
 польск. — польский
 русск. — русский
 с.-х. — сербохорватский
 слав. — славянский
 словен. — словенский
 словц. — словацкий
 ср.-в.-нем. — средневерхненемецкий
 ср.-н.-нем. — средненижненемецкий
 укр. — украинский
 финск. — финский
 чешск. — чешский
 шведск. — шведский

On the Etymology of Balto-Slavic **šama-* ‘sheat-fish, *Silurus glanis*’

Yuri Khramov

The article discusses the Balto-Slavic word **šama-* ‘sheat-fish, *Silurus glanis*’ > Russian, Ukrainian, Bulgarian *сом*, Serbo-Croatian *сџм*, Slovenian *sòm*, Czech, Slovakian *sumec*, Polish *sum*, Low Sorbian *som*, Lithuanian *šāmas*, Latvian *sams*, which is problematic from the point of view of etymology. Giving an indepth analysis of previous hypotheses, the article suggests turning to the already known lexical material recorded in dictionaries. On semantic concretisation (detection of Proto-semes) of the examples and drawing from the dialects of the Slavic and Baltic languages, the old etymology of this word (Proto-Indo-European **k'em-* ‘stick, pole, horn’) becomes linguistically well-reasoned.

ROZHLEDY

СВЕТЛАНА ШАШЕРИНА*

**Культурные аспекты путешествия в Святую землю
(на материале рукописи Иоанна Брадача конца XVIII века
из восточной Словакии)**

SHASHERINA, S.: The cultural aspects of the journey to the Holy Land (based on the manuscripts of Iohann Brach, late 18th century, Eastern Slovakia). *Slavica Slovaca*, 46, 2011, No. 2, 161-166 (Bratislava)

The article contains results of the research of the manuscript (late 18th century, Eastern Slovakia) based on author's master's thesis. We have described the appearance of the manuscript, graphics, some morphological and lexical characteristics. Also we have found and reviewed a literary source - ancient Russian Khozhdenie igumena Daniila of the 12th century. Mistakes in grammar and specific word usage as well as some other characteristics of the information transfer point to the origins of the manuscript - Transcarpathian area. So the text contains a large number of facts that reflect the mutual influence of the cultures of the neighboring nations.

Transcarpathian area, manuscript, Khozhdenie, Slovakian language, Ukrainian language.

Исследуемая рукопись была найдена о. Глебом Кинахом в архиве монастыря католического монашеского ордена василиан на Чернечей горе в Мукачево (в настоящее время православный Свято-Николаевский Мукачевский женский монастырь) в начале 20 века. Находится во второй части рукописной книги без заглавия, в первой же помещено произведение на латинском языке под заголовком *Aprecationes Novi Anni et Festorum Augusto Romanorum Regi*. Размер тетради 18,25 см,¹ переплет бумажный, корешок тканевый, на титульном листе надписи отсутствуют. Включает в себя 24 листа, с двенадцатого начинается исследуемая Книга Бесѣды. В целом, рукопись в хорошем состоянии, края страниц несколько повреждены, но текст читается практически везде. На каждой странице ярко прочерчены вертикальные поля, кроме того, страницы едва заметно разлинованы, но, несмотря на это, количество строк колеблется от 26 до 40. Страницы книги пронумерованы другой рукой, карандашом, в правом верхнем углу разворота, только нечетными числами, причем пагинация Книги Бесѣды начинается с единицы. Текст написан кириллицей одним почерком. Тип письма определить сложно, оно походит на кириллическое гражданское письмо с некоторыми элементами неспешной скорописи. В начале рукописи заголовки выделены строчными печатными буквами, но уже с шестой страницы пишутся просто более крупным прописным шрифтом. Текст не имеет миниатюр, вязи и орнаментов, а

* Mgr. Svetlana Šašerina, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV, Dúbravská cesta 9, 841 04 Bratislava.

¹ ПАНЬКЕВИЧ, И.: «О путі ерусалимской... Даниїла архимандрита монастыря Корсунского» в списке конца XVIII ст. In: Науковий збірник тов. Просвіта, т. 4. Ужгород 1925, с. 188.

также водяных знаков; из украшений можно отметить только инициалы, но и они оформлены непоследовательно: в начале печатными буквами, иногда на полях, а с той же шестой страницы представляют собой прописную букву несколько большего размера с декоративными элементами.

Книга Беседы имеет следующий заголовок: *Книга Бесѣды: роуѣ ѿ пѣти Іерусалимской, и ѿ вѣѣхъ мистахъ сѣтихъ, по которыѣ Іѣзъ Хрѣстоу сѣзъ Бѣжой походити рачнѣ, нашего ради спасенїа: Такожде ѿ гроби Гнема, что азъ смиренны рабъ Бѣжїи свѣщенныи Іереи Даниїлъ Архїмандрита Мѣнастыря Кѣрѣвникаго, на Билой рѣси понѣдѣхъ спсати.*²

Литературным источником для Книги Бесѣды послужило Хождение игумена Даниила XII века. Оно было широко распространено как первое древнерусское произведение паломнической литературы, для некоторых путешественников стало путеводителем, а для паломников-писателей послужило образцом, которому следовали вплоть до XVII века. Литературная манера игумена Даниила нашла проявление и в произведениях светских путешественников, таких, как Афанасий Никитин и Василий Гагара. По тексту Хождения проверяли свои сведения другие путешественники, например, Трифон Коробейников. Хождение игумена Даниила сохранилось до наших дней в более чем 150 списках и в ряде редакций.³ Одной из них и является исследованная нами «Книга Бесѣды: роуѣ ѿ пѣти Іерусалимской» в списке Иоанна Брадача 1777 года. Адрианова-Перетц⁴ указывает на родство Путника Иерусалимского 1747 года (он, в свою очередь, имеет общий источник с Книгой Бесѣды) с определенным списком Хождения игумена Даниила – тем самым, который вошел в четьи-минеи митрополита Макария. Он имеет определенные черты: это несколько сокращенная редакция, в частности, отсутствует повествование о горе Армафем и молитва Авраама о Содоме. Отсутствие этих глав в ряде текстов позволяет говорить о группе редакций.

Существует несколько точек зрения на происхождение Книги Бесѣды, в других списках под названием *Путник Иерусалимский* или *Хождение Даниила игумена Корсуньского*, относительно Хождения игумена Даниила XII века. С одной стороны, В. П. Адрианова-Перетц, Федорова⁵ и Seemann⁶ считают, что расхождения с первоисточником невелики и есть все основания считать Даниила Корсуньского не автором оригинального произведения, а всего лишь компилятором. Верещагин,⁷ в свою очередь, приводит убедительные доказательства того, что „фактические изменения по сравнению с оригинальной версией велики,“ следовательно, „переработку нельзя рассматривать как механическую компиляцию“ и заключает, что текст является парафразом Хождения игумена Даниила. В статье мы придерживаемся данного мнения.

² ШАШЕРИНА, С.: Лингвистические и культурные аспекты в Хождении игумена Даниила в списке конца 18 века. Магистерская дипломная работа. Брно 2011.

³ Библиотека литературы Древней Руси. Под ред. Д. С. Лихачева, Л. А. Дмитриева, А. А. Алексеева, Н. В. Понырко. Санкт-Петербург : Наука 1997. Т. 4. XII век, с. 585.

⁴ АДРИАНОВА-ПЕРЕТЦ, В. П.: Данило Корсунський – паломник XVI-го віку. Київ, окреміш відбиток з Записок історично-філологічного відділу, 1926, кн. 9.

⁵ ФЕДОРОВА, И. В.: Из литературной истории «Хождения» игумена Даниила In: «Хождение» игумена Даниила в Святую Землю в начале XII в. Ред. Г. М. Прохоров. Санкт-Петербург 2007, с. 339-398.

⁶ SEEMANN K.-D.: Die altrussische Wallfahrtsliteratur. Theorie und Geschichte eines literarischen Genres. München 1976, с. 308.

⁷ ВЕРЕЩАГИН, Е. М.: «Хождение» игумена Даниила в переработке «Путника Иерусалимского» (по рукописи 1747 г.). In: Тезисы докладов участников IV международной конференции *Комплексный подход в изучении Древней Руси*. Москва : Вопросы медиэвистики 2007, с. 22-24.

Текст произведения содержит вступление и 28 глав: Пѹть до Іерѹсалима, Ѡ цркви Стефанѡвой, Ѡ гроби Господниѡ, Ѡ крѣтѣхъ мѣстѣхъ и рѣкѣхъ Гдѣмъ, Ѡ обителѣхъ Престѣла Бѣы, Ѡ домѣ Давыдовѣ, Ѡ прѣтворѣ Соломоновѣ, Ѡ лѣтѣхъ Іаковлѣ слово, Ѡ домѣ Соломоновѣ, Ѡ Гевсиманѣхъ вѣн, Ѡ Елеонѣхъ горѣ, Ѡ Іерѹсалимѣ ѣ: градѣ, Ѡ пѹти ко Іѡрданѣ, Ѡ мѣстѣхъ крещенїа Гдѣа, Ѡ общенїи воды на Іѡдѣ: рѣкѣхъ полѣночи, Ѡ Ерѣзонѣхъ градѣ, Ѡ морѣ Сѡдомѣхъ, Ѡ горѣ Сїонѣхъ стѣнѣ, Ѡ Кнѣземѣхъ градѣ, Ѡ Іаковлѣхъ Хрѣстовыхъ, Ѡ мешканїи прѣс: Бѣы, Ѡ дѣбѣхъ Мавриномѣ, Ѡ гроби Авраамѣ, Ѡ Сѡмѣхъ и Гоморѣ, Ѡ гроби Сѣого Харитѡна, Ѡ пророкахъ дванадѣцѣхъ, Ѡ Антїохѣхъ градѣ, Ѡ гробѣхъ Гдѣхъ нѣшего Тѣа Хрѣта. По сравнению с Хождением игумена Даниила⁸ (там 99 глав) текст расчленен иначе: некоторые главы объединены в одну, некоторых нет вовсе. В конце повествования, после главы Ѡ пророкахъ дванадѣцѣхъ, пропущены 25 глав, которые идут подряд в Хождении игумена Даниила (от Ѡ Акрѣхъ градѣ до Ѡ кладѣхъ, нѣже ангѣлѣхъ прѣвое благовѣстїи). Пропустить при копировании такой большой отрывок текста по невнимательности нельзя, следовательно, поскольку текст Книги Бѣды связнѣй, некоторые страницы были утеряны в рукописи, с которой переписывалась Книга Бѣды 1595 г., или в более раннем источнике. Версия о том, что главы выпущены по желанїю переписчика, нам представляется маловероятной. Кроме того, текст заканчивается на повествованїи о началѣ дня свѣтлаго Христова Воскресенїа, на эпизодѣ целованїа мѣста, гдѣ лежало тѣло Христово, в Гробѣ Господнем и выхода повѣствователя „восточными дверми во манастирь“, хотя Хождение игумена Даниила еще продолжается. Исследуемый текст не имеет концовки в каноническом смыслѣ – нет ни обычнаго благословенїа читателю, ни формулы традиционнаго авторскаго самоуничтоженїа; в концѣ произведенїа тем же почерком приписано: Списана тѣа бѣда рокѣ мѣгозъ Мѣа Фебръѣхъ рѣка днѣ бѣ: Ѡ Іѡ: Брѣдѣхъ A.D.G.B.M.V. et O.O.S.[...] нѣн во чѣстѣ, слава, и хвала, П.Д.Б. и бѣмѣхъ свѣтлымъ.

Текст Книги Бѣды написан кириллицей, но написанїе некоторых графѣм отличается от общепринятаго (ж, ѣ, ѣ, ч, м, в), некоторые имеют варианты написанїа (ѡѣ и ѡ, ф и д, и и ѣ), написанїе ь нерегулярно, а носовые и ѣ отсутствуют вовсе.

По мнѣнїю Панькевича,⁹ переписчик Іоанн Брадач исправил „ошибки“ в текстѣ-источникѣ в соответствии со своим чувством языка. Так, например, среди характерных черт его языка встречаются неразличенїе б и н (мѣсто и мѣсто, бѣдѣхъ и вѣдѣхъ, грѣшнѣхъ и грѣшнѣхъ, зѣмля обитѡванїа, лѣтѣхъ, лѣтѣхъ), отверденїе согласных на концѣ слов (мнѡгѣхъ, радѡгѣхъ, мѡнастырѣ, каменѣ, кровѣхъ, Гдѣхъ), паерок для обозначенїа мягкости согласнаго (сѣтѣ, естѣ, пѣтѣ, патѣдѣхъ), отверденїе ж, ш, ч (Бѣжѣхъ, чѣтѣхъ, вознѣшнѣхъ, нѣвѣдѣхъ, бѣз чѣмѣ, патѣхъ), некоторые формы указательнаго местоименїа *тот* – тѣмъ, тѣми, тѣмъ, тѣми, произношенїе фрикативнаго [γ], отраженное в графикѣ. Анализ морфологических особенностей, таких как формы дательнаго падежа с окончанїем -ѡи (хрѣстїаннѡи, ко дѣбѡи), форма предложнаго падежа вместо дательнаго (по сѣхѡмъ морю, по стѣпѣхъ), наращенїе основы в косвенных падежах (кнѣжѣхъ), а также особыя формы существительных, такие, как мѣтрополѣхъ, патрїархѣхъ, архимандрѣхъ также указывают на западославянское происхожденїе текста. Лексический состав произведенїа с точки зренїа происхожденїа разнообразен, часты словакизмы (жѣбѣхъ – чѣхъ мнѣхъ жѣбѣхъ, ср. *žobrat'* – просить милостыню, *žobrák* – нищїй; драга – драга во Рѣбѣхъ, ср. восточнословацкое *draha* – дорога; прѣкро – нѣхъ на чѣхъ

⁸ Тут и далее ссылаемся на текст Хождения игумена Даниила, опубликованный Прохоровым в цит. книгѣ Библиотека литературы Древней Руси.

⁹ ПАНЬКЕВИЧ, И.: «О пѹтѣ ерусалимскѡй... Даниїла архимандрѣа монастыря Корсунскаго» в списку концѣ XVIII ст. In: Науковий збірник тов. Просвѣта. Ужгород 1925. Т. 4, с. 188.

горѣ прикро велми, ср. *prikry* – крутой, отвесный; овоцный – дерева многи овоц[н]ые и смокви, ср. *ovospŭ* – фруктовый; розказ – розкажетъ тѣмъ пѣхомъ нѣи на розказъ бѣжѣи, ср. *rozkaz* – приказ, приказание; ыновецъ – н ыновецъ его Мнѣхана, ср. *synovec* – племянник; пѣтокъ – во великий пѣтокъ, ср. *piatok* – пятница; и др.), украинизмы (мармѣр – мрамор), полонизмы (мешкане – о мешканю прѣе: бѣгородны, ср. *mieszkać* – жить, проживать; барзо – церковь барзо велнка окрѣгла, ср. *bardzo* – очень), что указывает на происхождение текста в пограничном закарпатском ареале, где сильно влияние как словацкого, так и украинского языков. Наличие же церковнославянизмов (решетка ѿ злата, нѣже и нѣже, злѣшени, егда) свидетельствует о стремлении Даниила Корсуньского сохранить древний язык,¹⁰ но переписчик заведомо меняет уже непонятные ему слова из литургического языка на современные местные формы, которые характерны для его языкового сознания.¹¹

Сравнивая более подробно содержание Книги Бегѣды с Хождением игумена Даниила, находим интересные добавления. Так, в предисловии, объясняя необходимость написания произведения, приводится такой довод: воспоминаѣ невидѣнимъ истинны; и хвѣщенимъ во православноѣ вѣрѣ ... дабы кто читалъ или слышалъ поѣлалъ по не мыслию со душою и сердцемъ во вѣрѣ стѣи христининой, непоколебен быти во ѿтвержен. Здесь чувствуется та напряженная атмосфера, царившая в юго-западной Руси перед принятием Брестской унии, и которая впоследствии только усилилась. Далее, повествуя о начале пасхального богослужения, автор отмечает большое скопление народа около церкви и их национальность: ѿ вѣхъ сторонъ пришелци, ѿжоземци, ѿ Ариѣи, ѿ Египта, ѿ Рима, ѿ Москвы, ѿ Іудеи, ѿ Персиды, и ѿ вѣхъ странъ. Замечание ѿ Рима, ѿ Москвы относится к новому времени и отражает самосознание автора: ему важно отметить и Рим, и Москву как центры западной и восточной ветвей христианства, важно отметить и единовѣрцев в Иерусалиме.

Как уже было упомянуто, литературной основой для Книги Бегѣды послужило Хождение игумена Даниила, его материал Даниил Корсуньский использовал более чем добросовестно: заимствовал оттуда не только описание того, что мог видеть сам, но и того, что не могло точь-в-точь повториться спустя несколько веков. Речь идет прежде всего о царе Балдуине, короле Иерусалима в 1110-1118 годах, о ключнике Гроба Господня, который якобы дал на память обоим Даниилам частицу камня от Гроба, о провожатом, который водил Даниила Корсуньского по тем же местам и рассказывал те же легенды, что и его предшественнику. Напротив, упоминаний о реалиях конца XVI столетия не имеется – нет ни слова про турков, которые брали с христиан дань за возможность поклониться святыням, открыть двери церкви Гроба Господня в пасхальную ночь и т.д.

Несколько короче Даниил Корсуньский пересказал раздел о схождении Благодатного огня, но фактическая часть передана целиком, сокращения касаются прежде всего отступлений эмоционального характера. Важно, что в тексте нет ни одного упоминания о полемике между представителями западной и восточной ветви христианства. Так, в БЛДР читаем: Латиньстни же попове в велицѣм олтарѣ столахъ; и началъ вечернюю пѣти... попове правобѣрнии; фаражъска каньдла... ннединоже възгорѣла; в списке Щурата 1747 г. находим то же самое, а в Книге Бегѣды же подобные намеки на неединство церкви пропущены вовсе. Объяснением этому может служить принадлежность Даниила Корсуньского или, скорее, Иоанна Брадача к униатской церкви, обходя стороной все полемические моменты, он, как мог, сгладил имеющиеся противоречия.

¹⁰ АДРІЯНОВА-ПЕРЕТЦ, В. П.: Данило Корсунський – паломник XVI-го віку. Київ, окреміш відбиток з Записок історично-філологічного відділу, 1926, кн. 9, с. 6.

¹¹ Подробнее о языке см. ŽEŇUCH, P.: Patria cyrilské paraliturgické piesne do kontextu slovenskej kultúry? In: Slavica Slovaca, 2008, roč. 43, č. 2, s. 97-107.

Несмотря на то, что в тексте нет даже косвенных упоминаний о расколе церкви и полемике между католиками и православными, в тексте находим факты, характерные только для западной или только для восточной ветви христианства. Так, к православным особенностям относится наименование Крещения Богоявлением: *сподоби же миа бѣъ со моею дрѣжиною быти тамо, во самыи празникъ бѣгоавленіа гдѣа, когда вода ѿти на ѿдѣані рѣци во полноци, и видѣхомъ славу бѣжию приходящю на вода; ѿдѣанскю; множетко приходитъ народъ тамо, и ч[...]* всю ночь бываетъ пѣніе крсно: о полноци же вода святятъ егда же поютъ ко рдани крещаютниа гдѣ; тогда дхъ ѿ: нходитъ на вода ѿдѣанскю. В православной традиции Богоявление и Крещение празднуются в один день, 6 (19) января, в католичестве это разные праздники: Богоявление отмечают 6 января, Крещение – в следующее за 6 января воскресенье; они имеют разный смысл. Богоявление связано главным образом с поклонением волхвов. Особенностью из католичества является рассказ о вертепе: *На той горѣ ѣ пещера, в той пещерѣ три крали йсиръ, Мелхонъ, Балтазамъ, ндѣи ко хтѣ со дары малыи, – три крали здесь – волхвы, идущие с востока поклониться Царю Иудейскому (Мф 2:1, 2).* В православной традиции они не считаются царями, неизвестны их количество и имена. *Каспар, Мельхиор, Бальтазар* – принятые в католичестве имена волхвов, разница в написании (*Асир* вместо *Каспар*) также может быть обусловлена принадлежностью автора дополнения к восточной традиции.

Даниил Корсунский не ограничивается материалом, взятым у игумена Даниила, а вносит и некоторые добавления. В первую очередь, к ним относятся личные наблюдения и местные предания, которые он мог слышать в Палестине. Их не очень много. Это надпись в церкви Воскресения Христова – *на той коморѣ написа хъ... азъ емъ всемъ мирѣ свѣтъ.* Написано же золотыми лѣтерами; рассказ о темнице, в которую был посажен Христос перед распятием – *ниѣже внимутъ такова людѣа, которіа злословят ѿца, нли мрѣ, нли братію, нли сестры, и нх же окѣбитъ кого, нли кленетъ днаболомъ, и споминетъ бнѣа, таковои кара бывлетъ таа бѣ: гдѣ іерусалимѣ, да сѣднѣ тамо дондеже покаетъиа злословіа; упоминание о обители, где Пресѣта бѣи в ней же пребываетъ со ѿдѣаномъ бѣгоголовомъ по глѣл гдѣи; матерн же рече се бѣи твоей; описание дома Давыдова ндѣже сѣдѣтъиа всю племена земнаа и азъици и некоторые другие, на которые также указала В. П. Адрианова-Перетц.¹²*

К другой группе добавлений можно отнести местный фольклор, сюда главным образом относится краткий пересказ апокрифа о сне Богородицы: *в той обители спала Пресѣта бѣи и сонъ вѣдѣ, егда ко ней приде бѣ хъ и рече ей; матко моа нанмашаа спшы ли, она возопи; спала емъ рече: бѣи мой нанмашій, но видѣхъ во снѣ тое же твое пренанѣтъише тѣло поврозамъ повязано было, рѣки и ноги гвоздѣми пренѣто из него же зыйде кровъ и вода. бѣ же рече: матко моа нанмашаа тако то бѣде, рече же кто сей сонъ чѣсно бѣдетъ споминати нли в себѣ тримати, тотъ в грѣхѣ смѣтеломъ не ѡмретъ.*

Займствованиа из литературных источников встречаются реже, чем в списке 1747 года,¹³ в частности, отсутствует апокриф о иерействе Иисуса Христа, который в указанном выше списке есть. Главным образом к этой группе принадлежит отрывок, вероятно, из какого-то хронографа, о императоре Константине, сыне святой Елены и основании Константинополя: *Константинъ црѣ бѣи сѣи блены царницы црѣтвѣвавши в Римѣ, и воевавши на него Мазентій црѣ поганинъ; и вѣдѣ црѣ Константинъ нбѣи знаменіе крсно во полднѣ звѣздами ѡкрашеное, и почѣдѣиа, потомъ аггѣл гдѣи Хартію написанъ даде емъ в ночь,*

¹² АДРИАНОВА-ПЕРЕТЦ, В. П.: Данило Корсунський – паломник XVI-го віку. Київ, окремих відбиток з Записок історично-філологічного відділу, 1926, кн. 9, с. 13-14.

¹³ Там же, с. 16.

црѣю Константину еже еси вѣдѣлаи нѣбси, тымъ побѣдиши Магента. Тогда Константинъ повелѣ
исковати крѣтъ ѿ злата, и постави посредеѣ войновъ своихъ, тако побѣди вси враги свои. Пошла
же матерь свою црѣцѣ Елена, во сѣи гдѣ Иерлмъ со многи вон, да възвѣститъ крѣтъ Гдѣ, и
вси земли съзлата мѣста ѿбѣнованной, Авраамъ и сѣмени его ѿ Гдѣ, и походни ѣ: Елена во
Вѣдѣи же многа мѣста премѣшала, пакы пришѣше во Римъ, возвѣстити сѣи своемъ Констан-
тину вѣдѣ добрѣ; и ако знаша животворящій крѣтъ Хрѣтовъ, тогда црѣ Константинъ принесе
столицѣ, во Црѣ Горотъ, и тако нѣтъ называется Константинополь.

Данная редакция имеет еще одну отличительную черту, на первый взгляд она представ-
ляется очередным анахронизмом и ставит под сомнение время написания произведения,
при сопоставлении же с другими редакциями все становится на свои места. Речь идет о
предложении *Ирѣ островъ великѣи велии и богатѣ, вѣ томъ островѣ были Александръ Црѣ рускѣи,*
за два мѣста. Кто этот Александр царь русский? В российской истории было три царя с та-
ким именем, а также князь Александр Ярославич Рюрикович Невский и наверняка еще не-
сколько менее влиятельных удельных князей, таких, как, например, Александр Ольгович
липецкѣи. О путешествии Александра Невского в Палестину не известно ничего, скорее
всего, его и вовсе не было. Александр I Павлович Романов, как известно, родился в 1777
году, а коронован на престол был 1801, т. е. минимальное расхождение во времени напи-
сания составляет четверть века. В Хождении игумена Даниила находим следующее: *Род*
островъ, велик и богатъ вѣм велии. И вѣ томъ островѣ был Олегъ князь рускѣи 2 мѣстѣ и
2 зимѣ, в Перегринации 1747 года „в том островѣ бил Олер, князь рускѣи 2 роки.“ Ошиб-
ка писца – Олер вместо Олег – исправляется далее на Александр. Какого Александра имел
в виду переписчик, и подразумевал ли он кого-то вообще, мы пока не знаем.

Подводя итог нашего исследования, мы должны отметить, что редакция Хождения игу-
мена Даниила 18 века под названием *Книга Бесѣды: роуѣ мѣстѣ ѿ пѣти Иерлмъскихой, и ѿ*
вѣдѣхъ мистахъ сѣихъ, по которѣхъ Гдѣ Хрѣтовъ сѣи Бжѣи походити рачнѣ, нашего ради спасѣния:
Такоже ѿ гроби Гнемъ, что азъ смиренны рабъ Бжѣи свѣщенный Иерей Данилъ Архимандрита
Мѣнстыря Кѣрѣнскаго, на Гилой рѣи понѣдѣи испиати, переписанная в 1777 году Ио-
анномъ Брадачем, ярко свидетельствует о преемственности литературной традиции в среде
Slavia Orthodoxa и ее широком распространении и на соседние ареалы, в данном случае
на территории Закарпатья, где среди остальных представлена и греко-католическая цер-
ковь.¹⁴ В тексте встречаются западнославянские словоупотребления и словоформы, что
доказывает место происхождения рукописи. Выявляются западнославянские черты и на
уровне графики и орфографии. В сравнении с другими редакциями Хождения игумена
Даниила обнаруживаются и характерные особенности в содержании – отсутствие апокри-
фа о иерействе Иисуса Христа и упоминаний о расколе церкви и дальнейшей полемике
между представителями западной и восточной ветвей христианства, что определенным
образом характеризует автора данной редакции. Также встречаются характерные черты
для восточнославянского культурного контекста – объяснение и сего ради списѣ дабы не
было в забытѣ, но воспоминанѣ невѣдѣи истинны; и хвѣнѣи во православной
вѣрѣ ... дабы кто читалъ или слышалъ поцѣли по не мыслию со душю и сердцемъ во вѣрѣ
сѣи христианской, непоколебен быти но ѿтвержен, замечание ѿ вѣдѣхъ сторонъ пришелци,
ѿ Рима, ѿ Москвы, наименование Крещения Богоявлением – все это указывает на то, что
византийская традиция была для автора и переписчика основной.

¹⁴ См. ŽEŇUCH, P.: K niektorým otázkam putovania a cestopisu v prostredí SLAVIA ORTHODOXA. In: Obdobie protireformácie v dejinách slovenskej kultúry z hľadiska stredoeurópskeho konetxtu (z príležitosti 300. výročia úmrtia Tobiáša Masníka). Ed. Ján Doruľa. Bratislava : Slavistický kabinet SAV 1998, s. 215-228.

SPRÁVY A RECENZIE

Slovenská slavistika po roku 1993

V dňoch 26.-28. októbra 2011 sa v sídle Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV a Slovenského komitétu slavistov v Bratislave uskutočnil *Prvý kongres slovenských slavistov*. Náplňou rokovania bola téma *Slovenská slavistika po roku 1993*. Organizačné otázky súvisiace s kongresom slovenských slavistov sa prerokovali na viacerých zasadnutiach Slovenského komitétu slavistov (pozri bližšie *Slavica Slovaca*, 2009, roč. 44, č. 1, s. 95-96 a 2010, roč. 45, č. 1, s. 95-96). Kongres mal zhodnotiť doterajšie výsledky interdisciplinárnych slavistických výskumov a načrtnúť možnosti ďalšieho zintenzívnenia komplexného interdisciplinárneho slavistického výskumu.

Hoci sa všeobecne konštatuje nepriaznivá situácia v podpore základného vedeckého výskumu na všetkých úrovniach slovenskej inštitucionalizovanej vedy, osobitne slovenská slavistika túto skutočnosť prežíva kontinuitne, hoci práve základný interdisciplinárny slavistický výskum patrí k tým vedným disciplinám, ktoré z hľadiska filologického, historického, spoločenskovedného i v oblasti výskumu kultúry prináša významné výsledky ako východisko pre naše terajšie i budúce poznanie.

Príspevok na podporu kongresu a prípravu kongresových materiálov sa organizátorom z dotačného systému Ministerstva kultúry Slovenskej republiky nepodarilo získať. Aj napriek tejto nepriaznivej situácii organizačný výbor Prvého kongresu slovenských slavistov v zložení PhDr. Mojmir Benža, CSc., doc. PhDr. Mária Dobriková, CSc., prof. PhDr. Ján Doruľa, DrSc., prof. PhDr. Júlia Dudášová, DrSc., PhDr. Viera Gašpariková, DrSc., PhDr. Ján Jankovič, DrSc., prof. PhDr. Alexander Ruttkay, DrSc., prof. PhDr. Tatiana Štefanovičová, CSc., doc. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc., prijal rozhodnutie, že Prvý kongres slovenských slavistov sa aj vzhľadom na aktuálny stav rozvoja slovenskej slavistiky uskutoční v minimalizovanej podobe. Vzhľadom na uvedenú finančnú situáciu sa organizačný výbor rozhodol, že na kongrese odznejú iba príspevky, ktoré priamo súvisia s tematikou kongresu – Slovenská slavistika po roku 1993. Ostatné príspevky sa prezentovali formou posterových referátov.

Na rokovaníach sa prítomní účastníci kongresu osobitne venovali viacerým otázkam fungovania slovenskej slavistiky. Konštatovalo sa, že slavistický výskum na Slovensku sa buduje a naďalej sa má budovať ako koordinovaný, systematický a projektovaný výskum, ktorý umožňuje pokryť široko vnímané spektrum výskumných úloh, pričom prepojenie viacerých vedných disciplín zohráva strategickú rolu pri interdisciplinárnom výskume

i pri prezentácii spoločensky či politicky aktuálnych tém. Jazyk, dejiny, literatúra, etnológia a kultúra sa v rámci slavistického výskumu orientujú najmä na vzťahy slovenského jazyka a kultúry k slovanským i neslovanským jazykom a kultúram a predstavujú Slovensko ako jedinečný prirodzený celok a neoddeliteľnú súčasť slovanského, európskeho i medzinárodného kultúrneho priestoru. Vedeckovýskumná a vedecko-koordinačná činnosť v rámci slovenskej slavistiky sa opiera o úzku spoluprácu so Slavistickým ústavom Jána Stanislava SAV a so Slovenským komitétom slavistov. Významný podiel na rozvoji slovenskej slavistiky má teda inštitucionalizovaný základný slavistický výskum v Slovenskej akadémii vied a na vedecko-pedagogických vysokoškolských pracoviskách. Pravidelne organizované medzinárodné slavistické zjazdy (v roku 2013 sa uskutočnil 15. medzinárodný zjazd slavistov v bieloruskom Minsku) umožňujú prezentovať výsledky slovenského slavistického bádania na svetovom fóre.

V centre slovenského slavistického výskumu je od samého začiatku slovenčina vo vzťahoch k slovanskému i neslovanskému jazykovému a kultúrnemu kontextu. Je to trvalá a stále aktuálna tematika, ktorá je súčasťou komplexného interdisciplinárneho bádania. Takto sa slovenská slavistika vníma a prijíma aj v medzinárodnom kontexte.

Na kongrese odzneli referáty, ktoré sa venovali predovšetkým hodnoteniu aktuálneho stavu slavisticky orientovaných výskumov v jednotlivých vedeckovýskumných a vedecko-pedagogických inštitúciách.

O perspektíve základného slavistického výskumu v Slovenskej akadémii vied a jeho koordinácii v súčasnosti so Slovenským komitétom slavistov hovoril Peter Žeňuch v príspevku *Stav a perspektívy slovenskej slavistiky – Slovenský komitét slavistov a Slavistický ústav Jána Stanislava SAV*. Konštatoval, že základnou úlohou akademickej slavistiky je organizačne a odborne zabezpečovať rozvoj a koordináciu základných slavistických výskumov. Poukázal na to, že rozličné modely ekonomickej výnosnosti humanitných a spoločenských vied, vrátane slavistiky, nemožno merať na základe finančných benefitov, pretože v prostredí základného slavistického výskumu sa nijako nedá rátať s ekonomicou návratnosťou investícií vložených do základného vedeckého výskumu a výstupov. Zdôraznil, že základný výskum je sám o sebe hodnotou i benefitom znalostnej spoločnosti. Model interdisciplinarity a komplexného ponímania slavistiky predstavuje slavistickú disciplínu ako prierezovú, syntetizujúcu vedu.

Otázkam inštitucionalizácie slovenskej slavistiky sa venoval aj Ján Doruľa, ktorý zdôraznil integračnú funkciu slavistiky ako vednej disciplíny zameranej na výskum

vzťahov národného jazyka a kultúry k iným slovanským i neslovanským jazykom a kultúram. Program slavistického bádania na Slovensku je kontinuálny a trvalo udržateľný aj vzhľadom na aktuálne spoločenské témy. Zdôraznil, že nie je možné sa vo výskumnom prostredí vyhýbať aktuálnym témam, ktoré z hľadiska interdisciplinárneho poznania prinášajú nové skutočnosti o vývine spoločnosti. Program slovenského slavistického výskumu je dnes medzinárodne akceptovaný, lebo predkladá pohľad slovenskej slavistickej vedy na súbor viacerých zložitých a doteraz nie vždy dostatočne odborné prezentovaných tém.

Na problémy prezentácie výsledkov slovenských slavistických výskumov z oblasti archeológie poukázal Alexander Ruttkay v príspevku *Slovenská archeológia v kontexte slavistických výskumov*. Osobitne sa sústredil na výskumy súvisiace s identifikáciou materiálnej kultúry Slovanov, predovšetkým na otázky identifikácie vedúcej vrstvy najstaršieho slovanského horizontu. Podobne ako J. Doruľa vníma nevyhnutnosť budovania terminológie (staro)slovenského kultúrneho horizontu, ktorý sa kontinuitne uplatňoval pri formovaní Veľkej Moravy i Uhorska. Problematike identifikácie slovanského osídľovania a doosídľovania Slovenska sa vo svojom referáte s názvom *Príspevok slovenskej archeológie k rozvoju slavistiky* na Slovensku venovala Tatiana Štefanovičová.

Emil Horák vo svojom vystúpení na tému *Osobitosti slovenskej slavistiky (z južnoslovenského aspektu)* osvetlil vnímanie slovenskej filológie ako neoddeliteľnej časti komplexného bádania o Slovanoch. Poukázal pritom na skutočnosť, že interdisciplinárny slavistický výskum na Slovensku má v medzinárodnom kontexte silné zastúpenie nie v počte vedeckovýskumných pracovníkov, ale určujúcim faktorom je relevantnosť výskumov opierajúca sa o kontinuitu a tradíciu. Slovenská slavistika ako generačná disciplína, teda ako systematická a zastrešujúca vedná disciplína sa na Slovensku buduje v akadémií a na fakultách. Apeloval aj na to, že do kontextu slavistických výskumov neodmysliteľne patrí rusistika (žiaľ, na kongrese predstavitelia rusisticky orientovaných výskumov chýbali aj napriek viacerým pozvaniu zo strany organizátorov), patrí sem aj diachrónny výskum národného jazyka a kultúry a výskum staroslovenčiny a cirkevnej slovenčiny, ktorému sa na Slovensku nevenuje ani zďaleka taká pozornosť ako napríklad u južných Slovanov či v Česku.

Z oblasti jazykovednej slavistiky odznel príspevok Pavla Žiga na tému *Slavistická tematika vo výskume Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV*, v ktorom poukázal na výskumné aktivity slovenských jazykovedcov a na uplatňovanie výsledkov výskumu slovenskej dialektológie i súčasného slovenského jazyka v slovanskom kontexte. Sústredil sa najmä na úlohy slovenských jazykovedcov, ktoré súvisia s prípravou Slovanského jazykového atlasu. Atlas pripravuje komisia zriadená pri Medzinárodnom komitete slavistov a tvoria ju národné tímy zložené z jazykovedcov v jednotlivých slovanských krajinách. V tejto súvislosti sa konštatovala skutočnosť, že Slovanský jazykový atlas vzniká najmä zo spolupráce špecializovaných národných jazykovedných výskumných pracovísk,

ktoré do Slovanského jazykového atlasu vkladajú informácie o vývine i stave vlastného národného jazyka. Hoci sa jazykovedná slovistiká orientuje predovšetkým na výskum národného jazyka, vďaka takémuto projektu sa stáva súčasťou komplexných slavistických výskumov.

O slavistických výskumoch na Prešovskej univerzite, predovšetkým však o aktuálnych hrozbách minimalizácie slavistického vedecko-pedagogického výskumu na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity hovorila Júlia Dudášová-Kriššáková. Stav a perspektívy výskumu v oblasti slovenskej ukrajinistiky predstavila Mária Čižmarová a slovenskej bielorusistiky sa venovala Viktória Lašuková a Ivana Džundová, o perspektívach vysokoškolskej jazykovednej slavistiky na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave informovala Mária Dobríková. Konštatovala, že vysokoškolská slavistika reaguje najmä na potreby praxe, pričom sa v súčasnosti hľadajú možnosti na uplatnenie vedecko-pedagogického potenciálu pre širšie koncipované slavistické témy. Dodala, že na Slovensku chýba komplexný výskum slovensko-českých jazykových a kultúrnych vzťahov. O problematike slavistických jazykovedných výskumov na Filozofickej fakulte Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre hovoril Juraj Vaňko v príspevku *Slavistické disciplíny a slavisticky orientovaný výskum na FF UKF v Nitre*, o stave výskumov v oblasti cyrilo-metodskej problematiky na Slovensku po roku 1993 informoval Martin Hetényi a Peter Ivanič z Filozofickej fakulty UKF v Nitre.

Významný okruh referátov na Prvom kongrese slovenských slavistov tvorili príspevky venované slovenskej slavistickej etnológii a folkloristike. Viera Gašparíková sa vo svojom referáte *Z dejín slovenskej slavistickej folkloristiky* zamerala na otázky prepojenia slovenskej slavistickej folkloristiky a jej úlohy pri organizovaní výskumov v rámci Komisie pre slovanský folklór pri Medzinárodnom komitete slavistov. Konštatovala, že už pri vzniku komisie sa utvorili dobré predpoklady na etablovanie medzinárodného folkloristického bulletinu *Slavistická folkloristika*, ktorý od roku 1989 vychádza z podpory Slovanského komitétu slavistov. Bulletin sprostredkúva informácie o práci komisie všetkým slavisticky orientovaným folkloristom. Naplniť tento zámer sa darí vďaka prispievateľom z rozličných slovanských i neslovanských krajín. O perspektívach slavistickej folkloristiky na osi minulosti, prítomnosti a budúcnosti i o význame angažovanosti slavistickej folkloristiky ako vednej disciplíny hovorila Zuzana Profantová. Mojmír Benža v príspevku *Slavistické výskumy v slovenskej etnológii* si všimol publikačnú produkciu slovenskej etnológie z viacerých hľadísk. Hana Hlôšková a Magdaléna Paríková v referáte *Slavistická problematika v dejinách Katedry etnológie a kultúrnej antropológie FF UK v Bratislave* sa venovali osobnostiam, ktoré formovali toto folkloristické a etnologické vysokoškolské pracovisko. Zároveň poukázali na skutočnosť, že na Slovensku od roku 1969 vychádza zborník *Ethnologia Slavica*, ktorý sa od roku 1993 vydáva s upraveným názvom *Ethnologia Slovaca et Slavica*. Do okruhu slavistických etnologických výskumov patrí

aj prezentácia slavistickej výskumnej problematiky slovenskej etnomuzikológie; Hana Urbancová vo svojom príspevku *Slavistický aspekt slovenskej etnomuzikológie* konštatovala, že už od počiatkov formovania etnomuzikológie ako vednej disciplíny je práve porovnávacie hľadisko súčasťou tohto vedeckovýskumného zamerania.

Z okruhu literárnovednej slavistiky na Prvom kongrese slovenských slavistov odznel v príspevok Dany Hučkovej a Oľgy Vanekovej s názvom *Slovenská literárno-vedná slavistika po roku 1990*. V príspevku sa konštatoval neutešený stav slovenskej literárnovednej slavistiky, hoci, ako zdôraznili autorky referátu, práve národná literatúra sa integruje do širšieho kontextu slovanských literatúr. D. Hučková pritom poukázala aj na niektoré pohľady, ktoré marginalizujú interdisciplinárne literárnovedné slavistické výskumy. V súvislosti s týmito konštatovaniami sa ukázalo, že v Slovenskom komitáte slavistov má literárnovedná slavistika pevné zastúpenie.

O stave a perspektívach slovenskej slavistiky vo vzťahu k časopisu *Slavica Slovaca* ako publikačnému orgánu slovenskej slavistiky predniesla príspevok K. Žeňuchová. Ako výkonná redaktorka časopisu zhrnula vývin časopisu od jeho založenia v roku 1966 do súčasnosti. V rámci svojho vystúpenia, najmä v kontexte s predchádzajúcimi konštatovaniami o literárnovednej slavistike, upozornila na skutočnosť, že od roku 1992 sa literárnovedná slavistika mienila prezentovať samostatne aj na stránkach delimitovanej časti časopisu *Slavica Slovaca*, ktorý v Ústave svetovej literatúry SAV vychádzal pod názvom *Slovak review*. Slavistická orientácia pôvodne literárnovednej časti delimitovaného slovenského slavistického literárnovedného orgánu sa od roku 2009 úplne (programovo) stratila, a tak na Slovensku ako jediný publikačný orgán slovenskej slavistiky funguje už iba časopis *Slavica Slovaca*, ktorého vydavateľom je Slavistický ústav Jána Stanislava SAV a Slovenský komitét slavistov. Čo sa týka obsahového zamerania príspevkov, časopis *Slavica Slovaca* publikuje komparatívne zamerané vedecké štúdie, rozhladové materiály, správy z vedeckých podujatí a recenzie z oblasti jazykovedy, histórie, etnológie, kulturológie, dejín slavistiky i hudobnej vedy. Obsahovú náplň príspevkov publikovaných v časopise *Slavica Slovaca* zásadne určuje výskumné zameranie Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV, ktorý v úsilí o komplexnosť bádateľského prístupu organizuje a koordinuje interdisciplinárne výskumy v oblasti vzťahov slovenského jazyka a kultúry s inými slovanskými jazykmi a kultúrami, vrátane výskumov slovensko-latinských, slovensko-nemeckých a slovensko-maďarských vzťahov najstaršieho a staršieho obdobia z porovnávacieho hľadiska. K dvom číslam časopisu od roku 2011 pribudlo aj tretie číslo v podobe supplementa.

Problémy a perspektívy literárnovednej slavistiky na Filozofickej fakulte UK predstavil Jozef Hvišč v príspevku *Literárnovedná slavistika na Univerzite Komenského po roku 1990*, ktorý však pre neprítomnosť autora bol k dispozícii iba v tlačenej podobe. Účastníci Prvého kongresu slovenských slavistov sa zoznámili aj s ďalšími ôsmimi posterovými referátmi: Viera Žemberová: *Literárnovedná*

slovakistika v slavistickom výskume deväťdesiatych rokov; Ján Mojdis: *Slovenská otázka v dielach francúzskych slavistov na konci 19. a začiatkom 20. storočia*; Vladislav Grešlik: *Dejiny bádania ikon na Slovensku*; Renáta Hlavatá: *Koncepcia historizmu v kontexte slovenského literárnovedného výskumu*; Adriana Ferenčíková: *Slovo- tvorná problematika v 4. zväzku lexikálno-slovo- tvornej série Slovenského jazykového atlasu (Poľnohospodárstvo)*; Jozef Sipko: *Asociačné testy ako lingvokultúrny kognitívny zdroj*; Adelaida Mezeiová: *Téma „rekurzu“ v listoch Jána Kollára v 40. rokoch 19. storočia*; Zuzana Molitorisová: *Výskum súčasného stavu výročných zvykov na východnom Slovensku u gréckokatolíckych veriacich*.

Na záver si dovoľme uviesť niekoľko postrehov z rokovania kongresu. Prioritou slovenskej slavistiky je interdisciplinárny model základného výskumu a prezentácia získaných výsledkov v domácom i medzinárodnom kontexte. Komplexný pohľad na parciálne otázky vývinu slovenského jazyka a kultúry v korelácii či vo vzťahoch so slovanským i neslovanským prostredím sú súčasťou výskumnej identity slovenskej slavistiky. Interdisciplinárny slavistický pohľad v kontexte poznávania slovensko-slovanských i slovensko-neslovanských vzťahov umožňuje identifikovať a interpretovať vývinové i aktuálne dimenzie rozvoja slovenského kultúrneho vedomia a poukázať tak na trvalý prínos slovenskej kultúry do kontextu európskej kultúry a civilizácie. Na Prvom kongrese slovenských slavistov sa zároveň konštatovalo, že takýto výskum v slovenskom kultúrnom prostredí utvára obraz o nás samých, a preto je nevyhnutné ho naďalej naplňať v aktuálnych vedeckovýskumných zámeroch ako prioritný program. Aj vzhľadom na integračné či interkultúrne európske procesy môže tieto výskumné okruhy kompetentne formulovať naša, slovenská slavistika.

Peter Žeňuch

Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti jazyka, literatúry a kultúry.

Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 12.-14. 9. 2011

Medzinárodná vedecká konferencia s uvedeným názvom sa konala 12.-14. 9. 2011 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity. Hlavným organizátorom konferencie bola Katedra ukrajinistiky Inštitútu rusistiky, ukrajinistiky a slavistiky. Ďalšími spoluorganizátormi boli Centrum ukrajinistiky, Centrum excelentnosti tejto fakulty a Občianske združenie IDENTITA v Prešove.

Konferencia bola venovaná nedožitým deväťdesiatinám významného jazykovedca Vasyľa Petrovyča Latta. Vedecký výskum tohto pedagóga, docenta na Bratislavskej univerzite, bol orientovaný na skúmanie fonologického systému východoslovanských jazykov a ukrajinských nárečí východného Slovenska. V. P. Latta tiež vypracoval

princípy kartografickej práce a zostavovania atlasov ukrajinských nárečí na území východného Slovenska. Hlavný referát o tejto osobnosti predniesla Zuzana Hanudelová, ktorá dokončila a zostavila Atlas ukrajinských nárečí východného Slovenska V. Lattu a sama je autorkou troch dielov Lingvistického atlasu ukrajinských nárečí východného Slovenska.

Konferenciu otvorila prodekanka pre vedu, umeleckú činnosť a doktorandské štúdium Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity Viera Žemberová, jej rokovanie pozdravila vicekonzulka Generálneho konzulátu Ukrajiny v Prešove Svitlana Bohdanova.

Na plenárnom zasadnutí predstavila činnosť Inštitútu rusistiky, ukrajinistiky a slavistiky Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity jeho riaditeľka Mária Čižmárová, poslanie a zmysel existencie Centra excelentnosti na FF PU v Prešove predstavil jeho riaditeľ Jozef Sipko, občianske združenia IDENTITA, ktoré vzniklo pri Katedre ukrajinistiky ešte v roku 2001, predstavila vedúca Katedry ukrajinistiky a zároveň štatutárna zástupkyňa tohto združenia Jarmila Kredátusová.

Rokovania konferencie prebiehali v troch sekciách. V prvej sekcii dominovali príspevky z jazykovedy a metodiky výučby. Ako prvý vystúpil Ivor Ripka (Prešovská univerzita v Prešove) s príspevkom *Roztriedenie slovanských jazykov v diele Pavla Jozefa Šafárika*. – Ivan Sabadoš z Užhorodskej národnej univerzity sa vo svojom príspevku venoval vzťahu lemkovských, zakarpatských a iných ukrajinských nárečí na lexikálnej rovine. Opísal okolo šesťdesiat lemkovských lexém z aspektu ich pôvodu a rozšírenia v iných ukrajinských nárečiach. – Ľubomyr Belej (Užhorodská národná univerzita) vo svojom vystúpení podal periodizáciu jazykovednej produkcie popredného ukrajinského jazykovedca 20. storočia Jurija Šešelova. Sústredil sa na západoeurópsku etapu jeho vedeckej produkcie z rokov 1949-1952, keď sa J. Šešelov venoval predovšetkým otázkam historickej jazykovedy. – Sofia Sokolová z partnerskej Univerzity M. Drahomanova v Kyjeve sa venovala profesionálnej kompetencii pedagógov pri vyučovaní ukrajinského jazyka ako cudzieho v letnej škole. Vo svojom vystúpení predstavila koncepcné základy organizovania letných škôl pre učiteľov ukrajinského jazyka ako cudzieho jazyka a analyzovala spôsoby zvýšenia lingvokulturologickej kompetencie učiteľov ukrajinistov. – Olena Šimková (Ukrajinská bohoslovecká univerzita v Užhorode) skúmala identifikáciu Ukrajincov a jazyk konfesionalnej komunikácie, Ľudmyla Ust'uhová vystúpila s vedeckou štúdiou o historických spoluhláskových alternáciách v ukrajinskom a slovenskom jazyku, Oľga Brandysová z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre sa zamerala na výskum spoločných slovotvorných hniezd v ukrajinskom a slovenskom jazyku, a síce hniezda typu *vláda, vládaj, vlastný, vlast', oblasť, prevládaj, vlastnosť, vládyka*. – Júlia Dudášová (Prešovská univerzita v Prešove) prišla s novým pohľadom na ukrajinské (rusínske, lemkovské) nárečia z aspektu teórie jazykových kontaktov. Ako uvádza vo svojom príspevku, ukrajinské (rusínske,

lemkovské) nárečia v južnom i severnom regióne, čiže na území severovýchodného Slovenska a juhovýchodného Poľska majú všetky znaky pomedzného dialektu. To znamená, že sa na pôvodný ukrajinský jazykový základ v dôsledku dlhodobých slovensko-ukrajinských a poľsko-ukrajinských kontaktov navrstvili javy slovenskej alebo poľskej proveniencie. Na staršie zmeny, ktoré majú zreteľný východoslovenský pôvod, sa v procese medzijazykovej interferencie navrstvili mladšie zmeny motivované vonkajším vplyvom východoslovenských a malopoľských nárečí v oblasti juhovýchodného Poľska. Mnohé zmeny majú systémový charakter a vyskytujú sa nielen na lexikálno-sémantickej rovine, ale aj na najmenej priepustných jazykových rovinách, ako je zvuková a morfológická rovina. – Darina Antoňáková (Prešovská univerzita v Prešove) sa vo svojom príspevku venovala poverám, zvykom a obradom spätým s pecou. Ako spomenula, s pecou sú späté mnohé povery, znamenia, zvyky a obrady (narodenie, svadba, smrť, liečenie chorých a pod.), preto niet divu, že jej symbolická stránka sa odrazila vo frazeológii, paremiológii a iných ustálených metaforických slovných spojeniach. – Mária Čižmárová (Prešovská univerzita v Prešove) prezentovala výstupy z riešenia projektov magisterského študijného programu *Ukrajinský jazyk a kultúra*, študijného odboru *Cudzie jazyky a kultúry* a svoju vysokoškolskú učebnicu *Ukrajinský jazyk pre Slovákov*.

Druhú sekciu reprezentovali ďalší bádatelia z oblasti jazykovedy a porovnávacej jazykovedy. Larysa Kysľuková z Inštitútu ukrajinského jazyka Národnej akadémie vied v Kyjeve referovala o uplatňovaní slovotvornej normy v súčasnom ukrajinskom jazyku. Upozornila na synchronnú dynamiku, ktorá sa prejavuje vo vplyve úzu na spisovný jazyk a na jeho kodifikáciu. Poukázala na tendenciu nacionalizácie v ukrajinskej slovotvorbe, ktorá sa realizuje aktívaním domácich slovotvorných prostriedkov a „derusifikáciou“ ako uvedomelým vzd'ľovaním sa od slovotvorných variantov a slovotvorných synonym spoločných s ruštinou alebo vypožičaných z ruštiny. – Lesia Budniková z Užhorodskej národnej univerzity porovnávala kolektívne substantíva v slovenčine a ukrajinčine, charakterizovala produktívne a neproduktívne slovotvorné typy a slovotvorné základy. Ako poznamenala, jej poznatky možno využiť pri praktických cvičeniach z ukrajinčiny pre Slovákov a pri praktických cvičeniach zo slovenčiny pre Ukrajincov. – Oľha Chomová z toho istého pracoviska venovala svoju pozornosť problematike ekvivalentnosti slovies v slovensko-ukrajinskej lexikografickej praxi, Lidija Čerňuchová z Ľvovskej národnej univerzity Ivana Franka referovala o využívaní štylistických prostriedkov, konkrétne trópov a figúr v jazyku (sloganoch) slovenskej reklamy. – Rafał Marcinkowski (externý doktorand na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity) referoval o výsledkoch doterajšieho výskumu derivatém názvov osôb a neosobných pomenovaní s dôrazom na homonymiu týchto odvodenín. – Marta Vojteková sa sústredila na deklináciu toponymických maskulín s tvarmi jedinečného singuláru (singularia tantum), na vzťahy medzi apelatív-

nou a propriálnou deklináciou uvedenej skupiny lexém a na variantné koncovky a dvojtvary. Osobitnú pozornosť venovala príponám genitívu singuláru v slovenčine, češtine a ukrajinčine, ich repertoáru, frekvencii, distribúcii a faktorom, ktoré ju podmieňujú. – Nové slová, konkrétne neosémantizmy spolu s procesmi, ktoré participujú na zmene sémantiky slov v slovenčine a ukrajinčine (metaforizácia, metonymizácia, determinologizácia), boli predmetom príspevku Jarmily Kredátusovej.

V tretej sekcii s názvom *Literatúra, kultúra a preklad* predstavila Ľudmyla Savčynska-Ševčenkova z Perejaslavsko-Chmelnyckej univerzity činnosť tútora mesta Lvov Ivana Dukľanyna, rodáka z poľského mestiečka Dukla. – Inna Švedova z Bieloruska predložila systematický prehľad baladických metamorfóz a zároveň poukázala na národné špecifiká baladickej symboliky v slovenskej, ukrajinskej a bieloruskej literatúre. – Jozef Sipko upozornil vo svojom príspevku na špecifiká etnokultúrnych rusizmov v Štraserovom preklade románu do slovenčiny. Na ukázkach originálneho i prekladového textu ilustroval nepriaznivé dôsledky neznalosti kulturológických súvislostí, čo znižuje nielen mieru estetického účinku prekladu, ale aj mieru adekvátnosti prekladového variantu. – Nadija Hanudelová sa vo svojom príspevku zamerala na problematiku prekladania termínov z oblasti hudobného umenia, Jana Belánová predstavila časť svojho výskumu recepcie osobnosti Bohdana Chmelnyckého v ukrajinskej a poľskej literatúre a zhodnotila rôznorodé autorské prístupy k osobnosti tohto kozáckeho atamana. Zároveň poukázala na východiská i literárno-estetický kontext tejto rozmanitosti. – Ivana Džundová predniesla úvahu o hľadaní identity a sebaidentifikácie slovanských národov (slovanského, ukrajinského a bieloruského). V otázkach identity národa rozlišuje pohľad „z vnútra“ a pohľad „z vonku“. Poukázala na špecifické skutočnosti, ktoré proces sebaidentifikácie podmieňujú a principiálne naň vplyvajú. – Valéria Juričková sa na pozadí kategórii *umenie* – *gyč* pokúsila o definovanie východísk hodnotenia diel socialistického realizmu, uvažovala o sakralizácii totalitárnych postulátov a o ich premiataní do poetiky básnických textov uvedeného obdobia, o sujetových špecifikách a o typológii postáv diel socialistického realizmu. – Adriana Amirová upozornila vo svojom príspevku na preklad výberu z diela Vasyľa Stefanyka, o ktorý sa pričínil Juraj Andričik. Charakterizovala autorský štýl ukrajinského prozaika, ktorý práve vďaka prekladu priniesol v normalizačnom období 70. rokov 20. storočia do slovenskej literatúry svieže estetické obohatenie. V ďalšej časti príspevku autorka zhodnotila vysokú kvalitu prekladateľskej práce Juraja Andričika.

Pomerne bohaté zastúpenie zahraničných hostí, pestrá tematika príspevkov, rovnomerné zastúpenie mladšej aj staršej generácie výskumných pracovníkov urobili túto konferenciu zaujímavou, a teda aj úspešnou a hodnotnou. Z konferencie bude vydaný zborník pod názvom *Slovensko-ukrajinské vzťahy v oblasti, jazyka, literatúry a kultúry*.

Jarmila Kredátusová

Vedecký odkaz S. B. Bernštejna

V dňoch 15.-17. marca 2011 sa v Moskve uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia *Современная славистика и научное наследие профессора С. Б. Бернштейна* (K 100-letiu so dňa roždenia выдающегося отечественного слависта Самуила Борисовича Бернштейна) (3. 1. 1911-6. 10. 1997). Konferencia sa konala pod záštitou dekanky Filologickej fakulty MGU prof. M. L. Remňovej, DrSc., a riaditeľa Inštitútu slavistiky RAV prof. K. V. Nikiforova, DrSc. Rokovanie pozdravili A. M. Moldovan, člen korešpondent RAV, riaditeľ Inštitútu ruského jazyka V. V. Vinogradova RAV a predseda Národného komitétu slavistov Ruskej federácie, ako aj prof. Dr. Todor Bojadžiev, člen korešpondent Bulharskej akadémie vied v Sofii.

Po slávnostnom otvorení rokovania a po pozdravných vystúpeniach domácich i zahraničných hostí nasledovalo plenárne zasadnutie, na ktorom odznelo päť referátov. N. E. Ananeva, vedúca Katedry slovanskej filológie FiF MGU, v referáte *С. Б. Бернштейн – профессор Московского университета* predstavila prof. Bernštejna ako vysokoškolského učiteľa, ktorý stál pri zrode katedry slovanskej filológie (1943) a ktorý sa ako vedúci katedry (1948-1970) či ako prednášateľ a školiteľ na doktorandskom štúdiu zaslúžil o vybudovanie tohto univerzitného pracoviska, spĺňajúceho všetky náročné kritériá z aspektu pedagogického, vedeckovýskumného a organizačného. V súčasnosti sa na moskovskej katedre študujú tieto slovanské filológie, pri ktorých sú zriadené aj lektoráty: slovenčina, čeština, poľština, srbčina, chorvátčina, bulharčina, macedónčina, slovinčina. Východoslovanské jazyky sa študujú na osobitných katedrách. O vedeckých a tvorivých aktivitách profesora Bernštejna na akademickej pôde hovoril A. F. Žuravľov v referáte *С. Б. Бернштейн и академическая славистика*. Prof. Bernštejn stál aj pri zrode Inštitútu slavistiky AV ZSSR v roku 1947, v ktorom neprestajne pôsobil takmer päťdesiat rokov (po odchode do dôchodku v roku 1986 až do svojej smrti v roku 1997 pôsobil vo funkcii vedúceho vedeckého pracovníka-konzultanta). Ďalší referát venovaný problematike priority slovanského písma (*Еще раз одна концепция изобретения глаголицы на фоне Кирилло-Методияны С. Б. Бернштейна*) predniesol E. M. Vereščagin. P. E. Hrycenko z Kyjeva predniesol referát *Лингвогеография и сравнительно-историческое славянское языкознание* a A. Loma z Belehradu referát *К проблеме раннеславянских иранизмов*.

Ďalšie rokovanie prebiehalo z časových dôvodov v štrnástich sekciiach. Tematika, o ktorej sa rokovalo v jednotlivých sekciiach, je veľmi bohatá a vo veľkej miere odráža vedecké záujmy prof. Bernštejna: etymológia a historická slovotvorba, dialektológia a lingvogeografia, starosloviensky a cirkevnoslovanský jazyk, slovanské písomníctvo a dejiny spisovných jazykov, sociolingvistika a súčasné jazykové situácie v slovanských krajinách, dejiny slavistiky, slovanské literatúry a otázka prekladu, histo-

ricko-porovnávacia fonetika, lexika, lexikálna sémantika a frazeológia, gramatika, jazyková typológia a konfrontačný výskum, historicko-porovnávacia jazykoveda, onomastika, lexikografia, medzijazykové kontakty, lingvopedagogika. Na záver konferencie 17. marca 2011 odznelo na plenárnom zasadnutí päť referátov, v ktorých účastníci predstavili prof. Bernštejna ako bádateľa bulharských dialektov (T. Bojadžiev) a dejín slavistiky (M. Dostaľ); N. B. Mečkovskaja z Minska hovorila o súčasnej jazykovej situácii v Bielorusku a na Ukrajine a o formovaní substandardných jazykových útvarov v bežnej komunikácii – triasanka (v Bielorusku) a suržyk (na Ukrajine), V. B. Krysko predstavil výsledky výskumu štyroch tropárov tvoriacich siedmu pieseň najstaršieho slovanského kánona na počesť Konštantína a G. J. Il'ina sa zamýšľala nad vedeckým poslaním Lexikonu južnoslovanských literatúr.

Účastníci vedeckej konferencie dostali už pri prezentácii dve hodnotné knihy. Prvá obsahuje tézy referátov všetkých prihlásených účastníkov podujatia pod názvom *Современная славистика и научное наследие профессора С. Б. Бернштейна*. Тезисы докладов международной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения выдающегося отечественного слависта д. ф. н., проф. С. Б. Бернштейна 15-17 марта 2011 г. Глав. ред. А. Ф. Журавлев – Н. Е. Афаньева. Москва : Институт славяноведения РАН, МГУ, филологический факультет 2011. 429 s. Tento systém vydávania téz referátov pred konferenciou uľahčuje prácu domácim i zahraničným účastníkom, lebo sa vo väčšej miere môžu venovať diskusií a úvahám o nastolených vedeckých témach. Druhou knihou sú memoáre S. B. Bernštejna, ktoré autor pripravil na základe dlhoročných denníkových záznamov z rokov 1943-1959 a 1960-1971: С. Б. Бернштейн: *Зигзаги памяти. Воспоминания. Дневниковые записи*. Отв. ред. В. Н. Топоров. Москва : Институт славяноведения РАН, Филологический факультет МГУ имени М. В. Ломоносова 2002. V knihe čitateľ nájde údaje autobiografického charakteru, ale aj údaje o spoločensko-politických udalostiach a o vedcom a kultúrnom živote v bývalom Sovietskom zväze. Veľa pozornosti autor venoval, ako sa uvádza v krátkej anotácii publikácie, opisu stavu v humanitných vedách a vo vzdelávacom procese na univerzitách. Kniha je obrazom dejín sovietskej vedy, vzdelávania a kultúry v rozpätí troch desaťročí. Do tlače ju pripravil kolektív jeho bývalých žiakov a blízkych spolupracovníkov (M. Ju. Dostaľ, A. N. Gorjainov, G. K. Venediktov, V. P. Gudkov, R. V. Bulatova a E. N. Ovčinnikova) pri príležitosti 60. výročia ustanovenia Filologickej fakulty MGU a pri 250. výročí založenia MGU. V úvode memoárov je analytická štúdia o autorovi knihy z pera G. K. Venediktova a V. P. Gudkova, v ktorej čitateľ nájde stručný životopis prof. Bernštejna a charakteristiku jeho vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti. Z jeho najznámejších prác treba spomenúť učebnicu bulharského jazyka, bulharsko-ruský slovník, ktorý dopĺňal a rozširoval do posledných dní svojho života, Náčrt porovnávacej gramatiky slovanských jazykov I, II, ktorý poznáme pod názvom *Очерк сравнительной*

грамматики славянских языков. Введение. Фонетика (1961), *Очерк сравнительной грамматики славянских языков. Чередования. Именные основы* (1974), *Разыскания в области болгарской исторической диалектологии. Т. 1. Язык валахских грамот XIV-XV вв.* (1948), *Атлас болгарских говоров в СССР* (1958), *Константин-Философ и Мефодий. Начальные главы из истории славянской письменности* (1984), *Карпатский диалектологический атлас* (1967), *Общекарпатский диалектологический атлас I.-VII.* (1988-2003), *А. М. Селищев – славист-балканист* (1987), spolupracoval na príprave koncepcie medzinárodného lingvogeografického diela *Общеславянский лингвистический атлас* (1958-1961).

Na záver konferencie sa uskutočnilo milé stretnutie pred aulou filologickej fakulty, kde prof. Bernštejn dlhé roky prednášal, zúčastňoval sa na obhajobách kandidátskych a doktorských dizertačných prác a na iných dôležitých vedeckých podujatiach. Nasledovalo odhalenie pamätnej tabule na stene pri vchode do auly, ktorá odtiaľ nesie meno tohto výnimočného vedca a človeka. Na tejto slávnostnej udalosti sa zúčastnila aj manželka vnuka Samuila Borisoviča Bernštejna s dcérkou, čiže s jeho pravnučkou.

Profesor Samuil Borisovič Bernštejn sa svojím bohatým vedeckým dielom, takmer polstoročnou prácou vysokoškolského učiteľa, ktorá organicky nadväzovala na jeho vedecké bádanie, ako aj rozsiahlou organizačnou činnosťou v univerzitnom a akademickom prostredí navždy zapísal do análov ruskej a svetovej jazykovedy.

Júlia Dudášová-Kriššáková

Nitrianske rusistické dni

V rámci Týždňa vedy a techniky na Slovensku sa v dňoch 10.-11. novembra 2011 na pôde Katedry rusistiky FF UKF v Nitre konalo medzinárodné vedecké podujatie *Nitrianske rusistické dni*. Cieľom seminára bolo prezentovať a konfrontovať výsledky doterajšieho výskumu pedagógov, vedeckých pracovníkov a doktorandov zo slovenských a zahraničných univerzitných pracovísk.

V prvý deň odzneli príspevky známych predstaviteľov slovenskej rusistiky z FF UKF v Nitre, FHV Žilinskej univerzity v Žiline či FHV Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Z reprezentantov zahraničných akademických pracovísk nemožno nespomenúť vzácnu účasť Jeleny A. Žukovovej z Tomskej štátnej pedagogickej univerzity v Tomsku. V druhý deň podujatia dostali priestor na prezentáciu svojich výstupov mladí vedeckí pracovníci a doktorandi FF UKF v Nitre, FF Univerzity sv. Cyrila a Metoda v Trnave, FF PU v Prešove a FF Univerzity Komenského v Bratislave. Z lingvistických tém boli zastúpené príspevky týkajúce sa synchronnej dynamiky morfológie, jazykovej hry v lingvistike a abreviácii, otázok intertextového nadväzovania, adaptácie prevzatých lexikálnych jednotiek v právnej a ekonomickej terminológii, interlingválneho hodnotenia ekonomickej krízy v Európe a i. Literárno-

vedné príspevky boli orientované najmä na revalorizáciu literatúry, ruskú postromantickú poéziu, anarchizmus L. N. Tolstého, na analýzu tvorby V. Sorokina, či autora lyrizovanej prózy I. A. Bunina. Z translatologických tém vzbudilo pozornosť predovšetkým vystúpenie docentky Evy Dekanovej s názvom *Reálne a preklad (realita verzus tradícia, norma a úzus)* a príspevok docentky Natálie Muránskej *Slovenská poézia v ruských prekladoch*. Významné miesto medzi referujúcimi mali aj didaktické témy zaoberajúce sa interkultúrnou komunikáciou v procese výučby ruského jazyka ako cudzieho, aktívnymi metódami výučby na vysokej škole a miestom historických a kulturologických disciplín v rusistickom vzdelávaní.

Všetci zúčastnení mohli konfrontovať svoje názory a pripomienky k riešeniu daných otázok aj v diskusii, čo obohatilo pohľad každého účastníka na súčasný stav skúmania danej problematiky. Na záver organizátorky seminára udelili vystupujúcim certifikáty o aktívnej účasti na tomto podujatí a spolu s profesorkou Sokolovou (vedúcou hosťovskej Katedry rusistiky) vyslovili presvedčenie, že Nitrianske rusistické dni sa v budúcnosti stanú rešpektovanou vedeckou aj kultúrnou tradíciou oživujúcou vedecko-výskumný rusistický život na Slovensku.

Andrea Haburová

Konferencia *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte*

V dňoch 21.-23. septembra 2011 sa v priestoroch kongresového centra SAV v Smoleniciach uskutočnila medzinárodná vedecká konferencia s názvom *Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte*. Konferenciu organizačne zastrelil Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV v Bratislave. Po úvodnom príhovore riaditeľa ústavu P. Žiga odznel príspevok S. Ondrejoviča na tému *Jazyková situácia a jazyková politika – druhé dejstvo*, v ktorom vychádzal zo skutočnosti, že Slovensko patrí medzi najheterogénnejšie komunity v strednej Európe.

V úvodný deň konferencie si poslucháči mohli vypočuť referáty zaoberajúce sa otázkami jazykovej politiky, jazykovými ideológiami v komunite Maďarov na Slovensku, interferenciou variet národného jazyka, televízne-mu politickému diskurzu, kodifikácii spisovného jazyka a jeho kultúrnej reflexii a i. Sociologička Zuzana Kusá sa v práci *Premeny spravodlivosti v programových vyhláseniach vlád v (ČS)SR v rokoch 1990-2010 a vo verejnej mienke* venovala otázke chápania spravodlivosti v modernej slovenskej spoločnosti a popisovala jej variety, vývoj verejnej mienky o spravodlivosti a analyzovala diskurz ako zdroj legitímnych foriem vyjadrovania skúseností. – Príspevok historika Milana Podrimavského o jazyku v procese politickej emancipácie bol jeho posledným verejným vystúpením.

Druhý deň konferencie otvorila Gabriela Mucsková príspevkom o „nehatenom“ rozvoji jazyka v kultúrnom

a politickom kontexte, v ktorom predstavila vývin názorov na normu slovenského jazyka. Olga Orgoňová vystúpila s príspevkom na tému mládežníckeho diskurzu a Jana Pekarovičová v spoločnom príspevku s Luciou Trubačovou referovala o zdvorilosti a jej konotáciách v jazykovo-kultúrnom kontexte, Irina Dulebová rozoberala súčasné názory na problematiku definícií pojmu politický diskurz a súčasne analyzovala tendencie vývoja politickej lingvistiky ako nového interdisciplinárneho smeru vo výskume politického diskurzu, Veronika Knapcová sa venovala opisu vybraného obdobia histórie ZSSR v mediálnom diskurze za jeho západnými hranicami. Mediálnemu diskurzu sa venovali aj českí kolegovia, ako napríklad Imrich Jenča, Jiří Zeman a Jiří Hasil, ktorý ponúkol svoj pohľad na odraz českého politického diskurzu v jazyku českej publicistiky, Irina Abisogomjanová z univerzity v estónskom Tartu vystúpila s referátom o motivačných modeloch v českej medzijazykovej komunikácii.

Posledný, tretí deň patril referátom na témy ako vývojová dynamika súčasnej češtiny od Oldřich Uličný), vplyv mimojazykovej reality na morfológický systém (Kamila Smejkalová) alebo jazykovo-kultúrny obraz Slovenska v slovenskej populárnej piesni (Dana Široká).

Konferencia prispela k nadväzovaniu a prehľbovaniu kontaktov medzi jazykovedcami a ďalšími odborníkmi z viacerých krajín. Zborník referátov bude vydaný v roku 2012.

Veronika Knapcová

Slavistika v premenách času (štúdie z jazykovednej a literárnovednej komparatistiky). Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie 23.-24. apríla 2009 pri príležitosti 100. výročia narodenia prof. Dr. Štefana Tóbiaka, CSc., 40. výročia založenia lektorátu poľského jazyka na FF UPJŠ/PU a 15. výročia založenia Katedry slavistiky Filozofickej fakulty UPJŠ/PU. Acta Universitatis Prešovensis. Slavistický zborník. 1. Ed. Júlia Dudášová. Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity 2009. 428 s.

Do zborníka *Slavistika v premenách času (štúdie z jazykovednej a literárnovednej komparatistiky)* prispeli jazykovedci zo Slovenska, Poľska, Bieloruska, Bulharska i Ukrajiny, ktorí priniesli výsledky svojho bádania z oblasti dialektológie, súčasného jazyka, dejín, filozofie i literatúry.

Publikované príspevky majú konfrontačný charakter – prezentujú zhody a rozdiely so slovenským jazykom v danom odbore: *Характер на езиковата интервенция при формирането на българския и на словашкия книжовен език* (Н. Николова), *Славистичная интерпретация*

катэгорыі „жывая мова“ ў тыпалагічным ракурсе (В. Ляшук), *Асаблівасці акцэнтуючыі вытворных прыметнікаў у беларускай дыялектнай мове* (П. Михайлаў), *Міжкультурная аманія як дамінанта этналінгвістычнага параўнання* (М. Антропаў), *J. F. Karski in západoslovanskom kontexte* (I. Džundová), *Redukcja w procesie derywacyjnym (w ujęciu polsko-słowackim)* (H. Mieczkowska), *Uwagi o szyku wyrazów w zdaniu słowackim i polskim* (M. Papierz), *Funkcje semantyczne polskich i słowackich przedrostków łączących się z czasownikami ruchu (Na postawie polskich i słowackich źródeł leksykoграфических)* (B. Kotuła), *Translokacyjne funkcje słowiańskich przyimków prefigowanych* (C. Lachur), *Złożenie predložky v spisovnej slovenčine, polštine a češtině* (M. Vojteková), *Агресията на уличния език (върху материал от графитите)* [И. Савава], *Родова адаптация на англицизмите в съвременния български и словашки език* (В. Вачков и К. Вачкова), *Разнородовите равнокоренни съществителни имена с една и съща семантика в българския и словашкия език в контекста на чуждоезиковото обучение* (Н. Николов), *Лингвокультурные коды „русского смеха“* (J. Sipko), *К вопросу количества падежей в русском склонении* (И. Г. Бей), *Супрацоўніцтва са Славакіяй: культурна-эканамічнае развіццё Беларусі ў сучаснасці* (В. Наўроцкі), *Ключавыя пытанні славянскага адраджэння першай трэці xx стагоддзя: беларускі кантэкст* (М. Трыс), *Wizje społeczeństw w „Nowej Ziemi“ J. Kołasa i „Pana Tadeusza“ A. Mickiewicza* (R. Radzik), *Деца играят на войници* (М. Енчева), *Литературна творба – история – ценност. Аксиологичният подход на Франтишек Мико* (Я. Милчаков), *Zrod nowej poezie z ducha naroda (polsko-słowacké súvislosti v diele Kazimierza Brodzińskiego)* [P. Kaša], *K charakteru zotrvačnosti a melanchólie v románach Davida Albahariho a Jáchyma Topola* (M. Mitka), *Autobiografické kontexty v prózach Jany Bodnárovej, Ireny Brežnej a Olgy Tokarczukovej* (M. Součková), *Gennadij Ajgi v kontexte ruskej a svetovej avantgardy* (A. Valcerová). Príspevok *За сто тридесет и първата годишнина от освобождението на България от османско иго и 100-годишнината от обявяването на независимостта ѝ* (О. Гърков) zdôrazňuje význam vyhlásenia nezávislosti Bulharska.

Dve štúdie sú v zborníku venované Š. Tóvikovi: *Štefan Tóvik – významný slovenský jazykovedec a pedagóg (na 100. výročie narodenia)* [L. Bartko], *Bibliografia Štefana Tóbika v rokoch 1934-1971; literatúra o Štefanovi Tóvikovi* (M. Vojteková).

Keďže prof. Dr. Štefan Tóvik, CSc., bol dialektológ, viaceré príspevky sú z oblasti dialektológie: *Celokarpatský dialektologický atlas – významné dielo slovenskej a svetovej lingvistiky* (J. Dudášová), *Vzťah historicko-spoločenských fenoménov a jazyka z areálového hľadiska* (Slovanský jazykový atlas) [P. Žigo], *Азгулнаславянскі лінгвістычны атлас – крыніца даследаванняў славянскага свету* (В. Русак), *Odras niektorých fonetických a morfológických jazykových javov v ukrajinských rusinských nárečiach na východnom*

Slovensku z aspektu ich zemepisného rozšírenia a jazykových kontaktov (M. Čizmarová).

Fonetike a fonológii rusinského jazyka sa venujú príspevky *Русинський язык в процесі зближення варіантів* (A. Plišková) a *Rusínsky jazyk v kontexte slovanských jazykov (Náčrt niektorých problémov akcentológie v rusínskom jazyku z pohľadu normatívosti a praxe)* [K. Koporová].

Otázkam z oblasti filozofie sa venuje referát *K problematike počiatkov filozofického myslenia Slovanov* (Prvá „definícia“ filozofie v jazyku Slovanov) [R. Dupkala], lexikografickú tematiku nájdeme v prácach *Príspevok k dejinám cirkevnoslovanskej lexikografie* (M. Štec) a *Teoreticko-metodologické a didaktické aspekty cirkevnoslovansko-slovenského slovníka* (V. Kocvár).

Autorom príspevku *Európske zázemie a niektoré charakteristické znaky stredoeurópskeho konzervativizmu a katolíckej literatúry 19. a 20. storočia* je R. K. Szemán z Katedry slavistiky v Budapešti a autorkou práce *Možnosti uchovávaní tradícií v premenách doby na 160-ročnej budapeštianskej katedre slavistiky* je M. Žiláková z tej istej katedry.

Z tzv. doktorandskej sekcie sú v zborníku uverejnené príspevky z oblasti syntaxe, literárnej a jazykovednej komparistiky, onomastiky a dialektológie: *Základné kontúry a stimuly komparatistických prác Zorana Konstantinoviča* (I. Mikušiak), *Trpné prídastie v slovenskom a bulharskom jazyku* (G. Imrichová), *Predikatívna syntagma v cirkevnej slovančine a slovenčine* (Ľ. Krutská), *Šarišské nárečia (parciálny náhľad na súčasné zastúpenie šarišských nárečí v internetovej komunikácii)* [Z. Vodičková], *Priezviská v Hanušovciach nad Topľou* (M. Čurová), zborník uzatvára príspevok o dejinách Katedry slavistiky FF PU v Prešove od J. Dudásovej-Kriššákovskej.

Zuzana Vodičková

Florilegium in honorem Alexandri Isačenko. Ad iubilaeum centenarium oblatum

Meno Alexander Isačenko (1911-1978) podnes rezonuje najmä v slavistikých a rusistických kruhoch nielen pre zásluhy jeho nositeľa pri zakladaní rusistiky na Univerzite Komenského v Bratislave, ale aj pre významný prínos A. Isačenko do oblasti ruskej lingvistiky na Slovensku, v Čechách a v iných európskych krajinách. Kľúčovým dielom v rámci slovenskej jazykovednej rusistiky je nepochybne dvojdielna *Gramatická stavba ruštiny v porovnaní so slovenčinou* (I. vyd. 1954, reedícia 1965; II. vyd. 1960), ktorá sa stala metodologickým východiskom pre viaceré generácie rusistov na Slovensku. A. Isačenko zohral dôležitú úlohu aj v oblasti fonetiky a fonológie, lexikológie a lexikografie, o čom svedčia práce ako *Fonetika spisovnej ruštiny* (1947) či dvojdielny *Slovensko-ruský prekladový slovník* (I. 1950, II. 1957).

A. Isačenko sa narodil v roku 1911 v Petrohrade a už jeho predkovia preslávili meno Isačenko svojimi aktivitami. Jeho otec bol významným ruským advokátom a autorom kľúčových prác z oblasti práva, strýko pôsobil na akademickej pôde ako známy mikrobiológ. Po revolúcii opustila rodina Isačenkovicov v roku 1920 Rusko a usadila sa v rakúskom meste Klagenfurt. Po ukončení gymnázia študoval A. Isačenko na Viedenskej univerzite, kde pôsobil aj známy ruský filológ N. S. Trubeckoj, ktorý sa neskôr stal aj jeho svokrom a zároveň ako učiteľ do značnej miery ovplyvnil jeho ďalšie smerovanie a celoživotné aktivity v oblasti výskumu ruského jazyka. Po ukončení štúdiá pôsobil A. Isačenko v Paríži, v Prahe, vyučoval na Viedenskej univerzite, na Komenského univerzite v Bratislave, na univerzitách v Olomouci aj v Los Angeles. Po založení novej univerzity v Klagenfurte pôsobil na nej od roku 1970 ako profesor a vedúci katedry všeobecnej a aplikovanej jazykovedy a slavistiky.

Zásluhy A. Isačenka si v roku 2003 pripomenula aj Katedra ruského jazyka a literatúry Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, keď pri príležitosti stého výročia jeho narodenia vydala zborník prác slovenských aj zahraničných literárnych vedcov a lingvistov (*Николай Васильевич Гоголь и проблемы русского реализма*). Zborník *Florilegium in honorem Alexandri Isačenka. Ad iubilaem centenarium oblatum* pozostáva zo štyroch kapitol, obsahujúcich tematicky pestré práce.

Prvá kapitola *Non levis ascensus, si quis petit ardua* pozostáva z prác venovaných životnej ceste A. Isačenka a jeho pôsobeniu na univerzitách v Lubľane, v Bratislave a Olomouci. Prispeli do nej: A. Derganc (*A. V. Isačenko v Ljubljani*), E. Harbul'ová (*A. V. Isačenko a jeho činnosť na Slovensku v rokoch 1941 až 1945*), E. Matejko (*A. V. Isačenko a slovenská veda v rokoch 1945 až 1955*), H. Flidrová a Z. Vychodilová (*Olomoucká etapa vedecko-pedagogického pôsobení A. V. Isačenka*).

Exegi monumentum je názov druhej kapitoly, ktorá obsahuje príspevky zamerané na jazykovedné aktivity A. Isačenka v oblasti ruskej lingvistiky. Ich mnohovektorovosť potvrdzuje tematická rozmanitosť príspevkov. Napríklad A. Eliáš sa venuje téme ruskej literatúry v prácach A. Isačenka v období jeho pôsobenia v Bratislave, príspevok K. Mäsiarovej sa zameriava na dielo *Gramatická stavba ruštiny* a A. Moser venuje pozornosť vplyvu ukrajinského a bieloruského jazyka na vývin ruského jazyka. Autorom posledného príspevku v tejto kapitole s názvom *Zu einigen Aspekten der Aspektkategorie. Zwischen Diachronie, Sprachdidaktik und Korpuslinguistik* je Vittorio Springfield Tomelleri.

Tretia kapitola *Ad futuram memoriam* je zasvätená spomienkovým prácam študentov a najbližších kolegov, ako sú J. Komorovský (*Moje spomienky na profesora Alexandra Vasilieviča Isačenka*), P. Šima (*Decentný pán profesor a moje osudové tetrum*), Š. Švagrovský (*Moje rozpomienky na Alexandra Isačenka*) a iní.

Štvrtá kapitola zborníka obsahuje príhovor E. Ďuroviča pri príležitosti odovzdávania jubilejného zborníka profesorovi Isačenkovi a príspevok *Nad novou reedíciou Isa-*

čenkovej stavby ruštiny. Sú v nej ďalej fotografie zo života A. Isačenka a jeho študentov či kolegov, ktoré poskytla jeho dcéra B. Kuehnelt-Leddihnová, J. Komorovský a Archiv literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice.

A. Isačenko zohral v povojnových rokoch na Slovensku významnú úlohu v oblasti jazykovednej i literárno-vednej rusistiky. Cieľom zborníka bolo zhrnúť doterajšie poznatky o prácach a pôsobení A. Isačenka v emigrácii, predovšetkým na Slovensku a bližšie oboznámiť mladšie generácie s menom tohto významného rusistu a slavistu.

Zuzana Lorková

Slavistika v dokumentoch. Slovanství a veda v 19. a 20. století.

Práce z archivu Akademie věd. Řada A, svazek 8. Red. Hana Barvínková. Praha : Archiv Akademie věd České republiky 2005 (2006). 288 s.

Spoločenské vedy, najmä ich historické predmety, sa v posledných desaťročiach vyrovnávajú s nepriazňou, ktorá sa neraz prejavuje ako popieranie a nezáujem, charakteristický spravidla pre mladých pracovníkov vo výskume. Ich postoje môžu byť motivované vekom, skúsenosťami či nazeraním začínajúcich výskumníkov, no stávajú sa aj prejavom krízy spoločenských vied, ich metodológie. Prejavom tohto javu býva jednostranné sústredenie sa na dostupný materiál a spoliehanie sa na univerzum obsiahnuté v prítomnosti, čo znamená, že sa nedostatočne premyslene a bez rešpektu pristupuje ku genéze istého javu, udalosti či osobnosti. Prehliadanie vývinových súvislostí (iste aj pre náročnosť ich overovania v príslušnom výskume), odmietanie podnetov z iniciovaných návratov a minuciózneho obnažovania podstatných i menej výrazných súvislostí a ich presahov do širších nadväzností v duchovnej kultúre spoločenstva však prináša poznávacie a vedecké straty. Súvislosti spolupôsobiace v čase a priestore a za okolností, ktoré dotvárajú historický rámec skúmaného problému vo vede a jej metodológii, ostávajú latentnou a nezameniteľnou výzvou za najrozličnejších okolností. Sú to imperatívvy vedeckej práce ad rem a quelle pri akýchkoľvek „krokoch“ a scientistických výsledkoch.

Výrečnou odpoveďou na odmietavé prístupy ku konkrétnej spoločenskej vede, k jej dejinnej pamäti, k známym alebo nespracovaným dokumentom v osobných či inštitucionálnych archívoch sú série publikácií vydávané ako Práce z Archívu Akadémie vied Českej republiky. Do série A sústredilo vydavateľstvo štúdie a články so súhrnným názvom *Slovanství a veda v 19. a 20. století*. Vznikla cenná a pre slovenský výskum podnetná publikácia dokumentov a ich výkladu v kontextových napojeniach na minulosť humanizovaných slovanských spoločenstiev, preto má hodnotu nielen spoločenskovedného, ale azda väčšmi zovšeobecného historického významu.

Publikácia sa sústredila na výklad, korektúru a dopracovanie archívneho dokumentu zo slovanského sveta v priebehu dvoch storočí – od osemdesiatych rokov 19. storočia do polovice 20. storočia. Do epicentra jednotlivých príspevkov sa dostávajú predovšetkým udalosti desiatych až tridsiatych rokov 20. storočia, t. j. do tých rokov, keď sa na podloží dramatických politických udalostí na európskom kontinente dáva do pohybu aj to, čo sa dovtedy javilo ako ustálené a svojím presahom sa dotýka dejín európskej diplomacie, dejín politiky a politológie, dejín štátu i konkrétneho vedného odboru alebo dejín etablovaných i menšinových národných spoločenstiev na kontinente. Dokumenty o minulosti tvoria pamäť dejín civilizácie, no prežívajú ako vyrieknutá i nedopovedaná výpoveď o tom, čo spôsobili rozhodnutia jednotlivcov.

Predložený záber do realít z nedávnej i vzdialenejšej minulosti slovanského sveta prináša sondy predovšetkým do poľsko-českých, česko-slovenských, poľsko-rusko-ukrajinsko-rusínskych a česko-lužickosrbských kontaktov v metodologicky precízne zvolených prístupoch a výkladoch.

Archív Akadémie vied ČR zastupuje dejiny inštitúcie i dokumentov, ktoré spravuje, čo znamená, že aj v publikácii *Slovanství a věda v 19. a 20. století* možno sa rozhodnúť pre čitateľské, kultúrne alebo odborné „výpravy“ do jednotlivých príspevkov, no latencie ich dostredivým miestom ostáva historický čas a nie konkrétny slovanský problém. Šírka problémov a ich odlišnosť, ktorá sa v nich naznačuje, najmä ich odlišné a časovo rozlišované materiálové rozpätie naznačujú, že najschodnejšia cesta, ako sa priblížiť k celku publikácie *Slovanství a věda v 19. a 20. století*, bude spočívať v informácii smerujúcej dovnútra témy príspevku a nie do jej zovšeobecňujúceho slovanského priestoru a tým sa uchová nielen jej jedinečnosť, ale predovšetkým invenčnosť nazerania na výklad určený odbornému adresátovi.

Práca s archívnym dokumentom má svoje odborné normy. Náročnejšia je pre vykladača, lebo jeho prístup musí mať široký aj vysoký horizont pri utváraní kontextov a pri objasňovaní genézy javu, aby metodický postup sa neodklonil od svojho poznávacieho východiska. Akosi prirodzene, práve pre odstup od deja, sa do vydania publikácie *Slovanství a věda v 19. a 20. století* dostali príspevky, ktoré sa venujú dokumentom o činnosti dobových spoločností, periodik a osobností, pričom všetky spája tá istá jednotlivosť: Ide o problematický materiál „vtedy“ – povedzme pre obsah svojho politického dobového zámeru – a „dnes“ – pre náročnosť požiadavky objektívne sa orientovať v zložitých a nejednoznačných presunoch, ktoré uplynuli od 19. a 20. storočia dodnes v tej-ktorej sledovanej vednej i spoločenskej jednotlivosti.

Z prísne vymedzeného pôdorysu slavistiky vyčnieva zaujímavá topografická práca Gustava Notového *Exkurse českých lesníků do královské Jugoslávie v roce 1927*. V príspevku sa kladie dôraz na noblesu komunikácie a spoločenského účinkovania českých a „juhoslovanských“ prírodovedcov, národohospodárov, znalcov dopravného inžinierstva, geografie, botaniky a vodo hospodárstva.

Tento „zrkadlový“ odraz kvality života akademikov a profesionálov bol pre Gustava Novotného nevyhnutný na detailnú rekonštrukciu vedeckých a slovanských aktivít lesníka, univerzitného pedagóga Vysokej školy zemědělskej v Brne, medzinárodne uznávaného Josefa Opletala (1863-1953). – Na osobnosť poľského historika, na „osobní a morální rozměr jeho činnosti“ sa sústredil Piotr Biliński v príspevku *Feliks Koneczny a świat słowiański*. Práca s dokumentom sa podriadila chronologickému a biografickému rekonštruovaniu života, aktivít a osobnej hodnoty Feliksa Konecznyho v rokoch 1901 až 1914. Aj preto sa odkazuje na citačné sprístupnenie najmä jeho účinkovania v „slovanofílskych krakovských kruhoch“, čím sa myslí predovšetkým jeho pôsobenie na univerzite a na podstatu jeho teórie o vnútornej štruktúre slovanského spoločenstva (civilizácia latinská a byzantská), na účasť na profilovaní periodika *Świat Słowiański* a na činnosť Towarzystwa Słowiańskiego. Autor sa venuje najmä výkladu jeho politického a etnického chápania východnej Haliče a poľského vzťahu k jej obyvateľstvu i na poľsko-český dialóg o sliezskom Těšínsku. – Po exkluzívnej osobnosti českej vedy siahol Martin Franc v Skeptickom slovanství svárliвого biologa, t. j. Josefa Velenovského (1858-1949), ktorý intenzívne, ale aj kontroverzne uplatňoval svoje slovanské postoje. Tie boli motivované osobnými a nie vždy jednoznačnými kontaktmi s vedcami slovanského sveta. V príspevku sa pripomína jeho výčitka adresovaná slovanskému spoločenstvu, a to, „že Slované nechápou Společné státní zájmy a neumí dělat «pány a politiku».“ Velenovského slovanské historické štúdie vstupujú do kontaktov česko-poľsko-nemeckých; objasňuje, kto koho a ako formoval. – Do tretice o výnimočných osobnostiach slovanského sveta vedy na prelome dvoch storočí vstupuje aj výklad Marka Ďurčanského *Władysław Mieczysław Kozłowski a česká filozofie*. Túto osobnosť slovanskej vedy označuje autor za súčasť významnej kapitoly česko-poľskej filozofickej vzájomnosti. Pri rekonštrukcii Kozłowského života sa pripomína *Towarzystwo Polsko-Czeskosłowackie*, ktoré Kozłowski založil v Poznani v roku 1924, čím vrcholil jeho intenzívny a intímny vzťah k českému vedeckému a spoločenskému prostrediu. Neskôr sa Kozłowski venoval vzťahu českého humanizmu a poľského mesianizmu a premýšľal aj o budúcej federácii slovanských národov.

Geografický posun na východ kontinentu ponúka Pavel Kódera v príspevku *Čestí vědci v Naukovém tovarystvu im. Ševčenka ve Lvově*. V názve má aj citačný odkaz „Svou volbou jsme vždy povinni zdůraznit, že si vážíme našich přátel.“ Vedecký spolok *Naukove tovarystvo im. Ševčenka* mal ambíciu podnecovať vedecký život a umenie „Malorusov“ a cielenie smeroval ku vzniku ustanovizne na úrovni budúcej ukrajinsko-rusínskej akadémie vied. Ukrajinsko-rusínsku iniciatívu zosobňujú Oleksandr Konyskyj, Oseksandr Barvinskyj a Volodymyr Antonovyč, teda spisovateľ a historik archeológ, českú vedu v tomto spolku (venovala sa vzťahom k ukrajinskému prostrediu) zastupovali vždy na odporúčanie (zavážil názor Dr. Smaľ-Stockého) napr. Jiří Polívka, Tomáš Garigue Masaryk, František Pastřnek, Jiří Horák,

Lubomír Niederle. Činnosť spolku prerušila druhá svetová vojna. V roku 1940 bol zrušený a na jeho základoch bola ustanovená Ľvovská pobočka Akadémie vied ZSSR.

Historické súvislosti dramatických politických dejov okolo „lužickosrbskej“ témy po obidvoch svetových vojnách sa v publikácii *Slovanství a věda v 19. a 20. století* pertraktujú v dvoch perspektívach. Do druhej polovice 20. storočia sa do jazykových, školských, ekonomických a spolkových štruktúr v živote povojnových Lužických Srbov vypravil Václav Hrnkovec vo výklade *Postoje NDR k lužickosrbské menšine*, v ktorom vypovedá o nie tak dávnych reáliách, keď právne ustanovenia štátnej politiky nie vždy boli v súlade s jej praxou. Dramatickejšie bolo mnohoročné a nenaplnené úsilie slavistu Adolfa Černého, ktorému sa venoval Jan Chodějovský (*Věda versus politika. Poslední pokus Adolfa Černého o zajištění lužické suverenity*), keď z postu ministerského radcu na ministerstve zahraničných vecí Československej republiky obhajoval lužické záujmy na mierovom rokovaní vo Versailles. Slavista a intelektuál Adolf Černý (1865-1952) začínal svoj záujem o Lužických Srbov obdivom k ich krajine, neskôr osvojením si jazyka a prekladmi z českej literatúry do lužickej srbčiny, mnohoročným lektorátom lužickosrbského jazyka na pražskej univerzite, založením spolku sympatizantov s touto menšinou a svoje nenaplnené úsilie o utvorenie samostatného územného a správneho celku, prípadne o pripojenie k Československu ukončil vo „vysokéj“ politike európskym „memorandom“, ktoré adresoval Spoločnosti národov na začiatku dvadsiatyh rokov minulého storočia. Príspevok detailne rekonštruje Černého počiny; vo svojej dobe išlo o výnimočnú a odvážnu aktivitu, ktorá vtiahla do rozhodovania o osude Lužických Srbov štáty víťazných mocností po prvej svetovej vojne. Výsledok ukázal, že voči „veľkej“ politike úsilie a vôľa nestačia.

Dodatek k edicím listů Jana Baudouina de Courtenay Adolfovi Černému, ktorý pripravili Marek Ďurčanský a Tomasz Skrzyński, reviduje závery o ich dostupnej a zachovanej korešpondencii po spracovaní osobného fondu v roku 1989. K zverejneným štyridsaťjeden listom z rokov 1898 až 1922 (ten posledný bol napísaný A. Černému v Turčianskom sv. Martine 9. 8. 1922) pripojili autori Dodatok chronologický súpis 321 jednotiek korešpondencie.

Do vzájomnej histórie a do politiky zložitých vzťahov medzi Poľskom, Ukrajinou a Ruskom zasahuje materiálovo náročný a precízne metodicky koncipovaný príspevok Sebastiana Grudzieña *Ruch Słowiański o ukrajinských národných aspiráciách v Poľsku a Československu 1928-1939*. V príspevku zaujme sústredený a prehľadný výklad o geneze a rozvíjaní terminológie využívanej či inicionovanej poľskou i ukrajinskou stranou na pomenovanie národného spoločenstva – od hanlivého *Moskały*, úradného *Rusini / ruski, Ukraińcy*, na označenie územia ako *Podkarpatská Rus* alebo *Zakarpatská Ukrajina* až po akceptované riešenie (*Ukrajinci*), čo je len transparentná časť problému územného, politického a etnického riešenia územne nesamostatného národného spoločenstva v 20. storočí.

Viera Žemberová

CZERNY, A.: Teoria nazw geograficznych. Prace geograficzne. 26.

Warszawa : Polska Akademia Nauk, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania im. Stanisława Leszczyckiego 2011. 266 s.

Geografickými názvami, čiže toponymami sa v každodennej odbornej praxi zaoberajú predovšetkým geografi a kartografi, ktorí sa, či už pasívnym alebo aktívnym spôsobom podieľajú aj na ich vzniku. Spolu s lingvistami sa zúčastňujú na procese štandardizácie geografických názvov, ktorý spočíva v pridelovaní určitého názvu tomu objektu, na ktorý sa má vzťahovať. Touto činnosťou sa už polstoročie zaoberá Organizácia spojených národov, keďže používanie štandardizovaných názvov prináša nemalé výhody: Zlepšuje a zjednodušuje dorozumievanie sa pomocou názvov, znižuje nielen náklady hospodárskej a administratívnej činnosti, ale aj pravdepodobnosť vzniku konfliktov súvisiacich s názvami, uľahčuje aj medzinárodnú komunikáciu.

Recenzovaná publikácia Andrzeja Czerného vznikla v poľskom Inštitúte geografie a krajinného inžinierstva Poľskej akadémie vied, nemožno ju však pokladať za prácu jednostranného zamerania. Ako tvrdí autor, štandardizácia geografického názvu je neraz veľmi problematická a geografia či lingvistika nie sú v tomto procese postačujúcimi vednými disciplínami. *Teoria nazw geograficznych* je preto interdisciplinárnou prácou siahajúcou do vedných oblastí, ktoré sa zaoberajú názvami, či už je to filozofia jazyka alebo sémantika. Orientovanie sa v spomínaných disciplínach (nemenej dôležitými sú onomastika, história a logika) je v danej oblasti (používanie toponým) veľmi dôležité. Andrzej Czerny preto oboznamuje čitateľa so základnou problematikou geografických názvov a sústreďuje sa predovšetkým na rozličné teórie vlastných mien. Jeho cieľom je predstaviť čitateľovi najvýznamnejšie koncepcie a pomôcť mu zorientovať sa v ohromnom množstve informácií dostupných v týchto disciplínach. Prácu rozdelil do dvoch hlavných kapitol a rámecujúcich častí (predhovor, úvod, záver, bibliografia a anglické resumé). Potrebný priestor venuje aj pojmovému aparátu. Ústrednou témou všetkých kapitol je však význam toponým.

V prvej kapitole *Wprowadzenie* (s. 13-66) venuje autor pozornosť pojmovému aparátu, ktorý je nevyhnutný pri riešení otázok súvisiacich s fungovaním toponým v spoločenskej komunikácii a s ich štandardizáciou. Hneď v úvode definuje toponymum ako „vlastné meno, ktoré pomenúva určité miesto alebo plochu na zemskom povrchu“ (s. 15). Jeho skúmanie nie je len predmetom onomastiky, ale značnú pozornosť mu venuje aj filozofia a logika, od 20. storočia aj filozofia jazyka, ktorá objasňuje vzťahový mechanizmus medzi názvom a jeho nositeľom (teória referencie). Širší záber než teória referencie má teória významu, ktorej autor venuje podstatnú časť svojej monografie.

Podľa A. Czerného je veľmi dôležité rozlišovať pojmy *referencia* a *denotácia*. Toponymum bez kontextového okolia označuje konkrétny objekt, napr. *Warszawa* (hlavné mesto Poľska). Geografický názov použitý v kontexte sa na daný objekt vzťahuje. Záleží preto len na hovoriacom, či sa názov *Warszawa* použije v kontexte na označenie hlavného mesta, alebo sa bude vzťahovať na poľskú vládu, napr.: *Warszawa je presvedčená o tom, že nie je nevyhnutné prijať novú rezolúciu* (s. 21). Záver prvej časti práce venuje autor klasifikácii a typológii toponým. Delí ich podľa syntaktického, pragmatického a sémantického kritéria. Vychádza pritom z práce R. Šrámka, W. Taszyckého či G. Stewarta, ktorý zaradil toponymá do desiatich skupín podľa motivácie ich vzniku.

Druhá kapitola, *Koncepcie znaczenia* (s. 67-243), prináša prehľad koncepcií a teórií o propriách počínajúc najstaršími, založenými na intuícií, až po tie súčasné, ktoré vznikali v druhej polovici 20. storočia. Pri skúmaní geografických názvov sú dôležité aj rozličné teórie významu. Tie sa, aj napriek zdanlivým protirečeniam, vzájomne dopĺňajú. Zohľadňujú totiž rozličné sémantické a pragmatické aspekty proprií, ktoré vstupujú do hry v komunikačnej situácii. V širšom ponímaní sa termín *význam* pokladá za synonymný s termínom *sémantická funkcia* a stotožňuje sa so súborom sémantických vlastností daného výrazu (napr. obsah, synonymia, polysémia, motivácia, atď.). J. S. Mill je autorom teórie, že vlastné mená nemajú, na rozdiel od apelatív, význam. Propriá, ako napríklad *Londýn*, *Anglicko* či iné pokladá za „jazykový znak bez akéhokoľvek významu.“ Táto koncepcia sa v staršej onomastickej literatúre na istý čas udomácnila, no neskôr ju spochybnil G. Frege a E. Grodziński v tom zmysle, že propriá význam majú, no je „iný“ ako pri apelatívach. S. Kripke však takmer súčasne s E. Grodzińským opäť obracia pozornosť na Millovu koncepciu. V tejto súvislosti sa Czerný pýta čitateľa, aký postoj by mal v tejto otázke zaujať geograf alebo kartograf? Otázku pomáha zodpovedať sám autor, ktorý podrobnejšie predstavuje jednotlivé teórie. Konštatuje, že z pohľadu geografa by bolo príliš zjednodušené nebrať do úvahy význam toponyma. Napríklad proprium *Atlantis* je síce tzv. prázdny názvom (nemá designát), no jeho obsah je bohatý. Ako tvrdí U. Eco, v semiotike neexistuje jazykový znak bez obsahu. Semiotici rozlišujú dva jeho aspekty – materiálny a sémantický. Materiálny aspekt korešponduje s denotáciou, sémantický s konotáciou (obidva tieto termíny majú v semiotike iný význam ako u J. S. Milla). Podľa tejto koncepcie je primárnou funkciou toponyma označiť a odlíšiť konkrétne miesta od iných, pretože sám geografický názov niečo denotuje. Sekundárny význam toponyma má subjektívnu a vágnu konotáciu. Vo väčšine prípadov sa denotácia a konotácia objavujú súčasne. Denotácia je dominantnou v odbornej práci kartografa, konotácia prevláda v literárnych textoch.

Proces nominácie geografických názvov je v centre pozornosti nielen geografov, ale aj lingvistov. Toponymum sa popri referencii pridelfuje aj určitý originálny obsah (ten si však málokto hovorí počas prehovoru uvedomuje),

napr. *Washington* (motivovaný významnou osobnosťou americkej histórie). Iná je situácia pri toponymách, ktoré už svojím názvom určujú polohu geografického objektu, napr. *Východočínske more*. Geografické názvy patria k tým oným, ktoré nenesú informáciu iba pasívne, ale v dôsledku kultúrnych či spoločenských zmien môžu časom získať aj sekundárny význam (*Hollywood* – centrum filmového priemyslu, *Oxford* asociuje univerzitu). V nasledujúcej časti druhej kapitoly monografie sa autor venuje psychologickéj teórii významu J. Locka a A. Wierzbickej, jazykovému znaku F. de Saussura a sémantickému trojuholníku. Neobchádza ani B. Russela a jeho *skryté deskripcie*, či pragmatický prístup L. Wittgensteina, ktorý predchádzajúce teórie kritizuje.

Ako sme konštatovali v úvode, publikácia *Teoria nazw geograficznych* je interdisciplinárne dielo. Autor prináša prehľad početných teórií významu vlastných mien, poukazuje na súvislosti či odlišnosti ich základných myšlienok, upozorňuje na ich nedostatky aj silné stránky, na ich akceptovanie alebo spochybňovanie. Čitateľovi sumarizuje tie informácie, ktoré sú nevyhnutné pre geografov a kartografy, a to nielen v procese štandardizácie geografických názvov.

Gabriela Slezáková

90. výročie vzniku Univerzity Komenského v Bratislave a Univerzity v Ľubľane – 90. letnica ustanovítve Univerze v Ljubljani in Univerze Komenskega v Bratislavi.

Ed. Saša Vojtechová Poklač – Miloslav Vojtech.
Bratislava: Univerzita Komenského 2010. 438 s.

Pri príležitosti osláv 90. výročia vzniku Univerzity Komenského v Bratislave a Univerzity v Ľubľane sa 22.-23. októbra 2009 na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave konala medzinárodná vedecká konferencia, ktorej účastníci si pripomenuli jubileum obidvoch národných vysokoškolských inštitúcií. Referáty, ktoré na tomto podujatí odzneli, sú rozdelené do štyroch tematických celkov.

Najväčší počet príspevkov obsahuje prvý tematický celok pod názvom *Slovinsko-slovenské a slovensko-slovinské vzťahy v širšom slavistickom kontexte filologických a spoločenskovedných disciplín*. V úvodnej štúdii *Viktor Smolej a jeho prínos pre rozvoj slovensko-slovinských vzťahov* (s. 16-28) predstavuje Ľ. Kačírek významného slovinského prekladateľa, autora dvoch prekladových slovníkov, ako osobnosť, ktorá stála tak pri zrode slovinskej slovakistiky, ako aj pri počiatkoch výučby slovinského jazyka na Slovensku. – M. Babiak v referáte *Slovinská dramatika v slovenskom kontexte* (s. 29-34) mapuje prítomnosť, resp. neprítomnosť slovinskej drámy na slovenských divadelných scénach a zmieňuje sa o faktoroch, ktoré tento stav determinujú. – Sumár slovenských diel preložených do slovinčiny, ktoré vyšli počas

uplynulých dvadsiatich rokov, prináša D. Pungeršičová, autorka slovinského príspevku *Pregled prevodne dejavnosti iz slovaščine v slovenščino po letu 1989* (s. 35-52). – Š. Sevek Šramelová v texte s názvom *Urbano in ruralno in slovinski in slovaški kratki prozi konec tisočletja* (s. 53-64) hodnotí opozíciu vidiek : mesto v slovinskej a slovenskej krátkej próze po roku 1990. – Objektom záujmu T. Benejovej sú gazely (orientálne literárne útvary písané v strofách s ľubovoľným počtom dvojverší) najznámejšieho básnika slovinského romantizmu F. Prešerna v preklade L. Feldeka. Autorka výsledky svojho výskumu prezentuje v príspevku *Problematika Feldekových prekladu Prešernových Gazelov* (s. 65-78). – Medzi významných predstaviteľov slovinskej literatúry patrí aj Ivan Cankar. Recepcii jeho diela na Slovensku sa v štúdiu *Ivan Cankar v slovinských prekladoch* (s. 79-85) venuje A. Kulihová. – Príspevok M. Dobríkovej *Interkultúrne a interpretačné súradnice prekladového textu. Nad slovanským a českým prekladom románu S. Tratnik Ime mi je Damjan* (s. 86-95) popri konfrontácii konkrétnych príkladov českého a slovinského prekladu so slovanským originálom prináša informácie o aktivitách Fóra slovanských kultúr a o projekte *100 slovanských románov*, v rámci ktorého bolo analyzované dielo preložené do slovenčiny. – Predmetom príspevku P. Žiga *Slovensko-slovinské izomorfy v slovanskom kontexte* (s. 96-105) je pohľad na vybrané javy diferenciačných a integračných tendencií slovinskej a slovinskej substantívnej deklinácie, ktoré sa spracúvajú v rámci projektu *Slovanský jazykový atlas*. – Historický rámec substantívnych vzorov skloňovania je ústrednou témou referátu O. Ambróšovej *Porovnanie vývinu substantívnych deklinácií v slovinskom a v slovenskom jazyku* (s. 106-117). M. Žiláková v príspevku *Paralely vo vývoji jednoduchých minulých časov v slovenčine a slovinčine* (s. 118-127) upriamuje pozornosť na slovesnú kategóriu času a historické zvyšky aoristu, ktoré sa vyskytujú v slovinských nárečiach. S. Vojtechová Poklač je autorkou článku *Pavol Jozef Šafárik in njegov prispevek pri raziskovanju slovenskih narečij* (s. 128-134), v ktorom z hľadiska dejín slovinskej dialektológie analyzuje Šafárikove diela *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten* a *Slovanský národopis*. – J. Pallay sa v referáte *Spisovná slovinčina a jej miesto v sociálnej stratifikácii národného jazyka* (s. 135-147) zameriava na históriu a na celkovú charakteristiku spisovnej slovinčiny v jej dvoch podobách – v spisovnom jazyku vysokého štýlu (zborní jazyk) a všeobecnom hovorovom spisovnom jazyku (spoloční pogovorní jazyk). – J. Vaňko sa v štúdiu *Sémantika a funkcia datívu v slovenčine a slovinčine* (s. 148-156) venuje porovnávacej analýze konštrukcií s tzv. voľným datívom, ako aj vetným konštrukciám vyjadrujúcim mimovoľnú, neúmyselnú činnosť. Autor na konkrétnych slovinských a slovenských príkladoch poukazuje na morfológické a syntaktické rozdiely medzi obidvoma jazykmi, upozorňuje na potrebu zmeny bádateľského prístupu k porovnávaciemu výskumu syntaxe slovanských jazykov a odporúča neskúmať iba zhody a rozdiely v povrchovej štruktúre viet, ale väčšiu pozornosť venovať aj

sémantickej interpretácii jednotlivých vetných komponentov. – *Kategorizácia húb v slovanskom a slovinskom lexikografickom diskurze* (s. 157-165) je názov príspevku M. Dudka, ktorý vychádzajúc z koncepcie jazykového obrazu sveta poukazuje na asymetrickú motiváciu vzniku jednotlivých pomenovaní húb v obidvoch jazykoch, čo ilustruje na početných príkladoch, ako napríklad *bedla : dežnik, čirovnica : lepoglavka, drobulka : črnivka, hodvábica : rdečelistka, plamienka : panievka* a pod. – M. Mračková sa v texte *Sémantika sloves s predponou iz- v chorvátčine a slovinčine a ich ekvivalenty v slovenčine* (s. 166-179) usiluje nájsť adekvátne slovenské ekvivalenty k chorvátskym a slovinským slovesám s prefixom *iz-*. – Článok M. Zavrtanikovej *Sodelovanje med Jožefom Košičem in Janom Čaplovičem* (s. 180-189) sa venuje vzájomnej spolupráci dvoch osobností slovinskej a slovenskej etnografie 19. storočia, Jozefovi Košičovi a Janovi Čaplovičovi. – Príspevok s názvom *Slovenčina ako cudzí jazyk v jazykovom vzdelávaní slovinských študentov* (s. 190-198) vznikol na základe skúseností L. Žigovej s vyučovaním slovenčiny ako cudzieho jazyka. Autorka usudzuje, že najčastejšie chyby, ku ktorým u slovinských študentov slovenčiny dochádza, a to predovšetkým na úrovni ortoepie a ortografie, zapríčiňuje interferencia materinského jazyka. – D. Pivková v práci *Težave slovenskih študentov začetnikov pri usvajanju slovaškega jezika na Filozofski fakulteti v Ljubljani* (s. 199-209) mapuje dejiny Katedry slovistiky na Univerzite v Lublani a analyzuje najbežnejšie chyby, ktorých sa dopúšťajú slovinskí študenti na začiatku štúdia slovenčiny. – J. Šink, autor štúdie *Ideja Kollárjeve vzajemnosti v sodobnih srednješkolskih berilih v zahodnoslovanskem svetu* (s. 210-221) na základe porovnania slovinských, českých, slovenských a poľských stredoškolských učebníc literatúry vyhodnocuje pomer počtu v nich zastúpených domácich, svetových a slovanských spisovateľov a vyvodzuje závery o účinnosti, resp. neúčinnosti myšlienok Kollárovoho diela o literárnej vzájomnosti. – V príspevku M. M. Nowakowskej a M. Wtorkowskej *Wykorzystanie nazw własnych we współczesnym słownictwie polskim, słowackim i słoweńskim* (s. 222-228) sa predkladá prehľad eponým, ktoré aktuálne vznikajú v poľskom, slovinskom a slovenskom jazyku. – R. Kamenárová v článku *Mužskoosobovost – západoslovanské špecifikum* (s. 229-235) upriamuje pozornosť na gramatickú kategóriu mužskej osoby v slovenčine, poľštine a hornej lužickej srbčine ako na výrazne dištingtívny znak v porovnaní s ostatnými slovanskými jazykmi. – Prvú kapitolu uzatvára príspevok M. Pančíkovej *Slavic Network – zradnosti slovinskej a slovenskej lexiky* (s. 236-241) venovaný interlingválnej homonymii v slovenčine a slovinčine, ktorú dokumentuje množstvom konkrétnych príkladov.

Druhý tematický celok má názov *Interkultúrnosť v (stredo)európskom priestore*. Otvára ho príspevok E. Denciovej *Interkultúrnosť – fenomén našej doby (?)* [s. 244-253]. Autorka netají svoje obavy pred globalizáciou, ktorá ohrozuje existenciu malých národov, akými sú Slovinci a Slováci. – Nasledujú referáty P. Mráza *Stredo-európska polyteritorialita vo svetle po poľsky napísanej*

príležitostnej básne Michala Semiana (s. 254-259), A. Zupan Sosičovej *Čas uspešnic* (s. 260-269), H. Muhovej *Biti in obstatu* (s. 270-282), A. Laznikovej *Medkulturni dialog v esejistiki Marjana Rožanca* (s. 283-292), M. Pavičiča *Odnosi med Slovenci in prišleki s področja nekdanje Jugoslavije v romanih Fužinski bluz Andreja Škubica in Čefurji raus!* Gorana Vojnoviča (s. 293-305), Z. Taneskeho *Словенечкиот поет Томаж Шаламун во словачкиот и во македонскиот книжевно-културен контекст* (s. 306-313) a J. Kerestyho *Slovenčina a rumunčina z pohľadu etnických stereotypov* (s. 314-330). Túto časť uzatvára štúdia M. Nidorfer Šiškovičovej *Obravnava poslovnega komuniciranja v slovenščini* (s. 331-340) o súčasnom stave slovinského spisovného jazyka a jeho sociolektoch.

Tretí tematický okruh s názvom *Analógie a historické pozadie vzniku oboch univerzít v roku 1919 a perspektívy spolupráce univerzít v (stredo)európskom priestore* obsahuje referáty dotýkajúce sa histórie vzniku Univerzity Komenského a Univerzity v Ľubľane. A. Cindrič sa v článku *Jezikovno-narodnostná štruktúra študentov s Kranjske na dunajski univerzi v období oblikovania slovenske narodne zavesti 1848-1918* (s. 342-361) venuje otázkam zrodu národného povedomia Slovincov. – Príspevok B. Krakar Vogelovej *Didaktika književnosti na Oddelku za slovenistiku FF v Ljubljani in njeni vplivi na šolsko praxo* (s. 362-376) približuje okolnosti vzniku a aktivity Katedry slovinského jazyka a literatúry na Filozofickej fakulte Univerzity v Ľubľane, s dôrazom na didaktiku literatúry. – M. Vojtech v referáte *Literárnovedná slovakistika na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v medzivojnovom období* (s. 377-389) analyzuje metodologické aspekty vývinu literárnovednej slovakistiky na bratislavskej univerzite, M. Botíková v príspevku *Spolupráca medzi katedrami etnológie a jej perspektívy* (s. 390-396) približuje chronológiu vzájomných kontaktov medzi obidvoma vysokoškolskými pracoviskami na vedecko-výskumnej báze, ako aj v rámci inštitucionálne podporovaných prednáškových a študentských mobilit, ktorých intenzita vzrástla najmä v poslednom desaťročí.

Štvrtá, záverečná časť recenzovaného zborníka obsahuje príspevky s problematikou vyučovania národného jazyka ako cudzieho jazyka. Autori prezentujú činnosť a aktivity centier s týmto zameraním pôsobiacich na filozofických fakultách jubilujúcich univerzít – *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik* a *Studia Academica Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk*. Autorkami prvého príspevku *Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik in program Slovenščina na tujih univerzah* (s. 398-404) sú M. Nidorfer Šiškovičová a A. Zupan Sosičová. Nasledujú referáty D. Hubera *Centromi programu Seminar slovenskega jezika, literature in kulture, Simpozij Obdobja in Založništvo* (s. 405-414) a D. Kernovej *Centromi programi: tečaji slovenščine, izpitni center, izobraževanje in projekti* (s. 415-424), v ktorých sú prezentované tri základné programy Ľubľanskeho Centra. Tematický blok uzatvára referát J. Pekarovičovej *Studia Academia Slovaca – centrum pre slovenčinu ako cudzí jazyk v kontexte vzdelávania študentov a lektorov* (s. 425-437).

Recenzovaná publikácia svojím tematickým zameraním nadväzuje na *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského Philologica LIII* z roku 2001, ktorý obsahuje materiály z medzinárodnej vedeckej konferencie *Slovensko-slovenské jazykové, literárne a kultúrne vzťahy*, konanej v Bratislave 13.-14. apríla 2000. Vzhľadom na túto skutočnosť možno konštatovať, že medzi bratislavskou a Ľubľanskou filozofickou fakultou vznikla tradícia spoločných vedeckých stretnutí a publikačných výstupov, čo utvára predpoklad na prehĺbenie slovinsko-slovenskej a slovinsko-slovenskej spolupráce na úrovni vedy, kultúry a univerzitného vzdelávania.

Milina Svítková

Preklad ako kultúrna a literárna misia

Ed. Alica Kulihová, Oľga Škvareninová.

Bratislava : Vydavateľstvo Univerzity Komenského 2010. 181 s.

Publikácia s názvom *Preklad ako kultúrna a literárna misia* je zborník dvadsiatich dvoch referátov o problematike prekladu, ktoré odzneli na medzinárodnej konferencii 3. októbra 2008 na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Konferencia sa konala pri príležitosti 100. výročia narodenia publicistu, redaktora a prekladateľa Andreja Vrbackého. Je preto prirodzené, že prvá z troch častí zborníka je venovaná životu a dielu tohto významného vojvodinského Slováka. Zostavovateľky umiestili na čestné prvé miesto príspevok *Život a dielo Andreja Vrbackého* (s. 9-11), v ktorom jeho vnuk Matej Šišolák predstavuje svojho starého otca ako novinára. Spomína vojvodinské periodikum *Národná jednota* a slovenské noviny *Slovenská politika*, *Národné noviny* a *Slovák*, prostredníctvom ktorých sa A. Vrbacký svojou neúnavnou publicistickou činnosťou celý život snažil udržiavať kontakty medzi Slovákmi na Slovensku a vo Vojvodine. – Spomienkový charakter má aj príspevok *Náš Andrej Vrbacký* (s. 12-14), v ktorom Pavol Mučaji predstavuje Vrbackého ako rozhradeného znalca politickej scény nielen v jeho dvoch domovoch – vo Vojvodine a na Slovensku, ale aj na celom svete. – Samuel Boldocký v článku *Cesty a mosty* (s. 15-18) pripomína Vrbackého záslužné dielo v podobe 280 prekladateľských počínov, ktorými Slovákom približoval literárne diela takých zvučných srbských a chorvátskych autorov, ako sú Branislav Nušić, Miroslav Krleža či Ivo Andrić. Čitatelia v bývalej Juhoslávii si zároveň jeho zásluhou mohli prečítať diela slovenských dramatikov Ivana Stodolu a Jozefa Gregora Tajovského. – Danuša Serafinová v príspevku *Andrej Vrbacký a Národná jednota* (s. 19-25) približuje podobu časopisu vojvodinských Slovákov v rokoch 1934 až 1937, keď v jej redakcii pôsobil Andrej Vrbacký.

Druhý tematický celok nesie názov *Preklady Andreja Vrbackého*. Otvára ju štúdia Jána Jankoviča *Vrbackého preklady na slovenských a juhoslovenských scénach pred*

rokom 1945 (s. 29-43). Autor vyzdvihuje skutočnosť, že jeho preklady sa inscenovali v rozličných profesionálnych divadlách a hrali sa opakovane. Poukazuje taktiež na pohotovosť, s akou prekladal, keďže mnohé jeho preklady vznikli krátko po vydaní originálu. Oceňuje aj skutočnosť, že pri prekladoch nesiahali len po zvučných menách, ale pre Slovensko objavoval aj nových autorov, napríklad Gena Senečiča a Kalmana Mesariča. – Alića Kulihová v príspevku *Ivo Andrić a Branislav Nušić v prekladoch Andreja Vrbackého* (s. 57-65) analyzuje okrem iného preklad poviedky *Most na Žepe* (Most na Žepi) Iva Andrića a poviedky *Obeť vedy* (Žrtva nauke) Branislava Nušića. – O tom, že Vrbacký neprekladal výlučne zo srbskej a chorvátskej literatúry, svedčí príspevok Tatiany Ičevskej *Kosec Jordana Jovkova v preklade Andreja Vrbackého* (s. 44-56), ktorý sa detailne venuje analýze tohto prekladu z bulharčiny.

Najrozsiahlejší je tretí tematický celok pod názvom *O preklade*. Uvádza ho článok Viviena Cosculluella *Odrasť diela W. von Humbolda v myslení o preklade* (s. 69-72). Autor v desiatich bodoch dokazuje, že tézy nemeckého mysliteľa z prelomu 18. a 19. storočia o prekladateľskej tvorbe sú stále aktuálne. Za všetky spomenieme tieto: „Preklad je procesom a nemôžeme ho v žiadnom prípade pokladať len za produkt... Prekladateľ neznamená komentovať alebo vysvetľovať...“ – Jarmila Samcová v príspevku *Vydávanie diel z literatúr národov Juhoslávie na Slovensku v rokoch 1970-1989* (s. 73-74) konštatuje, že sledované obdobie bolo síce poznamenané prísnu cenzúrou vydávaných diel, no zároveň to bolo obdobie rozkvetu prekladovej tvorby z národných literatúr bývalej Juhoslávie. – Príspevok Eleny Krejčovej *Internetové zdroje pro bulharskou, resp. slovanskou lingvistiku* (s. 75-77) ponúka aktuálny prehľad internetových zdrojov spolu s ich krátkou charakteristikou, spomína sa napríklad *Българска електронна лингвистична библиотека*, *Bibliotheca Slavica*, ako aj časopisy *Littera et Lingua a Български език*. – Bulharskými pomenovaniami európskych krajín, napríklad Bieloruska, Moldavska, Chorvátska, Írska, Holandska sa v článku *Въпроси около българските названия на някои европейски страни* (s. 78-87) zaoberá Pavel Krejčí. – Mária Dobříková sa v referáte *Kultúrno-sémantické aspekty frazeologickej ekvivalencie* (s. 88-97) zamerala na prekladateľskú a kultúrno-sémantickú stránku ekvivalencie niektorých frazém a frazeotextém v slovanských jazykoch so zreteľom na slovenský a bulharský frazeologický fond. – Božena Petrášová v príspevku *Prekladový fenomén v komparatívnych frazeologizmoch* (s. 98-103) venuje pozornosť konfrontácii slovenských a anglických ustálených prirovnaní. – Recepcii chorvátskej drámy na Slovensku v jednotlivých historických obdobiach počnúc medzivojnovým (1920-1940) a končiac prvými rokmi nového milénia sa venuje Zrinka Kovačevićová (*Hrvatska književnost u slovačkom prijevodu* – *hrvatska drama u slovačkom prijevodu*, s. 104-114). – Saša Vojtechová Poklač v príspevku *Aktuálna recepcia slovinskej literatúry na Slovensku* (s. 115-120) reflektuje najmä prekladateľské aktivity po roku 2000. Konštatuje, že mali

prevažne podobu časopisecky publikovaných prekladov, uvádza prehľad slovenských časopisov, ktoré uverejnili preklady slovinských autorov, zároveň daných autorov vymenúva a spolu s nimi aj ich prekladateľov. – Igor Mikušiak (*Niekoľko poznámok k srbskej postmoderne a jej recepcii na Slovensku*, s. 121-128) sa venuje všeobecnej charakteristike postmodernity, usiluje sa podať definíciu tohto umeleckého smeru so zreteľom na srbskú literatúru, uvádza jej najvýznamnejších predstaviteľov (Milorad Pavić, David Albahari, Svetislav Basara, Dragan Velikić) a preklady ich diel do slovenčiny. – Katarína Pekaríková v práci *Zradné slovo zawse/zavše v prekladoch slovenskej a poľskej poézie* (s. 129-136) poukázala na špecifické postavenie medzijazykových homonym, tzv. zradných slov pri preklade umeleckých textov. – Marián Gavenda v štúdiu *Vývoj teologickej terminológie a súčasný stav prekladov teologických textov* (s. 137-146) delí tento vývoj do troch fáz. Prvú fázu datuje od čias Konštantína a Metoda po nástup komunistického režimu, druhú fázu vymedzuje rokmi 1965-1989 a začiatok poslednej fázy vidí v období po nežnej revolúcii. V poslednej časti štúdie načrtáva niekoľko problémov z oblasti prekladu teologických textov. – Terézia Rončáková (*Prekladové vplyvy na jazyk publicistických textov v náboženskej komunikačnej sfére*, s. 147-155) konštatuje, že pokým v sekulárnych médiách sa v slovenčine v prekladoch textov z náboženskoj tematikou vyskytujú nevlastné pomenovania osôb a inštitúcií, v cirkevných periodikách sú takéto lexikálne posuny eliminované, no na druhej strane sú presýtené náučnými a úradníckymi prvkami, čím dochádza ku kontaminácii publicistického štýlu. – Poľsko-slovenskej medzijazykovej homonymii sa v súvislosti s náboženskou terminológiou venuje aj Kamila Ondicová (*Náboženská terminológia v poľštine a slovenčine*, s. 156-160), ktorá skúmanú lexiku delí do troch skupín a bližšie sa venuje výrazom *jaselka, kaplan, laska a miłość* na jednej strane a výrazom *jasličky, kaplán, láska a milosť* na strane druhej. – Jana Huťanová v štúdiu *Cirkevná terminológia na Veľkej Morave* (s. 161-172) prináša teoretické poznatky z tejto oblasti a v ďalšej časti detailnejšie analyzuje termíny *božyi rabъ* (kňaz), *izvolenikъ* (vyvolený), *neprijaznъ* (diabol), *vsomogyi* (všemohúci), *vъzmaзъ* (bohorúhačstvo), *zakonъnikъ* (kňaz), *komъkanije* (prijímanie), *mnichъ* (mních). – Zborník uzatvára práca Oľgy Škvareninovej *Interkultúrne aspekty prekladu neverbálnych komunikačných prostriedkov* (s. 173-181). Podľa autorky je nevyhnutné previesť do cieľového jazyka aj interkultúrne rozdiely, a preto musí byť prekladateľ nielen bilingválny, ale súčasne aj bikultúrny.

Treba oceniť prehľadnosť a systematickosť spracovania recenzovaného zborníka. Dobré tematicky členená je najmä jeho tretia časť zameraná na kultúrno-historické a interdisciplinárne aspekty prekladu, niektorým príspevkom však chýba dôslednejšia jazyková korektúra. Publikácia vďaka mnohohorakosti tém ponúka inšpiratívne podnety pre ďalší výskum vo viacerých translatologických oblastiach.

Daniela Kurucová

Jazyk a národná identita: Rusíni na juhu od Karpát, resp. južnokarpatskí Rusíni.

Anna Plišková: Language and National Identity. Rusyns South of Carpathians. New York 2009.

Práca A. Pliškovej prináša niekoľko aktuálnych postrehov, ktoré sa dotýkajú jazykovej a etnickej identity Rusínov najmä vzhľadom na uplatňovanie rusínskeho spisovného jazyka v rozličných sférach používania. Autorka vychádza zo sumarizácie doterajších výskumov starších i moderných bádateľov v historickej, kultúrnej i jazykovej oblasti. Nevyhýba sa ani niektorým sporným, často politicky motivovaným názorom na problematiku jazyka i samej existencie rusínskeho etnika na území severovýchodného Slovenska. V práci sa konštatuje, že meniace sa administratívne a cirkevnoprávne pomery zanechali stopy na etnickej i konfesionálnej skladbe obyvateľstva a odrazili sa v jazykovej, religióznej i kultúrnej politike, ktorá významne poznačila kultúrne, jazykové a etnické vedomie dnešných Rusínov. A. Plišková v tejto súvislosti výstižne charakterizuje najmä historicko-spoločenskú situáciu podmienenú administratívnymi a štátno-politickými pomermi v Uhorsku, v Česko-slovenskej republike pred rokom 1938 i po roku 1945, v horthyovskom Maďarsku, v ZSSR a v súčasnosti na Ukrajine. Rusínske etnikum žilo a podnes žije roztrúsené po celej karpatskej a podkarpatskej oblasti, ktorá dnes zahŕňa Slovensko, juhovýchodnú časť Poľska (tzv. Lemkovščinu), Zakarpatskú oblasť Ukrajiny a severovýchodnú časť Maďarska. Cieľom autorky nebolo orientovať svoj výskum na všetky tieto oblasti, hoci komplexný pohľad na rusínsku jazykovú i kultúrnu situáciu v celom tzv. rusínskom areáli by v istom rozsahu priniesol komplexný pohľad aj na kultúrne, politické a religiózne pomery a vzťahy medzi jednotlivými jazykovými skupinami obyvateľstva v týchto oblastiach. Nie je v silách jedného bádateľa naplniť všetky zámery tak široko orientovaného výskumu. Dovoľujeme si však pripomenúť, že skúmanie dnešnej rusínskej otázky úzko súvisí s rozvojom byzantsko-slovanského cirkeвно-religiózneho prostredia bývalej Mukačevskej eparchie. Svedčí o tom napríklad aj gramatika Arsenija Kocaka, ktorú autor venuje kňazom a študentom seminára nielen zo svojej rodnej Makovice, ale aj ostatným „Uhrorúsom.“ V tomto kontexte je zaujímavé konštatovanie zaznačené v cyrilskom rukopisnom spise *Наставления герменевтическаа*, ktorý vznikol ako súbor prednášok pre študentov užhorodského bohosloveckého seminára na prelome 18. a 19. storočia a v ktorom sa okrem iného osvetľuje úloha byzantsko-slovanskej cirkvi pri rozvoji, šírení a udržiavaní jazyka a byzantsko-slovanskej liturgie v tomto priestore. Osobitná pozornosť sa venuje aj prekladom Biblie do slovanských jazykov, keď popri prekladoch Biblie do českého a poľského jazyka sa spomína aj Ostrožská a Jelizavetská Biblia, dokonca sa tam spomínajú aktivity venované problematike vydania Bačinského Biblie. Príslušníci cirkvi byzantsko-slovanskej tradície v Uhorsku sa v spise označujú ako *славено-оугре* a termínom *славено-росіане* či *славено-ржси* sa označujú predovšetkým prí-

slušníci východoslovanského živlu byzantského obradu v Uhorsku. „(...) ѿ переводѣ славенскомѣ (...) еѣ мнѣніе іако переводѣ сей начало свое имѣетѣ ѿ Кирилла и Мефодіа иже славенскаго народа плы бѣху около року 880^е. И сей то переводѣ во оспотребленіи бысть оу всѣху славенскаго іазика народаху (...) повнегда во разнѣху повѣтаху древній ѿ іазикѣ чистій славенскій бысть ізмѣненъ во народѣху тыху тогда по свойственѣху имѣ дѣйалектѣху и С: Пнія изданаіа сѣ, іакоже каіа часть народа славенскаго благочестіе имѣ вѣрїади ізмѣни, тако Полаки на Полскій, Чехи на Ческій, Хорваты на Хорватскій и тако ѿ прочіиху С: Пніе на свой іазикѣ преложившиху. Едине славено-росіане, и славено-оугре, іакоже и Горвати иже вѣрїадомѣ цркве восточніа послѣдѣху, при древнемѣ иномѣ переводѣ Кирилловѣмъ позостають.“

Čo sa týka identity dnešných Rusínov, jedna z teórií vysvetľuje ich existenciu ako výsledok kolonizačných aktivít na valašskom práve. Podľa tejto teórie prišlo na dnešné územie východného Slovenska obyvateľstvo z religiózne východných (ruských) častí slovanského sveta so svojou *ruskou virou*. No ani zástancovia tejto teórie nevylučujú, že v novom prostredí sa kolonisti nemuseli religiózne prispôbovať, lebo všade tam, kde prišli, sa stretali nielen s reminiscenciami na byzantský obrad, ale našli i tradíciu v modlitbách, piesňach a liturgických textoch, ktoré sa tu udržali najmä vďaka blízkym kontaktom s Bulharskom a Kyjevskou Rusou. Hoci osídľovanie na valašskom práve pokračovalo aj v 16. storočí, o čom svedčia napríklad dokumenty o nových dedinách napríklad na drugetovskom panstve, ktoré ešte nezaznamenáva ani listina kráľa Ferdinanda I. z rokov 1549-1551, predsa sa tradičné domáce kresťanstvo nevytláčilo. Aj preto sa možno pri označovaní byzantsko-slovanskej cirkevnej tradície na Slovensku stretnúť s označením *stara vira*. Predpokladá sa, že tzv. *ruska vira*, ktorú so sebou prinášali kolonisti, nebola veľmi vzdialená od *starej viry*, ktorú vyznávalo pôvodné (autochtónne) obyvateľstvo. Možno práve preto obyvateľstvo, ktoré žilo v čase kolonizačných vln na tomto území, si prostredníctvom *ruskej viry* zmenilo aj svoju identitu. Treba si uvedomiť, že medzi veriacimi východného obradu, ktorí patrili pod cirkevnú správu Mukačevského biskupstva siahajúceho až na Spiš, tvorili podstatnú časť aj Slováci. Svedčia o tom napríklad zachované cyrilské zápisy literárneho i administratívneho charakteru v nárečí východoslovanských gréckokatolíkov. Rovnakým jazykom hovorí aj dolnozemskej gréckokatolíci, teda veriaci *ruskej viry*, ktorí do oblasti Báčky prišli ako kolonisti ešte v prvej polovici 18. storočia. Dovoľme si tu iba konštatovať, že významná časť cyrilikou písanej produkcie gréckokatolíkov, vrátane dolnozemskej gréckokatolíkov, vznikala v tom istom slovanskom jazyku, ktorý poznáme napríklad z kalvínskych tlačí z polovice 18. storočia, kde sa nositelia tohto jazyka označujú za Slovákov.

Ani pomenovanie *Rusnák*, podobne ako *Valach*, sa nepoužívalo len na označovanie obyvateľov východoslovanského pôvodu. V čase valašskej kolonizácie, ktorá sa zintenzívnila práve na prelome 13. a 14. storočia, prešli tieto pomenovania aj na tých obyvateľov, ktorí prijali nielen tzv. valašský spôsob života a hospodárenia, ale prijali aj spô-

sob slávenia obradov, ktorý miestnemu obyvateľstvu nebol v čase doosídľovania severovýchodného Uhorska cudzí. O tejto skutočnosti svedčí aj vyjadrenie pápeža z roku 1230, v ktorom sa zaznamenáva práca Martina Kovačiča z roku 1790: *Vestigia comitorum apud hungaros ab exordio regni eorum in Pannonia, usque ad hodiernum diem celebratorum. (...) auspiciis (...) Josephi e comitibus de Batthyán (...) edidit.* (Buda : Typis Regiae Universitatis 1790, s. 342). Uvádza sa v nej, že obyvateľstvo usadené na základe valašského práva je etnicky rôznorodé, pomiešané s domácim jednoduchým obyvateľstvom, že využíva slobody zarúčené týmto právom a že sa verejne hlási k byzantskému obradu, teda slávi obrady „podľa viery valachov“ (*fidem Valachorum*): „Item: quia quam Valachi, Rutheni et Sclavi, fidem Valachorum tenentes rustici ... exercituare teneantur.“ Citované podľa HALAGA, O. R.: *Význam únie pre emancipáciu východoslovenských „rusnakov“ (k sémantike tzv. etnikonov doby feudálnej)*. In: *Historica Carpatica*, 2002, roč. 33. V tomto kontexte si dovoľme poukázať na niektoré zaujímavé momenty, utvárajúce predpoklady pre dnešný vývin tohto etnika, ktoré sa ešte aj dnes často stoťžňuje s konfesiou.

A. Pliškovej sa v monografickej práci podarilo poukázať aj na niektoré aspekty symbiózy jazykových i etnicko-konfesionálnych pomerov v regióne východného Slovenska. Autorka má na zreteli skutočnosť, že jednoduchí obyvatelia nie sú uzatvorení vo svojich spoločenstvách, nežijú v izolácii, ale navzájom komunikujú, obohacujú sa a ovplyvňujú. Práve takáto symbióza umožnila vznik celku, ktorý predstavuje dedičstvo dlhodobých historicko-spoločenských vývinových procesov a zmien, ktoré sa dlhé storočia formovali v konkrétnych (často rozličných) štátnopolitických útvaroch a cirkevnoprávnych jednotkách. Treba pripomenúť aj tú skutočnosť, že Rusíni neosídľujú kompaktné územie, dokonca ani tzv. rusínske oblasti neboli a podnes nie sú po celej dĺžke Karpát jednotné. Svedčia o tom napríklad aj viaceré podoby spisovných rusínskych jazykov na Slovensku, v Poľsku, v Maďarsku či tzv. *ruski jazik* dolnozemskej Rusnákov založený na dolnozemplínskom slovenskom nárečí a pod.

Identita Rusínov je podmienená viacerými, najmä však historicko-spoločenskými pomermi. Napriek rozličným smerovaniam si Rusíni na Slovensku kodifikovali vlastný spisovný jazyk, ktorý podľa svojho pôvodného jazykového základu patrí do kontextu východoslovenského jazykového areálu a je veľmi blízky ukrajinskému jazyku, čo nepopiera ani A. Plišková.

Vznik rusínskeho spisovného jazyka teda nevyvolali jazykové, ale predovšetkým mimojazykové (spoločenské či historicko-spoločenské) dôvody. Spisovný jazyk je totiž preukaznou identifikačnou hodnotou. Veľmi vážnou je však otázka miery využitia spisovného jazyka v rámci spoločenstva ľudí, ktorí sa identifikujú ako Rusíni. Podpora aktivít pri uplatňovaní rusínskeho spisovného jazyka v menšinovej literatúre, médiách a kultúre je zrejme aj zo strany Slovenskej republiky. V tejto súvislosti treba privítať a podporiť okrem iných aktivít aj organizovanie letnej školy rusínskeho spisovného jazyka *Studium Carpato-Ruthenorum*.

Právne i spoločenské vedomie na Slovensku umožňujú slobodnú identifikáciu jednotlivca s jazykovým i etnickým prostredím či spoločenstvom. Znak spoločenstva majú zvyčajne prioritu pred individualitou fungujúcou v jej rámci, no spoločenstvo pritom toleruje jednotlivcov slobodu originality. Jednotlivosti, ako napríklad stereotyp používaného liturgického jazyka, príslušnosť jednotlivca k religioznému prostrediu, lokálpatriotizmus a pod. však nemožno bez skúmania ďalších súvislostí pokladať za charakteristický znak etnickej skupiny. Uvedené zistenia vychádzajú zo skúseností získaných pri interpretácii cyrilských prameňov i z doterajších archívnych a terénnych výskumov. Ako zaujímavosť možno uviesť informáciu, ktorá sa počas terénnych výskumov opakovane prejavovala a vzťahuje sa na vnímanie identity gréckokatolíka v súvislosti s jeho jazykovou a etnickou (i pociťovou) príslušnosťou. Respondenti (išlo o gréckokatolíkov Slovákov) na otázku *aké obyvateľstvo žije vo vašej farnosti (dedine)* dávali zarážajúcu odpoveď: *Ta tu bývajú sami(e) rusnaci*. Keď sme sa ich však ďalej pýtali, aký jazyk používajú pri bežnej komunikácii, odpovedali: *Ta mi tu Slováci, alebo mi ňebešedujeme jak Rusnaci*. Pri výskumoch zameraných na zisťovanie vplyvu jazykového vedomia dolnozemskej gréckokatolíkov (používajúcich ako spisovný jazyk dolnozemplínske nárečie) v predpísaných cirkevnoslovenských modlitbách a liturgických textoch sa zaznamenali výpovede respondentov, v ktorých dolnozemskej gréckokatolíci označovali svoj jazyk ako *ruski jazik* a svoju vieru ako *rusku viru*. V prostredí slovenských Rusínov sa registruje čosi podobné, keď respondenti na otázku o konfesionálnej príslušnosti odpovedali, že sú *rusnaci* a aj o svojom jazyku hovorili ako o *ruskom* jazyku (nikdy nie o *rusínskom*; v niektorých ďalších lokalitách respondenti zjavne rusínskej minority na Slovensku uvádzajú, že hovorí *po rusnacki*). Pociť spolupatričnosti gréckokatolíkov v rámci ich jazykovej identity je, ako vidno aj z týchto príkladov, celkom jednoznačný.

Pojem *rusnak*, ako na to správne poukázala aj A. Plišková, má aj veľmi silný sociálny aspekt, ako to nakoniec vidno aj v úvode ku Kocakovej gramatike: *дабы і насъ мѣзрныхъ Руснаковъ не судили всѣ акы спростаковъ*. Vo všeobecnosti sa konštatuje, že sociálne postavenie či akýsi status dnešných Rusínov sa podnes spája so stereotypom, resp. je založený na pozostatkoch akejsi „obradovej“ rivality gréckokatolíka versus rímskokatolíka (gréckokatolícka cirkev sa tradične vnímala ako cirkev *chlopov a popov*). Podnes sa v tomto kontexte stereotypne stotožňuje pojem *gréckokatolíka* s pojmom *rusnak* a v praxi sa tieto termíny zamieňajú a používajú ako synonymá, čo umožňuje označovať za príslušníka východoslovenského jazykového prostredia (Rusína i Ukrajinca) všetkých príslušníkov cirkvi byzantsko-slovenského obradu bez rozdielu ich jazykovej identifikácie.

Monografická práca Anny Pliškovej je príspevkom k poznaniu súčasných jazykových i mimojazykových pomerov a vzťahov, ktoré fungujú v prostredí slovenských Rusínov, a zároveň dáva podnety na širšie poňatie otázok rozvoja rusínskej minority na Slovensku.

Peter Žeňuch

Zasadnutie Slovenského komitétu slavistov

Dňa 26. októbra 2011 sa v zasadacej miestnosti Slavistického ústavu Jána Stanislava SAV uskutočnila schôdzka Slovenského komitétu slavistov (SKS). Na stretnutí odznela informácia o zasadnutí prezidia Medzinárodného komitétu slavistov (MKS), ktoré sa uskutočnilo 19.-22. augusta 2011 v Budyšíne (Bautzen) v Nemecku a na ktorom sa zúčastnil predseda SKS P. Žeňuch.

V informácii o zasadnutí v Budyšíne predseda SKS uviedol, že najdôležitejšou úlohou slovenských slavistov v najbližšom období je príprava slovenskej účasti na 15. medzinárodnom zjazde slavistov v Minsku, ktorý sa uskutoční 20.-27. augusta 2013. (Prezidium Medzinárodného komitétu slavistov stanovilo deň príchodu účastníkov zjazdu na utorok 20. augusta 2013 a za deň odchodu bol stanovený utorok 27. augusta 2013.) Na 15. medzinárodnom zjazde slavistov sa popri tematických blokoch a referátoch v jednotlivých sekciách uskutočnia v zhode s tematikou zjazdu rokovania pri troch okrúhlych stoloch. Budú sa venovať skorinianistickej problematike v slovanskom a európskom prostredí, otázkam jazyka, literatúry a kultúry vo Veľkom litovskom kniežatstve vo vzťahu k slovanskému a európskemu prostrediu a národným typom postmodernizmu v jednotlivých slovanských literatúrach.

Na zasadnutí v Budyšíne sa prijalo uznesenie, že na 15. medzinárodnom zjazde slavistov v Minsku odznie 27 tematických blokov. Účasť v tematických blokoch nespadá do pridelennej kvóty referátov pre jednotlivé národné komitáty slavistov. Blok organizuje moderátor bloku, ktorý spravidla vystúpi s hlavným referátom. Ďalšími účastníkmi v tematickom bloku sú dvaja referenti a dvaja diskutanti, resp. koreferenti. Moderátor a dvaja referenti pochádzajú z troch rozličných krajín; moderátor schváleného bloku je z krajiny, ktorá blok organizuje. Koreferenti v bloku môžu pochádzať z krajiny moderátora tematického bloku. Na zasadnutí v Bautzene bolo prijatých 27 blokov, k 11 z nich odzneli požiadavky prítomných členov SKS na úpravu, špecifikáciu či korektúry. Organizátori (moderátori) tematických blokov a jednotlivé národné komitáty sú povinné doplniť informácie podľa požiadaviek prezidia MKS. Zoznam blokov a referátov organizátori 15. medzinárodného zjazdu slavistov zverejnia na internetovej stránke zjazdu (<http://xvcongress.iml.basnet.by>). Slovenská slavistika sa na 15. medzinárodnom zjazde slavistov predstaví s tromi tematickými blokmi: 1. *Dedičstvo duchovnej piesňovej kultúry medzi slovanským Východom a Západom* (moderátor docent PhDr. Peter Žeňuch, DrSc.), 2. *Podoby a premeny hrdinu v súčasnej slovanskej dramatickej literatúre* (moderátorka PhDr. Dagmar Podmaková, CSc.) a 3. *Folklór a folkloristika vo svete postmoderny* (moderátorka Mgr. Zuzana Profantová, CSc.). V rámci tematických blokov odznejú štyri referáty slovenských účastníkov: Doc. PhDr. Peter Žeňuch, DrSc. (Slavistický ústav Jána Stanislava SAV): *Tradicia, jazyk, identita a kontexty byzantsko-slovanskej kultúry pod Karpatmi* a PaedDr. SEODr. Šimon Marincák, PhD. (Centrum spirituality Východ-Západ Michala Lacka Trnavskej univerzity): *Interferencia liturgickej hudby a piesňovej*

kultúry v prostredí bývalej Mukačevskej eparchie, obidvaja vystúpia v rámci tematického bloku *Dedičstvo duchovnej piesňovej kultúry medzi slovanským Východom a Západom*. Mgr. Zuzana Profantová, CSc. (Ústav etnológie SAV) vystúpi s referátom *Folklór a folkloristika vo svete postmoderny* v tematickom bloku *Folklór a folkloristika vo svete postmoderny* a PhDr. Dagmar Podmaková, CSc. (Ústav divadelnej a filmovej vedy SAV), vystúpi s referátom *Od obrazov postáv hier A. P. Čechova po podoby súčasníkov* v tematickom bloku *Podoby a premeny človeka a jeho obrazu v súčasnej slovanskej dramatickej literatúre*. V rámci tematických blokov, ktoré organizuje slovenská slavistika, odznejú aj tri referáty z Poľska, dva z Nemecka a po jednom z Belgicka, Ukrajiny, Ruska, Bulharska, Maďarska a Českej republiky.

Organizátor bloku je povinný publikovať všetky referáty, koreferáty a diskusné príspevky v osobitnom zborníku alebo v časopise. Slovenský komitét slavistov ponúka organizátorom blokov možnosť publikovať príspevky v tematických blokoch v spoločnom zborníku referátov slovenských slavistov na 15. medzinárodny zjazd slavistov v Minsku.

Na zasadnutí Medzinárodného komitétu slavistov vo Veľkom Novgorode v roku 2010 bola Slovenskému komitétu slavistov pridelená kvóta 15 referátov, pričom do kvóty referátov sa nezapočítava účasť referentov, koreferentov a diskutantov v schválených tematických blokoch. Na základe výzvy na podávanie návrhov na referáty na 15. medzinárodny zjazd slavistov v Minsku publikovanej v časopise *Slavica Slovaca* (2010, roč. 45, č. 2, s. 180) Slovenský komitét slavistov naplnil pridelenú kvótu 15 referátov. Účasť slovenských slavistov na 15. medzinárodnom zjazde slavistov v Minsku v Bielorusku v dňoch 20.-27. augusta 2013 podľa uznesenia pléna Slovenského komitétu slavistov tvoria referáty týchto slovenských slavistov (referenti sa uvádzajú v abecednom poradí:

1. Prof. PhDr. Júlia Dudášová-Kriššáková, DrSc. (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity): *Goralské nárečia na slovensko-poľskom pomedzí z aspektu teórie jazykových kontaktov*. (1.2. Historický opis slovanských jazykov a dialektológia)
2. Mgr. Ivana Džundová, PhD. (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity): *S. Cambel a J. F. Karski a ich úloha v histórii slovanskej a bieloruskej jazykovedy* (1.3. Slovanské jazyky a kultúry)
3. Prom. fil. Adriana Ferenčíková, CSc. (Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV): *Slovotvorná problematika v 4. zväzku lexikálno-slovo tvornej série Slovenského jazykového atlasu (Poľnohospodárstvo)* (1.2. Historický opis slovanských jazykov a dialektológia)
4. Doc. Vladislav Grešlik, ArtD. (Filozofická fakulta Prešovskej univerzity): *Patrocínii chrámov byzantského obradu na Slovensku a ich ikony* (2.3. Literatúra a reliquia)
5. Doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc. (Filozofická fakulta Univerzity Komenského): *Naratívy s veľkomoravskou tematikou v kolektívnej historickej pamäti Slovákov* (2.1. Slovanský folklór, mytológia a tradičná duchovná kultúra)

6. Doc. PhDr. Emil Horák, CSc.: *Afirmácia spisovnej ma-
cedónčiny* (1.4. Jazyková situácia v slovanskom svete)
7. Doc. PhDr. Erika Brtáňová, CSc., Mgr. Dana Hučková,
CSc., Mgr. Ofga Vaneková, PhDr. Adelaida Mezeio-
vá (Ústav slovenskej literatúry SAV), doc. PhDr. Ró-
bert Kiss-Szemán (ELTE Budapešť): *Slovanské kontak-
ty Jána Kollára* (2.5. Literatúra – filozofia – ideológia)
8. Mgr. Mária Košková, CSc. (Slavistický ústav Jána
Stanislava SAV): *Frazeologické aspekty bulharsko-
slovanského slovníka* (1.5. Slovanská lexikografia,
lexikálna sémantika a frazeológia)
9. Doc. Mgr. Jaromír Krško, PhD. (Fakulta humanitných
vied Univerzity Mateja Bela): *Slovenská onomastika
v rokoch 1990-2010* (3.0. Dejiny slavistiky)
10. ThLic. Andrej Škoviera, PhD. (Slavistický ústav Jána
Stanislava SAV): *Služby sv. Naumovi Ochridskému*
(1.3. Slovanské jazyky a kultúry – Slovanské písom-
níctvo v rozličných etapách rozvoja. Cyrilo-metodská
písomná tradícia u Slovanov)
11. PhDr. Hana Urbancová, DrSc. (Ústav hudobnej vedy
SAV): *Piesne a obrady letného slnovratu na Slovensku
ako súčasť slovenskej kultúrnej tradície* (2.1. Slovan-
sky folklór, mytológia a tradičná duchovná kultúra)
12. Mgr. Marta Vojteková, PhD. (Filozofická fakulta Pre-
šovskej univerzity): *Dynamika systému sekundárnych
predložiek v spisovnej slovenčine a poľštine* (1.4. Ja-
zyková situácia v slovanskom svete)
13. Mgr. Svorad Zavarský, PhD. (Slavistický ústav Jána
Stanislava SAV): *Latinská kultúra na Slovensku v
období národného obrodenia (1780-1848) – nový
pohľad na kľúčové obdobie slovenských dejín* (1.3.
Slovanské jazyky a kultúry)
14. Mgr. Katarína Žeňuchová, PhD. (Slavistický ústav Jána
Stanislava SAV): *Kánonické a nekánonické obrazy a
ľudová religiozita v prozaiickom folklóre slovensko-
ukrajinských pohraničných oblastí* (2.1. Slovanský
folklór, mytológia a tradičná duchovná kultúra)
15. Prof. PhDr. Pavol Žigo, CSc. (Jazykovedný ústav
Ľudovíta Štúra SAV): *Interpretácia morfológických
štruktúr v Slovenskom jazykovom atlase* (1.2. Histo-
rický opis slovenských jazykov a dialektológia)

Povinnosťou referenta je predniesť publikovaný referát na zjazde podľa programu. Program zjazdu zverejní Medzinárodný komitét slavistov (<http://xvcongress.iml.basnet.by>). Plénum Slovenského komitétu slavistov odporučilo publikovať referát pred vystúpením na 15. medzinárodnom zjazde slavistov v pripravovanom spoločnom zborníku s názvom *15. medzinárodný zjazd slavistov v Minsku – príspevky slovenských slavistov*. Referát však možno publikovať aj v niektorom z vedeckých periodík (časopisov) s označením: *Referát na 15. medzinárodný zjazd slavistov v Minsku 20.-27. augusta 2013*. V takomto prípade je povinnosťou referenta poskytnúť Slovenskému komitétu slavistov separát publikovaného referátu a presný bibliografický údaj o publikovanom texte.

Pri príprave referátu na publikovanie v spoločnom zborníku treba postupovať podľa nasledovnej štruktúry

(zásady platia aj pre publikovanie vystúpení v tematických blokoch):

1. Meno, priezvisko a tituly.
2. Presná adresa pracoviska.
3. Názov referátu v slovenčine.
4. Názov referátu v anglickom jazyku.
5. Anotácia referátu v anglickom jazyku.
6. Kľúčové slová v anglickom jazyku.
7. Text referátu treba odovzdať v tlačenej i elektronickej podobe vo formáte pre MS Word v rozsahu najviac 20 normovaných strán; typ písma Times New Roman (v prípade použitia iného písma zaslať aj použitý font na CD alebo formou e-mailu).
8. Prípadné obrázky (aj „perovky“) použité v texte referátu odovzdať vo formáte *.jpg pre 600 dpi v osobitnej zložke na CD alebo formou e-mailu.
9. Resumé referátu odovzdať v cudzom jazyku (ruština, nemčina, angličtina, francúzština) a názov referátu v jazyku, v ktorom je napísané resumé. Ak sa referát publikuje v cudzom jazyku, resumé sa uverejňuje v slovenčine.

Termín odovzdania referátov a tematických blokov na publikovanie v spoločnom zborníku bol stanovený na *31. október 2012*. Vytlačenú podobu referátu spolu so všetkými náležitosťami podľa vyššie uvedenej štruktúry treba poslať poštou na adresu Slovenského komitétu slavistov (Dúbravská cesta 9, 841 01 Bratislava). Elektronickú podobu referátu treba poslať e-mailom na adresu peter.zenuch@savba.sk alebo poštou na CD na adresu Slovenského komitétu slavistov spolu s vytlačeným referátom.

V diskusii sa prítomní členovia SKS (A. Ruttkay, J. Kačala, M. Benža, Z. Profantová, V. Gašparíková) vyjadrili k prerokovávaným otázkam. Hovorilo sa o možnostiach prezentácie vydavateľskej produkcie slovenskej slavistiky na knižnej výstave, ktorá je tradičným sprievodným podujatím medzinárodných zjazdov slavistov. Slovenský komitét slavistov vyzve vybraných vydavateľov, ústavy Slovenskej akadémie vied, katedry a inštitúty na vysokých školách, aby poskytli relevantné knižné tituly za obdobie rokov 2008-2012 na výstavu periodických i neperiodických publikácií z príležitosti 15. medzinárodného zjazdu slavistov v Minsku. Ide o jedinečnú možnosť prezentovať výsledky domácich slavistických výskumov na svetovom slavistickom fóre. Knižné tituly na výstavu v Minsku sa budú zhromažďovať v Slavistickom ústave Jána Stanislava SAV, ktorý podľa svojich možností zabezpečí aj ich prevoz do Bieloruska.

Prítomní členovia Slovenského komitétu slavistov schválili znak Slovenského komitétu slavistov. Opis znaku SKS: *Znak Slovenského komitétu slavistov obsahuje štátny znak Slovenskej republiky, ktorý je položený na zelených lípových listoch. Štátny znak Slovenskej republiky a zelené lípové listy obkolesuje modrý kruh s nápisom Slovenský komitét slavistov.*

Peter Žeňuch

MENNÝ REGISTER

- Aarne, A. 94
 Abisogomjanová, I. 173
 Адрианова-Перетц, В. П. 162, 164, 165
 Афанасьев, А. Н. 144, 149, 150, 155
 Albahari, D. 181
 Алексеев, А. А. 162
 Ambróšová, O. 179
 Ambrozi, J. 74
 Amirová, A. 171
 Ананьева, Н. Е. 171, 172
 Andrić, I. 180, 181
 Andričik, J. 171
 Ангеларий св. 26, 27, 28
 Ангелов, Б. 28
 Ангелов, Б. Ст. 24, 28, 31, 35
 Аникин, Н. 143, 154
 Антропаў, М. 174
 Antoňáková, D. 170
 Antonovyč, V. 176
 Асенова, П. 31
 Atanasova, D. 94
 Babiak, M. 178
 Babić, S. 81
 Babinka, M. 88
 Bačinský, A. 182
 Báčvarov, J. 87
 Bagin, A. 114
 Баласчев, Г. 26
 Baláž, P. 73
 Balcarek, P. 33
 Balowski, M. 79
 Balšínková, D. 73
 Bańczersowski, J. 154
 Баранникова, Е. В. 146, 154
 Baranski, L. 115
 Bartal, A. 41, 42, 43
 Bartko, L. 18, 22, 174
 Barvinková, H. 175
 Barvinskyj, O. 176
 Basara, S. 181
 Bayer, G. S. 103
 Бей, И. Г. 174
 Bel, M. 100, 103, 104, 108
 Belák, B. 10
 Belánová, J. 171
 Belej, L. 170
 Belić, A. 81
 Bell, A. 90
 Benejová, T. 179
 Benko, V. 81
 Benner, M. 41
 Beňušková, Z. 67
 Benža, M. 96, 167, 168, 185
 Bernštejn, S. B. 171
 Beták, R. 23
 Betáková, V. 23
 Bezlaj, F. 156, 157, 158, 159
 Bielicki, A. 68
 Бикбулатов, Н. В. 153, 154
 Biliński, P. 176
 Bobák, J. 96
 Vocatius, J. 71
 Boček, V. 36-39
 Boďanskij, O. 11, 12
 Богдановић, Д. 28
 Bogatyrio, P. G. 67
 Bohdanova, S. 170
 Bojadžiev, T. 171, 172
 Bokes, F. 104
 Bokrosová, K. 74
 Boldocký, S. 180
 Bońkowski, H. N. 12
 Botíková, M. 180
 Божилов, И. 26
 Брадач, И. 162, 163
 Brandt, R. 38
 Brandysová, O. 170
 Бърлиева, С. 24, 26
 Brtáňová, E. 68, 70, 71, 96, 185
 Brückner, A. 37, 38
 Budniková, L. 170
 Bugár, B. 98, 133
 Bulatova, R. V. 172
 Bulková, P. 74
 Bunin, I. A. 173
 Burešová-Wania, I. 78
 Cambel (Czambel), S. 94, 145, 149, 150, 152, 153, 155, 184
 Cicero, M. T. 22
 Cindrič, A. 180
 Cosculluel, V. 181
 Cratander, A. 74
 Csákyh, P. 132
 Cząstkowa-Szymonová, B. 79
 Czerny, A. 177-178
 Čabala, M. 73
 Čaplovič, D. 22
 Čaplovič, J. 112, 179
 Čechov, A. P. 184
 Čelakovský, F. L. 17
 Черноризец св. 27
 Черных, П. Я. 37, 38, 156, 157, 159
 Čerňuchová, L. 170
 Černý, A. 177
 Češmedžiev, D. 24-35, 94
 Чичеров, В. Н. 154
 Čizmarová, M. 77, 78, 168, 170, 174
 Čopýk, R. 85
 Ћоровић-Љубинковић, М. 33
 Čurová, M. 76, 77, 174
 Даль, В. И. 150, 151, 153, 154, 155, 159
 Daniš, M. 83
 Darovec, M. 73
 Daxner, Š. M. 103-105, 107-109, 111, 113, 114, 121, 128, 136, 141
 De Camillis, J. J. 72
 de Courtenay, J. B. 177
 de Saussure, F. 178
 Deák, L. 98, 100, 103
 Dekanová, E. 173
 Demo, Š. 93
 Denciová, E. 179
 Derganc, A. 175
 Derksen, R. 157, 159
 Deverová, K. 75
 Димитров, И. Ж. 27
 Димитър св. 26
 Дмитриев, Л. А. 162
 Dobriková, M. 86-87, 91, 167, 168, 179, 181
 Dobrotová, I. 78
 Dobrovský, J. 15, 17
 Dobšinský, P. 143, 145, 147, 148, 149, 152, 153, 154, 155
 Dohányos, R. 124
 Dolanský, J. 75, 76
 Dorovský, I. 88
 Doruľa, J. 3-9, 18, 22, 61, 68, 92, 94, 96, 97-142, 166, 167, 168
 Dostal, M. 172
 Dostojevskij, F. M. 76
 Drahomanova, M. 170
 Дринов, М. 29, 30, 31
 Dudášová, J. 96, 167, 170, 173, 174
 Dudášová-Kriššáková, J. 61, 168, 171-172, 184
 Dudok, M. 179
 Дугаров, Б. 154
 Dujčák, M. 77
 Dukľanyn, I. 171
 Dulebová, I. 173
 Дуйчев, И. 26
 Dunder, V. 76
 Dupkala, R. 174
 Ďurčanský, M. 176, 177
 Ďurčinov, M. 89
 Ďurica, M. S. 130, 136
 Ďurišin, D. 88, 89
 Ďurovič, Ľ. 175
 Dvončová, J. 5, 8

- Džubа, I. 84
 Dzurňáková, Z. 70, 71
 Джембелука-Коссова, А. 27
 Džoganík, J. 73
 Džundová, I. 68, 168, 171, 174, 184
 Ebner, G. 117
 Eco, U. 178
 Eliáš, A. 175
 Енчева, М. 174
 Endzelíns, J. 159, 160
 Ersch, J. S. 107
 Esterházy, J. 98
 Fadrusz, J. 116
 Fándli, J. 71
 Фасмер, М. 157, 159
 Федорова, И. В. 162
 Feldek, L. 179
 Ferenčíková, A. 169, 184
 Fiala, J. 79
 Fircáková, K. 73-75
 Flídrová, H. 175
 Флоря, Б. Н. 24, 25, 26
 Fraenkel, E. 156, 159
 Franc, M. 176
 Frank, P. R. 75
 Franko, I. 83
 Frege, G. 178
 Frimmel, J. 75
 Gáfríková, G. 70
 Гагара, В. 162
 Gašparíková, V. 167, 168, 185
 Gašparovič, I. 98
 Gavenda, M. 181
 Gavlovič, H. 70, 71
 Gazdošová, O. 85
 Георгиевски, М. 26
 Гергова, Е. 32
 Gerő, J. 107
 Gerov, N. 36, 38
 Gerovskij, G. 77
 Glovňa, J. 69, 70
 Gluhak, A. 37, 38
 Godra, M. 128
 Gofus, I. 12
 Голубинский, Е. 33
 Горазд св. 25-28
 Gorjainov, A. N. 172
 Gorjajev, N. V. 37, 38
 Gorkij, M. 76
 Gregor, F. 154
 Grešlik, V. 169, 184
 Grigorjanová, T. 64
 Grigorov, G. 94
 Grimm, J. 13
 Гърков, О. 174
 Грозданов, Ц. 28, 29, 33, 35
 Grodziński, E. 178
 Grosschmid, G. 97, 101, 102, 103
 Gruber, J. G. 107
 Gudkov, V. P. 172
 Гундорова, Т. 85
 Haburová, A. 172-173
 Halaga, O. R. 100, 183
 Halász, I. 106, 110
 Halász, L. 105
 Haľko, J. 114, 115
 Hamp, E. P. 37, 38
 Hanudeľová, N. 171
 Hanudeľová, Z. 77, 170
 Harbuľová, L. 175
 Hasiľ, J. 173
 Heiñr, G. 42
 Helander, H. 40, 41
 Hetényi, M. 168
 Hlavatá, R. 169
 Hlinka, A. 114
 Hľošková, H. 67, 96, 168, 184
 Hnaľuk, V. 77, 93, 155
 Hodža, M. M. 102, 108, 125, 128, 129, 135, 141
 Holec, R. 101, 111, 125, 126, 129, 134
 Hollý, K. 74
 Holotík, L. 103
 Holovacko, J. 93
 Holub, J. 38
 Honowska, M. 79
 Horák, E. 96, 168, 185
 Horák, J. 75, 176
 Horálek, K. 143, 154
 Horecký, J. 81
 Horthy, M. 98
 Horváth, P. 119, 120, 128
 Hoven, R. 41
 Гринченко, Б. 159
 Hrnko, A. 116, 122, 123, 124, 126, 127
 Hrubaničová, I. 97
 Hruševský, M. 93
 Hrušovský, I. 74
 Hrycak, J. 84
 Hrycenko, P. E. 171
 Huber, D. 180
 Hučková, D. 169, 185
 Hunčík, P. 102, 104, 130
 Hundorovová, T. 85
 Hurban, J. M. 16, 109, 111, 131, 140
 Hurban, J. M.
 Hurbanič, M. 89, 90
 Huťanová, J. 181
 Hvišč, J. 79, 169
 Chantraine, P. 158, 159
 Хланта, I. 154
 Chlaňová, T. 85-86
 Chmeľnycký, B. 171
 Chobzejova, N. 94
 Chodějovský, J. 177
 Хоматиан, Д. 26
 Chotová, O. 170
 Храмов, Ю. В. 156-160
 Chrappa, Š. 79
 Ičevska, T. 181
 Il'jinskij, G. 37, 38
 Илиев, И. 25
 Илиевски, П. 30, 33
 Il'jina, G. J. 172
 Imrichová, G. 174
 Iredyňský, I. 79
 Isačenko, A. 64, 82, 174-175
 Иванов, Й. С. 25, 26, 27
 Иванова, К.-В. 27
 Иванова, Т. Г. 144
 Ivančev, S. 87
 Ivanič, P. 168
 Ivoríková, H. 73
 Якобсон, Р. 143
 Jakobus, J. 71
 Jakobson, R. 154
 Jakus-Borkowa, E. 79
 Jankovič, J. 167, 180
 Jankovič, J. 88, 96
 Jankovič, V. 112
 Janočková, N. 81-83
 Jenča, I. 173
 Jireček, J. 12, 22
 Jozefi, P. 6, 7
 Juhasevič-Skliarský, J. 72
 Кацори, Т. 30
 Kačala, J. 185
 Kačič, L. 63, 68, 91, 93
 Kačirek, L. 178
 Калев, Д. 30, 31
 Kamenárova, R. 73
 Kamenský, M. 118
 Karłowicz, J. 159
 Karski, J. F. 174, 184
 Karulis, K. 156, 159
 Каскабасов, С. А. 153
 Káša, P. 174
 Kázmér, M. 120
 Kempenský, T. 68, 74
 Keresty, J. 180
 Kernová, D. 180
 Keruľová, M. 70, 71
 Kiliánová, G. 66
 Кинах, Г. 161
 Кирил св. 24
 Kirsch, A. F. 42, 43
 Kiss-Szemán, R. 174, 185
 Klajn, I. 81

- Kleschtová, Z. 73
 Климент св. 25-28, 32, 34
 Knapcová, V. 90-91, 173
 Kocak, A. 182
 Kocvár, V. 174
 Кодов, X. 24
 Kodera, P. 176
 Kohout, V. 75
 Коломиец, В. Т. 156, 160
 Kolaj, M. 79
 Kolas, J. 174
 Kollár, D. 64
 Kollár, J. 4-8, 13, 18, 75, 105, 107, 111, 113, 123, 128, 129, 140, 179, 185
 Kollárová, I. 70, 72, 74
 Komenský, J. A. 76
 Komorovský, J. 175
 Константин св. 27, 34
 Конесцэу, F. 176
 Koneski, B. 31, 32
 Konstantinova, D. 67
 Konštantín sv. 138
 Kónya, P. 126
 Konyskyj, O. 176
 Korčáni, M. 74
 Кореңһу, F. 38, 82
 Kopitar, J. B. 11
 Koroňová, K. 174
 Коробейников, Т. 162
 Kossuth, L. 102
 Košič, J. 179
 Košková, M. 64, 65, 68, 91, 94, 185
 Košút, L. 114
 Kott, F. Š. 38
 Kotuľa, B. 174
 Kováč, D. 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 140
 Kovačevićová, Z. 181
 Kovačič, M. 183
 Kováčová, V. 61
 Kowalská, E. 120
 Kozłowski, W. M. 176
 Krajči, J. 114
 Krajčovič, R. 61
 Krakar Vogelová, B. 180
 Králik, L. 23
 Krasuski, K. 79
 Krebs, J. Ph. 41, 42, 43
 Kredátusová, J. 73, 85-86, 169-171
 Krejčí, P. 181
 Krejčová, E. 181
 Krekovič, E. 140
 Kripke, S. 178
 Křižka, B. 88
 Krleža, M. 180
 Кръстанов, Т. 30
 Krško, J. 87, 96, 155
 Krutská, L. 174
 Krysko, V. B. 172
 Kučera, M. 11, 22
 Kuehnelt-Leddihnová, B. 175
 Kulihová, A. 179, 180, 181
 Kunderátová, A. 77
 Kurimský, A. 77
 Kurucová, D. 180-181
 Kurucová, L. 74
 Kusá, Z. 173
 Kustra, J. 74
 Kusý, M. 132
 Kušík, M. 129
 Kutlík, J. 6
 Kuzmičov, S. 94
 Kysľuková, L. 170
 Lachur, C. 174
 Ларин, Б. А. 156
 Ľašuková, V. 67, 168, 174
 Latta, V. P. 77, 169-171
 Лавров, П. 26, 27, 28
 Lazniková, A. 180
 Leder, I. 156, 160
 Lechner, D. 73
 Lechner, E. 114
 Lechner, Ö. 115
 Lekoski, S. 88
 Leška, O. 77
 Lewis, T. 42
 Лихачева, Д. С. 162
 Lichnerová, L. 74
 Lipka, F. 88
 Lipták, Š. 61, 62
 Liška, J. 61
 Locko, J. 178
 Löfstedt, B. 40, 42
 Lochmann, J. 71
 Loma, A. 171
 Lorková, Z. 174-175
 Löwe, A. 74
 Macsovszky, P. 97
 Máčaj, A. 74
 Madecký, R. 79
 Magová, G. 97
 Mácha, K. H. 76
 Macháček, P. 118
 Machek, V. 36, 37, 38, 157, 160
 Majchráková, L. 92
 Majtán, M. 62
 Маковский, М. М. 156, 160
 Мареш, Ф. В. 24, 28, 33, 34, 35
 Маринов, Д. 31
 Márai, S. 97-142
 Marcinkowski, R. 170
 Marcinów, Z. 79
 Mária Terézia 116
 Maričová, A. 81-83
 Marínčák, Š. 184
 Marsina, R. 129
 Masaryk, T. G. 76, 176
 Matejko, L. 175
 Matevský, M. 88
 Maťovčík, A. 23
 Mayrhofer, M. 37, 39
 Mäsiarovej, K. 175
 Mečkovska, N. B. 172
 Medvecký, J. 70, 71
 Meillet, A. 37, 39
 Mesarič, K. 181
 Mésároš, J. 110
 Методий св. 24, 25
 Metod sv. 137, 138
 Mezeiová, A. 169, 185
 Мильковик-Пепек, П. 28, 30
 Mickiewicz, A. 174
 Mieczkowska, H. 79, 174
 Migne, J. P. 33
 Mihaila, G. 27, 28
 Mihály, J. A. 70
 Михайлаў, П. 174
 Mikkola, J. J. 37, 39
 Miklosich, F. 39
 Mikušiak, I. 88, 89, 174, 181
 Милев, А. 25, 30, 32
 Милетич, Л. 31
 Милтенова, А. 27
 Милчаков, Я. 174
 Милуков, П. Н. 28
 Mílenbáhs, K. 160
 Mill, J. S. 178
 Millá, L. 77
 Мирковић, Л. 26
 Мирчева, Б. 24, 26
 Misirkov, P. 88
 Mistrík, J. 73
 Mitka, M. 174
 Mladenov, S. 37, 39, 156, 160
 Mojdis, J. 169
 Mokoš, D. 68
 Moldovan, A. M. 171
 Molitorisová, Z. 169
 Montgomery, M. 90
 Morvay, P. 132
 Moser, A. 175
 Moszyński, K. 37, 38, 39, 156, 160
 Mošat'ová, M. 73
 Moško, G. 81
 Mračková, M. 179
 Mráz, P. 70, 72
 Mucková, G. 173

- Mudrý, M. 84
 Muhová, H. 180
 Muličák, J. 77
 Mulík, P. 68
 Muránská, N. 173
 Мутафчиев, П. 30
 Мујавцова, М. 69, 70
 Myronova, H. 85
 Начов, Г. 30
 Наўроцкі, В. 174
 Naum св. 25-28, 34
 Nevrlý, M. 83-84
 Nidorfer Šiškovičova, M. 180
 Niederle, L. 177
 Niermeyer, J. F. 42
 Нихоритис, К. 25, 26, 27, 34
 Никитин, А. 162
 Николова, Н. 173
 Nikiforov, K. V. 171
 Nikolov, H. 174
 Nosák, B. N. 7
 Notový, G. 176
 Novák, J. 119
 Nowakowska, M. M. 78, 179
 Nowiková, K. 79
 Nušić, B. 180, 181
 Nyomárkay, I. 154
 Огієнко, І. 31
 Okoličányová, V. 74
 Ondicová Wojnar, K. 78, 79, 181
 Ondrejovič, S. 121, 122, 173
 Ondruš, Š. 14-16, 22, 66, 65
 Opletal, J. 176
 Orgoňová, O. 173
 Orwińska, E. 78
 Osthoff, H. 37, 39
 Откупщиков, Ю. В. 157, 160
 Ovcinnikova, E. N. 172
 Pácalová, J. 70-72
 Pachai, I. 143-155
 Pachomova, S. 73
 Палаузов, С. 25
 Pál, J. 101, 111, 125, 129
 Pálffy, Ž. 125
 Palkovič, J. 113
 Palkovič, J. 5, 6, 9
 Pally, J. 179
 Панькевич, І. 62, 77, 161, 163
 Panajotov, V. 86, 87
 Pančíková, M. 65, 66, 78, 79, 80, 179
 Papierz, M. 174
 Papierzová, M. 78
 Paríková, M. 168
 Pastnek, F. 176
 Pauliny, E. 5
 Pavelek, J. 104
 Pavič, M. 181
 Pázmaň, P. 74
 Peciar, Š. 81, 82
 Pekaríková, K. 181
 Pekarovičová, J. 173, 180
 Penzel, A. 116, 117
 Петканов, Д. 26
 Petőfi, S. 102
 Petrovský, K. 74
 Peyfuss, M. D. 29, 30
 Pidhorna, L. 94
 Piroš, Š. 77
 Pivková, D. 179
 Pleteršnik, M. 36, 39
 Plišková, A. 174, 182, 183
 Подскалски, Г. 26
 Podmaková, D. 184
 Podolák, J. 96
 Podrimavský, M. 173
 Pogodin, M. P. 11, 12
 Pogonowski, J. 78
 Pokorny, J. 37, 39, 157, 158, 159, 160
 Подивка, Й. 94, 143, 144, 146,
 147, 148, 149, 150, 154, 176
 Polák, P. 63
 Поньрко, Н. В. 162
 Попов, Г. 25
 Поповска-Коробар, В. 28
 Попруженко, М. Г. 25, 26
 Poriežová, M. 73
 Potemra, M. 102
 Považaj, M. 122
 Преображенский, А. Г. 156, 160
 Prešern, F. 179
 Пропп, В. Я. 143, 154
 Прохоров, Г. М. 162
 Profantová, Z. 66, 96, 168, 184, 185
 Pröle, V. 117
 Pungershičová, D. 179
 Rácová, N. 92
 Radičová, I. 132
 Radzik, R. 174
 Райков, Б. 29, 31, 32, 34
 Rajčáni, J. 121
 Rákoci, F. 124
 Rákóczi, F. 102
 Rakoczy, F. 124
 Rákoczy, F. 124
 Rakovský, M. 71
 Rázga, P. 117
 Remňova, M. L. 171
 Ripka, I. 10-23, 77, 170
 Rišková, L. 70, 71
 Ritter, L. 76
 Rončáková, T. 181
 Rosenbaum, K. 10
 Rúfus, M. 113, 114
 Rummelová, H. 96
 Русак, В. 174
 Rusnák, P. 92
 Russel, B. 178
 Ruttkay, A. 167, 168, 185
 Rybář, R. 63
 Сабанеев, Л. П. 157, 158, 159, 160
 Sabov, P. 74
 Samcová, J. 181
 Сава св. 26, 28
 Савова, И. 174
 Savčynska-Ševčenkova, L. 171
 Събев, Т. 32
 Seemann, K.-D. 162
 Sekaninová, E. 81, 82
 Sekerová, P. 79, 80
 Селищев, А. М. 172
 Semian, M. 180
 Semjén, Zs. 98
 Senečić, G. 181
 Sentiváni, M. 40, 71, 92
 Serafinová, D. 180
 Sevršek Šramelová, Š. 179
 Short, Ch. 42
 Scheller, J. G. 41, 42
 Schönberger, F. X. 42
 Schuster-Šewc, H. 39, 156, 160
 Schütz, J. 37, 39
 Sibyllová, M. 74, 75
 Sipko, J. 170, 171, 174
 Skladaná, J. 12, 22, 23, 70, 72
 Skok, P. 37, 39, 156, 160
 Skrzyński, T. 177
 Skyba, V. 92
 Sládkovič, A. 107, 112, 113, 114
 Slávik-Neresnický, J. 62
 Slawski, F. 38, 39
 Slezáková, G. 178
 Smejkalová, K. 173
 Smoczyński, W. 157, 160
 Smrtník, I. 71
 Снегаров, И. 26, 27, 29, 32
 Сной, М. 37, 39, 157
 Sobolevskij, A. I. 37, 39
 Sobotková, M. 79
 Sokolová, J. 173
 Sokolová, M. 81
 Sokolová, S. 170
 Solymos, L. 133
 Sopoliga, M. 77
 Sorokin, V. 173
 Sosičova, A. Z. 180
 Součková, M. 174
 Sowa, F. 79
 Spurný, J. 12

- Sreznevskij, I. I. 36, 39
 Станчев, К. 25
 Stanislav, J. 62, 136, 138, 140
 Стеблева, И. 155
 Stefanyk, V. 171
 Steinhübel, J. 137, 139
 Stevanović, M. 81
 Stewart, G. 178
 Stieber, Z. 77
 Stodola, I. 180
 Sveton, J. 100, 103, 110
 Svítková, M. 180
 Szabó, S. 124
 Szyllaba, E. 115
 Šafárik, P. J. 10-23, 25, 30, 31, 75, 76, 88, 179
 Šafárik, V. 12
 Šalamon, P. 101
 Шаламун, Т. 180
 Šašerina, S. 161-166
 Ševčenko, T. 83
 Ševčfov, J. 170
 Šikula, V. 69
 Šimková, O. 170
 Šimon, F. 81
 Šink, J. 179
 Široká, D. 173
 Širokovová, L. 69
 Šišková, R. 77
 Šišolák, M. 180
 Škoviera, A. 67, 91, 92, 94, 95, 96, 185
 Škovierová, A. 68, 74, 75
 Škultéty, J. 103
 Škvareninová, O. 181
 Šmatlák, S. 23
 Špániová, M. 74
 Španová, E. 73
 Šrámek, R. 178
 Šramko, P. 72
 Štec, M. 77, 174
 Štefanovičová, T. 96, 167, 168
 Štěpán, L. 79
 Štolc, J. 62
 Štúr, L. 3-9, 88, 113, 114, 116, 141
 Šutková, V. 132
 Švantnerová, M. 78
 Švedova, I. 67
 Tajovský, J. G. 180
 Tajták, L. 126
 Tamašfi, M. I. 79
 Taneski, Z. 88-89, 180
 Taszyski, W. 178
 Tengström, E. 41
 Теодоров-Балан, А. 26, 31
 Теофилакт св. 25, 34
 Thon, J. 75, 76
 Tichá, H. 73
 Tóbiak, Š. 18, 23, 173-174
 Tolstoj, L. N. 76, 173
 Tomelleri, V. S. 175
 Топоров, В. Н. 156, 157, 172
 Тотоманов, А.-М. 26
 Тълкова-Займова, В. 25
 Трайчев, Г. 28
 Tranovský, J. 71
 Trapp, E. 24, 26, 29, 30, 31
 Trsztenský, F. 116, 117, 118
 Трубачев, О. Н. 62, 156, 157
 Трубецкой, Н. С. 143, 147, 155
 Trubačov, O. N. 17, 37, 38, 39
 Trubačová, L. 173
 Trubeckoj, N. S. 175
 Трус, М. 174
 Tuguševa, R. 73
 Туницкий, Н. Л. 25, 26, 27
 Tunberg, T. 41
 Турилов, А. А. 25, 26
 Turčan, V. 140
 Turgenev, I. S. 76
 Uhorskai, P. 8
 Ujváry, Z. 155
 Uličný, F. 62
 Uličný, O. 173
 Уляшев, О. И. 145, 155
 Уляшев, И. И. 145, 155
 Urbancová, H. 63, 64, 70, 72, 169, 185
 Усачева, В. В. 157, 158, 159, 160
 Uspenský, F. 67
 Уста-Генчов, Д. 30, 31
 Ustuhová, L. 170
 Uzeňonová, E. S. 66
 Вачков, В. 174
 Вачкова, К. 174
 Vajanský Hurban, S. 109, 114
 Valcerová, A. 174
 Valencova, M. M. 67
 Valiska, J. 103
 van Dijk, T. 90
 Vaneková, O. 169, 185
 Vaňko, J. 168, 179
 Vaňko, J. 77
 Varsik, B. 62, 124
 Vasil, C. 92
 Vasmer, M. 36, 37, 39
 Velenovský, J. 176
 Velikić, D. 181
 Venediktov, G. K. 172
 Верещагин, Е. М. 162, 171
 Verchratskyj, I. 77, 93
 Vilimek, J. R. 75
 Viťazoslav, J. 88
 Vodičková, Z. 173-174
 Voigt, V. 155
 Vojnović, G. 180
 Vojtech, M. 178, 180
 Vojtechová Poklač, S. 178, 179, 181
 Vojteková, M. 76, 79, 170, 174, 185
 Vörös, L. 136
 Vráblová, T. 70, 72
 Vrbacský, A. 180, 181
 Vychodilová, Z. 175
 Wagner, F. 42
 Watkins, C. 157, 160
 Wawrzyniaková, K. 78
 Wierzbicka, A. 178
 Wittgenstein, L. 178
 Wlachovský, K. 97, 101, 105
 Wtorkowska, M. 179
 Zábojník, J. 139
 Zabužková, O. 85
 Zadorožňuková, E. 69
 Захариев, С. 29, 30
 Zap, V. 76
 Zaradija A. 25, 34
 Zavorský, S. 40-50, 68, 70, 71, 91, 92, 93, 121, 185
 Zavrtaniková, M. 179
 Zborovská, N. 85
 Zechenter Laskomerský, G. K. 101
 Zeman, J. 173
 Zemko, M. 123, 126, 127
 Zilynskyj, O. 84
 Zmeškalová, P. 71
 Zoch, C. 7, 9
 Žemberová, V. 69, 75-76, 169, 170, 175-177
 Žeňuch, P. 51-62, 66, 68, 70, 72, 89-90, 91-94, 95-96, 164, 166, 167-169, 183-183, 184-185
 Žeňuchová, K. 62, 66-69, 91, 92, 93, 94, 169, 185
 Žibritová, G. 70, 72
 Žigo, P. 23, 91, 168, 173, 174, 179, 185
 Žigová, L. 179
 Žiláková, M. 174, 179
 Žinzifova, R. 88
 Žobov, V. 87
 Žukovova, J. A. 172
 Žulynskyj, M. 83
 Журавлев, А. Ф. 171, 172
 Топоров, В. Н. 160

CONTENTS

STUDIES

J. DORULA: Sándor Márai, an Upper-Hungarian Magyar from the city of Košice in the trap of the Carpathian- Hungarian Slavic-Slovak trauma.....	97
I. PACSAI: The East-Slavonic elements in the Slovak folklore.....	143
YU. KHRAMOV: On the Etymology of Balto-Slavic *šama- 'sheat-fish, Silurus glanis'	156

REVIEW ARTICLES

S. SHASHERINA: The cultural aspects of the journey to the Holy Land (based on the manuscripts of Iohann Bradach, late 18th century, Eastern Slovakia).....	161
---	-----

REPORTS and REVIEWS

P. ŽEŇUCH: The Slovak Slavistics after 1993	167
J. KREDÁTUSOVÁ: The Slovak-Ukrainian Contacts in Language, Literature and Culture Prešov, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity 12.-14. 9. 2011	169
J. DUDÁŠOVÁ-KRIŠŠÁKOVÁ: The Scholarly Legacy of S. B. Bernštejn	171
A. HABUROVÁ: The Russian Studies Days in Nitra.....	172
V. KNAPCOVÁ: The Conference Jazyk a diskurz v kultúrnom a politickom kontexte (Language and Discourse in Cultural and Political Contexts).....	173
Z. VODIČKOVÁ: Slavistika v premenách času (štúdie z jazykovednej a literárnovednej komparistiky)	173
Z. LORKOVÁ: Florilegium in honorem Alexandri Isačenko. Ad iubilaeum centenarium oblatum.....	174
V. ŽEMBEROVÁ: Slavistika v dokumentoch. Slovanství a věda v 19. a 20. století.....	175
G. SLEZÁKOVÁ: CZERNY, A.: Teoria nazw geograficznych. Prace geograficzne. 26.	177
M. SVÍTKOVÁ: 90. výročie vzniku Univerzity Komenského v Bratislave a Univerzity v Lubľane – 90. letnica ustanovitve Univerze v Ljubljani in Univerze Komenskega v Bratislavi.....	178
D. KURUCOVÁ: Preklad ako kultúrna a literárna misia.....	180
P. ŽEŇUCH: Jazyk a národná identita: Rusíni na juhu od Karpát, resp. južnokarpatskí Rusíni. PLÍŠKOVÁ, A.: Language and National Identity. Rusyns South of Carpathians	182
P. ŽEŇUCH: The Meeting of the Slovak Committee of Slavists	184

SLAVISTICKÝ ÚSTAV JÁNA STANISLAVA SAV BRATISLAVA
SLOVENSKÝ KOMITÉT SLAVISTOV

SLAVICA SLOVACA, ročník 46 (2011), č. 2. Vychádza trikrát ročne.

Tlač: VEDA, vydavateľstvo SAV, Dúbravská cesta 9, 842 34 Bratislava.

Tel.: 02/54774253, fax: 02/54772682.

Distribúcia / Distributed by:

Slovart G. T. G., Krupinská 4, P. O. Box 152, 852 99 Bratislava, www.slovart-gtg.sk

ISSN 0037-6787